

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**TÜRKİYE'DE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMININ GELİŞİMİNDE
MİKRO KREDİ UYGULAMALARI**

Hazırlayan
Fatma ÖZMEN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. M. Hakan YALÇINKAYA

MANİSA
2011

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	407046
Yazar Adı / Soyadı	Fatma ÖZMEN
Uyruğu / T.C. Kimlik No	T.C. 63610012740
Telefon / Cep Telefonu	2665161703 5364506978
e-Posta	fatmacankaya@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Türkiye'de Kadın İşgücü İstihdamının Gelişiminde Mikro Kredi Uygulamaları
Tezin Tercümesi	Microcredit Practices in the Development of Women's Employment in Turkey
Konu Başlıkları	Ekonomi
Üniversite	Celal Bayar Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	İktisat Bölümü
Anabilim Dalı	İktisat Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	
Tez Türü	Doktora
Yılı	2011
Sayfa	214
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. M. Hakan YALÇINKAYA
Dizin Terimleri	İstihdam=Employment Kadın iş gücü=Women labour force İş gücü politikaları=Labour policies İş gücü=Labour İş gücü=Labour force
Önerilen Dizin Terimleri	Mikro Kredi=Microcredit Mikrofinans=Micro finance Mikro finans kuruluşları=Micro finance institutions
Yayımlama İzni	☐ Tezinin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelemesini istiyorum [2 Yıl]

b. Tezinin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının **13.07.2013** tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezinin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarımı saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

14.07.2011

İmza:.....

ÖZET

TÜRKİYE'DE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMININ GELİŞİMİNDE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

Kadınların işgücüne katılması, ekonomik ve toplumsal gelişmenin sağlanmasının yanında, kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, toplum içerisindeki statülerinin artması, hukuki hakların kazanımı ve toplumun varlığını sürdürmesi için yeni nesillerin yetiştirilmesi gibi farklı açılardan önemli bir konudur. Bu noktada kadınların işgücüne katılımı ekonominin durumu, çalışma olanaklarının varlığı, toplumun kadın çalışmasına bakış açısı, kadınların ev içerisindeki rolleri gibi farklı koşullardan etkilenmektedir. Bu nedenle kadın istihdamı çok boyutlu ve iktisat, çalışma ekonomisi, sosyoloji, psikoloji bilim dallarını kapsayan disiplinler arası bir çalışma alanıdır.

Çoğu alanda olduğu gibi işgücünde kadınların durumu erkekler ile aynı koşullarda ve yapıda değildir. Kadınların erkeklere göre işgücüne katılım oranları, ücret düzeyleri daha düşük, işsizlik oranı daha yüksek ve kariyer olanakları daha sınırlıdır. Bu koşulların varlığı ile birlikte kadınlar işte çalışırken aynı zamanda, ikili rol olarak da adlandırılan, çocuk büyütme, ev işleri ile ilgilenme ve ailenin bakımını sağlamak zorunda kalmaktadırlar. Bu koşulların varlığına rağmen kadınlar başarılı olmakta ve kadın istihdamı Dünya genelinde artmaktadır. Türkiye'de ise durum Dünya geneli ile aynı değildir. Türkiye, Dünyada kadınların işgücüne katılım oranının en düşük on ülke arasında bulunmaktadır.

Türkiye'de düşük olan kadın istihdamını artırmak için, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, devlet tarafından politikalar üretilmesine ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşları tarafından projeler uygulanmasına rağmen, kadınların işgücüne katılım oranları düşmüştür. Bu çerçevede kadın istihdamının artırılması için yoksulluk önleme politikası olarak tanımlanan mikro kredi bir çözüm potansiyeline sahiptir. Mikro kredi, kadınların geri ödenebilir ve sürdürülebilir bir kredi ile desteklenmesiyle, kendi hesaplarına çalışmalarını sağlamaya yönelik finansal bir araçtır. Mikro kredi yoluyla kadınların istihdamı sağlanarak ekonomiye kazandırılmakta ve yaratılan istihdam ile ulusal gelirin artması amaçlanmaktadır. Çalışmada Türkiye'de kadın istihdamını arttırma aracı olarak mikro kredi incelenmiş ve Türkiye'de uygulanan mikro kredi projelerinin kadın istihdamına yaptığı katkı belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Kadın İşgücü, Mikro Kredi

ABSTRACT

Microcredit Practices in the Development of Women's Employment in Turkey

The participation of the women in the workforce is an important subject with respect to different aspects such as increasing the educational level of the women, improving their status within the society, acquisition of the legal rights and training new generations for maintaining the existence by the society in addition to ensuring the economical and social development. At this point, the participation of the women in the workforce is influenced by different conditions such as the situation of the economy, presence of the working opportunities, point of view of the society at the women employment and the roles of the women at home. Because of this reason, the women employment is a multidimensional interdisciplinary working area covering the economics, working economy, sociology and psychology science branches.

Just like many areas, the situation of the women in workforce is not under the same conditions and in the same structure like the men. The rates of participation in the workforce, salary levels of the women are lower and the rate of unemployment is higher and the career opportunities are rather limited in comparison with the men. In addition to the presence of such conditions, at the same time with their regular working course, the women are obliged to grow children, deal with the house staff and ensure the subsistence of the family, which are called as the dual role. In spite of the presence of these conditions, the women become successful and the women employment increases all over the world. However, the situation in Türkiye is not same with the entire world. Türkiye is among ten countries with the lowest rate of participation of the women in the workforce all over the world.

In order to increase the low women employment in Türkiye, although the projects have been implemented by the private sector and non-governmental organizations and some policies have been produced by the government particularly beginning from the 1990's, the rates of participation of the women in the workforce decreased. In this framework, micro credit has a potential of solution as it is defined as a policy to prevent poverty for increasing the women employment. Micro credit is a financial tool directed at ensuring the women to work to their own accounts, by means of supporting the women by means of a refundable and sustainable credit. The employment of the women is ensured and they are involved in the economy through micro credit and it is aimed at increasing the national income with the employment created. In this study, micro credit is examined as a tool to increase the women employment in Türkiye and it is tried to determine the participation of the micro credit projects which have been applied in Türkiye to the women employment.

Keywords: Employment, Women Workforce, Microcredit

Doktora tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Kadın İşgücü İstihdamının Gelişiminde Mikro Kredi Uygulamaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

12.07.2011

Fatma ÖZMEN

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 25.11.2010 tarih ve 24/20 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Fatma ÖZMEN'in "Türkiye'de Kadın İşgücü İstihdamının Gelişiminde Mikro Kredi Uygulamaları" Konulu tezi incelenmiş ve aday 12.07.2011 tarihinde saat 14:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra...90... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

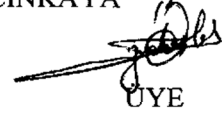
BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

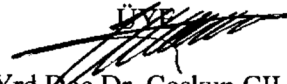
* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

ÜYE
Prof. Dr. İbrahim EROL

BASKAN
Yrd. Doç. Dr. M. Hakan YALÇINKAYA
(Danışman)

ÜYE
Prof. Dr. Mustafa ÖZATEŞLER

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Coşkun ÇILBANT.

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. İlkay DİLBER

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
YEMİN METNİ	III
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	IV
TABLolar LİSTESİ	IX
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM İSTİHDAM KAVRAMI VE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMI

1.1 İstihdam Kavramı.....	4
1.1.1 İstihdam ve İşgücü	5
1.1.2 İşgücü Piyasaları.....	7
1.1.3 İstihdam ve İşgücü Piyasalarının Boyutları.....	9
1.1.3.1 Dünya’da İstihdamın Genel Yapısı	10
1.1.3.2 Türkiye’de İstihdamın Genel Yapısı.....	14
1.1.4 İşgücü Piyasası Politikaları.....	16
1.1.4.1 Pasif İşgücü Piyasası Politikaları	17
1.1.4.2 Aktif İşgücü Piyasası Politikaları	20
1.2 Kadın İşgücü İstihdamı.....	23
1.2.1 Kadın İşgücünün Özellikleri	27
1.2.2 Kadın İşgücü Kuramları	29
1.2.2.1 İkili Rol Yaklaşımı	29
1.2.2.2 Neoklasik Okul Yaklaşımı	30
1.2.2.3 İşgücü Piyasası Yaklaşımı	31
1.2.2.4 Marksist Yaklaşım.....	32
1.2.2.5 Feminist Yaklaşım.....	33
1.2.3 Kadın İşgücünün Görünümleri.....	34
1.2.3.1 Ev İçi Üretim.....	34
1.2.3.2 Kadın İşgücünde Ücretli Çalışma ve Kendi Hesabına Çalışma	35
1.2.4 Kadın İşgücü Arzı ve Talebinde Sorunlar	37

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE’DE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMININ YAPISI

2.1	Kadın İstihdamının Genel Görünümü	40
2.1.1	Kadınların Genel İstihdam İçerisindeki Yeri	41
2.1.1.1	İşgücüne Katılım Oranı	42
2.1.1.2	İstihdam Durumu	45
2.1.1.3	İşsizlik Durumu	48
2.1.2	Kadın İşgücünün Sektörlere Göre Dağılımı	51
2.1.3	Kadın İstihdamının Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	53
2.1.4	Kadın İstihdamının Mesleklere Göre Dağılımı	55
2.2	Türkiye’de Kadın İşgücü İstihdamını Etkileyen Faktörler	57
2.3	Kadın İşgücü İstihdamında Kayıt Dışılık Sorunu	59
2.4	Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Sorunlarına Yönelik Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar	62
2.4.1	Kamu Kurum ve Kuruluşları.....	63
2.4.2	Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar	66
2.4.3	Sivil Toplum Kuruluşları.....	67
2.4.4	Sendikalar	69
2.4.5	Üniversiteler	70
2.5	Türkiye’de Uygulanan Kadın İşgücü İstihdamı Geliştirme Programları.....	72
2.5.1	İstihdam ve Eğitim Projesi.....	72
2.5.2	Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi.....	74
2.5.3	ILO Ankara Ofisi Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi	75
2.5.4	Küçük Girişimcilik Projesi	77
2.5.5	Kadın Girişimciliğini Destekleme Projesi.....	79
2.5.6	Genç Kız ve Kadınların Mesleki Oryantasyon ve İstihdamı Projesi.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MİKRO KREDİ KAVRAMI VE DÜNYADAKİ UYGULAMALARI

3.1	Mikro Kredi: Kavramsal Çerçeve.....	85
3.1.1	Mikro Kredi ve Mikro Finans Kavramı.....	86
3.1.2	Mikro Kredi Uygulamalarının Gelişimi	88
3.1.3	Mikro Kredi Uygulamalarının Amacı ve Hedef Kitlesi.....	93
3.1.4	Mikro Kredi Hizmeti Veren Kuruluşlar	101

3.1.4.1	Mikro Kredi ve Mikro Finans Hizmeti Veren Kuruluş Modelleri	102
3.1.4.2	Mikro Kredi Hizmeti Veren Kuruluşların Performans Değerlendirmeleri	107
3.1.5	Mikro Kredi ve Ticari Banka Kredilerinin Karşılaştırılması	108
3.1.5.1	Faiz Uygulaması	110
3.1.5.2	Teminat ve Kefil Uygulaması	113
3.2	Dünyada Mikro Finans Kuruluşları ve Uygulamaları	114
3.2.1	Mikro Finans Uygulamalarında Temel Sistemler	117
3.2.2	Mikro Kredi Alanındaki Örnek Uygulamalar	118
3.2.2.1	Afrika (Sahra Altı)	119
3.2.2.2	Asya	120
3.2.2.2.1	Güney Asya	121
3.2.2.2.2	Batı Asya ve Pasifik	123
3.2.2.2.3	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	125
3.2.2.3	Doğu Avrupa ve Merkez Asya	126
3.2.2.4	Latin Amerika	128
3.3	Mikro Krediye Yönelik Eleştiriler	130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MİKRO KREDİ UYGULAMALARININ KADIN İSTİHDAMININ GELİŞİMİNE ETKİSİ

4.1	Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları	134
4.1.1	Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV-MAYA)	135
4.1.2	Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı (TGMP)	139
4.1.3	Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)	142
4.1.4	Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV)	145
4.1.5	İl Özel İdareleri	146
4.2	Türkiye’deki Mikro Kredi Uygulamalarının FÜTZ (SWOT) Analizi	148
4.2.1	Türkiye’deki MFK’ların Fırsatları	148
4.2.2	Türkiye’deki MFK’ların Tehditleri	149
4.2.3	Türkiye’deki MFK’ların Üstün Yönleri	150
4.2.4	Türkiye’deki MFK’ların Zayıf Yönleri	151
4.3	Mikro Kredinin Kadın İstihdamına ve Gelirine Etkisi Üzerine Araştırmalar ...	152
4.4	Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamalarının Kadın İstihdamının Gelişimi Yönünden İncelenmesi	158
4.4.1	Mikro Kredi Uygulamalarının Kadın İstihdamına Etkisi	158

4.4.2 Mikro Kredi Kadın İstihdamı İlişkisi.....	165
4.4.2.1 Modelde Kullanılan Değişkenler	165
4.4.2.2 Yöntem	166
4.4.2.3 Bulgular.....	167
SONUÇ.....	170
KAYNAKÇA	178
ÖZGEÇMİŞ.....	195
DİZİN	197

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Dünya İşgücü Büyüklüğü (1980-2008).....	11
Tablo 2 İşgücü İstihdamının Sektörlere Göre Dağılımı.....	12
Tablo 3 İşgücüne Katılıma Oranları (1980-2008).....	13
Tablo 4 Türkiye’de İstihdamın Genel Yapısı (1988-2010)	15
Tablo 5 Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Türleri	21
Tablo 6 Kurumsal Olmayan Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (2010).....	41
Tablo 7 Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları (%)	42
Tablo 8 Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İstihdam Oranları %	46
Tablo 9 Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (%) (1988-2010).....	49
Tablo 10 Kadınlarda İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (1988-2010)(Bin Kişi).....	50
Tablo 11 İstihdam Edilenlerin Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları (2010)(Bin Kişi)..	51
Tablo 12 Kadın İstihdamının Yıllara ve Sektörlere Göre Dağılımı (1988-2009)	52
Tablo 13 Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre Kadın İşgücü Durumu (Bin Kişi)	54
Tablo 14 Türkiye’de Kadın İşgücünün İşteki Durumu (1988-2010)(Bin Kişi).....	55
Tablo 15 Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımının Temel Belirleyici Faktörleri	58
Tablo 16 Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam (1998-2010) (Bin Kişi).....	60
Tablo 17 Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Faaliyette Bulunan Kamu Kurum ve Kuruluşları.....	64
Tablo 18 Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Faaliyette Bulunan Sivil Toplum Kuruluşları.....	68
Tablo 19 Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Faaliyette Bulunan Sendikalar	70
Tablo 20 Üniversitelerde Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezleri	71
Tablo 21 Proje Paydaşları ve Görevleri	73
Tablo 22 Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi Temel Faaliyet Alanları.....	74
Tablo 23 TESK Kadın Girişimciliği Destekleme Projesi Eğitim Durumu (2009).....	80
Tablo 24 Finansal Hizmet Sağlayıcılar	87
Tablo 25 Mikro Kredi Uygulamaların Gelişimi.....	88
Tablo 26 Mikro Finans Hizmet Modelleri.....	96
Tablo 27 Mikro Kredi Talebinin Yapısal Karakteristikleri	99
Tablo 28 Dünyada Mikro Kredi Programları Sayısı ve Müşteri Miktarı	102
Tablo 29 Mikro Finans Kuruluşları ile Ticari Bankalar Arasındaki Farklar	103
Tablo 30 Mikro Finans Kuruluşları Kredi Verme Modelleri.....	105
Tablo 31 Finansman Hizmetlerinin Karşılaştırılması.....	109
Tablo 32 Dünya Mikro Finans Sektörü Temel Göstergeleri (2009)	114
Tablo 33 En Büyük 50 Mikro Finans Kuruluşu Kredi Portföyü ve Aktif Üye Sayısı (2009)	115
Tablo 34 Mikro Finans Kuruluşlarının (MFK) Türleri ve Ayırt Edici Özellikleri.....	117

Tablo 35 Afrika Kıtası İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009).....	120
Tablo 36 Asya Kıtası Mikro Finans Kurumları Aktif Müşteri Sayısı Değişimi (2004-2009).....	120
Tablo 37 Güney Asya Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009).....	122
Tablo 38 Batı Asya ve Pasifik Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009).....	124
Tablo 39 Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009).....	125
Tablo 40 Doğu Avrupa ve Merkez Asya Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009).....	127
Tablo 41 Latin Amerika Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009).....	129
Tablo 42 MAYA Performans Göstergeleri	138
Tablo 43 Grameen Diyarbakır Mikro Kredi Projesi Kredi Kullanım Alanları.....	140
Tablo 44 Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Kredi Türleri.....	140
Tablo 45 TGMP Gelişim Süreci (2003-2009).....	141
Tablo 46 TGMP Genel Görünüm (2010).....	142
Tablo 47 SRAP Kapsamında Kadınların Yer Aldıkları Proje Gruplarının Dağılımı.....	143
Tablo 48 Mikro Kredi Kullananların İstatistikî Bölge Birimlerine Göre (Düzey 1) Dağılımı	160
Tablo 49 Kullanılan Mikro Kredi Tutarlarının İstatistikî Bölge Birimlerine Göre (Düzey 1) Dağılımı	162
Tablo 50 İŞKUR İş Başvurularının (Kadın) İstatistikî Bölge Birimlerine Göre (Düzey 1) Dağılımı	163
Tablo 51 İŞKUR Başvuruları İle TGMP Kredi Miktarı Korelasyon Matrisi	164
Tablo 52 TGMP Mikro Kredi Kullanımı ve Kendi Hesabına Çalışan Kadın Sayısı	165
Tablo 53 Birim Kök Testi Sonuçları	168
Tablo 54 Birim Kök Testi Sonuçları (Birincil Farklar)	168
Tablo 55 Regresyon Analizi Dökümü	169

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1 İşgücüne Katılım, İstihdam ve Nüfus Artışı (1988-2010).....	16
Grafik 2 OECD Ülkeleri Kadın İstihdamı Oranı (%)(1988-2008).....	24
Grafik 3 OECD Ülkelerinde İşgücü Katılım Oranları (2008)	26
Grafik 4 Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranları (1988-2010)	43
Grafik 5 Yaş Grubu ve Eğitim Düzeyine Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranları (2009)	45
Grafik 6 Türkiye’de Kadın İstihdamı Oranları (1970-2008)	47
Grafik 7 OECD Ülkelerinde Kadın İstihdamı (1970-2008)	47
Grafik 8 Kadın İstihdamının Sektörel Dağılımı (1988-2009).....	53
Grafik 9 Eğitim Durumuna Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranları (1988-2010).....	53
Grafik 10 Tarım ve Tarım Dışı Kadın İstihdamı Gelişimi (1988-2010)	56
Grafik 11 Mikro Finans Sektörü Varlık Büyüklüğü (2005-2009)	108
Grafik 12 TGMP Projesinde Tekrar Kredi Alanların Gelişimi	131
Grafik 13 MAYA Mikro Kredilerinin Sektörlere Göre Dağılımı	138
Grafik 14 Yıllara Göre Mikro Kredi Kullananların Değişimi	159
Grafik 15 Mikro Kredi Kullananların İstatistikî Bölge Birimlerine Göre (Düzey 1) Dağılımı.....	161
Grafik 16 Mikro Kredi ile Yaratılan İstihdamın Sektörel Dağılımı	164

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 İşgücü Çatısı	6
Şekil 2 Kadınların Çalışmasında Bir Sınıflandırma Modeli.....	28
Şekil 3 Fakirlik Çemberi	86
Şekil 4 Mikro Finans Sektörünün Hedef Kitlesi.....	94
Şekil 5 Mikro Kredinin Amaçları.....	95
Şekil 6 Mikro Kredi Uygulamalarında Kadınlara Yönelik Amaçlar	98
Şekil 7 Ticari Bankaların Mikro Finans Sektörüne Giriş Yöntemleri	104
Şekil 8 Mikro Kredi Yoluyla Fakirliğin Kısır Döngüsünün Kırılması.....	154

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ADB	: Asian Development Bank (Asya Kalkınma Bankası)
AFMIN	: The Africa Microfinance Network (Afrika Mikrofinans Ağı)
AİPP	: Aktif İşgücü Piyasası Politikaları
Bas.	: Baskı
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BRI	: Bank Rakyat Indonesia (Endonezya Halk Bankası)
C.	: Cilt
CEDAW	: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Anlaşması)
CGAP	: Consultative Group to Assist the Poor (Yoksullara Yardım Amaçlı Danışma Grubu)
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
Çev.	: Çeviren
ÇKGV	: Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Der.	: Derleyen
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
Diğ.	: Diğerleri
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
Ed.	: Editör
ESOB	: Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birlikleri
EUROSTAT	: European Statistic (Avrupa İstatistik Kurumu)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	: Girişimci Destekleme Merkezleri
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSUH	: Gayri Safi Ulusal Hasıla
HSBC	: Hongkong Shanghai Banking Corporation (Honkong Şangay Bankacılık Şirketi)
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

ITC-ILO	: International Training Centre of the ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü Uluslararası Eğitim Merkezi)
IZA	: Institute for the Study of Labor (İşgücü Çalışmaları Enstitüsü)
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İKMEP	: Mesleki Eğitim Yoluyla İnsan Kaynakları Geliştirme Projesi
İKO	: İşgücüne Katılım Oranı
İO	: İşsizlik Oranı
İŞKUR	: Türkiye Türkiye İş Kurumu
JICA	: Japan International Cooperation Agency (Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı)
KADAV	: Kadınlarla Dayanışma Vakfı
KAGİDER	: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği
KAMER	: Kadın Merkezi
KEDV	: Kadın Emekçini Değerlendirme Vakfı
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
KİHYÇD	: Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEDA	: Mediterranean Economic Development Area (Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı)
MEGEP	: Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi
METGE	: Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi
MFIs	: Micro Finance Institutions (Mikro Kredi Kuruluşları)
MFK	: Mikro Finans Kuruluşları
MPM	: Milli Prodüktivite Merkezi
MTEM	: Mesleki ve Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi
NUH	: Net Ulusal Hasıla
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu)
OOP	: Ortaöğretim Projesi
PSBC	: Postal Saving Banks of China (Çin Posta Mevduat Bankası)
Pub.	: Publication (Yayın)
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa

S.	: Sayı
ss.	: Sayfa Sayısı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SEWA	: Self Employed Women's Association (Kendi Hesabına Çalışan Kadınlar Derneği)
SELP	: Small Enterprises Loan Programme (Küçük İşletme Kredi Programı)
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SRAP	: Sosyal Riski Azaltma Projesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYDGM	: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEDP	: Temel Eğitime Destek Programı
TEP	: Temel Eğitim Projesi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu
TGMP	: Türkiye Grameen Mikrokredi Programı
TGV	: Toplum Gönüllüleri Vakfı
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TİSVA	: Türkiye İsrافی Önleme Vakfı
TKV	: Türkiye Kalkınma Vakfı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNIFEM	: United Nations Development Fund for Women (Birleşmiş Milletler Kadın Fonu)
Üniv.	: Üniversite
VBSP	: Vietnam Bank for Social Policies (Vietnam Sosyal Politika Bankası)
Vol.	: Volume (Sayı)
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
Ya. No.	: Yayın Numarası
Ya.	: Yayınları

GİRİŞ

Kadınlar tarih boyunca erkeklere oranla sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda daha geri planda yer almıştır. Alvin Toffler, Üçüncü Dalga isimli kitabında, tarihsel dönemlere ilişkin sınıflandırmasında birinci dalga ile tarım toplumunu (tarım devrimi ile fiziksel güç temelli üretim anlayışını), ikinci dalga ile sanayi toplumunu (makineleşme ile insanların yerine makinelerin kullanılmaya başlamasını), üçüncü dalga ile de bilgi toplumunu (bilgi tabanlı üretim ve değişimin sağlandığını) açıklamaktadır. Birinci dalga döneminde fiziksel gücü olanlar (tarımsal arazilerini işleyebilenler), ikinci dalgada makine ile üretim yapabilenler, üçüncü dalga döneminde ise bilgi üretip bilgiyi üretime yansıtanlar ekonomik olarak güçlü olabilecektir. Kadınlar erkeklere göre fiziksel güçleri daha düşük olduğu için birinci dalga döneminde, eğitim düzeyleri düşük olduğu için ikinci dalga döneminde erkeklerden daha geri durumdadır. Üçüncü dalga döneminde ise bilgiyi kullanma potansiyelleri aynı olduğu için kadınlar erkekler ile eşit mücadele edebilmişlerdir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadınlar erkekler ile rekabet edebilme şansını yakalamışlardır. Kadınların işgücüne katılmaları ile gelirleri artmış, gelirlerinin artması ile ekonomik ve sosyal olarak bağımsızlıklarını kazanmış ve ekonomik refah ile birlikte kendilerini geliştirerek eğitim düzeylerini artırmışlardır.

Kadınların işgücüne katılımı kritik bir önem taşımaktadır. Kadınların istihdamının önemi sadece ekonomik alan ile sınırlı değildir. Kadınların istihdamı aynı zamanda sosyal sermayenin değerlendirilmesi açısından da önemlidir. Kadınların ekonomik sisteme dahil olarak kazandıkları konum günümüzde henüz Dünya çapında yaygınlık kazanmamış ve gelişmiş ülkeler ile sınırlı kalmıştır. Bu ülkelerin gelişmiş olmalarının ard alanında kadınların işgücüne dolayısı ile ekonomiye katılmalarının olduğu düşünülebilir. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler karşılaştırıldığında göze çarpan faktörlerden bir tanesi kadınların işgücüne katılımıdır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınların işgücüne katılma oranları göreceli olarak daha düşüktür. Türkiye açısından da benzer bir durum vardır. Dünya ortalamaları ile karşılaştırıldığında Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranları Dünya ortalamasının yarısı kadardır.

Türkiye'nin ekonomik olarak kalkınması için kadın işgücüne yönelik olarak uygulanacak politikalar ile işgücüne katılmalarının sağlanması önem taşımaktadır. Türkiye'de kadınların işgücüne dahil edilmesi için özellikle 1990'lı yıllardan itibaren uygulanan proje ve programlar dahilinde çaba gösterilmesine rağmen, uygulanan politikaların etkili bir sonuç doğurmadığı gözlenmektedir. 2010 yılında, Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranınının 1980'li yılların ortalamasının oldukça gerisinde olması bu durumun bir göstergesidir. Bu nedenle kadınların işgücüne katılmaları için farklı politika ve yöntemlerin uygulanması gerekmektedir. Bu yöntemlerden birisi de mikro kredidir.

Mikro kredi temelde yoksulluğu önleme aracı olarak tasarlanmasına karşın, yoksul insanların kendi hesabına çalışma yoluyla istihdam edilmesini sağlayarak yoksulluğu kaldırması nedeniyle, istihdam artırıcı bir yöntem olarak da düşünülebilir. Mikro kredi, 1970'li yılların sonunda Bangladeş'te iktisat profesörü olan Prof. Muhammed Yunus tarafından uygulanmaya başlamasından sonra, Dünya çapında yayılmış ve uygulanma alanı genişlemiştir. Mikro kredi olarak başlayan çalışmalar günümüzde büyüyerek Mikro Finans Sektörü haline gelmiştir. Bu alanda çalışan kuruluşlar ise Mikro Finans Kuruluşu (MFK) olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye pek çok alanda olduğu gibi mikro kredi alanında da Dünyadaki uygulamaları geriden takip etmektedir. Mikro kredi Dünyada 1980'li yıllardan itibaren uygulanırken, Türkiye'de ilk uygulaması 2002 yılından itibaren başlamıştır. Mikro kredi alanında Türkiye'de faaliyet gösteren iki MFK bulunmaktadır. MFK sayısı Bangladeş'te 70, Rusya'da 101, Brezilya'da 42, Meksika'da 50, Çin'de 20, Bulgaristan'da ise 24'tür. Bu örneklerin sayısı artırılabilir. Bununla birlikte Türkiye'de MFK'ların çalışma şekillerini düzenleyecek bir yasa henüz çıkarılmamıştır. 2005 yılında kanun tasarısı olarak sunulmuş ve halen komisyonda görüşülmektedir. Ayrıca Türkiye'de MFK'ların düzenlemesini yapacak ve çalışmalarını denetleyecek bir kurum da bulunmamaktadır. Bu sorunlara rağmen Türkiye'de mikro kredi uygulamaları hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Fakat Dünya uygulamaları ile karşılaştırıldığı zaman sektörün kat etmesi gereken daha çok yolun olduğu söylenebilir.

Mikro kredinin yoksulluğu önlemeye yönelik bir uygulama olması ile birlikte istihdam artırıcı bir yöntem olarak değerlendirilmesi ve kurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Çalışmanın hareket noktasını bu düşünce oluşturmaktadır.

Bu bağlamda birinci bölümde istihdam kavramı çerçevesinde kadın işgücü istihdamı incelenmiştir. Böylece kadın istihdamın yapısı, kadın istihdamını açıklamaya yönelik kuramlar ve kadın işgünü arzı ve talebindeki sorunlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye’de kadın işgücü istihdamının yapısı analiz edilmiştir. Kadın istihdamının geçmişten günümüze genel görünümüne yer verilerek, Türkiye’de kadın işgücü istihdamına yönelik faaliyet gösteren kurumlar ve bu kurumlar tarafından kadın istihdamını artırmaya yönelik uygulanan program ve projeler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde mikro kredi ve mikro finans kavramının tarihsel gelişimi, amacı, hedef kitlesi ve genel çerçevesi ele alınmıştır. Mikro finans hizmeti veren kuruluşların yapıları incelenmeye ve performansları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Dünyada mikro finans kuruluşları ve uygulamalarına yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye’de uygulanan mikro kredi projeleri incelenerek mikro kredi kuruluşlarına yönelik FÜTZ (Fırsatlar, Üstünlükler, Tehditler, Zayıflıklar) analizi yapılmış, mikro kredi uygulamalarının kendi hesabına çalışma yolu ile kadın istihdamına yapmış olduğu etki ekonometrik model yolu ile incelenmiş ve çalışma kadın istihdamını artırmaya yönelik mikro kredi uygulamaları için değerlendirme ve öneriler ile tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM KAVRAMI VE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMI

Ekonomik gelişme ve kalkınmanın sağlanmasında temel ve vazgeçilemez üretim faktörü insandır. İnsanların bu denli önemli olmasına karşın Dünyadaki nüfusun yarısını oluşturan kadınların ekonomik sistem içerisinde bulunduğu konum erkekler ile karşılaştırıldığında aynı düzeyde olmadığı bir gerçektir. Bu durum sadece ekonomik anlamda değil, aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda da benzerdir. Tarihsel süreç içerisinde kadının konumu ikincil sayılmış ve dolayısı ile çalışma hayatındaki yeri de buna bağlı olarak şekillenmiştir.

20. Yüzyıl içerisinde kadının konumunda gelişmeler yaşansa da, henüz erkekler ile eşit bir düzeye geldiğini söylemek mümkün değildir. Toplumsal ve ekonomik gelişme ile birlikte, kadınların iş hayatına katılmaları, ekonomik özgürlüklerini kazanmaları ve ekonomik gelişme ile toplumsal statülerinin artması, kadın-erkek eşitliği çok tartışılan önemli sorunlar olarak kendini göstermiştir. Bu nedenle kadınlar için fırsat eşitliğini sağlamaya ve kadınları geleneksel rollerinden kurtarmaya yönelik (feminist düşünce vb. gibi) çaba ve çalışmalar artmıştır. Yapılan çalışmaların bir bölümü, bu çalışmada amaçlandığı gibi, kadınların işgücü içerisindeki koşullarını ve istihdam edilmelerini iyileştirme amacını gütmektedir.

Bu bölümde, öncelikli olarak istihdam kavramı açıklanarak istihdamın genel görünümü ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede ikincil olarak ise kadınların işgücü içerisindeki durumunun açıklanması amaçlanmaktadır.

1.1 İstihdam Kavramı

İstihdam, kavram olarak “bir işte, bir görevde kullanma, çalıştırma”¹ şeklinde tanımlanmasına rağmen, içerik olarak çok daha geniş bir anlama sahiptir. İstihdam, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, ülkelerin ekonomik sorunları içerisinde önemli bir yer almaktadır. İstihdam, bir ekonomide belli bir dönemde üretim öğelerinin varolan

---

¹ TDK,2005, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Ya., 10. Bas., Ankara, s. 989.

teknolojik düzeye göre ne ölçüde kullanıldığıdır. İstihdam sağlanamaması veya eksikliği, çoğunlukla görünmeyen bir şekilde toplumda derin yaralar açmaktadır.²

İstihdam ve işsizlik kavramları, aynı gerçeğin iki farklı, fakat birbirini bütünleyen parçalarını oluşturur. İstihdamdan bahsedildiği zaman beraberinde işsizlik olgusu da gündeme gelmektedir. Bu sebeple iki kavramın birbirinden bağımsız olarak incelenmesi mümkün değildir. İstihdam bu gerçeğin olumlu tarafını ve ulaşılmak istenen hedefini, işsizlik ise olumsuz yönünü ve kaçınılmak istenen tarafını oluşturmaktadır.³

Bir ekonominin yeterli bir biçimde işleyip işlemediği, öncelikli olarak, cari ücret karşılığı çalışmak isteyen herkese iş sağlanıp, sağlanamadığı ile ölçülmektedir. Herkese iş sağlayamamak, ekonomi düzeni için son derece büyük bir sorun oluşturmaktadır. İşsizlik olarak adlandırılan bu sorun, işsiz kalan kimselerin maddi manevi yoksulluk ve acı çekmelerinden ibaret değil, aynı zamanda var olan kaynakların tam olarak kullanılmamasına ve böylece ulusal refahın yeterli düzeye ulaşamamasına neden olmaktadır.⁴ Ayrıca, ekonomi içerisinde kadın işgücünün istihdama katılmasının yetersizliği bu sorunu daha da derinleştirmektedir.

İşsizlik, işgücünün kısmen atıl kalması, kalkınmanın yavaşlaması ile birlikte gelir eşitsizliği ve yoksulluğu beraberinde getirmektedir. Çalışmak isteyip iş bulamamak, sürekli reddedilmek işsizlerde toplumdan dışlanma duygusu ve psikolojik sorunları tetiklemektedir.⁵ Bu durum özellikle kadın işgücü içerisinde daha fazla belirgin hale gelmektedir.

1.1.1 İstihdam ve İşgücü

İstihdam kavramı ekonomide geniş anlamda, üretim faktörlerinin (emek-sermaye-doğal kaynaklar) fiili olarak üretim sürecinde kullanılmasını ifade ederken, dar anlamda ise yalnızca emek faktörünün ekonomik faaliyetlere katılmasını ele

---

² KARAKAYALI, H., 2007, **Ekonomi Kuramı: Mikro ve Makro Çözümleme**, Emek Ya., 7. Bas., Manisa, s. 401.

³ GÜL, E., EKİNCİ, A., KONYA, S., 2009, **Türkiye’de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz**, Ekin Ya.,Bursa, s. 7.

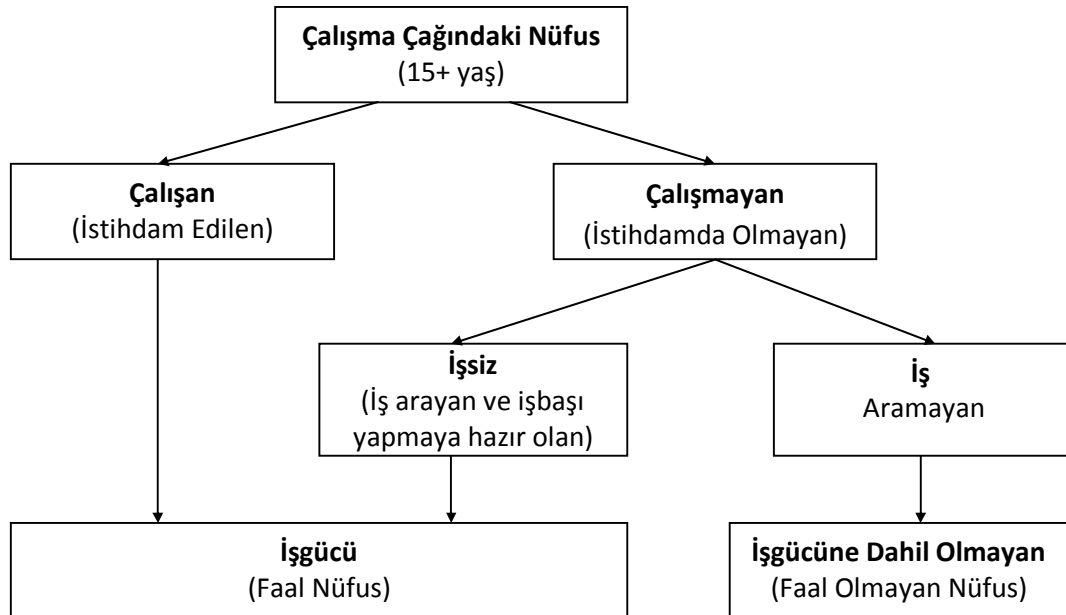
⁴ AREN, S., 1992, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Ya., 10. Bas., Ankara, s. 1.

⁵ TÜSİAD, 2004, **Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik**, TÜSİAD Ya., Ya. No. 381, Ankara, s. 15.

almaktadır. İstihdamın emek faktörüne bağlı olarak tanımlanması, emeğin istihdam edilmesi halinde diğer üretim faktörlerinin de istihdam edilmiş olacağı şeklindeki örtülü bir varsayıma dayanmaktadır.⁶ Genellikle ekonomi kuramında aksi belirtilmedikçe istihdam kavramı dar anlamda kullanılmaktadır. Üretim faaliyetlerine başlanabilmesi için sermaye ile birlikte emek unsuru da harekete geçirilmelidir. Başka bir ifadeyle, üretim faaliyetinin gerçekleştirilebilmesinde, kullanılan teknolojiye bağlı olarak girişimcinin, az veya çok emek talebinde bulunması kaçınılmazdır. Emek talebi, doğal olarak emek arzı cephesini harekete geçirmektedir. Bir ülkedeki emek arzı cephesi ise “işgücü” kavramıyla ifade edilmektedir.⁷

Her zaman ekonomideki tüm işgücüne iş bulmak tam olarak gerçekleşmemekte, bir miktar işsizlik bulunabilmektedir.⁸ İstihdam edilmeyenler işsiz olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte, kişiler çalışabilecek iş olmasına rağmen çeşitli sebeplerden dolayı çalışma eğiliminde bulunmayabilmektedir. Çalışma çağındaki nüfusun işgücü açısından değerlendirilmesi aşağıdaki şemada gösterilmiştir.

Şekil 1 İşgücü Çatısı

Kaynak: TÜİK, **İşgücü, İstihdam ve İş İstatistikleri: Sorularla Resimli İstatistikler Dizisi 1**, Türkiye İstatistik Kurumu, Ya. No: 3095, Ankara, s. 24.

⁶ YILDIRIM, K., BAKIRTAŞ, İ., YILMAZ, R., 2008, **Makro İktisada Giriş**, Ekin Ya., Bursa, s. 26-27.

⁷ KORKMAZ, A., MAHIROĞULLARI, A., 2007, **İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları**, Ekin Ya., 2. Bas, Bursa, s. 3.

⁸ KARAKAYALI, H., 2005, **Makro Ekonomi**, Emek Ya., Manisa, s. 12.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), işgücü piyasası göstergelerine ilişkin standartlar belirlemiş ve işgücü ile ilgili kavramları üç kategoriye ayırmıştır. Bu tanımlar aşağıdaki gibidir.⁹

- a) **İstihdam:** Referans dönemi içerisinde, ücret veya maaş karşılığı çalışmayan (ücretsiz istihdam-kooperatif üyeleri ve ödeme yapılmayan aile üyeleri dahil), ücret veya maaş karşılığı (ücretli istihdam) veya kendi hesabına çalışan (kar veya aile kazancı için) kişileri kapsar.
- b) **İşsiz:** İşi olmayan (ne ücretli ne de kendi hesabına), halen ücretli veya kendi adına çalışmaya hazır olan ve faal olarak iş arayan kişilerdir. İş bulmaktan umudunu kesmiş ve iş aramayan kişiler işsiz gurubuna dahil edilmemektedir.
- c) **Faal Olmama:** Çalışabilecek yaş gurubunda (15-65 yaş) olmasına rağmen ne istihdam kapsamına giren ne de işsiz sayılan kişilerdir. Bu kişiler ortada iş olmadığını düşündükleri için veya kendi becerilerini işgücü piyasasında rekabet açısından yetersiz gördükleri için iş aramayan, okula gittikleri, ev işleri yaptıkları veya emekli oldukları için ekonomik olarak faal olmayan kişilerdir.

ILO'nun tanımına göre işsiz olmak için, aktif olarak iş aramak gerekmektedir. Bu bağlamda kişinin işsiz olarak değerlendirilmesi iki kritere bağlanmıştır. Birincisi çalışmayı istemek (çalışmaya hazır olmak), ikincisi ise aktif olarak iş aramaktır.

1.1.2 İşgücü Piyasaları

En genel tanımı ile işgücü piyasası, işgücü arzı ve talebinin karşılaştığı bir mekanizmadır.¹⁰ Bu mekanizma içerisinde boş işler ile iş arayanlar bir araya gelmekte ve eşleşmektedir.¹¹ İşgücü piyasaları tanım olarak ele alındığında emeğin çalışma ve

⁹ HUSSMANN, R., MERHAN, F., VERMA, V., 1990, **Survey of Economically Active Population, Employment, Unemployment and Underemployment: An ILO Manual on Concepts and Methods**, ILO, Geneva, s. 36-43.

¹⁰ HORTON, S., KANBUR, R., MAZUMDAR, D., 1994, **Labor Markets in an Era of Adjustment**, The World Bank, Washington D.C., s. 2.

¹¹ SEÇER, B., 2009, "İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 3, s. 112.

hareketlilik koşullarının ve ücretinin tespit edildiği yöntemler birlikteliği şeklinde ifade edilmektedir.¹² En geniş anlamı ile işgücü piyasası, emek arz edenlerle bu emeği talep edenleri bir araya getirerek, emeğin fiyatının ve bu fiyat üzerinden arz edilecek emek miktarının belirlendiği yerdir.¹³

İşgücü piyasalarının ekonomik rolü, özellikle iş arayan işgücüne, vasıflarına uygun iş bulabilme, işverenlere ise üretim sürecinde kullanacakları, ihtiyaç duydukları vasıfta iş gücünü seçebilme olanağı tanıması ile belirginleşmektedir. İşgücü piyasasının temel fonksiyonu ücretlerdeki düzenlemeler yolu ile işgücü arzı ve talebinin dengelenmesi ve eşitlenmesidir.¹⁴ İşgücü piyasası kavramı, mikro açıdan, çokuluslu işletmelerin küresel pazarda kendi politikalarını düzenlemelerini tanımlarken, makro boyutta ise küresel ölçekte işgücü piyasalarının maliyet yapı ve oranları ile ilgilenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bir ülkenin işgücü piyasasına yönelik politikaları, diğer ülkelerin politikalarıyla yakından ilişkilidir.¹⁵

İşgücü piyasaları, özellikle gelir düzeyi düşük kişiler başta olmak üzere yaşayan nüfusun standartlarının belirlenmesinde ve makro ekonomik istikrar politikalarının başarısında merkezi bir rol oynamaktadır.¹⁶ Bu nedenle ekonomide mevcut piyasalar içerisinde işgücü piyasası en önemli piyasa olarak değerlendirilmektedir. Hane halkı gelirlerinin çoğu bu piyasada hizmetlerin satılması ile elde edilmektedir. Bireylerin yaşamları süresince eğitim ve öğretim faaliyetleri, işgücü piyasasındaki performanslarını arttırmak üzere gerçekleştirilmektedir.¹⁷ Teknolojik gelişmeler ve bilgi toplumuna geçiş süreci, üretim biçimlerini ve istihdamı doğrudan etkilemektedir. Yeni iş yaratamamanın getirdiği sıkıntılar, demografik yapı sebebiyle işgücüne dahil olacak

---

¹² KORKMAZ, A., MAHİROĞULLARI, A., s.4.

¹³ BERRİN, A. C., 1999, **İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikalarının Temel Prensipleri**, Siyasal Ya., Ankara, s. 7.

¹⁴ LORDOĞLU, K., TÖRÜNER, M., BİÇERLİ, K., 2000, **Çalışma Ekonomisi**, Anadolu Üniv. Ya., Eskişehir, s. 33.

¹⁵ OKUR, A., "Küreselleşmenin Emek Piyasası Üzerindeki Etkileri", **Yönetim ve Ekonomi**, C. 11, S. 2, s. 2.

¹⁶ HORTON, S., KANBUR, R., MAZUMDAR, D., 1994, s. 1.

¹⁷ ELLIOT, F. R., 1997, **Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi**, Ankara Üniv. Ya., Ankara, s. 3.

nüfusun azlığı, çalışma yaşamında bulunan yaşlı nüfusun nitelik eksikliği ve gençlerin istihdama geçişteki problemleri işgücü piyasasına ilişkin temel sorunlardır.¹⁸

İşgücü piyasalarının çok sayıda olması nedeniyle merkezi bir fiyat düzeyinin olmaması ve işçilerin hem nicelik hem de niteliklerinin farklı olması işgücü piyasasının temel özelliğini oluşturmaktadır.¹⁹ Bununla birlikte demografik yapıların değişmesi, üretim teknolojisinin gelişmesi ve piyasaların küreselleşmesi gibi nedenler aynı zamanda işgücü piyasalarının da değişmesine neden olmaktadır.²⁰ Yaşanan bu değişim işgücü piyasası hareketliliğinin artmasına, ücretlerin düşmesine, işgücü piyasalarında eşitsizliğin artmasına, hanehalkı işsizliği problemlerine ve bunlarla beraber işgücü piyasası politikalarının geliştirilmesi zorunluluğunu getirmektedir.

1.1.3 İstihdam ve İşgücü Piyasalarının Boyutları

Dünyada yaşanan küreselleşme ile değişikliğe uğrayan işgücü piyasaları çoğu ülkede benzer özellikler göstermeye başlamaktadır. İşgücü piyasasının mevcut haliyle Dünya ekonomisinde işsizliğin artmasına neden olan yapısal özellikleri; ekonominin kuralsızlaştırılması, üretim ve işgücündeki yapısal değişim olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeler Dünya genelinde istihdamı olumsuz etkilemiş ve işsizlik kronik bir problem haline gelmiştir. Dünyada üretim artarken istihdam azalmakta ve işgücü başına üretim miktarı yükselmektedir. Gelişmiş ülkelerde işgücüne katılma oranı giderek gerilemektedir. Teknolojik gelişmeler yüksek nitelikli işgücü ihtiyacını artırmakta, niteliksiz yada düşük nitelikli işgücüne olan talep azalmaktadır.²¹

İşgücü piyasalarında gerçekleşen değişim nedeniyle, ulusal işgücü piyasaları birbirini daha kolay etkileyebilmektedir. Bu piyasalarda ortaya çıkan etkileşim işgücünün fiyatının ve özelliklerinin belirlenmesi üzerinde daha karmaşık bir yapı ortaya

¹⁸ ALABAŞ, A., 2007, **Uzun Süreli İşsizler ve Uzun Süreli İşsizliği Azaltmada İŞKUR'un Önemi**, Türkiye İş Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara, s. 4.

¹⁹ BİÇERLİ, K., 2007, **Çalışma Ekonomisi**, Beta Ya., İstanbul, s. 4-9.

²⁰ NARGIS, N., ESTEVAO, M., 2005, "Structural Labor Market Changes in France", **Institute for the Study of Labor**, DP No: 1621, s. 2-4; KELLEÇİ, M. A., 2003, **Bilgi Ekonomisi, İşgücü Piyasasının Temel Aktörleri ve Eşitsizlik: Eğilimler, Roler, Fırsatlar ve Riskler**, DPT, Ya. No: 2674, Ankara, s. 5-6, SAMORODOV, A., 1999, "Ageing and Labour Markets for Older Workers", **ILO Employment and Training Papers**, 33, s. 4.

²¹ UYANIK, Y., 2008, "Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları", **Gazi Üniv. İİBF Dergisi**, S. 10/2, s. 214.

çıkarmaktadır. Bu duruma ilişkin küresel ucuz emek arayışı örnek gösterebilmektedir.²² İşgücü piyasalarını niceliksel olarak incelerken, sayıların gösterdiği durum bir yana, işgücü piyasalarını etkileyen pek çok karmaşık faktörün neden olduğu sorunlar da göz önünde bulundurulmalıdır.

1.1.3.1 Dünya’da İstihdamın Genel Yapısı

İşgücünün 1980’li yıllardan itibaren gelişimine baktığımızda Dünya çapında işgücü arzı % 66 oranında artarak, 1 milyar 887 milyon kişiden, 2008 yılında 3 milyar 131 milyon kişiye ulaşmıştır. Bölgesel olarak incelendiğinde ise Doğu Asya – Pasifik % 60 büyüyerek 742 milyondan 1 milyar 190 milyona, Avrupa Merkez Asya % 15 büyüyerek 364 milyondan 422 milyona, Latin Amerika % 103 büyüyerek 127 milyondan 267 milyona, Orta Doğu ve Kuzey Afrika % 154 büyüyerek 51 milyondan 130 milyona, Kuzey Afrika % 42 büyüyerek 124 milyondan 177 milyona, Güney Asya % 85 büyüyerek 329 milyondan 613 milyona, Sahra Altı Afrika % 124 büyüyerek 147 milyondan 330 milyona ulaştığı görülmektedir. Ayrıca bölgelere göre dağılımı hesaplandığında ise, Dünya işgücü arzının % 38’ini Doğu Asya – Pasifik bölgesi oluştururken, Güney Asya bölgesi %20’sini ve Avrupa – Merkez Asya bölgesi ise % 13’ünü oluşturmaktadır. Geriye kalan %29’luk işgücü arzı ise Latin ve Kuzey Amerika ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da bulunmaktadır.

---

²² SOYAK, A., (Der), 2002, **Küreselleşme, İktisadi Yöntemler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, içinde YALINPALA, J., “Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”, Om Ya., İstanbul, s. 264.

Tablo 1 Dünya İşgücü Büyüklüğü (1980-2008)

	Doğu Asya - Pasifik	Avrupa- Merkez Asya	Latin Amerika	Orta Doğu- Afrika	Kuzey Amerika	Güney Asya	Sahra Altı Afrika	Dünya
Toplam	742.797	364.264	127.325	51.059	124.528	329.991	147.587	1.887.550
1980 Kadın	42,39	42,55	31,23	21,17	41,18	26,15	41,66	38,12
Erkek	57,61	57,45	68,77	78,83	58,82	73,85	58,34	61,88
Toplam	844.198	378.221	148.156	61.006	133.961	370.868	169.570	2.105.979
1985 Kadın	42,93	42,75	32,64	20,82	43,04	26,84	41,78	38,61
Erkek	57,07	57,25	67,36	79,18	56,96	73,16	58,22	61,39
Toplam	951.632	389.500	171.075	73.029	143.874	418.753	194.704	2.342.567
1990 Kadın	43,83	43,47	33,82	21,42	44,34	27,82	41,99	39,36
Erkek	56,17	56,53	66,18	78,58	55,66	72,18	58,01	60,64
Toplam	1.024.813	385.389	198.643	86.881	152.509	465.295	226.380	2.539.910
1995 Kadın	43,62	43,70	36,41	22,93	45,40	28,37	42,49	39,57
Erkek	56,38	56,30	63,59	77,07	54,60	71,63	57,51	60,43
Toplam	1.093.169	393.311	223.405	103.226	164.129	515.375	263.255	2.755.869
2000 Kadın	43,63	44,29	37,84	23,98	45,75	28,04	43,02	39,67
Erkek	56,37	55,71	62,16	76,02	54,25	71,96	56,98	60,33
Toplam	1.156.450	409.099	251.039	120.927	170.886	574.581	304.251	2.987.233
2005 Kadın	43,70	44,82	39,52	24,63	45,98	28,35	43,41	39,88
Erkek	56,30	55,18	60,48	75,37	54,02	71,65	56,59	60,12
Toplam	1.167.582	413.148	257.752	124.213	173.347	588.436	312.805	3.037.283
2006 Kadın	43,70	44,96	39,85	24,81	45,93	28,63	43,41	39,95
Erkek	56,30	55,04	60,15	75,19	54,07	71,37	56,59	60,05
Toplam	1.178.569	417.738	261.918	127.332	175.034	600.689	321.581	3.082.862
2007 Kadın	43,76	44,98	40,04	25,03	45,99	28,82	43,43	40,02
Erkek	56,24	55,02	59,96	74,97	54,01	71,18	56,57	59,98
Toplam	1.190.343	422.108	267.839	130.180	177.035	613.447	330.971	3.131.923
2008 Kadın	43,76	45,08	40,34	25,23	46,18	29,08	43,46	40,10
Erkek	56,24	54,92	59,66	74,77	53,82	70,92	56,54	59,90

Toplam rakamlar 000.- kişi olarak ifade edilmiş, kadın ve erkek rakamları ise toplam içerisindeki yüzdeyi göstermektedir.

Kaynak: World Bank, 2010, **World Development Indicators**, World Labour Force, Washington D.C.

İşgücü piyasasında, ekonomik gelişmelere bağlı olarak üç temel istihdam alanı olan tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin toplam istihdam içindeki payları ve bu payların zaman içindeki geçirdiği değişim ve eğilim önemli bir göstergedir.²³ Gelişmiş ülkelerde istihdam endüstri (sanayi) ve hizmet sektöründe yoğunlaşmakta, gelişmemiş ülkelerde ise tarım sektörü daha fazla istihdam sağlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında

²³ KORKMAZ, A., MAHİROĞULLARI, A., s.44.

istihdamın kesimsel (sektörel) yapısı ekonomik gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde önemli bir ölçüttür.²⁴ Aşağıdaki tabloda Dünyada istihdamın sektörlere göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 2 İşgücü İstihdamının Sektörlere Göre Dağılımı

	Doğu Asya - Pasifik			Avrupa - Merkez Asya			Latin Amerika			Kuzey Amerika		
	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım
1991	20,24	18,93	48,55	32,01	48,81	14,37				25,20	71,76	3,04
1996	21,29	22,00	43,54	29,40	52,40	15,01	22,32	59,36	18,11	23,88	73,19	2,91
1997	20,88	22,74	43,31	28,60	53,91	14,14	22,24	59,28	18,25	23,91	73,19	2,81
1998	18,55	22,60	43,62	28,23	54,50	14,12	22,43	60,17	17,20	23,79	73,49	2,80
1999	18,60	22,80	42,68	27,46	54,92	14,81	21,56	59,91	18,32	23,26	74,13	2,70
2000	18,36	22,49	42,75	27,59	56,25	13,26	22,67	61,38	15,32	23,19	74,22	2,67
2001	18,51	22,69	41,53	27,66	59,08	13,01	21,36	61,02	17,47	22,64	74,92	2,44
2002	18,82	25,10	40,58	27,44	59,88	12,38	22,87	59,10	17,78	21,92	75,46	2,53
2003				27,27	60,51	12,04	22,72	59,98	17,09	21,09	77,18	1,81
2004				26,95	61,11	11,75	23,16	59,49	17,07	21,00	77,28	1,71
2005				27,08	62,07	10,63	23,39	59,50	16,83	20,79	77,48	1,71
2006				27,01	62,69	10,10	23,45	60,51	15,70	20,92	77,45	1,61
2007				27,19	63,45	9,15				20,70	77,78	1,51

Kaynak: World Bank, 2010, **World Development Indicators**, Washington D.C.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde ağırlıklı olarak tarım sektöründe işgücü istihdamı yoğunlaşırken, Kuzey Amerika ve Avrupa'da hizmet sektöründe yoğunlaşma görülmektedir. İstihdamın sektörel dağılımı ile birlikte istihdam yapısının başka bir belirleyicisi ise işgücüne katılım oranıdır. İşgücüne katılım oranı, işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı olarak tanımlanmaktadır.²⁵ Belirli bir zaman diliminde istihdam edilenlerle, aktif olarak iş arayanların toplamının, 15-64 yaş arasındaki aktif nüfus toplamına oranı işgücüne

²⁴ KARAKAYALI, H., 2009, **Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi**, Emek Ya., 3. Bas., Manisa, s. 172.

²⁵ TÜİK, İşgücü İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=25&ust_id=8>

katılma oranını vermektedir. Bu oran, aktif nüfus içerisinde işgücünün nispi ağırlığını göstermektedir.²⁶

Tablo 3 İşgücüne Katılma Oranları (1980-2008)

		1980	1985	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008
Doğu Asya – Pasifik	Kadın	64,38	64,87	66,73	65,90	64,87	63,37	63,11	62,98	62,85
	Erkek	85,44	84,01	83,51	83,40	82,42	80,45	80,04	79,73	79,46
	Toplam	75,04	74,58	75,23	74,76	73,72	71,94	71,64	71,39	71,25
Avrupa - Merkez Asya	Kadın	49,14	49,45	50,07	48,42	48,66	49,51	49,86	50,13	50,48
	Erkek	74,57	73,90	72,01	68,68	67,25	66,82	66,87	67,17	67,32
	Toplam	61,12	61,01	60,48	58,07	57,51	57,77	57,98	58,26	58,52
Latin Amerika	Kadın	36,07	38,35	40,40	44,76	46,84	49,97	50,81	50,97	51,60
	Erkek	81,16	81,54	81,92	81,43	80,38	80,10	80,37	80,05	80,12
	Toplam	58,39	59,62	60,80	62,72	63,23	64,70	65,25	65,16	65,50
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Kadın	21,07	20,98	22,10	23,86	25,01	25,88	26,07	26,29	26,44
	Erkek	76,27	76,51	77,14	76,58	75,75	75,49	75,38	75,15	74,86
	Toplam	49,07	49,33	50,29	50,82	50,95	51,30	51,31	51,30	51,20
Kuzey Amerika	Kadın	51,00	54,11	57,00	58,24	59,41	58,84	58,96	58,94	59,23
	Erkek	77,38	76,13	75,82	74,36	74,18	72,60	72,74	72,50	72,34
	Toplam	63,81	64,74	66,17	66,02	66,65	65,53	65,71	65,57	65,60
Güney Asya	Kadın	33,43	34,04	35,19	35,34	34,20	34,32	34,71	34,90	35,18
	Erkek	86,41	85,55	84,61	83,50	82,69	82,17	82,03	81,74	81,52
	Toplam	61,08	60,82	60,87	60,20	59,16	58,89	59,01	58,96	58,93
Sahra Altı Afrika	Kadın	56,96	57,13	57,08	58,04	59,13	60,16	60,21	60,29	60,45
	Erkek	82,70	82,58	81,86	81,48	81,07	80,85	80,82	80,81	80,81
	Toplam	69,59	69,61	69,24	69,53	69,92	70,34	70,37	70,39	70,50

Kaynak: World Bank, 2010, **World Development Indicators**, Washington D.C.

İşgücüne katılım oranları, bölgeler arasında farklılık göstermektedir. 1980 yılı göstergeleri ile 2008 yılı sonuçları karşılaştırıldığında Doğu Asya – Pasifik, Avrupa – Merkez Asya ve Güney Asya’da katılım oranları düşerken; Latin Amerika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Kuzey Amerika ve Sahra Altı Afrika’da artmaktadır.

²⁶ ŞENKAL, A., 2008, İşgücüne Katılma Oranı Nedir?, <http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=view&id=2259&Itemid=43>

1.1.3.2 Türkiye’de İstihdamın Genel Yapısı

İşgücünün hızlı artışı, buna karşılık sanayi ve hizmet sektörlerinde sınırlı istihdam olanağına sahip olma, işgücüne katılım oranını düşürdüğü gibi, farklı işgücü piyasalarının da ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ülkemizde birincil, ikincil ve üçüncül işgücü piyasaları bulunmaktadır. Örgütlenmiş ve oldukça koruyucu yasal düzenlemelere sahip çalışanların yanı sıra, asgari ücretle ve güvencesiz koşullarda çalışan çok sayıda ücretli bulunmaktadır. Yani ülkede kayıt dışı ekonominin teşkil ettiği boyut bu gün ne kadar önemli ise, ülkede örgütsüz ve ücretsiz istihdam da halen ağırlığını korumaktadır.²⁷

Türkiye’de işgücü piyasasının görünümü, gelişmekte olan ülkelerin özelliklerine benzemektedir. Sürekli artan bir nüfus yapısı, istihdam edilenlerin sayı ve oran olarak düşük düzeylerde seyretmesi bu tezi güçlendiren en önemli göstergelerdir. Türkiye’de işgücü piyasasının en önemli özelliklerinden birisi homojen bir yapının olmamasıdır. İşgücünün önemli bir kısmının tarım sektörünün ağırlıkta olduğu kırsal alanda bulunması, kırsal ve kentsel alan işgücü piyasalarını birbirinden farklı kılmaktadır.²⁸

Türkiye’de istihdamının genel durumunu veriler ile ortaya koymadan önce özellikle belirtilmesi gereken bir durum, istatistiki bilgiler içinde güvenilirliği en zayıf olanların işgücüne ait veriler olduğudur. Bunun sonucunda önemli bir sorun karşımıza çıkmakta işsizlik olduğundan daha az rakamlara yansımaktadır. Başka bir ifadeyle işsizliğin gerçek boyutu gizlenmeye çalışılmaktadır.²⁹ Türkiye istihdam verileri için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılmıştır. İstatistikî verilerin OECD standartlarına göre tutulmaya başlandığı yıl olan 1988’den günümüze istihdamın genel yapısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

---

²⁷ GEDİZ, B., YALÇINKAYA, M. H., 2000, “Türkiye’de İstihdam, İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı”, **Celal Bayar Üniv., İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, S. 6, s. 174.

²⁸ HOTAR, N., 1998, “Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımının Özellikleri”, **Standart Dergisi**, S. 434, s. 9.

²⁹ KARAKAYALI, 2009, s. 169.

Tablo 4 Türkiye’de İstihdamın Genel Yapısı (1988-2010)

Yıllar	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus (000)	İşgücü (000)	İstihdam Edilenler (000)	İşsiz (000)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus (000)
1988	33.746	19.391	17.754	1.637	57,5	8,4	52,6	14.355
1989	34.315	19.930	18.222	1.709	58,1	8,6	53,1	14.384
1990	35.601	20.150	18.539	1.611	56,6	8	52,1	15.451
1991	36.869	21.010	19.288	1.722	57	8,2	52,3	15.859
1992	37.984	21.264	19.459	1.805	56	8,5	51,2	16.720
1993	38.957	20.314	18.499	1.814	52,1	8,9	47,5	18.643
1994	40.038	21.876	20.006	1.870	54,6	8,5	50	18.161
1995	41.175	22.286	20.586	1.700	54,1	7,6	50	18.890
1996	42.243	22.697	21.194	1.502	53,7	6,6	50,2	19.546
1997	43.299	22.755	21.204	1.551	52,6	6,8	49	20.544
1998	44.295	23.385	21.778	1.606	52,8	6,9	49,2	20.910
1999	45.311	23.878	22.048	1.829	52,7	7,7	48,7	21.433
2000	46.211	23.078	21.581	1.497	49,9	6,5	46,7	23.133
2001	47.158	23.491	21.524	1.967	49,8	8,4	45,6	23.667
2002	48.041	23.818	21.354	2.464	49,6	10,3	44,4	24.223
2003	48.912	23.640	21.147	2.493	48,3	10,5	43,2	25.272
2004	47.544	22.016	19.632	2.385	46,3	10,8	41,3	25.527
2005	48.358	22.454	20.066	2.388	46,4	10,6	41,5	25.904
2006	49.174	22.751	20.423	2.328	46,3	10,2	41,5	26.423
2007	49.994	23.114	20.738	2.377	46,2	10,3	41,5	26.879
2008	50.772	23.805	21.194	2.611	46,9	11	41,7	26.967
2009	51.686	24.748	21.277	3.471	47,9	14	41,2	26.938
2010	52.541	25.641	22.594	3.046	48,8	11,9	43,0	26.901

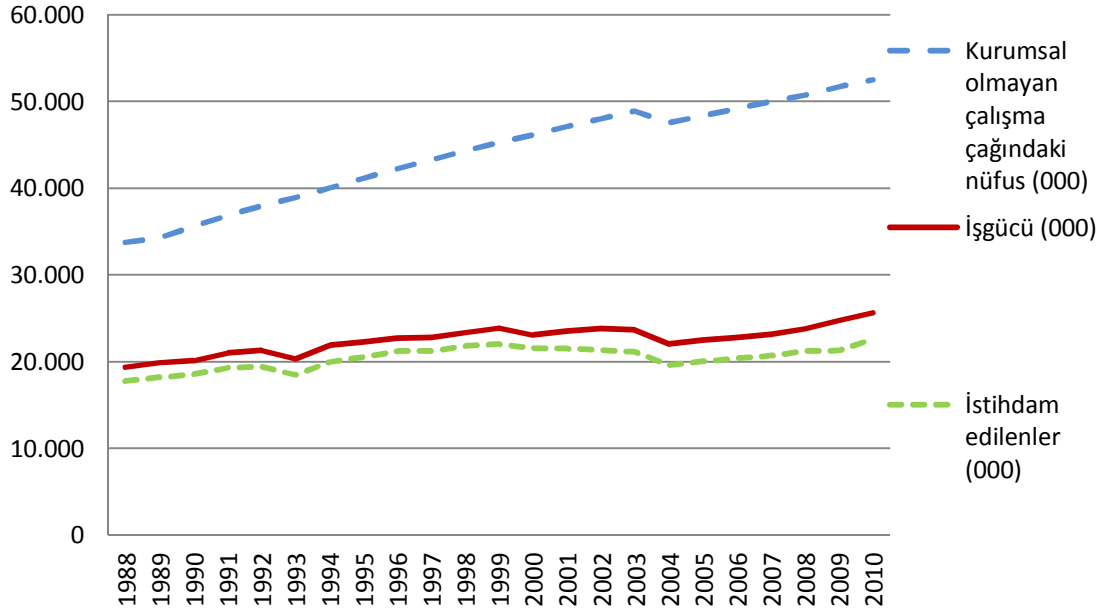
Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2010.

1988 ve 2010 yılları arasında Türkiye’de çalışma yaşındaki nüfus 18 milyon 795 bin kişi artmış olmasına rağmen 4 milyon 840 bin yeni iş yaratılmıştır. İşgücüne katılım oranlarına göre bir değerlendirme yapıldığında Türkiye 2008 yılı oranları Dünyada sadece Afganistan, Makedonya, Irak, Ürdün, Ermenistan, Yemen, Porto Riko, Tunus, Güney Afrika, Bosna Hersek’ten daha iyi durumdadır.³⁰ Türkiye’de çalışma çağındaki nüfus, işgücü ve istihdam edilenlere ilişkin değişim aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

³⁰ World Bank, 2010, **World Development Indicators**, Washington D.C.

Grafik 1 İşgücüne Katılım, İstihdam ve Nüfus Artışı (1988-2010)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2010.

Grafikten de görüldüğü gibi, istihdam edilenler ile işgücü arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu durum Türkiye’de işsizlik sorunu olduğunun göstergesidir. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, örgütlenmemiş ve düşük vasıflı işgücünün düşük ücretle çalışmaya razı olması, işsiz yığınlarıyla kolayca ikame edilebilirliğinin sonucudur. Bu nedenle düşük gelir ve yoksullaşmada işsizliğin etkileri görmezden gelinmemelidir. İşsizliğe sosyal, ekonomik ve siyasal etkilerini dikkate alarak yaklaşılmalıdır. Sorunu ekonomik gelişmeye bağımlı bir değişken olarak görmek çözümünü uzun vadedeki gelişmelere bırakma anlayışından vazgeçmek gerekmektedir.³¹

1.1.4 İşgücü Piyasası Politikaları

Genel olarak Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, istihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması amacıyla öncelikle makroekonomik politikalar ile yetinilmiş; daha sonra bu politikaların sorunu çözmede tek başına yeterli olmadığı gerekçesiyle, özellikle aktif işgücü piyasası politikalarına yer verilmeye başlanmıştır.³²

³¹ GEDİZ, YALÇINKAYA, s.176.

³² KORKMAZ, A., MAHİROĞULLARI, A. , s.85.

İşgücü piyasası politikalarını iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki bireyi belirli bir gelir güvencesinden yoksun bırakması nedeniyle işsizliğin maddi olumsuzluklarını giderme amaçlı gelir desteğine yönelik pasif önlemlerdir. İkincisi ise, işsizlere iş bulma ve beceri kazandırmaya, işverenleri yeni istihdam alanları açmaya teşvik etmeye, dolayısıyla istihdamı artırmaya, en azından mevcut istihdamı korumaya yönelik aktif önlemlerdir.³³

Ülkemizde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çalışma mevzuatı ve istihdam politikası ile ilgili tasarıları ve kalkınma planları ve yıllık programlarda yer alan genel politika içinde mahalli ve kesimsel istihdam programlarını hazırlamak, istihdamdaki gelişmeleri izlemek ve istihdamı sağlayıcı tedbirleri almak, üretimde emek verimliliğini yükselten politikalar geliştirmek görevlerini yerine getirmektedir.³⁴ Belirlenen politikalar ile kamu istihdam hizmetleri Türkiye İş Kurumu tarafından yürütülmektedir. Yürütülen kamu istihdam hizmetleri çeşitli aktif ve pasif istihdam hizmetlerinden oluşmaktadır.

1.1.4.1 Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

Pasif politikalar işsizlik sorunu ortaya çıktıktan sonra sonuçlarını onarmayı amaçlayan, bunun için işsizlere belirli bir ekonomik güvence sağlamaya yönelik önlemleri ifade etmektedir.³⁵ Pasif istihdam politikaları işgücüne, işsiz kaldığı dönemde gelir desteği sağlayarak iş piyasasından kopmaması temel felsefesi üzerine kurgulanmış çeşitli politika araçlarından oluşmaktadır. Bu sebeple bu politikalara gelir desteği sunan politikalar da denilmektedir.³⁶

Bu politikalar istihdam alanlarında ortaya çıkan yetersizliklerin neden olduğu sosyal sorunları giderilmesine ve işsizlere asgari düzeyde de olsa ekonomik güvence sağlamaya yönelik önlemleri içermektedir. Pasif istihdam politikaları içinde çalışanları

³³ KORKMAZ, A., MAHİROĞULLARI, A., s.86.

³⁴ RESMİ GAZETE, 1985, **3146 Sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun**, RG Sayı: 18639.

³⁵ KORAY, M., 1992, "Günümüzde İşgücü Piyasasının Özellikleri, Sorunları ve İstihdam Politikaları", **Amme İdaresi Dergisi**, C. 25, S. 4, s. 81.

³⁶ TİRYAKİ, M., 2007, **Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Tarımdan Kopan İşgücünün İstihdam Edilmesinde Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği**, Türkiye İş Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara, s. 19.

korumak ve desteklemek amacıyla türetebilecek çok sayıda politika bulunmaktadır. Bu önlemler içerisinde işsizlik sigortası, işsizlik yardımı, kısa çalışma ödeneği, ücret garanti fonu, kıdem tazminatı, iş kaybı tazminatı ve ihbar tazminatı gibi uygulamalar sayılabilmektedir.

İşsizlik sigortası; bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlere, uğradıkları gelir kayıplarını kısmen de olsa karşılayarak kendilerinin ve aile fertlerinin zor duruma düşmelerini önleyen, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren, Devlet tarafından kurulan zorunlu bir sigorta koludur.³⁷ Türkiye’de İşsizlik sigortası ödemeleri 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile 2002 yılından itibaren uygulanmaktadır.

İşsizlik yardımı; sosyal devlet ilkesini benimsemiş bazı ülkelerde işsizlik sigortası yanı sıra uygulanan ihtiyaç sahibi işsizlere asgari bir gelir güvencesi sağlayan bir yardım sistemidir.³⁸ İşsizlik yardımı 28 OECD ülkesinden 15’inde yaygın olarak uygulanmaktadır. Bu ülkelerde farklı koşullar ile işsizlik yardımı uygulamasına başvurulduğu görülmektedir. Bazı uygulamalarda işsizlik sigortasından yararlanmama koşulu öne sürülmektedir.

Ücret garanti fonu; çeşitli nedenlerden dolayı iflas, konkordato veya ödeme aczi içine düşen işverenin bu durumdan dolayı ücretini alamayan işçinin ekonomik olarak sıkıntıya düşmesini önlemek ve en azından son üç aylık ücretini almasını sağlamak amacıyla oluşturulmaktadır.³⁹ Ülkemizde de uygulanmakta olan ücret garanti fonu ile çalışanların iş ilişkisinden kaynaklanan alacaklarını karşılayarak; bu kişilerde ücret alamadan boşa çalışma (angarya) gibi bir duruma karşı korunması amaçlanmaktadır. Ücret Garanti Fonu sosyal devlet ilkesinin gereği olarak; İş Kanununun 33. Maddesine istinaden çalışma hayatına küsebilecek işgücünü, iş piyasasında tutabilmek adına İŞKUR tarafından uygulanan pasif tedbirlerden birisidir.⁴⁰

³⁷ İŞKUR, <<http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statissizliksigortasiisle>>

³⁸ KORKMAZ, A., MAHIROĞULLARI, A., s.89.

³⁹ GÖRÜCÜ, İ., 2009, " Türk Çalışma Mevzuatında Ücret Garanti Fonu ve Uygulamaları", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 4, s. 95.

⁴⁰ TIRYAKI, s. 22.

Kısa çalışma ödeneği; belirli bir süreyle, iş yerinde uygulanan çalışma süresinin geçici olarak belli bir oranda azaltılması veya işyerindeki faaliyetin belirli bir süreyle tamamen veya kısmen durdurulması halinde işçiye çalışılmayan süreler yapılan ödemelerdir.⁴¹ 4857 sayılı İş Kanununa tabi işyerinde genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle(işverenin kendi kusuru olmaksızın), işverenin talebinin uygunluğunun Bakanlıkça tespiti ile işçilere kısa çalışma ödeneği İŞKUR tarafından verilmektedir.⁴²

Kıdem tazminatı; yasada vurgulanan asgari bir çalışma süresini doldurarak işçinin iş sözleşmesinin yasada öngörülen nedenlerden biriyle son bulması durumunda, işverence, işçiye veya mirasçılara ödenen paradır.⁴³ İşverenlerin kolayca elemanlarını işten çıkarmamaları, dolayısıyla işyerinde iş güvencesinin sağlanmasını hedeflemektedir.⁴⁴

İhbar tazminatı; çeşitli sebeplerle işten çıkartılan işçiye çalışma süreleri göz önünde bulundurularak verilen tazminattır. İşveren ve işçi akdin feshinde bildirim sürelerine uymak zorundadır. İşçinin iş kanununun bildirimli feshi düzenleyen 13. Maddesi kapsamında yer alan bir haktır.⁴⁵

İş kaybı tazminatı; özellikle özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda çalışırken bu kuruluşların özelleştirmeye hazırlanması, özelleştirilmesi, küçültülmesi veya faaliyetlerinin kısmen veya tamamen durdurulması, süreli veya süresiz kapatılması veya tasfiye edilmesi nedenleriyle; çalışmaları tazminata hak kazanacak şekilde sona erenlere, kanunlardan doğan tazminatları dışında ilave olarak iş kaybı tazminatı ödenmesidir.⁴⁶

---

⁴¹ KÖKSAL, S., 2010, "Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği", **Bütçe Dünyası Dergisi**, S. 33, s. 182-185.

⁴² RESMİ GAZETE, 2004, **Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Yönetmelik**, RG Sayı: 25419.

⁴³ ANADOLU, F.K., 2003, "Kıdem Tazminatı Koşulları ve İşçinin Kıdeminin Hesaplanması", **Selçuk Üniv. SBE Dergisi**, S. 10, s. 241.

⁴⁴ VARÇIN, R., 2004, **İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları**, Siyasal Ya., Ankara, s. 19.

⁴⁵ SARAÇEL, N., 1998, "İhbar Tazminatı ve Diğer Tazminatlarla İlişkisi", **Gazi Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1-2, s. 6.

⁴⁶ RESMİ GAZETE, 1994, **4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**, RG Sayı: 22124.

1.1.4.2 Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Aktif işgücü piyasası politikaları, “işsizliği azaltmak, istihdamı korumak ve artırmak amacıyla iş ve meslek danışmanlığının sunulduğu, kariyer yönetimi hizmetlerinin verildiği, iş analizleri ve meslek sınıflandırmasının yapıldığı, istihdamla ilişkilendirilmiş çeşitli meslek eğitiminin uygulandığı, iş arama stratejilerinin geliştirildiği programlar bütünüdür”⁴⁷ şeklinde tanımlanmaktadır.

Tarihi gelişim seyri bir tarafa bırakılacak olursa aktif işgücü piyasası politikaları işsizliği uygun bir düzeyde tutup, istihdam düzeyine istikrar kazandırmak amacıyla geliştirilen politikalardır. Aktif politikalar olarak adlandırılan politikalar pasif politikaların aksine işsizliğe katkıda bulunan faktörleri önlemede ve ortadan kaldırmada kullanılan araçlardır.⁴⁸

Aktif işgücü piyasası politikalarının sosyal politika içinde önemli bir alanı vardır. Son yirmi yıl içinde, aktif yaklaşım, uluslararası ajanslar tarafından teşvik edilmiş ve birçok OECD ülkesinde kabul edilen işgücü piyasası politikası olmuştur.⁴⁹

Aktif istihdam programları birçok ülkede ücret ve istihdam sübvansiyonu, kendi işini kuranlara yardım programları, doğrudan kamu sektöründe istihdam, kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri, mesleki eğitim programları şeklinde uygulanmaktadır.⁵⁰ Bunlar gibi çok çeşitli aktif işgücü piyasası politikaları AB üye ülkeleri ve diğer Avrupa ülkeleri arasında farklı programlar olarak bulunmaktadır. OECD ve Eurostat tarafından kullanılan ilgili sınıflandırmalar da mevcuttur.⁵¹ Bu geniş çeşitlemeden yola çıkarak söz konusu politika önlemlerini, işsizliği önleme ve sınırlama açısından iş yaratma potansiyeli oluşturarak işgücü piyasasında talep yaratmaya yönelik önlemler ve işsizlerin var olan işlere yönlendirilmesi ve hazırlanmasına bağlı

⁴⁷ İŞKUR, 2002, **İŞKUR’da Yeniden Yapılanma**, Ankara, s.13.

⁴⁸ ŞEN, H., 2006, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’deki Emek Arz ve Talebindeki Değişimin İşgücü ve İstihdam Üzerindeki Etkisi**, Gazi Ün., SBE ÇEKO ABD, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara, s.118.

⁴⁹ BONOLI, G., 2010, “The Political Economy of Active Labour Market Policy”, **Dissemination and Dialogue Centre**, Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe RECOWE Publication, Edinburgh, s. 6.

⁵⁰ GÖRMÜŞ, A., 2009, “Küreselleşme Sürecinde Başlıca İşgücü Piyasası Reformları”, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 3, s. 188.

⁵¹ KLUVE, J., 2006, “The Effectiveness of European Active Labor Market Policy”, **IZA Discussion Paper**, No. 2018, s. 4.

olarak ortaya çıkan arz yanlı önlemler olmak üzere iki ana eksen etrafında toplamak mümkündür.⁵² Bu politikaları aşağıdaki tablo yardımıyla özetleyebiliriz.

Tablo 5 Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Türleri

Arz Yanlı (İşgörene Yönelik)	Talep Yanlı (İşverene Yönelik)
<p>Eğitim Temeli</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mesleki Eğitim Programları • Meslek Geliştirme Programları • Mesleki İntibak • Yeniden Mesleki Eğitim • İşbaşı Eğitim Programları • İşgücü Yetiştirme Kursları • Çıraklık için Alternatif Eğitim 	<p>İşgücü Piyasası Düzenlemesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haftalık Çalışma Sürelerinin Kısaltılması • Esnek Çalışmanın Yaygınlaştırılması • İşgücü Hareketliliğinin Artırılması • Küçük İşletme Geliştirme Programları • Esnek ve Kısmi İş Potansiyelleri
<p>İstihdam Altyapı Hizmetleri</p> <ul style="list-style-type: none"> • İş Arama Yardımları • İstihdam Danışmanlığı Hizmeti • Bağımsız Çalışma Programları • Bilgilendirme ve İşe Yerleştirme Hizmetleri • İstihdam ve Eğitim Programları • İstihdam Sübvansiyonları • Meslek Rehberliği 	<p>İş/İstihdam Yaratma</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doğrudan İş Yaratma • Dolaylı İş Yaratma • Kamunun Yeni İstihdam Alanları Oluşturması • İstihdam Artırıcı Sübvansiyonlar • Yatırımları ve İstihdamı Artırmaya Yönelik Teşvikler • Kendi İşini Kuracaklara Yapılan Yardımlar • İş Yaratma Programları • Mikro Kredi Uygulamaları

Kaynak: KORKMAZ-MAHİROĞULLARI, 2007, s.90-97; KAPAR, 2006, s.346-360; VARÇIN, 2004, s. 31-55; OECD, Coverage and Classification of OECD Data For Public Expenditure and Participants in Labour Market Programmes, <www.oecd.org/dataoecd/38/41/42116566.pdf> yararlanılarak tablolaştırılmıştır.

1997 Lüksemburg Zirvesi'nde ilk istihdam politikası ilkeleri Avrupa Konseyi'nce kabul edilmiştir. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin istihdam stratejilerine dahil edilen aktif işgücü politikalarının amacı, işgücüne nitelik kazandırılarak emek arz ve talebinin eşleştirilmesi yoluyla işsizliğe çözüm sağlamaya çalışmaktadır.⁵³

Calmfors, Forslund ve Hemstrom⁵⁴, aktif işgücü politikalarının altı ana etkisi olduğunu ifade etmektedir. Bu etkiler; eşleştirme süreci üzerindeki etki, işe girme

⁵² KAPAR, R., 2006, "İşsizliğin Düzenlenmesi: Aktif İşgücü Piyasası Politikaları", Prof. Dr. Toker Dereli'ye Armağan, İstanbul Üniv. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 55, S. 1, s. 346.

⁵³ ALABAŞ, A., 2007, Uzun Süreli İşsizler ve Uzun Süreli İşsizliği Azaltmada İŞKUR'un Önemi, Türkiye İş Kurumu Uzmanlık Tezi, s. 72.

⁵⁴ Bkz. CALMFORS L.; FORSLUND, A. ve HEMSTROM, M., 2002, "Does Active Labour Market Policy Work? Lessons From the Swedish Experiences", Institute for International Economic Studies Seminar Paper, No.700, s. 5.

sürecinde yaşanan rekabet üzerindeki etki, verimlilik etkisi, işgücünün sektörler arasında dağılımının üzerindeki etki, düzenli işgücü talebi üzerinde doğrudan dışlama etkisi ve ücret ayarlamaları üzerinde yansıtma etkisidir. Aktif işgücü politikaları, istihdam ofisleri aracılığıyla işveren ve işçi eşleştirmesini sağlamakta ve istihdamı artırmaktadır. İkinci olarak, bireylerin nitelikleri artırıldığı için iş arama motivasyonları artacak ve işsizliğin getirdiği sosyal yük hafifleyecek, işgücü piyasasındaki rekabet artacak ve bundan işverenler de kazançlı çıkacaktır. Üçüncü olarak, nitelikleri artan çalışanların gerek iş arama gerekse çalışma verimlilikleri artacaktır. Dördüncü olarak, bu politikalar, nispeten durgun ve fazla istihdam olan sektörlerden, büyüyen sektörlere işgücü transferini kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Bu nedenle ülke ekonomilerinde büyümeye ve istihdama yardımcı bir role sahiptir. Beşinci olarak, aktif politikalar, işsiz kalan bireylerin çalışanlar açısından tamamlayıcı değil ikame edici bir role sahip olduklarını varsayar. Bu nedenle işsizlerin yeniden istihdam edilmesi, düzenli çalışanların marjinal verimliliğini düşürecektir. İşletmeler çeşitli nedenlerle birtakım çalışanlarını işten çıkardıktan sonra kamu istihdam büroları aracılığıyla yeni insanları işe alabilmekte ve bu çalışanların ücretlerinin bir kısmı istihdam büroları tarafından karşılanmaktadır. Bu durum, işverenlerin işten çıkarma kararlarını cesaretlendirmekte ve işten çıkarmaları artırmaktadır. Ancak yeni istihdam edilenler ise düşük verimlilik ile çalışmakta ve marjinal verimi düşürmektedir. Son olarak, aktif politikalara katılım işsizler üzerinde daha yüksek ücret beklentisi yaratacak, psikolojik olarak kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlayacaktır.⁵⁵

İşsiz olan, ama kendi hesabına çalışacak durumda bulunan kişilere yönelik olarak geliştirilen mikro kredi uygulamaları etkin bir işsizlik önleme politikası olarak değerlendirilmektedir. Mikro kredi bu özelliğinden dolayı aktif işgücü piyasası politikaları arasında sayılabilmektedir. Özellikle yoksullukla mücadele aracı olarak, düşük gelirli insanlara finansman desteği sağlanmasını öngören mikro kredi uygulamasında istihdam artışı sağlanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 24 farklı ülkede 46 mikro finans kuruluşu üzerinde yapılan bir araştırma sonucunda,

---

⁵⁵ ARSLAN, B., ULAŞ, D., 2004, "İstihdamın Korunması ve İşten Çıkarılanlara Uygulanan Yardımlar", Ege Üniv., *İİBF Ege Akademik Bakış Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 106.

mikro kredi uygulamasından yararlanan kişilerin % 74'ünün kendi hesabına çalışmaya başladığı belirlenmiştir.⁵⁶ Yapılan diğer bir araştırmada mikro kredi programının % 84 oranında istihdamı artırdığı belirlenmiştir.⁵⁷

Çeşitli ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, pasif istihdam politikaları ve aktif istihdam politikalarının birbirini ikame eden politikalardan çok, birbirlerini tamamlayan politikalar olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, işsizlik ödenekleri ile gelir desteği sağlanması yöntemi, işsizin aktif hale getirilmesinde en etkili ve en güvenli yoldur. Diğer taraftan, işsizlik ödemelerinden yararlanma çoğu durumda işsizin aktif programlara katılma koşuluna bağlanmaktadır. Bu nedenle aktif ve pasif istihdam politikaları birbirinden bağımsız veya birbirlerinin yerine geçen seçenekler değil, aksine doğrudan birbiriyle ilişkili olan uygulamalardır.⁵⁸

1.2 Kadın İşgücü İstihdamı

Dünyadaki ekonomik büyüme ve gelişiminin altında yatan en önemli faktörlerden birisi, ülkelerin üretim kapasitelerindeki artıştır. Ülkedeki nüfus içinde işgücüne katılım oranının yüksekliği ülkenin kaynaklarının etkin kullanıldığının bir göstergesidir. Böylece ülkenin üretim kapasitesi ve milli geliri artacak, genel refah düzeyi ise yükselmiş olacaktır.

Kadınlar, insanlık tarihi boyunca üretimin her aşamasına katkıda buldukları halde, kalkınmanın olanaklarından yeterli pay alamadıkları gibi Dünyada yoksulluktan en fazla etkilenen kesimi oluşturmaktadır.⁵⁹ Kadın istihdamı konusundaki çalışmalar kadının ekonomik gelişmedeki rolü, aile, kadının toplumsal konumu ve doğurganlık üzerine yoğunlaşmaktadır. Kadının ücretli işçi olarak işgücü piyasasında yer alması, tarihsel olarak, ekonominin kadın işgücüne gereksinme duyduğu zamanlarda ortaya

---

⁵⁶ BALKENHOL, B., 2005, "The Impact of Microfinance on Employment: What Do We Know?", **Global Microcredit Summit 2006**, 12-16 November, Halifax, Nova Scotia, s. 5.

⁵⁷ BRI, 1990, **Kupedes Development Impact Survey**, Bank Rakyat Indonesia, Jakarta.

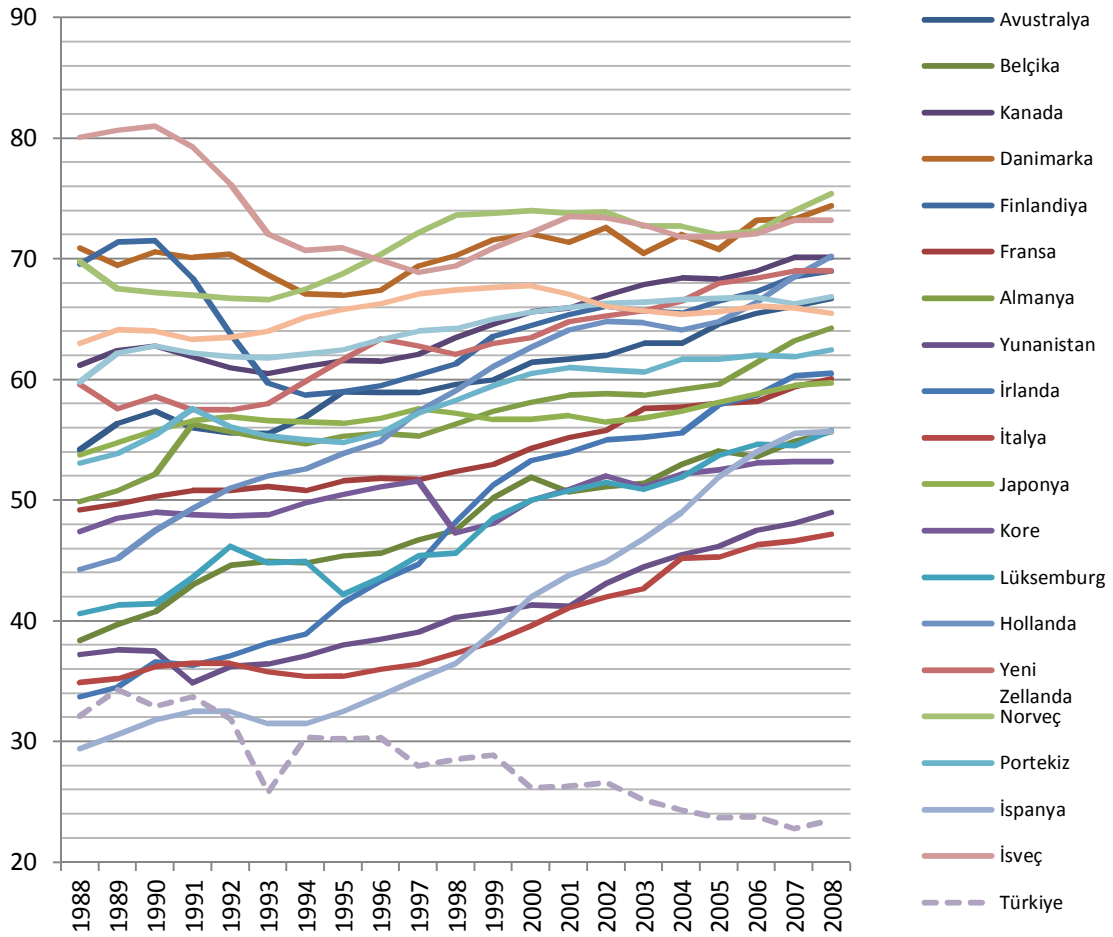
⁵⁸ GÖRMÜŞ, s. 186.

⁵⁹ KOCACIK, F., GÖKKAYA, V. B., 2005, "Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 1, s. 196-198.

çıkıştır.⁶⁰ Kadın işgücünün tarihsel gelişimi konusunda sanayi devrimi bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Geleneksel rollerini gerçekleştiren kadınlar, sanayi devrimi ile ücret karşılığında işçi statüsü ile çalışmaya başlamışlardır.⁶¹ Kadın istihdamı, 1851 yılında İngiltere’de tekstil sektöründe % 45, evlerde temizlikçi olarak çalışanların oranı ise % 40’lar düzeyindedir.⁶² Kadının ekonomik kalkınma ve büyümedeki önemine ilişkin tartışmalar, 1970’li yıllarda yapılmaya başlanmış ve bu konuda değişik çalışmalar yapılmıştır. Kadınların gelişme sürecindeki yeri ilk olarak Boserup (1970) tarafından yazılan “Ekonomik Kalkınmada Kadının Rolü” kitabı ile gündeme gelmiştir.⁶³

Grafik 2 OECD Ülkeleri Kadın İstihdamı Oranı (%) (1988-2008)

Kaynak: OECD, Kadın İstihdamı İstatistikleri, <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=23110>

⁶⁰ EYÜBOĞLU, S., 1999, **Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler**, Milli Prodüktivite Merkezi Ya., Ya. No. 637, Ankara, s. 19.

⁶¹ ÖZER, M., BİÇERLİ, K., 2003, “Türkiye’de Kadın İşgücünü Panel Veri Analizi”, **Anadolu Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 1, s. 56.

⁶² TILLY, L. A., SCOTT, J. W.. 1987, **Women, Work and Family Holt**, Rinehart and Winston, New York, s. 66-68.

⁶³ ŞİMŞEK, M., 2008, **Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu**, Ekin Ya., Bursa, s. 8.

Kadın istihdamının niteliksel ve niceliksel gelişimi sürdürülebilir kalkınmanın amaçladığı Dünya refahının arttırılmasına katkı sağlayacaktır. OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranı (15-64 yaş arası) 2008 itibari ile % 57.7 olurken Türkiye’de bu oran % 23.5’te kalmaktadır.⁶⁴ Özellikle bu ayırım kırsal yörelerde yaşayan kadınlar için çok daha düşük olmaktadır.⁶⁵ Grafikten de görüldüğü üzere kadın istihdamı oranlarında Türkiye ile en yakın OECD ülkesi olan Meksika (% 44.1) arasında % 100’e yakın bir fark bulunmaktadır. Ayrıca, OECD ülkelerinde kadın istihdamı göreceli olarak artarken Türkiye’de yıllar itibarıyla azalmaktadır.

Türkiye (%32,1) 1980’lerde Yunanistan (% 37,2), İrlanda (% 33,77), İspanya (% 29,4) ve İtalya (% 34,9) gibi ülkelerle benzer kadın işgücüne katılım oranlarına sahipken 2008 yılı itibari ile aradaki fark oldukça açılmıştır. Söz konusu ülkelerde Yunanistan (%49), İrlanda (% 60,5), İspanya (% 55,7) ve İtalya (% 47,2) kadın işgücü katılım oranları yükselirken Türkiye’de(% 23,5) düşmektedir.

İşgücüne katılım oranlarında erkeklerin katılımı her dönemde kadınlara göre daha yüksektir. Özellikle kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılım oranı kentsel alanlara göre fazla olmaktadır. Kırsal alanlarda daha çok kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta, kentlerde ise yeterli eğitim ve iş deneyimine sahip olamayan veya bu imkanlardan yoksun bıraktıran kadınlar işgücüne katılım konusunda erkeklerle rekabet edememektedirler. Kadınların iş hayatına katılmalarını teşvik edici politikalar, kadınların ekonomik durumlarını düzeltereği için eşitliği sağlayacaktır.⁶⁶ OECD ülkelerinde yıllar itibarıyla istihdama katılım oranı kadınlarda yaklaşık % 9.5’luk bir artış gösterirken, erkeklerde % 5.9 bir azalma olmuştur.

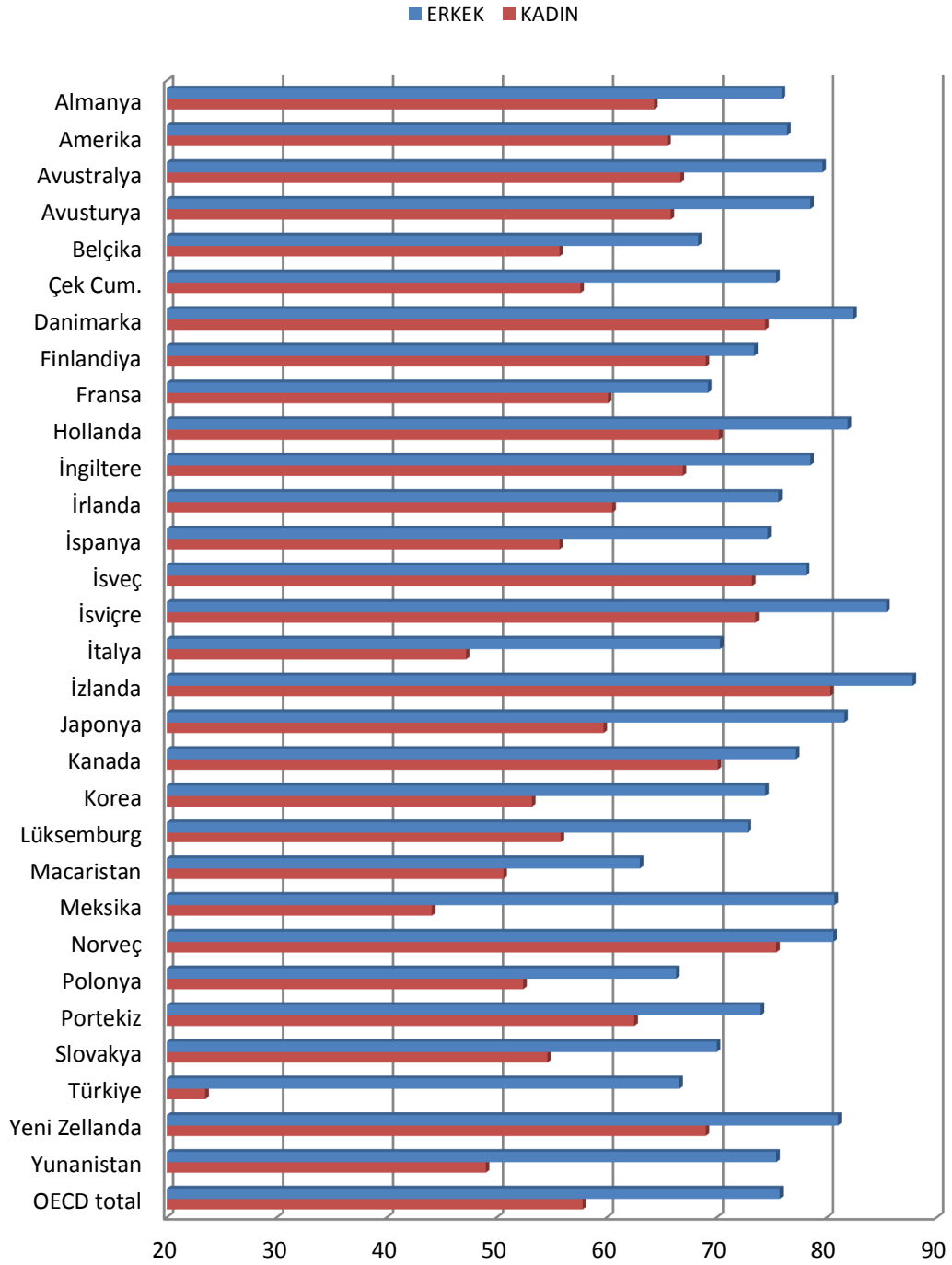
---

⁶⁴ Avrupa Birliği tarafından hazırlanan Lizbon stratejisi ile 2010 yılında üye ülkelerde kadınların istihdam oranının % 60’lar seviyesine çıkarılması hedeflenmiştir. Bkz: European Comission, 2010, **Lizbon Strategy Evaluation Document**, Burusels, s. 15.

⁶⁵ OECD, 2009, **Factbook 2009: Economic, Environmental and Social Statistics**, Washington D. C.

⁶⁶ KAR, M., TABAN, S. (Ed.), 2005, **İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü**, Bursa,: Ekin Ya., s. 326.

Grafik 3 OECD Ülkelerinde İşgücü Katılım Oranları (2008)

Kaynak: OECD Factbook 2010: Economic, Environmental and Social Statistics.

Ekonomik kalkınmanın en önemli koşulu üretim faktörlerinin mümkün olduğu kadar yüksek düzeyde ve verimlilikle kullanılmasıdır. Üretim faktörlerinin başında gelen

işgücünün kullanımında cinsiyet açısından erkeklerin lehine dengesiz bir dağılım söz konusudur.⁶⁷

Hızlı bir değişimin yaşandığı Dünyamızda, işgücünün ve tüketicilerin demografik özelliklerinde meydana gelen değişimler, kadının geleneksel statüsünü de değiştirmiş, bunun sonucunda kadınların sosyal ve ekonomik yaşamda aldıkları rol giderek artmaya başlamıştır.⁶⁸ Kadınların ev dışı çalışma yaşamına katılımı birçok gelişmiş ve az gelişmiş ülkede, 1970'li yıllardan başlayarak önemli artışlar yaşanmıştır. Yine aynı yıllar, üretim örgütlenmesinde de belirli değişikliklerin yaşandığı görülmektedir.⁶⁹

1.2.1 Kadın İşgücünün Özellikleri

Kadının ücret karşılığında emeğini vermesi Sanayi Devrimi sırasında gerçekleşmiştir. Sanayi devriminin getirdiği yeniliklerle, başta İngiltere olmak üzere, birçok Batı Avrupa ülkesinde kadının çalışma hayatına girişi hızlanmış, kadın işgücü sayısı önemli ölçüde artmıştır.⁷⁰ Kadın işgücü istihdamı ile ilgili çalışmalar incelendiğinde kadının çalışma yaşamına katılımı ile ilgili bazı özellikler belirlenmekte ve bu konuda özellikle cinsiyete dayalı olarak ortaya çıkan sorun alanları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Kadınlar, işgücü piyasasına girmek suretiyle ücretli ya da işveren olarak çalışabildiği gibi, çeşitli nedenlerle işgücü piyasasının dışında kalarak ekonomik faaliyete doğrudan ve/veya dolaylı bir şekilde katılabilmektedirler.⁷¹ Kadınların ekonomik yapı içinde üretkenliklerinin çeşitli biçimlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu biçimlere ilişkin yapılacak bir sınıflandırma modeli aşağıdaki şekil üzerinde görülmektedir.

---

⁶⁷ ÖZER, BİÇERLİ, , s. 56.

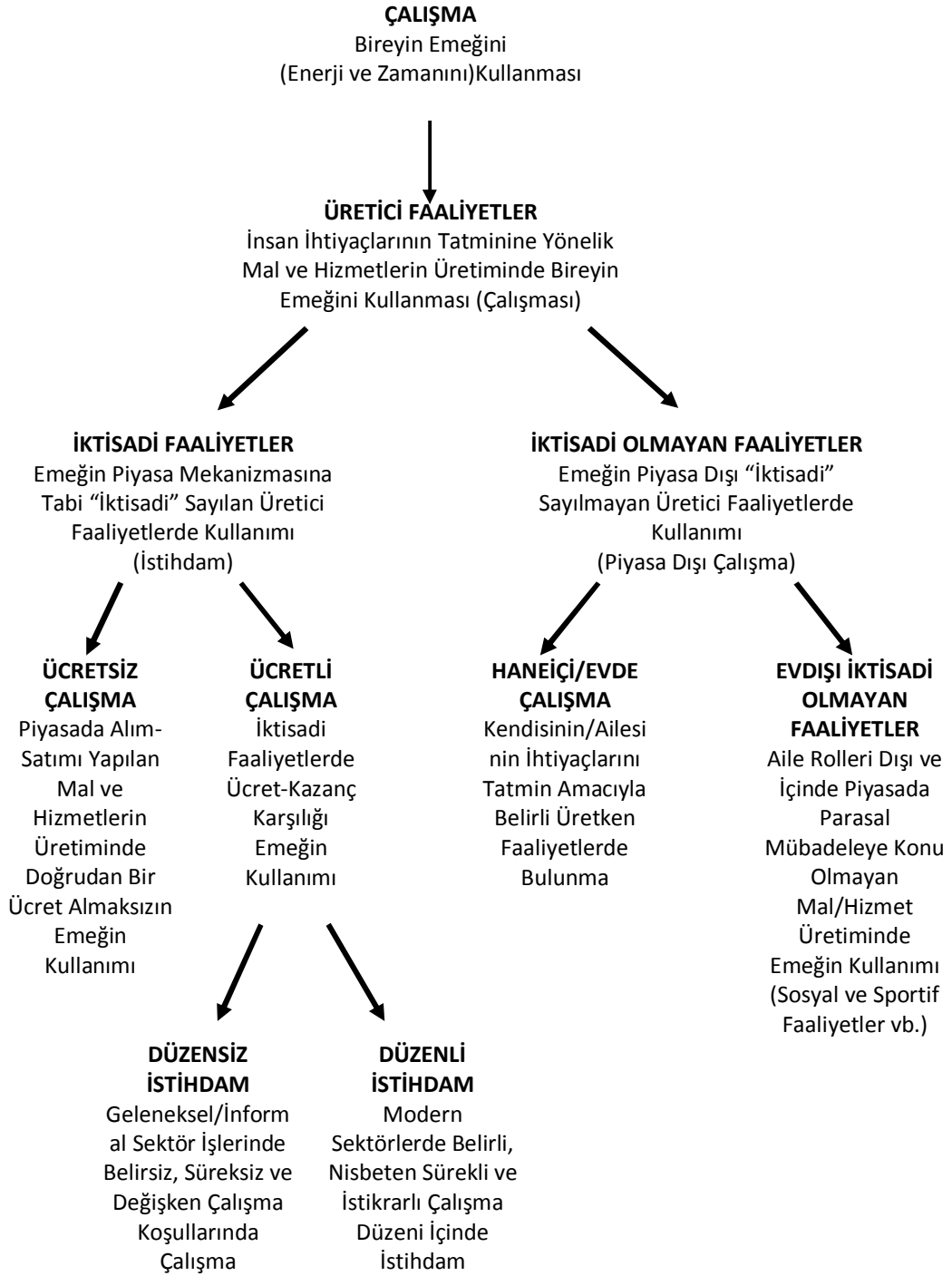
⁶⁸ AYTAÇ, S., 2008, "Çalışma Yaşamında Kadının Kariyer Sorunu", Prof. Dr. N. Ekin'e Armağan, TUHİS, Ankara, s. 905.

⁶⁹ KSSGM, 2000, **Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep**, KSSGM Ya., Ankara, s. 3.

⁷⁰ KOCACIK, F., GÖKKAYA, s. 196-198.

⁷¹ YILDIZ, Z. U., 2008, **Kadınların Çalışma Koşulları ve Sektörel Dağılımı**, TİSK, Taiex Seminar, s. 3.

Şekil 2 Kadınların Çalışmasında Bir Sınıflandırma Modeli

Kadın işgücü arzını belirleyen sosyokültürel faktörler yani toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ve bu iş bölümü üzerinde şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri kadınları, ev işleri, çocuk, hasta, yaşlı bakımından sorumlu tutmakta ve işgücü piyasasına çıkmasını engellemektedir. Kadınların ev dışında gelir getirici işler yapması, aile bireylerinin iznine tabi olmakta ve izin verilen işler de genellikle ataerkil denetim kuralları içinde kadına uygun kabul edilen işler olması gerekmektedir.⁷² Bu bağlamda, kadınların dışarıda çalışma isteğini kıran etmenler arasında iş olmaması, ağır çalışma koşulları ve düşük ücret de yer almaktadır. Dahası kırsal kesimdeki istihdamın kentlere göçü artıracak şekilde daralması sonucunda kırsal kesimde vasıfsız kadınların kentlerde yapabilecekleri işler de azalmaktadır. Bu sorunlar ise özellikle Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları üzerinde etkili olmaktadır.

1.2.2 Kadın İşgücü Kuramları

Kadın işgücünün işgücü piyasasında erkek işgücü ile ayrışmasını açıklamak üzere çeşitli kuramlar ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Her yaklaşım bu olguya kaynaklandığı kuramsal çerçevenin yöntemsel penceresinden bakmaktadır.⁷³ Dönemsel özelliklerde taşıyan bu yaklaşımlar tek başlarına doğru ya da yanlış olarak kabul edilemeyecek olgulardır.⁷⁴ Bunlar ikili rol yaklaşımı, insan sermayesi yaklaşımı, bölümlenmiş işgücü piyasaları kuramı, Marksist yaklaşım ve feminist yaklaşımlar olarak gruplandırılabilir.

1.2.2.1 İkili Rol Yaklaşımı

Ücretli kadın işgücünün, işgücü piyasasındaki yerini açıklamak üzere ortaya atılan ilk kuramdır.⁷⁵ İkili rol yaklaşımına ilişkin ilk çalışma 1956 yılında Myrdal ve Klein tarafından yazılan “Kadının İki Rolü” isimli eser ile yapılmıştır. Bu çalışma, 21. Yüzyılda kadınların toplum içerisindeki konumunun, kadınların erkeklerin yaptığı işleri yapmaya başlaması ile bir dizi değişikliğe uğradığı ve bu çerçevede kadınların ailesi ile işini

---

⁷² GÜL, EKİNCİ, s.169.

⁷³ KSSGM, 2000, **Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep**, KSSGM Ya., Ankara, s. 9.

⁷⁴ ERDEM, Z., ŞAHİN, L., 2008, “Ev Hizmetlerinde Yabancı İşgücü İstihdamı”, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 2, s. 48.

⁷⁵ EYÜBOĞLU, s. 20.

birleştirmeye yönelik yoğun bir çaba göstermeye başlamak zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır.⁷⁶

Bu yaklaşıma göre, kadın emeğinin ucuz ve güvensiz işlerde ve kötü koşullarda istihdamı, eğitim, beceri düzeyi gibi faktörlere dayalı olmayıp, bunun temel nedeni evle ücretli iş arasındaki ilişkiden/çelişkiden kaynaklanmaktadır. Kadının evdeki tüm sorumluluklarının devam etmesi ve işteki çalışma koşullarını ve saatlerini ailenin yaşam çerçevesi içinde düzenlemeye çalışması, kadını işgücü piyasasında dezavantajlı konuma getirmektedir.⁷⁷

Kadının çalışmasını, ancak kendisi açısından işteki yerini ikinci planda görmesiyle kabul edilebilir olacağını ifade etmektedir. Kadının hem işte hem de evde kocasına tabi olmasını önemsememekte ve bunu normal olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre kadının öncelikli görevinin ev içi sorumlulukları olduğu ve ailenin ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamaya çalışmanın işinden önce gelmesi gerektiği düşünülmektedir.⁷⁸

1.2.2.2 Neoklasik Okul Yaklaşımı

İşgücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığını arz yanlı açıklamaya çalışan Neo Klasik okul yaklaşımı Beşeri Sermaye Yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır. Beşeri sermaye, insanın kendine yatırımı olarak tanımlanmaktadır. Eğitim kurumlarına devam etme, hizmet içi eğitim, iş arama ile iş aramak için göç etme şeklindeki faaliyetlere yapılan yatırım örnek olarak verilebilmektedir.⁷⁹ Kadın işgücü Neoklasik kuramın marjinalite yaklaşımı içinde değerlendirilmekte ve kadın işgücünün niteliği, genel ve mesleki eğitim bakımından erkeğin aldığı eğitimden daha düşük olduğu varsayımı ile kadının daha düşük ücretle çalışmak durumunda olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca kadınların doğum nedeniyle işe ara vermek zorunda olmaları, işe geri döndüklerinde aradan geçen zaman

⁷⁶ MYRDAL, A., KLEIN, V., 1956, **Women's Two Roles**, Routledge and Kegan Paul, London, s. 1.

⁷⁷ DURUOĞLU, T., 2007, "Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma", **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, S. 24, s. 68.

⁷⁸ CİNER, Ö., 2003, **Halkla İlişkiler Sektöründe Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık**, Ankara Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 26-32.

⁷⁹ PALAZ, S., 2003, "Türkiye'de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşıma Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri", **Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 91.

nedeniyle becerilerini geliştirememelerinden dolayı daha düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kaldıkları ifade edilmektedir.⁸⁰

Kadın işgücü niteliği genel ve mesleki bakımdan erkeğinkinden daha düşük olduğu için, kadın daha düşük ücretle çalışmak durumundadır. İşveren açısından ise, kadının doğum, çocuk bakımı gibi nedenlerle iş yaşamı kesintiye uğrayabildiği için düşük ücret alması gerekmektedir. Bu yaklaşım, kadınları ve kadınların iktisadi faaliyetlerini ekonomide görünmez hale getirirken, insanların varlıklarını sürdürebilmeleri için yaşamsal öneme sahip ürünlerin üretim ve dağıtımına yönelik faaliyetleri de değersiz ve/veya ikincil olarak kabul etmektedir.⁸¹ Bu yaklaşıma göre çocuk ve diğer yakınlarının ihtiyaç (beslenme, bakım, sağlık vb.) ve isteklerini yerine getirmek için uğraşan, üreten, hizmet veren kadınların davranışlarının (örneğin aile içerisindeki toplumsal tanımlanmış anne, eş, çocuk rolleri ile kadın) iktisat dışı kabul edilmesi son derece doğal karşılanacak bir durumdur. Bunun sonucu olarak; kadının ev içi emeğinin üretken nitelenerek milli gelir hesaplarına katılması ve ücretlendirilmesi yönünde bir çabaya da gerek duyulmayacaktır.⁸²

1.2.2.3 İşgücü Piyasası Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre işgücü piyasası birincil ve ikincil piyasalar olarak bölümlenmektedir. Birincil piyasa kararlı çalışma alışkanlıklarını gerektirir ve geliştirir. Bu işlerde beceriye sahip olunmalıdır, ücretler görece yüksektir ve işte yükselme söz konusudur. İkincil işlerde, kararlı çalışma alışkanlıklarına gerek duyulmaz, ücretler düşük, işgücü devir hızı yüksek ve yükselme olanakları azdır.⁸³ İşgücü piyasası yaklaşımı kadınların birincil piyasalar yerine ikincil piyasalarda çalışma nedenlerini açıklamaya çalışmaktadır. Bu nedenler;⁸⁴

---

⁸⁰ DURUOĞLU, s. 69.

⁸¹ ERDEM, ŞAHİN, s. 49.

⁸² SERDAROĞLU, U., "Kişisel Olan Sadece Politik Değil, Aynı Zamanda İktisadidir: Feminist İktisat", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C. 21, S. 197, s. 10.

⁸³ EYÜBOĞLU, s. 21; REICH, M., GORDON, D. M., EDWARDS, R., 1973, "Dual Labor Markets: A Theory of Labor Market Segmentation", **American Economic Review**, Vol. 63, No. 2, s. 359-360.

⁸⁴ CİNER, s. 29.

- Birincil işgücü piyasası, işte uzmanlaşma ve iş başında uzun süreli eğitim gerektirmektedir. Bir işveren yetiştirdiği ve uzmanlaştırdığı işgörenini kısa bir süre sonra kaybetmek istememektedir. Kadın işgörenlerin evlilik, çocuk bakımı gibi nedenlerle işten ayrılma ihtimalini düşünen işveren, eğitim ve yetiştirme yatırımını kadın işgörenler üzerine yapmayı tercih etmemektedir.
- Birincil piyasadaki ücretler, yapılması gereken işin beceri ve uzmanlık isteyen işler olması nedeniyle daha yüksektir. Kadınların eğitim ve becerilerinin erkeklere oranla daha düşük düzeylerde bulunması, birincil piyasaya girememelerine ve görece daha yüksek ücret elde edememelerine neden olmaktadır.
- Birincil piyasadaki işlerin, işgücü piyasasında “erkek işi” olarak tanımlanması, bir süre sonra bu işlerde kadınların istihdamını zorlaştırmaktadır.
- İşgücü piyasasında kadınlara atfedilen işe bağlılıkta zayıflık ve kesintili çalışma gibi özellikler, kadınları birincil işgücü piyasasına girmekten alıkoyarak ikincil piyasada çalışmaya zorlamaktadır.

Yukarıdaki nedenlerden dolayı kadınlar ve gençler ağırlıklı olarak ikincil piyasalarda istihdam edilmektedir. Bu kuram kadın ve erkek mesleklerinin arasındaki ücret farkına odaklanmıştır. Ancak, bu yaklaşım, işverenlerin nitelikli kadın işgücünü birincil piyasada talep etmesi durumunu ve kadınları istihdam ederek işgücü arzını yükseltip ücretlerin genel düzeyini düşürme yoluna neden başvurmadığını açıklayamamaktadır.⁸⁵

1.2.2.4 Marksist Yaklaşım

Marksist yaklaşımın kadına ve kadın sorununa bakış açısı, yaklaşımın ana felsefesi ile paralellik göstermektedir. Yaklaşımına göre, aile içinde erkek burjuva, kadın ise proleterya olarak değerlendirilmektedir.⁸⁶ Bu yaklaşıma göre kapitalist sistem yedek işgücü piyasası oluşturarak işgücü piyasasını kontrol eder. Ekonomideki dalgalanmalara

⁸⁵ EYÜBOĞLU, D. ve Diğ., 2000, **Bankacılık Sektöründe Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık**, KSSGM Ya., Ankara, s. 12.

⁸⁶ BEBEL, A. ve Diğ., (Çev. Öncü UFUK), 2000, **Kadın ve Marksizm**, Sorun Ya., 8. Ba., Ankara, s. 111-112.

göre, bu yedek işgücü devreye girmektedir. Kadınlar da bu grubun içinde kabul edilerek gizli yedek işgücü ordusunu oluşturmaktadırlar.⁸⁷

Kadın işgücü, özgün koşulları ve iş piyasasındaki marjinalliği sebebiyle Marksist teori açısından yedek sanayi ordusu içerisinde yer almaktadır. İşgücü piyasasına kolayca çekilip uzaklaştırılabilmeleri nedeniyle sermaye açısından oldukça yararlı görülmektedir. Her an istihdam edilmeye hazır olmaları ve aynı zamanda ücretlerinin çok daha düşük olması da onların daha fazla talep edilmesinin altında yatan sebepleri teşkil etmektedir. Marksist yaklaşımda, kadınların işgücü piyasasına katılımları sadece ekonomik olarak değerlendirilmekte medeni durum, eğitim ve nitelikleri çok da dikkate alınıp hesaba katılmamaktadır. Dolayısı ile kriz durumlarında işten ilk olarak çıkarılan kadın işgücü olmaktadır.⁸⁸ Marksist yaklaşım, kadın işgücünün düşük ücretli ve denetlenebilir olmasına karşın, sistemin öncelikli olarak neden kadın işgücü istihdam etmediğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.⁸⁹

1.2.2.5 Feminist Yaklaşım

Feminist teori, cinsiyet açısından kendinden önceki teorilerin bakış açısına karşın, farklı bir yaklaşım oluşturmaktadır.⁹⁰ Bu yaklaşıma göre iktisadın kapsamı, konusu kadın bakış açısını dışlamaktadır. Feminist yaklaşıma göre iktisat, öncelikle toplumsal cinsiyete bağlı olarak kadın ve erkeğin rollerini tanımlamakta ve bunun doğal sonucu olarak kadını özel alana sıkıştırmaktadır. Kadının ev içi iktisadi faaliyetleri, piyasa dışı faaliyetler olarak önemsiz ve ikincil kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak kadınların faaliyetleri iktisatta göz ardı edilmektedir. İstatistiksel analizlerde ev kadınları işgücüne dahil edilmemekte ve ev içi üretimleri milli gelir hesaplarında dikkate alınmamaktadır. Feminist iktisat bu nedenle iktisadın konusunu piyasa temelli iktisadi faaliyetle sınırlamak yerine, çeşitli alanlarda iktisadi faaliyetlerin tümünü kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması gerektiğini önermektedir.⁹¹

---

⁸⁷ EYÜBOĞLU, s. 22.

⁸⁸ CİNER, s. 30-32.

⁸⁹ EYÜBOĞLU ve Diğ., s. 12.

⁹⁰ KIRTON G., 2006, **The Making of Women Trade Unionist**, Ashgate Publishing, England, s. 4.

⁹¹ SERDAROĞLU, U., ÖZKAPLAN, N., 1998, "İktisat ve Toplumsal Cinsiyet: İktisatta Kadın Kimliği", **İktisat Dergisi**, Mart, s. 13.

Anker ve Hein'in 1986 yılında ileri sürdükleri delile göre, kadın mesleklerinin genelde evdeki işlerin uzantısı olan öğretmenlik, hemşirelik, çocuk bakıcılığı gibi işler olduğunu ve çoğu toplumda bu işlerin hafife alındığı görülmektedir. Bu sebeple işgücü içerisinde Mavi Yaka, Beyaz Yaka tanımlamaları ile birlikte kadın işgücü için Pembe Yaka tanımlaması yapılmaktadır. Kadınlar, erkeklerin yüksek ücret karşılığı yaptığı işlerden daha fazla yetenek ve deneyim gerektiren işleri yapsalar dahi, bu işler kadın işi olarak görüldüğünden daha az ücret almaktadırlar.⁹² Feministler diğer bütün kuram ve yaklaşımların, kadının hem ailedeki, hem de toplum içindeki ikincil konumunu veri olarak almalarına karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşım, diğer yaklaşımlarda yansız oldukları ileri sürülen piyasa süreçlerini cinsiyetler karşısında yansız olmadıklarını; cinsiyetlerin toplumsal olarak oluşturulduklarını ileri sürmektedir.⁹³

1.2.3 Kadın İşgücünün Görünümleri

İşgücü piyasasında kadın işgücünün varlığı kendini ev içi üretim, ücretli çalışma ve kendi hesabına çalışma şeklinde kendini göstermektedir.

1.2.3.1 Ev İçi Üretim

Kadınlar kalkınmaya sadece ücretli işlerde çalışarak değil, karşılığını alamadıkları hane içi ve dışı çok sayıda işle de katkıda bulunurlar. Bu işler iktisadi analizde piyasa ortamında fiyatlandırılan faaliyetler olmasına karşın, ekonomi dışı faaliyetler olarak kabul edilmektedir.⁹⁴ Bu nedenle ev içi üretim, temel gereksinimleri karşılayan üretim olarak, temel olan piyasa üretim döngüsünün devamında ikincil konumdadır. Bu anlamda geleneksel iktisat teorisi bakış açısına göre ev içi üretim iktisadi sayılmamaktadır.⁹⁵

Kadınların işgücü arzı analizinin çatısı olarak değerlendirilebilecek Zaman Tahsisi (Time Allocation) Teorisi, kadınların sadece boş zaman ve çalışmak arasında değil, boş zaman, çalışmak ve hane içinde yapılan mal ve hizmet üretimi arasında da tercih

⁹² PALAZ, s. 99.

⁹³ EYÜBOĞLU, s. 22.

⁹⁴ ÖZBEY, F. R., "Kadın Hakları ve Ekonomiye Yansımaları", **I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi**, 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF, 4-6 Haziran, s. 370.

⁹⁵ FOLBRE, N., 1986, "Hearts and Spades: Paradigms of Household Economics", **World Development**, Vol. 14, No. 2, s. 245-255.

yaptıklarını kabul etmektedir.⁹⁶ Kapitalizmin yaygınlaşmasıyla üretim ve yeniden üretim etkinliklerinin ayrıştığı ve üretimin büyük ölçüde evin dışında gerçekleştirildiği; bu ayrışma sırasında da kadınların ev içinde yeniden üretim etkinliklerine yöneldikleri kabul edilmektedir. Üretim evin dışında başka kurumlarca geliştirilmiş ve bu ayrışma sırasında kadınlar ev içinde kalmıştır. Bununla birlikte ev içi ve ev dışı ayrımının kesin olarak yapılamadığı üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinde örneğin; kayıtlı olmayan tarımsal üretimde çalışmaya devam etmişlerdir.⁹⁷

Ev içi üretim, toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği, mevcut işgücünün yeniden üretilebilirliği, yeni nesil iş gücünün yetiştirilmesi, refah koşullarının sağlanması gibi çok farklı işlevleri yerine getirmektedir.⁹⁸

Günümüzde kadın emeğinin büyük oranlarda, ev içinde kullanıldığı bir gerçektir. Kadın çalışma hayatı içinde hangi etkinlikte yer alırsa alsın ev kadınlığı sorumluluğunu sürdürmektedir. Kadın "ev kadınlığı" ortak paydasının yanında kırdaki veya kentte, ev içinde ve/veya ev dışında, tarımda, sanayide ve hizmetlerde üretimde bulunmakta; çalıştığı yere ve üretim alanına göre de farklı sorunlarla karşılaşmaktadır.⁹⁹

1.2.3.2 Kadın İşgücünde Ücretli Çalışma ve Kendi Hesabına Çalışma

Batı Avrupa'da 18. yüzyılda gelişen Sanayi Devrimi, çalışma yaşamına ilişkin genel gelişmeler yanında, kadın çalışmasına ilişkin önemli oluşumlara da yol açmıştır. Geleneksel olarak tarım kesiminde, evlerde kurulu tezgahlarda ve ağırlıklı olarak dokuma işlerinde ya da fabrika niteliği taşımayan küçük atölyelerde çalışan kadınlar; geniş bir biçimde fabrika niteliğindeki sanayi kuruluşlarında da istihdam edilmeye başlanmıştır. Çalışan kadınların niceliğindeki artış yanında, bu kesim, ağırlıklı olarak ücretli çalışma düzeni içerisine dahil olmaktadır. Sorunun bir başka boyutu da, kadınların, kötü çalışma koşulları altında ve zaten düşük olan ücret ortalamalarının altında istihdam edilmeleriydi.¹⁰⁰

⁹⁶ BECKER, G., 1965, "A Theory of Allocation of Time", *The Economic Journal*, Vol. 75, No. 299, s. 516.

⁹⁷ EYÜBOĞLU, s. 14.

⁹⁸ AJAS, İ., , 1999, "Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümlü ve İstihdama Dayalı Sosyal Güvenlik", *İŞ'te Sosyal Güvenlik Dergisi*, S. 1, s. 71.

⁹⁹ EYÜBOĞLU, s. 16-17.

¹⁰⁰ MAKAL, A., 2001, "Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler", Ankara Üniv., *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 56, S. 2, s. 118.

Kadın işgücünün kullanım biçimleri zaman içerisinde değişime uğrayarak ev içi iktisadi faaliyetler, ücretli çalışma ile kendi hesabına çalışmaya kadar çeşitlenmektedir.¹⁰¹ Kadınların iş hayatında ücret karşılığı çalışmaları ile pembe yakalı işçilik ortaya çıkmıştır. Pembe yakalı işçi geleneksel olarak çoğunlukla kadınlar tarafından yapılan işleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu işler; sekreterlik, yazıcılık ve telefon operatörlüğü gibi büro ve ofis tabanlı diğer çalışma formlarını içermektedir. Bunların yanında, öğretmenlik, hemşirelik, büro işi, temizlik, yaşlı bakımı, yiyecek hazırlama, pazarlama ve satış, servis ve bakım gibi işler de yer almaktadır. Bu terim mavi yakalı ve beyaz yakalı terimlerine paralel olarak kadınların işgücü içerisinde yerini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle 1950'li yıllarda ofislerde “sözde” pembe yakalı işler ağırlıklı olarak kadınlar tarafından doldurulmuştur. Bu işler ücret ödemesi düşük ve terfi için şansı oldukça sınırlı işlerin yer aldığı ikincil işgücü piyasası işlerini de ifade etmektedir. Bu işlerin önemli bir diğer özelliği genellikle geçici ve sosyal güvencesinin sınırlı olmasıdır. Günümüzde pembe yakalı işçilerin ücretli istihdamı feminizasyon (kadına özgü) ve hizmet tabanlı ekonomiye doğru kayması sonucu modern işgücünün çok büyük bir oranını oluşturmaktadır.¹⁰²

Günümüzde kadınlar sadece işgücü olarak değil aynı zamanda girişimci olarak kendi hesabına da çalışmaktadırlar. Kendi hesabına çalışma kadın girişimciliği olarak da adlandırılmaktadır.¹⁰³

Kendi hesabına çalışma veya kadın girişimciliği ile ilgili çalışmalarda kullanılan tanımlamalarda aşağıdaki ortak noktalar bulunmaktadır:¹⁰⁴

- Ev dışında, kendi adına kurduğu işyerine sahip olan,

---

¹⁰¹ EYÜBOĞLU, s. 20.

¹⁰² SEGAL, L. M., SULLIVAN, D. G., 1995, “The Temporary Labor Force”, **Economic Perspectives**, Vol. 19, No. 1, s. 14.

¹⁰³ BEDÜK, A., 2005, “Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S.12, s. 111.

¹⁰⁴ ECEVİT, Y., 1993, “Kadın Girişimciliğin Yaygınlaşmasına Yönelik Bir Model Önerisi”, **Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli**, Ankara, s. 19-20; “Esnaf-Sanatkar ve Kadın Girişimci”, 1995, **Küçük İşletme Dergisi**, S. 2, s. 22; SARAY, G., 1993, “Türkiye’de Kadın Girişimciliği”, **Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli**, Ankara, s. 118; ÖZDEVECİOĞLU, M., ÇELİK, C., 2000, “Kadın Girişimcilerin Demografik Özellikleri”, **8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi**, Nevşehir, s. 488.

- İş yerinde tek başına veya istihdam ettiği diğer kişiler ile birlikte çalışan ve/veya işin sahibi olması sıfatı ile ortaklık kuran,
- Herhangi bir mal veya hizmetin üretilmesi ile ilgili faaliyetleri yürüten, bu mal veya hizmetin satışını yapan/yaptıran,
- İş ile ilgili olarak ilişkiye girmesi gereken kişi, örgüt, kurum veya kuruluşlarla kendi adına ilişki kuran,
- İş sürecinin örgütlenmesi, mal ve hizmet üretiminin planlanması, iş yerinin işletilmesi, kapatılması ve ya geliştirilmesine karar veren,
- İşinden elde ettiği kazancın yatırım ve kullanım alanları üzerinde söz sahibi olan,
- İş yerinin hukuki ve idari sorumluluğunu üstlenmiş, bizzat işinin başında bulunan ve iş yerinde fiilen çalışan,
- Piyasa ekonomisi içinde yer alarak hesaplanmış riskleri göze alarak faaliyet gösteren, Esnaf ve Sanatkarlar odalarına veya TOBB odalarına üye kaydı olan,
- Kendi mesleğini icra eden (doktor, eczacı, avukat gibi)

kadınlar girişimci sayılmaktadır.

1.2.4 Kadın İşgücü Arzı ve Talebinde Sorunlar

Kalkınmada cinsiyet eşitsizliği önemli bir konudur. Bunun nedeni cinsiyet eşitsizliğinin, ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumsuz yönde etkileyen verimsizliği yaratmasıdır. Ekonomik anlamda kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlik, istihdam, çalışma saatleri ve koşulları, en önemlisi; kazançlar konusunda görülmektedir.¹⁰⁵ Kadın istihdamı konusunda ortaya çıkan başlıca sorun alanları arasında şunlar sıralanabilmektedir.¹⁰⁶

- Kadının genellikle aile içi işlerde bulunması ve bunların istihdam kayıtlarına alınmasının güç olması,
- Geleneksel ve aile yapısından kaynaklanan nedenlerle kadınların eğitime katılımlarının düşük olması,

¹⁰⁵ ŞİMŞEK, M., 2008, *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu*, Ekin Ya., Bursa, s.12.

¹⁰⁶ EYÜBOĞLU, 1999, 19.

- Kadınlar için çeşitli yasalarla getirilen “**pozitif ayrımcılık**” önlemlerinde aşırıya kaçılması kadınların istihdamını engelleyici olabilmesi,
- Kadınların psiko-sosyal gelişimlerinde yeterli özgüvenin kazandırılmaması
- Kadınlara sağlanan finansal desteklerin yetersiz oluşu,
- Kadınların genellikle iş alanlarındaki gelişmelerden en son yararlanan, iş alanlarındaki kısıntılardan ise ilk zarar gören kesim olması,
- İşsizliğin ve süreğen (kronik) düşük istihdamın olduğu dönemlerde kadın çalışanlar, erkeklerin egemenlik alanına yönelen bir tehdit olarak görülmesi,
- Toplumda “**kadınlık rolleri**” ile ilgili kavramlar kadınların çalışma alanlarında sınır oluşturması
- Ekonomik gelişme sürecinde, ailenin küçülmesinin, kadınların istihdam olanaklarına olumsuz etkisi,
- Kadınların ücretli olarak çalışmamlarının toplumca kabul edilen bir durum olması,
- Dışarıda çalışma ya da ücretli çalışma kavramının erkeklerle özdeşleşmiş olması,
- Kadının sanayi ve hizmetler kesiminde ücretli çalışan olarak erkek ile eşdeğerde iş yapıyor olsa bile daha az ücret alması,
- Kadınların erkeklerden daha iyi bir mevki de ya da daha yüksek bir ücretle çalışıyor olma düşüncesinin rahatsız edici bulunması,

Kadının ekonomik hayata ve çalışma ortamına katılımının yetersiz olduğunu istatistiki veriler ile niceliksel olarak ifade etmek mümkündür. Ancak bu yetersizliğin nedenleri ve sonuçları hem kadın birey açısından hem de toplum açısından ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda birçok sorun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMININ YAPISI

Kadınların ekonomik hayat içerisinde olmaları Türk toplumunun yapısı içerisinde uzun bir geleneğe sahiptir. 8. yüzyılda kurulan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, Ahi Teşkilatının kadınlar ve genç kızlar kolu olarak, kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmasını sağlamak amacıyla Ahi Evren'in eşi Fatma Bacı tarafından kurulmuştur.¹⁰⁷ Ahilik çeşitli mesleklere mensup erkeklerin kurduğu bir teşkilat iken, Bacılık ise el sanatlarını icra eden kadınların katıldığı bir sanatkârlar kuruluşudur. Bu dönemde kadınlar Fatma Bacı tarafından organize edilerek örgüçülük ve dokumacılığa yönlendirmiştir. Kayseri'de Debbağcılar mahallesinin yanında Külâh-duzlar (örgüçüler) mahallesinin bulunması, Debbağlar mahallesinde işlenen derilerin yünlerinin Örgüçüler mahallesine intikal ettirildiğini ve burada kendi dükkanlarını çalıştıran Bacılar tarafından işlendiğini göstermektedir.¹⁰⁸ Kadınların ekonomik hayat içerisindeki aktif konumu, Osmanlı toplumunda köy üretim yapısının bozulması ve şehir kadınlarının evlerine çekilerek kamu hayatındaki varlıklarının sınırlandırıldığı döneme kadar devam etmiştir.¹⁰⁹ Bu durum Cumhuriyet'in ilan edilmesine kadar sürmüştür.

Türkiye'de ücretli kadın emeğinin varlık kazanması, 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Buna karşılık Türkiye'de kadın emeğinin tarihine ilişkin çalışmalar son derecede sınırlıdır. Cumhuriyet döneminde de kadınların tarım dışı kesimlerde ve ücretli olarak çalışmaları süreci hızlanarak devam etmiştir. Bu oluşum üzerinde, tarım dışı faaliyet alanlarında sağlanan gelişmeler yanında, kadının toplumsal konumuna ilişkin değişimler ve 1930 sonrası dönemde izlenen devletçi iktisat politikaları da etkili olmuştur. Türkiye'nin ilk iş istatistiklerine göre 1937 yılında İş Kanunu'na tabi işyerlerinde çalışan kadın işçilerin sayısı 50.131, oranı ise % 18,89 iken; 1943 yılında sayı 56.937'e, oran ise % 20,70'e yükselmişti. Cinsiyete dayalı ücret farklılıkları bu dönemde de varlığını sürdürüyordu. İş İstatistiklerinden bu konuda bilgiler elde etmek

¹⁰⁷ BAYRAM, M., 1987, **Bacıyan-ı Rum**, Gümüş Matbası, Konya, s. 37.

¹⁰⁸ ÖZKÖSE, K., 2003, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, s. 270-271.

¹⁰⁹ KOCA, K. Y., 1998, **Osmanlıda Kadın ve İktisat**, Beyan Y., İstanbul, s.40-41.

mümkün olmamakla birlikte, döneme ilişkin başka çalışmalar ve veri kaynakları, çalışan kadın ve çocuklarla erkekler arasındaki ücret farklılıklarına ilişkin bilgiler vermektedir.¹¹⁰

Türkiye 1980'lerden itibaren diğer gelişmekte olan ülkeler gibi serbest piyasa ekonomisini öne çıkaran ihracata dayalı büyüme stratejisini seçmiştir. Piyasaya uyum sürecinde kamu ekonomisinin faaliyet alanı daraltılmış, özelleştirmeler yoluyla kamu işletmelerinin büyük kısmı özel sektöre devredilmiştir. 1980'lerde küreselleşme sürecinde uygulanan yapısal uyum programları ve ihracata dayalı büyüme stratejileri kadın işgücü açısından çeşitli fırsatların yanı sıra bazı sorunları da beraberinde getirmiştir.¹¹¹ Küreselleşme ile birlikte Dünyada kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları artarken Türkiye'de benzer bir artış söz konusu olmamıştır. Avrupa Birliği adaylık sürecinde Türkiye'de kadın istihdamı Avrupa Birliği ortalamasının çok gerisindedir.

Türkiye'de 1988 yılına kadar ILO standartlarına uygun kapsamlı bir işgücü ve istihdam veri derleme yöntemi izlenmemiştir.¹¹² Bu nedenle 1988 öncesi döneme ilişkin veriler yeterli olmadığı için kadın istihdamının yapısına ilişkin çözümler çok eskiye gitmemektedir. Bu bölümde Türkiye'nin kadın işgücü istihdamının yapısı ele alınmaya çalışacaktır.

2.1 Kadın İstihdamının Genel Görünümü

Türkiye'de kadının işgücü piyasasında aktif rol alması, ekonomik faktörlerden ziyade zorunluluk sonucu ortaya çıkmıştır. Kadınların işgücüne katılımı 1915 Balkan savaşı sırasında erkeklerin çoğunun orduya katılması sonucu azalan işgücünü takviye etmek zorunda kalındığı için gerçekleşmiştir. Savaş sonrasında ise kadınlar geleneksel rollerine devam etmişlerdir.¹¹³ Türkiye'de kadın, gerçek anlamda 1950'lerden sonra kırdan kente yönelik göçün beraberinde getirdiği kentleşme sonucunda işgücü piyasası içinde yer almaya başlamıştır. Zaman içinde kadınların işgücü piyasasındaki konumları

---

¹¹⁰ MAKAL, A., s. 121.

¹¹¹ TOKSÖZ, G., 2007, *Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu*, ILO, Ankara, s. 1.

¹¹² KARLUK, S., R., 1999, *Türkiye Ekonomisi*, Beta Ya., İstanbul, s. 24;

¹¹³ MARDİN, N. B., TULUN, A.M. ve Diğ., 2000, *Sağlık Sektöründe Kadın*, KSGM Ya., Ankara, s. 14.

ve çalışma biçimleri de değişime uğramıştır.¹¹⁴ 1960'lı yıllarda planlı döneme geçilmesi ile istihdam konusunda planlama çalışması yapılmış, fakat kadın istihdamına değinilmemiştir. Kadın istihdamına ilişkin ilk ifadelerin kullanılması 1990-1994 dönemi için hazırlanan VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile gerçekleştirilmiştir.¹¹⁵ Fakat kadın istihdamının artırılması mümkün olmamıştır.

2.1.1 Kadınların Genel İstihdam İçerisindeki Yeri

Kadınların genel istihdam yapısı içerisindeki yeri olması gereken noktadan oldukça uzaktadır. Bu noktada kadın istihdamına ilişkin olarak net bir politikanın olmayışı eleştirilen bir durumdur.¹¹⁶ Nüfusun yarısından fazlasının (% 50,3) kadın olmasına karşın istihdam edilenlerin oranı sadece % 25,3'tür. 2010 yılına ilişkin işgücü ve istihdamın genel görünümü aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 6 Kurumsal Olmayan Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (2010)

Gösterge	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Kurumsal olmayan nüfus (000)	71.343	35.401	35.941
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	52.541	25.801	26.740
İşgücü (000)	25.641	18.257	7.383
İstihdam edilenler (000)	22.594	16.170	6.425
Zamana bağlı eksik istihdam (000)	754	522	232
Yetersiz istihdam (000)	412	352	60
İşsiz (000)	3.046	2.088	959
İşgücüne katılma oranı (%)	48,8	70,8	27,6
İşsizlik oranı (%)	11,9	11,4	13,0
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	14,8	13,2	20,2
İstihdam oranı (%)	43,0	62,7	24,0
İşgücüne dahil olmayan nüfus (000)	26.901	7.544	19.357

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Dönemsel İşgücü Sonuçları, 2010.

Tablodan da görüldüğü gibi, Türkiye'de kurumsal olmayan nüfus içerisinde kadınlar 35 milyon 941 bin kişidir. 15 yaş ve yukarısında bulunan istihdam edilebilir olanların sayısı ise 26 milyon 740 bin kişidir. Bu rakamın sadece 7 milyon 383 bin kişisi

¹¹⁴ BERBER, M., ESER, B. Y., 2008, "Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz", **İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C. 10, S. 2, s.2.

¹¹⁵ KÜÇÜKKALAY, A. M., 1998, "Türkiye'de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler", **Süleyman Demirel Üniv. İİBF Dergisi**, S. 3, s. 40.

¹¹⁶ TAN ve Diğ., s. 183.

kadın işgücünü oluşturmaktadır. Bu nedenle erkeklerde % 70,8 olan işgücüne katılım oranları kadınlarda % 27,6 olarak gerçekleşmektedir. İstihdam edilenler ise, 6 milyon 425 bin kişi ile istihdam edilebilir nüfusun % 24'ünü oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye'nin OECD ülkeleri içerisinde son sırada olmasına neden olmaktadır. Kadınların işgücüne katılma oranları tarihsel olarak incelendiğinde Türkiye'de bir ilerlemeden ziyade bir gerilemenin söz konusu olduğu gözlenmektedir.

2.1.1.1 İşgücüne Katılım Oranı

Türkiye'de kadınların işgücüne katılımları, Türkiye'nin gelişmişlik düzeyine karşın kabul edilmeyecek bir noktadadır. 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 2013 yılı hedefinde tarım sektörünün istihdam içerisindeki payının % 19'a düşmesi öngörüldüğü için daha fazla kadın nüfusun kırdan kentlere yönelmesi ve dolayısı ile kadınların işgücüne katılım oranının daha da düşmesi beklenmektedir. Bu durum kadın işsizliğini daha da artıracaktır.¹¹⁷ Dolayısı ile kadınların işgücüne katılım oranlarının geçmişten gelen düşüş trendinin devam edebileceği söylenebilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'de toplam, erkek ve kadın işgücüne katılım oranları kentsel ve kırsal alan ayrımı yapılarak gösterilmiştir.

Tablo 7 Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları (%)

Yıllar	Toplam			Erkek			Kadın		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
1988	57,5	48,3	67,0	81,2	78,1	84,7	34,3	17,7	50,7
1989	57,7	47,5	68,9	80,4	76,3	85,1	35,8	18,2	54,0
1990	57,6	48,2	67,8	80,5	78,0	83,4	35,3	18,1	53,4
1991	56,5	46,0	69,0	79,5	77,3	82,3	33,9	14,9	56,1
1992	55,8	46,7	67,3	79,4	76,3	83,3	32,6	17,4	51,6
1993	52,4	45,9	60,6	77,9	75,4	81,0	27,5	16,8	40,7
1994	54,1	46,6	63,7	78,6	75,7	82,4	30,2	17,6	45,8
1995	54,4	45,5	66,2	78,3	74,5	83,3	31,0	17,1	49,3
1996	54,1	44,5	67,0	77,6	73,3	83,5	31,0	15,8	51,1
1997	52,2	45,7	60,9	77,2	74,2	81,3	27,6	17,6	41,0
1998	53,8	45,3	65,9	77,5	73,8	83,0	30,4	17,1	49,3
1999	51,0	44,3	60,7	74,7	71,1	80,0	27,6	17,5	42,1
2000	49,9	44,1	58,7	73,7	70,9	77,9	26,6	17,2	40,2
2001	49,8	44,0	58,7	72,9	70,6	76,4	27,1	17,4	41,7

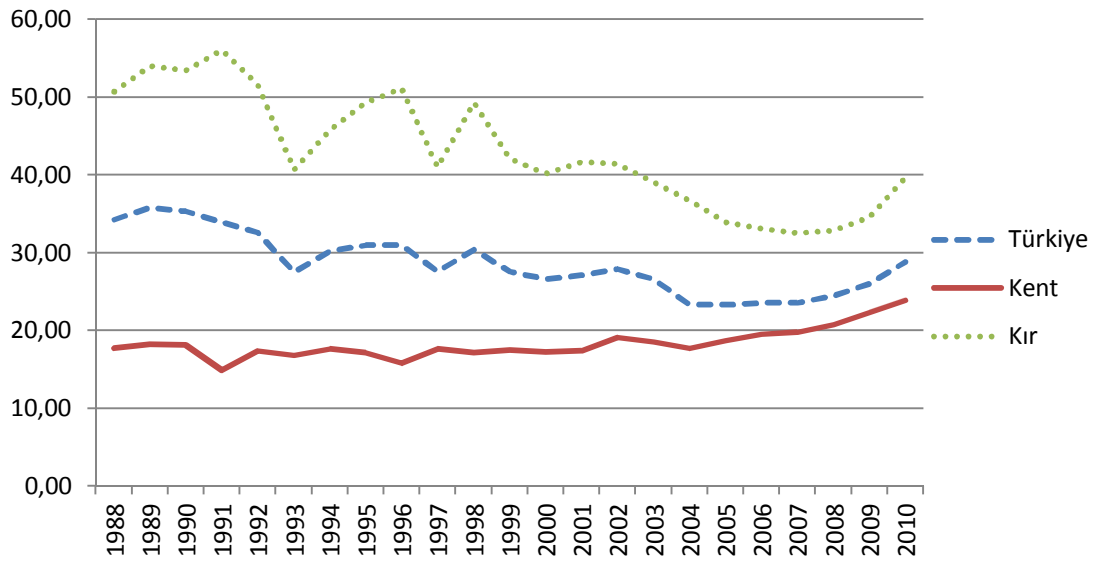
¹¹⁷ TAN ve Diğ., s. 201-202.

Yıllar	Toplam			Erkek			Kadın		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
2002	49,6	44,4	57,6	71,6	69,8	74,5	27,9	19,1	41,4
2003	48,3	43,8	55,5	70,4	68,9	72,9	26,6	18,5	39,0
2004	46,3	43,0	54,4	70,3	69,1	73,3	23,3	17,7	36,7
2005	46,4	44,1	52,1	70,6	70,0	72,0	23,3	18,7	33,9
2006	46,3	44,2	51,2	69,9	69,3	71,3	23,6	19,5	33,1
2007	46,2	44,3	50,8	69,8	69,3	71,0	23,6	19,8	32,5
2008	46,9	45,0	51,4	70,1	69,5	71,6	24,5	20,8	32,9
2009	47,9	45,8	52,7	70,5	69,9	72,0	26,0	22,3	34,6
2010	49,1	46,9	54,2	71,1	70,7	72,1	27,9	23,6	37,4

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2010.

Tablo incelendiğinde işgücüne katılım oranlarında genel bir düşüş söz konusudur. Türkiye toplam işgücüne katılım oranı 1988 yılında % 57 iken, 2010 yılında %49,1'e gerilemiştir. Kadın işgücüne katılım oranında ise % 34'ten, % 27,9'a gerilemiştir. Tabloda 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de kırdan kente göçün etkisi de görülmektedir. 1988 yılında kadınların kentlerde işgücüne katılım oranı % 17 iken, kırsal bölgede % 50 dir. 2010 yılında ise oranlar sırasıyla % 23,6 ve %37,4 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kentlerde kadınlarda işgücüne katılım oranı artarken, kırsal bölgelerde düşmektedir. Bu durum aşağıdaki grafikte daha açık olarak görülmektedir.

Grafik 4 Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranları (1988-2010)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2010.

Grafikten de görüldüğü gibi 2005 yılından itibaren kadın işgücüne katılım oranında bir artış söz konusudur. Ancak bu düzelme yeterli düzeyde değildir. Türkiye işgücü piyasasının kronik sorunlarından biri olan işgücü piyasasına katılım oranlarının düşüklüğü kadın işgücü açısından daha da ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Kadın işgücü ekonomik yaşamın büyük ölçüde dışındadır. Ayrıca, Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları kent ve kırsal ayırımında önemli farklılıklar göstermektedir. Kentsel alanlardaki kadın işgücüne katılım oranları, kırsal alan kadın işgücüne katılım oranlarının çok altındadır. Bu farklılığın temel nedeni kadınların kırsal alanlarda “ücretsiz aile işçisi” konumunda olmalarından kaynaklanmaktadır. Sanayi ve hizmetler sektörünün bulunduğu kentlerde kadın işgücüne katılımı asıl olarak ücretli-maaşlı çalışma şeklinde olduğundan, ev ile çalışma yerinin farklı olması ve çekirdek ailenin ağır basması kadın katılım oranını tarıma oranla düşürmektedir.¹¹⁸ Kadınların yaptıkları ev işleri ve çocuk bakımı gibi hizmetler piyasa kuralları içinde yapıldıklarında ekonomik bir faaliyet olarak kabul edilirken evde ve ücret karşılığı olmaksızın yapıldıklarında ekonomik faaliyet ve iş sayılmamaktadır. Ülkemizde kadınların büyük çoğunluğu geçici olarak iş hayatına atılıp, genel olarak evlilik sonrasında işi terk ederek evlerine dönmektedirler.¹¹⁹

Türkiye’de okuma yazma bilmeyen nüfusun büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Ülkemizde kadın nüfusun % 20’si okuma yazma bilmemektedir. Erkeklerde bu oran sadece % 4’dür.¹²⁰ Bu nedenle Türkiye OECD ülkeleri içerisinde kadın okuryazarlığında son sırada yer almaktadır. Eğitim Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının temel belirleyici faktörlerinden birisidir. Özellikle kentsel alanlarda yüksek öğretim ile işgücüne daha yüksek katılım düzeyleri arasında bir ilişki bulunmaktadır.

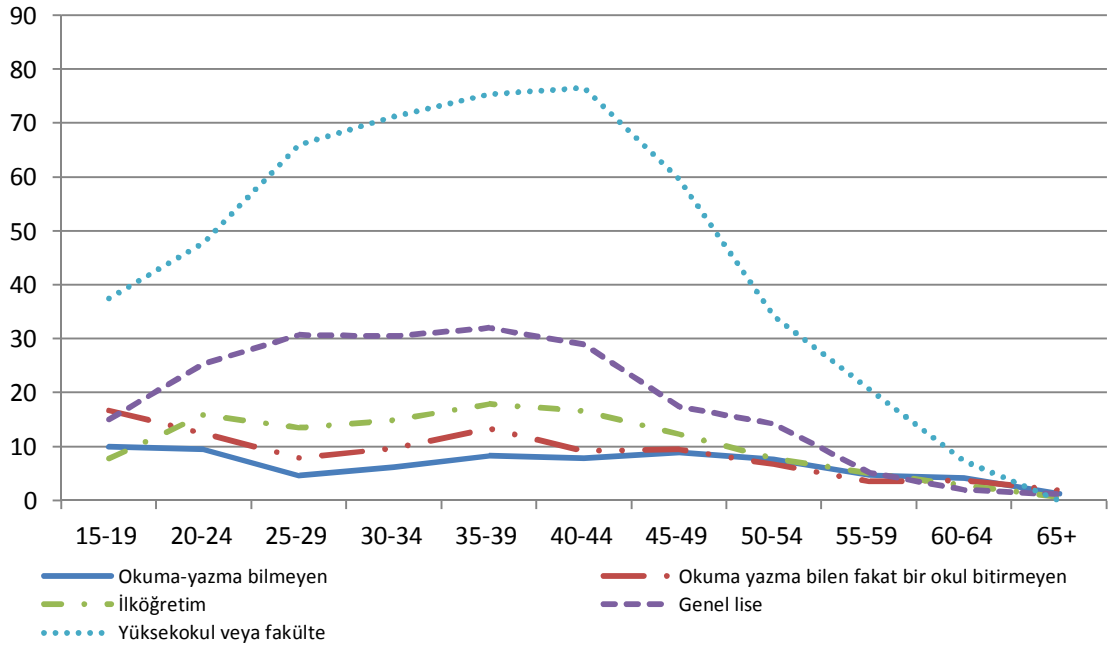
---

¹¹⁸ DPT, 2005, **Çalışma Grubu Raporları – IV**, 2004 Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, 5-9 Mayıs 2004, Ankara, s. 230.

¹¹⁹ NURİEV, H. B., 2008, **Tarımsal İşgücü Yapısındaki Dönüşümün Türkiye İşgücü Piyasalarına Etkisi**, Celal Bayar Üniv. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, s. 13.

¹²⁰ TÜİK, Nüfus ve Kalkınma Verileri, <<http://nkg.tuik.gov.tr/goster.asp?aile=3>>

Grafik 5 Yaş Grubu ve Eğitim Düzeyine Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranları (2009)

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Dönemsel İşgücü Sonuçları, 2010.

Çalışma yaşamı, bir yandan kadının ekonomik özgürlüğünü ve toplumsal değerini artırırken çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bireysel ve toplumsal önyargılar ile birlikte işletmelerdeki örgüt psikolojisi, çalışma zamanının esnek olmayışı ve kadınların yükselme olanaklarının azlığı kadınların mesleki gelişimlerini etkileyebilmektedir.¹²¹

2.1.1.2 İstihdam Durumu

Ülkemizde istihdam artış hızı sürekli olarak nüfus artış hızının gerisinde kalmakta, istihdam oranları gerilemektedir. İstihdam sürekli olarak azalma göstermektedir. 1999 yılına kadar, nüfus artış hızını karşılayamayacak derecede de olsa istihdam artışı yaşanırken, bu yıldan sonra istihdam artmamış, gerilemiştir. Bu gelişmede Türkiye’de 1999 sonrası yaşanan ekonomik krizlerin büyük etkisi olduğu görülmektedir.¹²² 1988 – 2010 yılları arasındaki 22 yılda istihdam oranları hem kadınlarda hem de erkeklerde azalmıştır. Aşağıdaki tabloda Türkiye’de 1988 yılından itibaren istihdam oranları yer almaktadır.

¹²¹ TINAR, M. Y., 1996, **Çalışma Psikolojisi**, Necdet Bükey Matbaacılık, İzmir, s. 116.

¹²² DPT, 2005, s. 237.

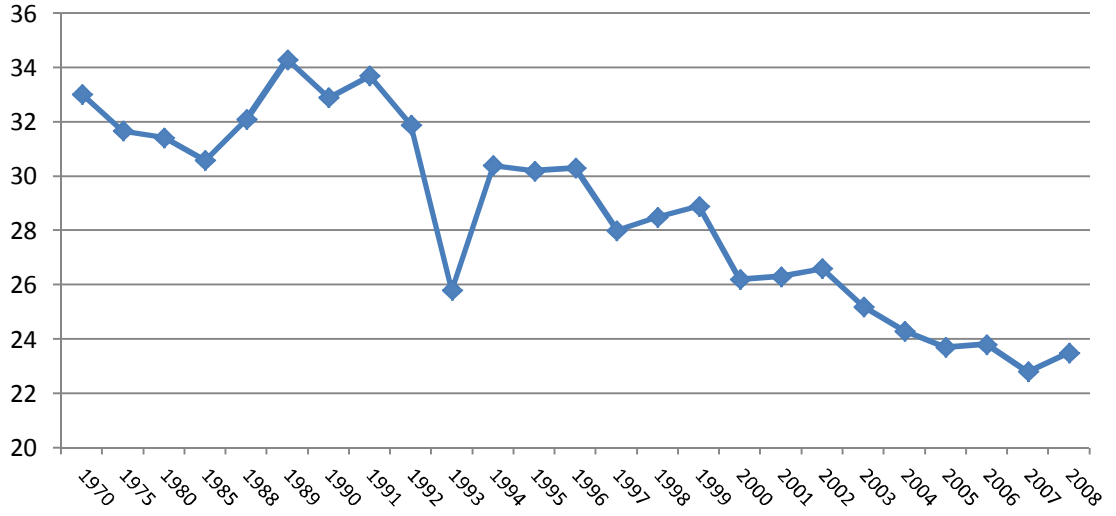
Tablo 8 Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İstihdam Oranları %

Yıllar	Toplam			Erkek			Kadın		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
1988	52,6	42,0	63,7	75,1	70,6	80,2	30,6	12,7	48,5
1989	52,7	41,3	65,2	73,8	68,8	79,4	32,3	13,3	52,0
1990	53,3	43,1	64,6	74,6	71,5	78,2	32,6	14,3	51,9
1991	51,7	40,2	65,2	72,4	69,2	76,1	31,4	11,4	54,7
1992	51,1	40,9	64,0	72,6	68,4	77,7	30,0	13,7	50,5
1993	47,6	39,9	57,2	71,0	67,5	75,3	24,7	12,8	39,5
1994	49,7	41,3	60,3	72,3	68,6	77,1	27,5	14,0	44,3
1995	50,4	40,8	63,2	72,8	68,4	78,4	28,6	13,7	48,2
1996	50,7	40,1	64,9	72,6	67,0	80,4	29,1	13,3	50,1
1997	48,4	41,1	58,3	72,2	68,3	77,5	25,0	14,2	39,7
1998	50,1	40,5	63,9	72,3	67,1	79,8	28,4	14,2	48,5
1999	47,2	39,6	58,2	69,4	64,9	76,0	25,4	14,4	41,1
2000	46,7	40,2	56,4	68,9	65,4	74,1	24,9	15,0	39,4
2001	45,6	38,9	56,0	66,5	63,3	71,4	25,1	14,5	41,0
2002	44,4	38,1	54,3	63,9	60,7	69,0	25,3	15,5	40,2
2003	43,2	37,7	51,9	62,9	60,3	67,1	23,9	15,1	37,4
2004	41,3	37,1	51,4	62,7	60,5	68,3	20,8	14,6	35,6
2005	41,5	38,4	48,8	63,2	61,9	66,5	20,7	15,6	32,6
2006	41,5	38,9	48,0	62,9	61,7	66,0	21,0	16,3	31,8
2007	41,5	39,0	47,4	62,7	61,8	65,1	21,0	16,6	31,2
2008	41,7	39,2	47,7	62,6	61,5	65,4	21,6	17,3	31,4
2009	41,2	38,2	48,0	60,7	59,2	64,3	22,3	17,7	32,8
2010	43,0	40,1	49,6	62,7	61,5	65,4	24,0	19,3	34,7

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, (1988-1999 Ekim ayı verileri, 2010.)

Tablodan da görüldüğü üzere toplam istihdam oranı 22 yıl içerisinde % 15 azalarak %52,6'dan % 43,6'ya gerilemiş, kadın istihdam oranı ise % 16,4 azalarak % 30,6'dan %24,2'ye gerilemiştir. Kadınların istihdam oranlarında kırdan kente göçün etkisi görülmekte ve 1980 yılında oranlar % 12,7'ye %48,5 iken, 2010 yılında % 19,1'e % 35,7 olarak gerçekleşmiştir. Kentlerde kadın istihdam oranı % 54,3 oranında bir artış kaydederken, kırsalda ise % 21,4 oranında azalmıştır. Kadın istihdam oranının yıllara yaygın dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

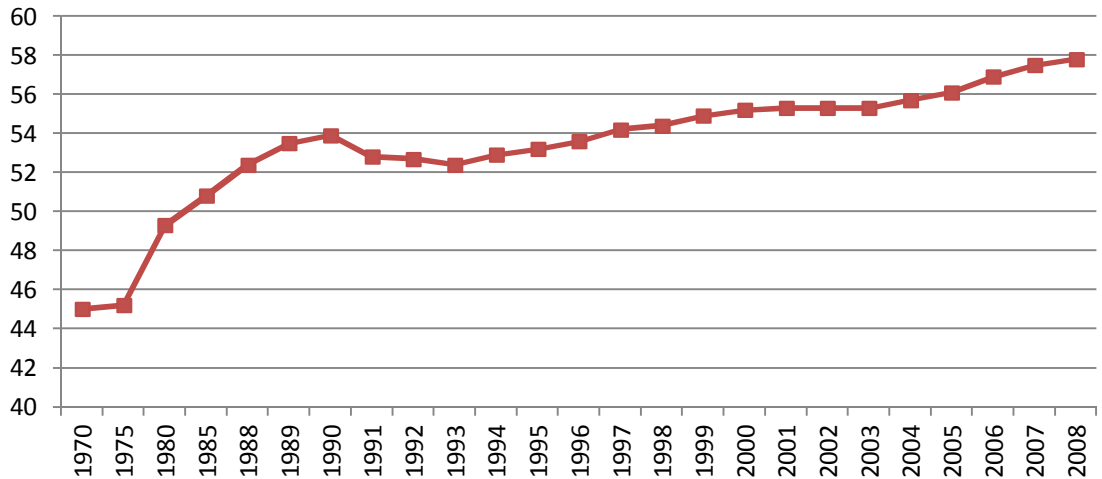
Grafik 6 Türkiye’de Kadın İstihdamı Oranları (1970-2008)

Kaynak: DİE, Hane Halkı İş Gücü İstatistikleri; OECD Factbook 2010: Economic, Environmental and Social Statistics.

Grafikten de görüldüğü gibi, kadın istihdamı 1970’li yıllardan beri azalmaktadır. 1970 yılında kadın istihdamı kadın nüfusunun % 33’ü iken, 1980’de % 31,43’e, 1995’de % 30,2’e, 2000 yılında % 26,2 ve 2008 yılı itibari ile % 23,5’e gerilemiştir. Türkiye’de kadın istihdamı Dünyadaki tam tersi bir yönde gelişmektedir. Aşağıdaki grafikten de görüldüğü gibi OECD ülkelerinde kadın işgücüne katılım oranı düzenli bir artış göstermektedir.

Grafik 7 OECD Ülkelerinde Kadın İstihdamı (1970-2008)

Kaynak: OECD Factbook 2010: Economic, Environmental and Social Statistics.

Yukarıdaki grafikten de görüldüğü gibi OECD ülkelerinde kadın işgücüne katılım oranı düzenli bir artış göstermektedir. Türkiye (%32,1) 1980’lerde Yunanistan (37,2),

İrlanda (% 33,77), İspanya (% 29,4) ve İtalya (% 34,9) gibi ülkelerle benzer kadın iş gücü katılım oranlarına sahipken 2008 yılı itibari ile aradaki fark oldukça açılmıştır. Söz konusu ülkelerde kadın işgücü katılım oranları yükselirken Türkiye’de düşmüştür. Türkiye’de kadınların işgücüne katılmasındaki düşüşün sebepleri genel olarak;¹²³

Eğitimde Geçen Sürenin Artması: Okullaşma oranının bütün öğretim düzeylerinde artması yanında zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkması işgücü piyasasına girişi geciktirerek işgücüne katılımdaki düşüşe katkıda bulunmaktadır.

Tarımsal Etkinliklerden Ayrılma: İşgücünün yapısında tarımsal etkinliklerden tarım dışı etkinliklere bir geçiş söz konusudur. Kırsal alanda tarlada ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, kente göç sonrasında işgücünden ayrılarak ev işlerine yönelmektedir. Burada göç ile gelen kadın nüfusunun eğitim düzeyinin düşük olmasının da önemli bir yeri bulunmaktadır.

Emeklilik Sistemi: Türkiye’de uygulamaya konan erken emeklilik sistemleri orta yaş ve üstü kadın nüfusun işgücüne daha az katılım yapmasına neden olmuştur. 2001 yılında yapılan düzenlemeler ile daha yüksek yaş sınırı getirilerek bu durum düzeltilmeye çalışılmıştır.

2.1.1.3 İşsizlik Durumu

Türkiye’de gerek kadınlarda gerekse de toplamda kentsel alanların işsizlik oranı toplam işsizlik oranının üstündedir. Bunun önemli bir nedeni, kentsel yerlerde kadınların işsizlik oranının yüksek olmasıdır. Bu durum kentsel yerlerde kadınların iş bulmasının erkeklere göre daha zor olmasından kaynaklanmakta olup, kadınların iş bulmasının kolaylaştırılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Kentlerde yaşayan kadınlar arasında yüksek işsizlik oranlarının görülmesinin nedenini kentte kadınların eğitim düzeyinin erkeklere oranla düşük olması dolayısıyla niteliklerinin yetersiz kalması ile açıklanmaktadır.¹²⁴ Kentte yaşayan kadınların çalışma istek ve arzusuna sahip oldukları için işgücü içinde yer aldıkları ancak işgücü piyasasında iş bulmalarına yetecek düzeyde

¹²³ TANSEL, A., 2002, “İktisadi Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye’de Zaman-Serisi Kanıtları ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri”, **ERC Working Papers in Economics**, 01/05T, s.5.

¹²⁴ KSGM, 2008, **Politika Dokümanı: Kadın ve Ekonomi**, Ankara, s. 21.

vasfa sahip olmadıkları için işsiz sayılması ile açıklamak daha doğru olacaktır. Yıllar itibarıyla bakıldığında kentli kadınların işsizlik oranında önemli bir azalış göze çarpmaktadır. Kentte yaşayan kadınların eğitim düzeyinin yıllar itibarıyla artması bu sonucu doğrular niteliktedir.¹²⁵ Ancak bu artışın istenilen düzeye ulaşmış olduğu söylenememektedir.

Tablo 9 Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (%) (1988-2010)

Yıllar	Toplam			Erkek			Kadın		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
1988	8,4	13,1	5,0	7,5	9,7	5,3	10,6	28,3	4,4
1989	8,7	13,1	5,5	8,3	9,8	6,7	9,7	26,9	3,7
1990	7,4	10,7	4,8	7,3	8,4	6,2	7,6	20,7	2,9
1991	8,5	12,6	5,4	9,0	10,4	7,5	7,4	23,6	2,4
1992	8,4	12,3	5,0	8,6	10,3	6,7	7,8	21,1	2,2
1993	9,2	13,0	5,6	8,9	10,5	7,0	10,0	23,9	2,9
1994	8,3	11,4	5,3	8,1	9,3	6,5	8,8	20,4	3,2
1995	7,3	10,4	4,6	7,1	8,2	5,8	7,9	19,9	2,4
1996	6,3	10,0	3,1	6,4	8,7	3,8	6,1	16,1	2,0
1997	7,2	10,1	4,3	6,5	7,8	4,7	9,4	19,7	3,3
1998	6,7	10,5	3,0	6,8	9,0	3,9	6,6	16,9	1,6
1999	7,4	10,5	4,1	7,1	8,7	5,1	8,0	17,6	2,3
2000	6,5	8,8	3,9	6,6	7,8	4,9	6,3	13,0	2,0
2001	8,4	11,6	4,7	8,7	10,3	6,5	7,5	16,6	1,7
2002	10,3	14,2	5,7	10,7	13,0	7,3	9,4	18,7	3,0
2003	10,5	13,8	6,5	10,7	12,6	7,9	10,1	18,3	4,2
2004	10,8	13,6	5,5	10,8	12,5	6,8	11,0	17,9	3,0
2005	10,6	12,8	6,3	10,5	11,6	7,7	11,2	17,0	3,6
2006	10,2	12,2	6,2	9,9	11,0	7,4	11,1	16,4	3,9
2007	10,3	12,0	6,8	10,0	10,8	8,3	11,0	16,1	3,8
2008	11,0	12,8	7,2	10,7	11,6	8,7	11,6	16,6	4,3
2009	14,0	16,6	8,9	13,9	15,3	10,7	14,3	20,4	5,3
2010	11,9	14,2	7,3	11,4	12,6	8,7	13,0	18,7	4,6

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2010.(1988-1989 Ekim ayı verileridir.)

¹²⁵ ÖKSÜZ, N., 2007, **Mesleki Eğitim Kurslarının Kadınların İstihdam Edilebilirliğine Katkısı ve İŞKUR'un Üstlenebileceği Roller**, Türkiye İş Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara, s. 26.

Tablo 9'dan da görüldüğü gibi kırsal bölgede kadın işsizliği daha düşük olarak görünmektedir. Bu durumun nedeni kırsal bölgelerde kadınların ücretsiz (tarım arazisinde çalışan) aile işçisi olarak görünmelerinden kaynaklanmaktadır. Kentsel bölgelerde ise ücretsiz aile işçiliği olanağı kırsal bölgeler kadar yaygın olmadığı için işsizlik rakamları Türkiye ortalamasının % 50 üzerinde çıkmaktadır. Kadınların işgücüne dahil olmamalarının farklı nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 10 Kadınlarda İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri (1988-2010)(Bin Kişi)

	İş bulma ümidi yok	İş aramayıp çalışmaya hazır olan	Mevsimlik çalışan	Ev işleri ile meşgul	Öğrenci	Emekli	İrad sahibi	Özürlü yaşlı veya hasta	Ailevi ve kişisel nedenler	Diğer	Toplam
1988	245	178	21	8.860	564	195	148	813	205	11.229	
1989	94	69	22	8.935	616	177	156	783	233	11.086	
1990	93	49	85	9.408	655	194	170	1.100	128	11.882	
1991	62	75	62	9.250	655	178	196	1.378	387	5 12.247	
1992	41	100	113	9.564	772	226	211	1.444	414	0 12.884	
1993	34	87	101	11.102	890	211	196	1.440	341	3 14.405	
1994	61	105	101	10.405	927	219	212	1.473	373	23 13.899	
1995	33	95	145	10.935	1.029	258	218	1.289	325	32 14.359	
1996	35	105	80	11.659	1.054	291	210	1.151	210	11 14.805	
1997	51	142	151	11.914	1.060	317	247	1.264	330	73 15.550	
1998	37	177	57	12.392	1.175	327	201	1.222	182	32 15.802	
1999	80	214	85	11.754	1.236	404	212	1.432	439	141 15.996	
2000	49	171	339	12.339	1.144	443	332	1.359	703	228 17.108	
2001	35	126	413	12.363	1.199	454	357	1.394	767	210 17.318	
2002	23	146	443	12.211	1.260	541	293	1.505	837	197 17.455	
2003	13	122	479	12.578	1.399	584	275	1.546	909	194 18.098	
2004	104	438	270	13.042	1.417	565		1.803	768	216 18.624	
2005	194	651	310	12.703	1.472	584		1.966	770	287 18.935	
2006	261	758	259	12.409	1.553	651		2.096	875	303 19.164	
2007	229	706	207	12.124	1.598	695		2.029	1.271	605 19.464	
2008	241	778	243	12.186	1.671	682		2.144	1.155	427 19.526	
2009	310	854	67	12.101	1.832	763		2.143	1.301	95 19.466	
2010	300	835	49	11.914	1.912	730		2.156	1.334	127 19.357	

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2010.

Tablo 10'dan da görüldüğü üzere kadınların büyük çoğunluğu ev işleri ile ilgilendiği için işgücü içerisinde yer almamaktadır. Ev işleri ile ilgilendikleri için işgücüne dahil olmayanların oranı 1988 yılında % 78,9 iken 2010 yılı itibarıyla % 61,5'e gerilemiştir. 2010 yılı verilerine göre ev işi ile meşgul olma dışında kadınların % 11'i özürlü, yaşlı veya hasta oldukları, %9,8'i de öğrenci olduğu için işgücüne katılmadıkları görülmektedir. İş bulmaktan ümidini kesenlerin oranı ise sadece % 1,5'tir.

2.1.2 Kadın İşgücünün Sektörlere Göre Dağılımı

2010 yılı itibarıyla, Türkiye nüfusunun yarısını oluşturan kadınların çalışan kesimi 6 milyon 425 bin kişidir. Bu kişilerin % 42'sini oluşturan 2 milyon 959 bini tarım kesiminde, % 14,7'sini oluşturan 950 bini sanayi kesiminde, % 48,8'ini oluşturan 2 milyon 680 bin kişi ise hizmet sektöründe çalışmaktadır. İnşaat sektöründe çalışanların oranı ise % 0,08'dir. Ağırlıklı olarak kadın işgücünün tarım ve hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Kadın işgücünün alt sektörler itibarıyla dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 11 İstihdam Edilenlerin Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları (2010)(Bin Kişi)

SEKTÖRLER		TOPLAM	ERKEK	KADIN
		22.594	16.170	6.425
TARIM	Tarım, Ormançılık ve Balıkçılık	5.683	2.959	2.724
	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	115	110	4
SANAYİ	İmalat	4.216	3.265	950
	Elektrik, Gaz, Buhar, Su ve Kanalizasyon	165	153	12
İNŞAAT	İnşaat	1.431	1.376	56
	Toptan ve Perakende Ticaret	3.326	2.697	629
	Ulaştırma ve Depolama	1.084	917	167
	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	1.009	949	59
	Bilgi ve İletişim	204	153	51
	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	273	158	116
	Gayri-Menkul Faaliyetleri	61	47	14
HİZMETLER	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	429	292	136
	İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	766	591	175
	Kamu Yönetimi ve Savunma	1.292	1.100	192
	Eğitim	1.019	541	478
	İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	590	259	331
	Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	102	84	18
	Diğer Toplumsal Hizmetler	831	518	314

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Dönemsel İşgücü Sonuçları, 2010.

Türkiye’de kadın işgücünün sektörler itibarıyla yıllara yaygın dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir. Tarım kesiminde çalışanların sayısı düzenli olarak azalış gösterirken, sanayi ve hizmetler sektöründe çalışanların oranı artmaktadır.

Tablo 12 Kadın İstihdamının Yıllara ve Sektörlere Göre Dağılımı (1988-2009)

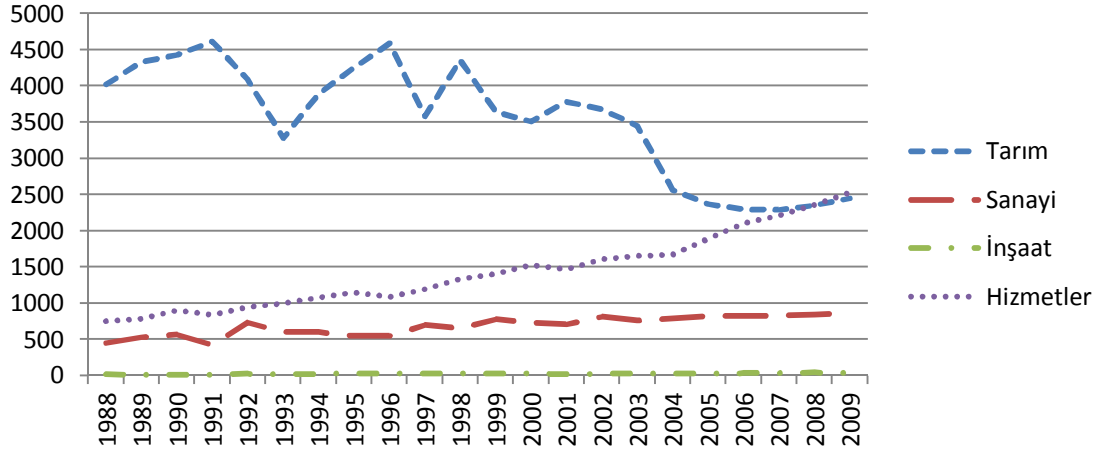
	Tarım		Sanayi		İnşaat		Hizmetler	
	Kişi (bin)	Oran %	Kişi (bin)	Oran %	Kişi (bin)	Oran %	Kişi (bin)	Oran %
1988	4.019	0,77	448	0,09	15	0,003	752	0,14
1989	4.331	0,76	533	0,09	10	0,002	789	0,14
1990	4.428	0,75	565	0,10	11	0,002	898	0,15
1991	4.611	0,78	422	0,07	9	0,002	840	0,14
1992	4.088	0,71	737	0,13	22	0,004	944	0,16
1993	3.278	0,67	597	0,12	19	0,004	1.001	0,20
1994	3.886	0,69	605	0,11	29	0,005	1.082	0,19
1995	4.255	0,71	550	0,09	22	0,004	1.148	0,19
1996	4.591	0,73	544	0,09	36	0,006	1.083	0,17
1997	3.575	0,65	694	0,13	29	0,005	1.196	0,22
1998	4.357	0,68	651	0,10	35	0,005	1.335	0,21
1999	3.637	0,62	775	0,13	23	0,004	1.405	0,24
2000	3.508	0,60	730	0,13	33	0,006	1.529	0,26
2001	3.780	0,63	703	0,12	21	0,004	1.465	0,25
2002	3.674	0,60	817	0,13	23	0,004	1.607	0,26
2003	3.447	0,59	762	0,13	29	0,005	1.654	0,28
2004	2.565	0,51	787	0,16	26	0,005	1.669	0,33
2005	2.367	0,46	822	0,16	28	0,005	1.892	0,37
2006	2.295	0,44	824	0,16	37	0,007	2.103	0,40
2007	2.288	0,43	827	0,15	35	0,007	2.205	0,41
2008	2.354	0,42	838	0,15	42	0,008	2.362	0,42
2009	2.446	0,42	862	0,15	39	0,007	2.524	0,43
2010	2.724	0,42	1.022	0,16	56	0,008	2.679	0,42

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Dönemsel İşgücü Sonuçları, 2010.

Tarım sektörü, Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı itibarıyla kadınların yoğun olarak çalıştıkları bir sektördür. Ülkemizde yaşanan kırdan kente göçün sonucuna bağlı olarak işgücü ağırlığı tarım sektöründen hizmetler sektörüne doğru bir eğilim göstermektedir. Bu eğilim daha net olarak aşağıdaki grafikte görülmektedir. 1988’den

2009 yılı sonuna kadar hizmetler sektöründe çalışan kadın nüfus oranı 3 kat artarken, tarım kesiminde çalışan nüfus ise % 50 oranında azalmıştır.

Grafik 8 Kadın İstihdamının Sektörel Dağılımı (1988-2009)

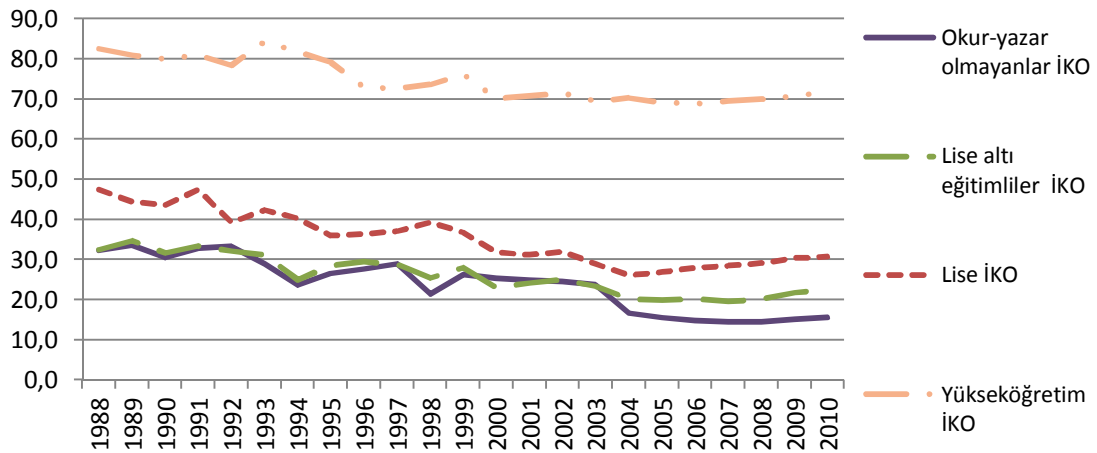

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı Dönemsel İşgücü Sonuçları, 2010.

2.1.3 Kadın İstihdamının Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Türkiye’de kadın işgücü eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde eğitim düzeyi ile işgücüne katılım oranı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim düzeyi artıçça işgücüne katılım oranı da artmaktadır. 2010 yılı itibarıyla yükseköğretim düzeyinde işgücüne katılım oranı % 71 iken, lise düzeyinde %30,4 , ilköğretim düzeyinde %23,8 ve Okur-yazar olmayan grupta ise % 16,3’tir. Kadınların eğitim düzeylerine göre işgücüne katılım durumu ve oranları aşağıda sunulmuştur.

Grafik 9 Eğitim Durumuna Göre Kadınların İşgücüne Katılım Oranları (1988-2010)

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, (1988-1999, 2000-2004, 2005-2010).

İstatistiki verilerin OECD standartlarına göre tutulmaya başlandığı yıl olan 1988'den beri kadınların eğitim düzeylerine göre işgücüne katılım durumu ve oranları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 13 Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre Kadın İşgücü Durumu (Bin Kişi)

		1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Okur-Yazar Olmayanlar	İşgücü	1.868	1.944	1.787	1.937	1.893	1.559	1.062	1.283	1.420	1.453	1.144	1.333
	İstihdam	1.807	1.877	1.721	1.890	1.862	1.538	1.049	1.266	1.399	1.444	1.129	1.316
	İşsiz	61	67	65	47	32	21	13	17	21	9	15	17
	İKO	32,3	33,5	30,6	32,7	33,2	29,0	23,6	26,5	27,6	29,0	21,4	26,3
	İO	3,2	3,4	3,7	2,4	1,7	1,3	1,2	1,3	1,5	0,6	1,3	1,3
Lise Altı Eğitimliler	İşgücü	3.183	3.559	3.369	3.503	3.634	3.727	3.235	3.694	3.804	3.870	3.448	3.862
	İstihdam	2.840	3.213	3.067	3.261	3.396	3.478	2.968	3.430	3.566	3.734	3.221	3.729
	İşsiz	343	346	302	242	238	249	266	264	238	136	227	133
	İKO	32,4	34,6	31,7	33,4	32,1	31,1	24,9	28,4	29,4	28,8	25,5	27,9
	İO	10,8	9,7	9,0	6,9	6,6	6,7	8,2	7,1	6,3	3,5	6,6	3,4
Lise	İşgücü	544	496	524	620	530	627	728	691	798	876	932	989
	İstihdam	373	332	360	456	367	453	518	489	589	660	659	766
	İşsiz	171	163	164	164	163	174	210	203	209	215	273	224
	İKO	47,4	44,4	43,6	47,5	39,3	42,3	40,2	36,0	36,5	37,1	39,3	36,7
	İO	31,5	32,9	31,3	26,4	30,8	27,7	28,8	29,3	26,2	24,6	29,3	22,6
Yükseköğretim	İşgücü	260	275	254	327	297	370	416	475	466	456	538	643
	İstihdam	214	242	224	294	258	322	361	416	422	414	485	565
	İşsiz	46	32	30	32	39	48	56	58	44	43	53	78
	İKO	82,5	81,0	80,0	80,9	78,4	84,3	81,7	79,1	73,0	72,7	73,6	76,1
	İO	17,6	11,8	11,8	9,9	13,2	12,9	13,4	12,3	9,5	9,3	9,8	12,1
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Okur-Yazar Olmayanlar	İşgücü	1.275	1.280	1.190	1.097	825	768	734	700	689	717	791	
	İstihdam	1.247	1.266	1.159	1.042	811	750	722	688	672	696	771	
	İşsiz	28	15	31	55	14	17	12	12	17	21	19	
	İKO	25,2	24,8	24,4	23,6	16,6	15,6	14,7	14,4	14,5	15,0	16,3	
	İO	2,2	1,1	2,6	5,0	1,7	2,3	1,6	1,7	2,5	3,0	2,4	
Lise altı Eğitimliler	İşgücü	3.309	3.574	3.753	3.595	2.971	2.962	2.998	2.975	3.119	3.426	3.803	
	İstihdam	3.163	3.356	3.505	3.322	2.755	2.722	2.739	2.744	2.841	3.034	3.410	
	İşsiz	146	217	248	273	216	240	259	231	278	392	394	
	İKO	23,0	24,2	24,9	23,4	20,2	19,9	20,1	19,6	20,2	21,8	23,8	
	İO	4,4	6,1	6,6	7,6	7,3	8,1	8,6	7,8	8,9	11,4	10,3	
Lise	İşgücü	909	885	991	966	622	630	650	700	703	717	712	
	İstihdam	760	706	753	768	479	484	501	546	558	528	535	
	İşsiz	149	180	237	198	142	146	149	155	145	188	178	
	İKO	31,8	31,1	31,9	28,9	26,1	26,9	27,9	28,4	29,1	30,4	30,4	
	İO	16,4	20,3	24,0	20,5	22,9	23,2	23,0	22,1	20,6	26,3	24,9	
Yükseköğretim	İşgücü	695	712	826	897	856	951	1.049	1.140	1.281	1.430	1.512	
	İstihdam	632	642	704	759	710	817	912	982	1.098	1.197	1.271	
	İşsiz	63	71	121	137	145	134	136	158	183	233	241	
	İKO	70,1	70,8	71,5	69,5	70,3	69,1	68,8	69,4	70,0	70,8	71,0	
	İO	9,1	9,9	14,7	15,3	17,0	14,1	13,0	13,9	14,3	16,3	15,9	

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 2010.

Tablo 13 incelendiğinde okuma yazma bilmeyenlerin işsizlik oranı % 3,2 düzeyinden % 2,4'e gerilemiş, yüksek öğretim düzeyinde eğitim alanların işsizlik oranı ise 1988 yılında % 17,6 iken 2010 yılında % 15,9'ye düşmüştür.

2.1.4 Kadın İstihdamının Mesleklere Göre Dağılımı

Kadınların işteki durumlarına baktığımızda, işveren olarak çalışanların azlığı dikkat çekicidir. 1988 yılında işveren kadınların toplam içerisindeki oranı % 0,1 düzeyinden 2010 yılında % 1,2 düzeyinde yükselmiştir. Aynı şekilde kendi hesabına çalışma oranları da % 7'ler düzeyinden, % 14 düzeyine ulaşmıştır. Tabloda dikkat çekici olan ücretli işçilik ile ücretsiz aile işçiliğindeki değişimdir. Tablodan da görüldüğü gibi ücretli işçilik artarken, ücretsiz aile işçiliği azalmaktadır. Ücretli işçiliğinin toplam içerisindeki oran % 23'lerden, % 51 düzeyine gelişirken, ücretsiz aile işçiliği % 70'lerden % 34'e gerilemiştir.

Tablo 14 Türkiye'de Kadın İşgücünün İşteki Durumu (1988-2010)(Bin Kişi)

Yıllar	TOPLAM					TARIM					TARIM DIŞI				
	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
1988	5.234	1.190	13	358	3.675	4.019	202	1	214	3.601	1.215	988	12	143	73
1989	5.665	1.176	12	445	4.032	4.331	128	0	276	3.926	1.334	1.049	12	168	106
1990	5.901	1.311	31	631	3.929	4.428	152	13	425	3.839	1.473	1.159	18	206	90
1991	5.882	1.171	23	448	4.240	4.611	134	0	314	4.163	1.271	1.037	23	134	77
1992	5.792	1.324	24	749	3.694	4.088	124	1	463	3.500	1.704	1.200	23	286	195
1993	4.896	1.416	25	419	3.036	3.278	96	2	244	2.935	1.618	1.320	23	175	101
1994	5.601	1.564	31	563	3.444	3.886	185	1	391	3.310	1.715	1.379	30	172	133
1995	5.976	1.601	44	507	3.824	4.255	194	8	318	3.735	1.722	1.407	36	189	89
1996	6.252	1.689	32	505	4.026	4.591	263	2	395	3.931	1.661	1.427	29	110	95
1997	5.495	1.808	48	530	3.109	3.575	178	8	359	3.029	1.919	1.629	40	171	80
1998	6.376	1.944	45	521	3.866	4.357	203	0	385	3.769	2.019	1.742	45	136	96
1999	5.841	1.940	40	612	3.250	3.637	208	1	415	3.013	2.204	1.731	38	198	236
2000	5.801	2.047	43	687	3.024	3.508	119	4	511	2.873	2.293	1.928	39	175	151
2001	5.969	1.983	40	769	3.179	3.780	119	4	611	3.046	2.190	1.864	36	158	132
2002	6.122	2.264	61	763	3.034	3.674	155	9	628	2.881	2.448	2.110	52	135	152
2003	5.891	2.246	42	716	2.888	3.447	121	2	576	2.747	2.444	2.125	39	140	140

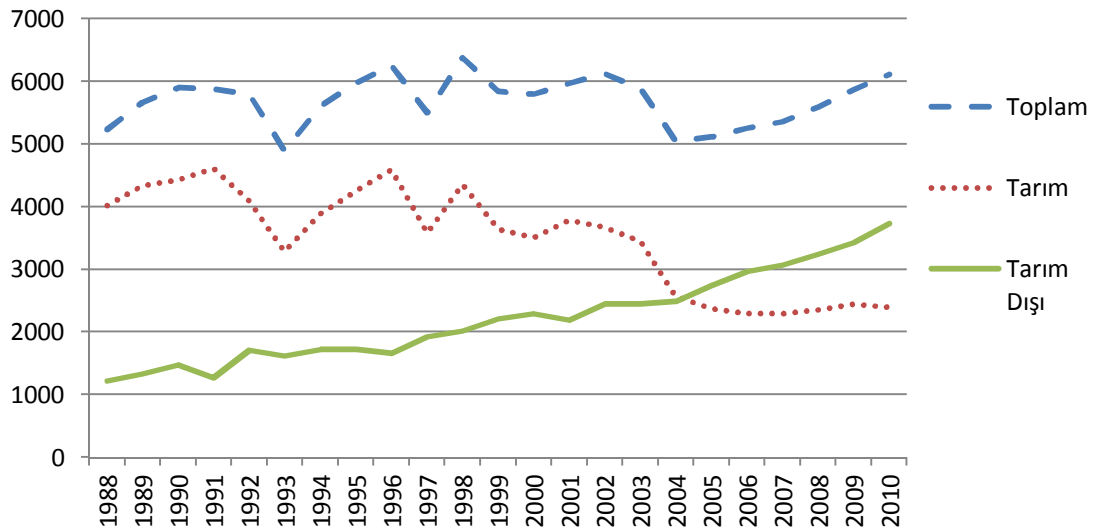

Yıllar	TOPLAM					TARIM					TARIM DIŞI				
	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Toplam	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
2004	5.047	2.263	49	490	2.244	2.565	136	6	337	2.086	2.482	2.127	43	154	158
2005	5.108	2.468	50	667	1.923	2.367	155	8	445	1.759	2.741	2.313	42	222	164
2006	5.258	2.670	69	659	1.859	2.295	156	10	434	1.695	2.964	2.515	59	225	164
2007	5.356	2.809	75	617	1.855	2.288	147	9	435	1.697	3.068	2.663	66	182	157
2008	5.595	2.975	77	616	1.927	2.354	170	14	400	1.770	3.242	2.805	64	216	157
2009	5.871	2.999	77	749	2.045	2.445	173	7	408	1.857	3.426	2.826	70	342	188
2010	6.425	3.260	83	822	2.260	2.724	219	10	426	2.070	3.701	3.041	73	397	190

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 2010.

Kadın istihdamında 1988’de ücretsiz aile işçiliği tüm istihdamın % 70’ini oluştururken, 2010 yılında %35’e gerilemiş, ücretli veya yevmiyeli işgücü % 22,7’den % 51’e yükselmiştir. Bu sonuç ağırlıkla tarım kesimindeki kadın işgücü yapısının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Tarım kesiminde ücretsiz aile işçiliğinin sayısı azalmakta iken, tarım dışı istihdam artmaktadır. 1988’de tarım dışı istihdamın toplama oranı % 23 iken, % 57,6’a, artmış tarımsal istihdam oranı % 77’den % 42’ye gerilemiştir. Bu durum aşağıdaki grafikte daha net olarak görülebilmektedir.

Grafik 10 Tarım ve Tarım Dışı Kadın İstihdamı Gelişimi (1988-2010)

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 2010.

Kadınların erkeklere göre daha yüksek işsizlik oranları olması ve onlardan daha uzun süre işsiz kalmaları sadece eğitim düzeylerinin erkeklerden düşük olması ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur. Bu durum kadınların hem iş ararken hem de iş yaşamlarında karşılaştıkları ve kadın olmalarından kaynaklanan nedenlerle (toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla) ilişkilidir.¹²⁶

2.2 Türkiye’de Kadın İşgücü İstihdamını Etkileyen Faktörler

Türkiye çok yönlü bir toplum olduğu gibi, Türkiye’de kadın gerçeğinin birden çok yönü vardır. Değişen aile, eğitim, iş ve çalışma koşulları çalışan kadınların koşullarını da değiştirmektedir. Kadınların geleneksel olarak kendilerine biçilen kadınlık ve annelik rollerinden sıyrılıp, ev kadınlığı dışında bir meslek edinme çabaları hem kadınlar için hem de toplum için çözülmesi gereken sorunları gündeme getirmektedir.¹²⁷

Türkiye’de doğal, ekonomik ve kültürel faktörlerinin sürekli olarak değişim göstermesine karşın, “kadın olma gerçeği” kadınların toplumsal ilişkilerini belirlemektedir. Güçlü bir ataerkil aile yapısı ve cinsiyet ayrımı kadın için geçerli kuralları ve rolleri oluşturmakta ve toplumsal yapı içerisinde kadın için evlilik ve aile vazgeçilmez öneme sahip olmaktadır.¹²⁸ Kadınların işgücüne katılımı üzerinde sosyal ve kültürel faktörlerin, eğitim düzeyinin, kentleşmenin, medeni durumun ve içinde bulunulan ekonomik durumun etkisi bulunmaktadır. Bu faktörlere ilişkin Türkiye’de yapılan araştırmalar ile ilgili genel literatür aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

---

¹²⁶ GÖĞÜŞ TAN, M., ECEVİT, Y. F., SANCAR ÜŞÜR; S., 2000, **Kadın – Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Ya., Ya. No: 290, İstanbul, s. 151.

¹²⁷ BEDÜK, s. 106.

¹²⁸ ARAT, N., 1995, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Say Ya., İstanbul, s. 212.

Tablo 15 Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımının Temel Belirleyici Faktörleri

Sosyal ve Kültürel Faktörler	
Temel Bulgular	Kadınların sosyal rolü (ve ataerkil toplumun etkileri), kadınların işgücü piyasasına katılma ile ilgili kararlarında güçlü bir rol oynamaktadır. Ev işleri ve çocuk/yaşlı bakımı geleneksel olarak kadınların görevleridir ve bunlar kadınların işgücü piyasasına katılımını engelleyebilmektedir. Ailede küçük çocuk bulunması kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir. Aran ve diğerlerinin (2009) tahminleri, kentsel ortamlarda eğer bir kadın görücü usulü ile evlenmiş ise o kadının işgücü piyasasına katılma olasılığının yüzde 4-10 arasında olduğunu göstermektedir. Bu etki daha eğitimli kadınlar arasında genellikle daha yüksektir.
Yazarlar	Alkan(1995); Aran, Çapar, Hüsamoğlu, Şanalmiş, ve Uraz (2009); Dayıoğlu (2000);Dayıoğlu ve Kırdar (2009);Erman (2001); Eyüboğlu, Özar ve Tanrıöver (2000); Gündüz Hoşgör ve Smits (2006); Kasnakoğlu ve Dayıoğlu (2002); Özar ve Günlük Şenesen (1998); Taymaz (2009)
Eğitim Düzeyi	
Temel Bulgular	Kanıtlar, eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların işgücü piyasasına girme olasılığının da arttığını göstermektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi ayrıca kadınların kendilerine duydukları saygıyı güçlendirmekte, onlara rekabetçi çalışma becerileri edindirmekte ve işgücüne katılım oranlarını yükseltmektedir. Tahminler eğitim düzeyindeki yükselmenin kadınlar için istihdam edilebilirlik olasılığını yüzde 3'ten (ilkokul mezunu) yüzde 73'e (üniversite mezunu) yükselttiğini göstermektedir.
Yazarlar	Aran, Çapar, Hüsamoğlu, Şanalmiş ve Uraz (2009); Başlevent ve Onaran (2003); Dayıoğlu ve Kırdar (2009); Eyüboğlu, Özar ve Tanrıöver (2000); Gündüz-Hoşgör ve Smits (2006); İnce ve Demir (2006); Kasnakoğlu ve Dayıoğlu (1997); Taymaz (2009)
Kentleşme	
Temel Bulgular	Tarımsal üretimdeki azalma işgücünün dağılmasına yol açmış, insanları kentsel alanlara göç etmeye zorlamıştır. Önceleri kırsal yerleşimlerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ancak daha sonra kentlere göç eden kadınların kentsel işgücü piyasasında cesareti kırılmış işçi haline gelmeleri olasıdır. Bunun temel sebepleri, eğitim düzeylerinin düşük olması ve becerilerinin yetersiz düzeyde olmasıdır.
Yazarlar	Aran, Çapar, Hüsamoğlu, Şanalmiş ve Uraz (2009); Dayıoğlu ve Kırdar (2009); Erman (1998);Koçak (1999); DPT (2007); Taymaz (2009); TÜRKONFED (2007); Dünya Bankası (2000, 2004)
Medeni Durum	
Temel Bulgular	Pancaroğlu, evlenmemiş ve evlenmiş kadınların iş ararken farklı önceliklere sahip olduklarını ortaya koymuştur. Çocuk bakımı imkanlarının, evli kadınların işgücü piyasasına katılması için önde gelen itici güç olduğu görülürken, evlenmemiş kadınlar öncelikle sağlık sigortası ve emeklilik imkanlarının olduğu bir iş aramaktadır. Evli olmak ile hem kentsel hem de kırsal alanlarda işgücüne katılım arasında olumsuz bir ilişki mevcuttur; evli olmanın kentsel alanlarda özellikle büyük bir etkisi söz konusudur. Ayrılmış ve boşanmış kadınların kırsal alanlarda işgücüne katılma olasılığı daha düşükken, kentsel alanlarda bu geçerli değildir.
Yazarlar	Dayıoğlu ve Kırdar (2009); Pancaroğlu (2006)

Ekonomik Dönem

Temel Bulgular Yazarlar "ek işçi etkisini" (yani, kadınların kocalarının işini kaybetmesi sebebiyle maruz kaldıkları gelir kaybını telafi etmek için işgücü piyasasına katılmaya karar vermesi) incelemektedir. Yazarlar evli kadınların katılım kararlarının kocalarının istihdam durumuna bağlı olup olmadığını araştırmıştır. 1988 ve 1994 Hanehalkı İşgücü Anketi verilerinin kullanıldığı araştırma, kadınların işgücüne katılımı ile kocalarının istihdamı arasında ters bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin özellikle 1994 ekonomik krizi sırasında daha güçlü olduğu görülmüştür. Makroekonomik dinamikler düşünüldüğünde, yazarlar daha uzun vadeli büyüme performansının kadınların işgücü piyasası konumları üzerindeki etkisinin hem bekar hem de evli kadınlar için anlamlı derecede olumlu olduğunu ortaya koymuştur.

Yazarlar Başlevent ve Onaran (2003);Başlevent ve Onaran (2004)

Kaynak: WORLD BANK, **Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi**, WB Ya., Ya. No: 48508-TR, Washington, DC, s. 4-5.

Kadın işgücünün çalışma yaşamındaki kariyeri bağlamında aşağıdaki ifadeler söylenebilir;¹²⁹

- Çocuk büyütme ve aile sorumlulukları, istihdama ara vermesine yol açmakta, bu da kadınların kariyerinde ciddi bir sorun oluşturmaktadır.
- Kadınların mesleki ilerlemeyi gerektiren ileri düzeyde öğrenim ve eğitime katılımları azdır.
- Pek çok kadın çocuk doğurduğunda işlerini kaybetmekte veya terk etmektedir. Doğum sonrasında işe döndüğünde vasıf düzeyinin düştüğünden yakınmaktadır.
- Kariyer ilerlemesinde kadın, rol çatışmasından etkilenmektedir.
- Kariyer ve aile rolleri arasında uyumsuzlığa yol açan toplumsal ve kültürel faktörler, pek çok yerde kadınların mesleki ilerlemesini engellemektedir.
- Kadınların çalışma sahası daha “kadınca” alanlarda toplanmıştır.

2.3 Kadın İşgücü İstihdamında Kayıt Dışılık Sorunu

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde istihdam istatistiklerinin elde edilmesinde en önemli sorunlardan biri çalışma koşullarından ve bir takım kanuni zorunlulukların maliyetleri yükseltmesinden kaynaklanan kayıt dışılıktır. Bu sorun büyük çoğunluğu

---

¹²⁹ AYTAÇ, s. 912.

yeterli eğitim düzeyine sahip olmayan ve ataerkil bir sosyal yapı içinde sıkı sıkıya bağlı olduğu rollerinden sıyrılamayan kadın işgücü üzerinde daha açık hissedilmektedir.

TÜİK tarafından referans döneminde çalıştığı esas işinden dolayı sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanlar kayıt dışı istihdam olarak değerlendirilmektedir.¹³⁰ Dolayısı ile kayıt dışı istihdam, çalışanların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi nedeniyle, vergi ve sosyal güvenlik primleri vb. gibi yasal yükümlülüklerden kaçınılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hızlı nüfus artışı, bölgesel geri kalmışlık, iç göç nedenleriyle artan işsizlik herhangi bir işte çalışmayı zorlaştırmakta ve düşük eğitim düzeyi, kayıtlı sektörde istihdam edilemeyen işgücünü, piyasaya giriş ve çıkışın kolay olduğu sermaye gerektirmeyen evde çalışma, fason üretim, işportacılık gibi işlerin yapıldığı kayıt dışı sektörlerde istihdama yönlendirmektedir.¹³¹

Tablo 16 Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam (1998-2010) (Bin Kişi)

Yıllar	Toplam			Erkek			Kadın		
	İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışılık Oranı	İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışılık Oranı	İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışılık Oranı
1988	17.754	10.320	58,13	12.520	6.010	48,00	5.234	4.310	82,35
1989	18.222	10.823	59,40	12.559	6.077	48,39	5.663	4.746	83,81
1990	18.539	10.494	56,60	12.637	5.721	45,27	5.902	4.773	80,87
1991	19.288	9.906	51,36	13.406	5.039	37,59	5.882	4.867	82,74
1992	19.459	9.679	49,74	13.668	5.175	37,86	5.791	4.504	77,78
1993	18.499	8.757	47,34	13.604	5.066	37,24	4.895	3.691	75,40
1994	20.006	8.822	44,10	14.404	4.802	33,34	5.602	4.020	71,76
1995	20.586	11.181	54,31	14.611	6.514	44,58	5.975	4.667	78,11
1996	21.194	11.307	53,35	14.940	6.436	43,08	6.254	4.872	77,90
1997	21.204	10.507	49,55	15.710	6.494	41,34	5.494	4.013	73,04
1998	21.778	11.306	51,91	15.400	6.533	42,42	6.378	4.774	74,85
1999	22.048	11.014	49,95	16.208	6.785	41,86	5.840	4.229	72,41
2000	21.581	10.925	50,62	15.781	6.894	43,69	5.800	4.031	69,50
2001	21.524	11.382	52,88	15.555	7.005	45,03	5.969	4.376	73,31
2002	21.354	11.133	52,14	15.233	6.694	43,94	6.121	4.439	72,52

¹³⁰ TÜİK, 2007, s. 26.

¹³¹ ÇSGB, 2004, Türkiye’de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Arttırılması, ÇSGB, Ya. No: 117, Ankara, s. 26.

Yıllar	Toplam			Erkek			Kadın		
	İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışılık Oranı	İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışılık Oranı	İstihdam	Kayıt Dışı İstihdam	Kayıt Dışılık Oranı
2003	21.147	10.943	51,75	15.255	6.742	44,20	5.892	4.200	71,28
2004	19.632	9.843	50,14	14.585	6.455	44,26	5.047	3.388	67,13
2005	20.066	9.666	48,17	14.957	6.348	42,44	5.109	3.318	64,94
2006	20.423	9.593	46,97	15.164	6.283	41,43	5.259	3.310	62,94
2007	20.738	9.423	45,44	15.383	6.170	40,11	5.355	3.253	60,75
2008	21.194	9.220	43,50	15.598	5.950	38,15	5.596	3.269	58,42
2009	21.277	9.328	43,84	15.406	5.902	38,31	5.871	3.426	58,35
2010	22.594	9.772	43,25	16.170	6.015	37,19	6.425	3.758	58,49

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2010.

Tabloda da görüldüğü üzere, kayıt dışı istihdam toplam istihdamın yarısına yakın bir orandadır. Kadın istihdamında ise kayıt dışılık oldukça yüksektir. 1988 yılında 4 milyon 310 bin kişiden, 3 milyon 758 bin kişiye gerilemiştir. Oransal olarak ise her beş kadından dördü kayıt dışı olarak çalışırken, bu oran her üç kadından ikisi kayıt dışı çalışmaktadır. Türkiye’de kadın istihdamının tarım sektöründe yoğunlaşmış olmasının kayıt dışı istihdamın yüksek olmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Tarım istihdamı dikkate alınmadığında kayıt dışı istihdamın oranı % 25-30'lara düşmektedir.¹³² Ancak istihdam verilerinin elde edilmesi ile ilgili güçlükler sebebiyle bu oranlar gerçek rakamların gerisinde kalmaktadır.

Kadının işgücüne katılımı ile ilgili olarak yapılan ilk tahliller büyük oranda kadının ev içerisinde üstlendiği rollere ilişkin olmuştur. Bu kapsamda ev işinin, emek gücünün yeniden-üretimi için gerekli emeği sağlayarak kapitalist sistemin ayakta kalmasına ekonomik katkıda bulunduğunu gösterilmeye çalışılmıştır. Kadın ev işleri ile hem erkek işgücü açısından hem de çocukların yetiştirilmesi ile bir sonraki kuşak işgücünün ortaya çıkmasında zemin hazırlamaktadır. Bu bakış açısı ile bizzat kapitalizmin gelişmesinin, mevcut ev içi düzenin ve özellikle de “ev işi”nin yaratılmasında etkili olduğu

¹³² ÖKSÜZ, s. 42.

vurgulanmaktadır.¹³³ Kayıtdışı istihdamın genel nedenleri olarak aşağıdaki faktörler sayılabilir,¹³⁴

- Hızla artan nüfus,
- Tarım kesiminin istihdam içerisindeki payının yüksekliği,
- Göç,
- Kentleşme,
- Gelirin adaletsiz dağılımı,
- Yoksulluk,
- Yüksek işsizlik,
- Düşük eğitim düzeyi ve buna bağlı olarak bilgi ve bilinç eksikliği,
- Sanayinin yapısı ve düşük rekabet gücü,
- Vergi oranlarının yüksek olması ve vergilerin adil toplanamaması,
- İşgücü maliyetlerinin yüksekliği,
- Erken emeklilik ve isteğe bağlı sigorta uygulaması gibi sosyal güvenlik uygulamaları,
- Sosyal güvenlik kurumları hizmetlerinden hoşnutsuzluk,
- Kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği eksikliği,
- Kayıtlı istihdamda esnek çalışmayı düzenleyen yasa ve yönetmeliklerin uygulamasındaki yetersizlikler,

olarak sıralanabilir.

2.4 Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Sorunlarına Yönelik Faaliyet Gösteren Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de kadın sorunları yönelik olarak faaliyet gösteren pek çok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Kamu kurumları, uluslar arası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve üniversiteler tarafından çeşitli çalışmalar yapılmakta ve projeler yürütülmektedir. Bu noktadaki en büyük sorun yürütülen bu çalışmalarda

¹³³ ACAR-SAVRAN, G., DEMİRYONTAN, N. T., 2008, **Kadının Görünmeyen Emeği**, Yordam Kitap, İstanbul, içinde; MOLYNEUX, M., Ev Emeği Tartışması ve Ötesi, s.115-117.

¹³⁴ KSGM, 2008, s. 22.

büyük oranda koordinasyon sorunu bulunmaktadır. Aynı konu ve kapsam üzerine farklı kurum ve kuruluşların çalışmaları bulunabilmekte ve bu durum yetersiz olan kaynakların verimli ve etkin kullanılmamasına yol açmaktadır. Her ne kadar Başbakanlık bünyesinde oluşturulan Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyon ve düzenleme çalışmaları yürütse de ulaşılan düzey henüz yeterli değildir. Ülkemizde kadın istihdamının mevcut durumu bunun bir göstergesi olmaktadır.

2.4.1 Kamu Kurum ve Kuruluşları

Türkiye’de kadın istihdamının artırılmasına yönelik olarak kamu kuruluşları tarafından yürütülen projeler ve çalışmalar bulunmaktadır. Bu projelerin çoğunun dayanağı Türkiye’nin 1985 yılında imzaladığı ve 1986 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) oluşturmaktadır. Sözleşmenin 30 maddesi bulunmakta ve 11. madde kadınların istihdamına yönelik taraf devletlerin yükümlülüklerini kapsamaktadır.¹³⁵

Türkiye’de kadın istihdamına yönelik olarak faaliyet gösteren kuruluşlar arasında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Milli Eğitim Bakanlığı, Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi - Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (GAP-ÇATOM), Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi - Girişimci Destekleme Merkezleri (GAP-GİDEM), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve bankalar sayılabilmektedir. Bu kuruluşlar tarafından yürütülen projeler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

---

¹³⁵ Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) maddeleri için Bkz. <<http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/cedaw.doc>>

Tablo 17 Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Faaliyette Bulunan Kamu Kurum ve Kuruluşları

KURUM/KURULUŞ	KADIN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI
Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)	<ul style="list-style-type: none"> • BM Kadının Kalkınmaya Katılımı Ulusal Programı Projesi (1993-2002) çerçevesinde desteklenen pilot projeler. • Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi (1994-2000) • Küçük Girişimcilik Projesi (1995-1996) • KSGM ile Van ve Mersin Valilikleri'nin tasarrufundaki mikrokredi destekleri, KSGM ile yapılan işbirliği sonucu yoksul kadınlara verildi.
Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal Kalkınma Projeleri.
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Bakanlık Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri Genel Müdürlüğü, el sanatlarının geliştirilmesi ve küçük sanayicilerin işyerlerini kurmaları için destek hizmetleri sağlamakta, bu bölgeler ve sitelerde faaliyette bulunan küçük işletmelere yönelik kredi koşullarını belirlemektedir.
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)	<ul style="list-style-type: none"> • İş geliştirme merkezlerinde kadın girişimcilerin işlerine destek verilmekte. • Genel girişimcilik eğitimlerinin bir kısmı kadın gruplarına ayrılmaktadır. • Küçük ve Orta Boy İşletmeler Programı Danışmanlık ve destek hizmetleri kapsamında kadınların kendi işlerini kurmalarına destek verilmektedir. • Beykoz Cam Üretimi: Aktif işgücü Programları Projesi kapsamında sektörde kadınlara ve gençlere istihdam yaratılmaktadır. • Kredi Garanti Fonu Yönetimi ve Araştırma kuruluşunun hissedarı olarak KOBİ kredileri için ek fonlar ve finansal destek sağlamaktadır. • 2006 yılında sağlanan AB desteği sonucu TESK ile kadın girişimciler için inkübasyon (iş Kuluçkaları) merkezleri kurulması projesine uygulanmaktadır.
Milli Eğitim Bakanlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Halk eğitim merkezleri ve mesleki eğitim okullarının kursları yolu ile mesleki eğitim sağlanmaktadır. <p>AB ile:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Temel Eğitime Destek Programı (TEDP) • Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) • Mesleki Eğitim Yoluyla İnsan Kaynakları Geliştirme Projesi (İKMEP) • Mesleki ve Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi (MTEM) <p>Dünya Bankası ile:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Temel Eğitim Projesi (TEP) 2. Faz • Ortaöğretim Projesi (OOP)
Milli Eğitim Bakanlığı, Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü	<p>Sadece kadınlara verilen mesleki eğitim hizmetlerine yönelik araştırma ve planlama faaliyetlerinde bulunulmakta ve gerekli eğitim materyali hazırlanmaktadır.</p> <p>Sürdürülen Ulusal Kaynaklı Projeler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yaşlı Bakıcıların Eğitimi Projesi • Turistik El Sanatları Üretimi Projesi • Geleneksel El Sanatlarını Geliştirme Projesi • Beslenme ve Gıda Alanlarında Eğitim ve İşgücü Yetiştirme Projesi • Cezaevlerindeki işgücü kalitesinin artırılması ve girişimciliğin desteklenmesi projesi (KOSGEB ile) <p>Tamamlanmış Ulusal Kaynaklı Projeler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE) • Ürün Paketleme Tasarımı (JICA) • Kesme Çiçek Tasarımı Projesi • Grafik Dizayn Projesi (JICA) <p>Sürdürülen Dış Kaynaklı Projeler:</p>

KURUM/KURULUŞ	KADIN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI
	<ul style="list-style-type: none"> • Orta Öğretim Projesi • KOSGEB ve AB-MEDA Hazır Giyim Sektöründe Mesleki Eğitim Projesi • KOSGEB ve AB-MEDA Ayakkabıcılık Eğitim Enstitüsü Projesi • Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Projesi (JICA) • Paket Süsleme Projesi (JICA) Japonya kültürel hibe yardımı projesi • AB Eğitim Programları
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Yenileşme ve Değişim için Türkiye'de Sosyal Diyalogun Güçlendirilmesi Projesi kapsamında çalışan kadınlar için hibe projeleri desteği verildi. • Yenileşme ve Değişim için Türkiye'de Sosyal Diyalogun Güçlendirilmesi Projesi kapsamında "İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Bağlamında Çocuk ve Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Geliştirilmesi" Çalışma Grubu politika önerileri • Aktif İşgücü Programları Projesi kapsamında (İŞKUR ile): 28 ilde sadece işsiz kadınlar ve gençlerin istihdam edilebilirliğini artırmaya yönelik projeler için hibe yapıldı. • Hollanda Çalışma İşleri Bakanlığı ile "İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Projesi": İstihdamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kayıtdışı istihdamla mücadele, eşit işe eşit ücret ve esneklik alanlarında sosyal ortaklarla çalışma sağlandı.
Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP): Beceri geliştirme eğitimi, geçici istihdam ve sosyal altyapı proje destek programları yapıldı. (2007'de sona erdi) • Küçük Ölçekli Gelir Getirici Projelerde kadınlar bireysel veya grup olarak desteklendi. • AB destekli çeşitli alanlarda ihtiyaç sahiplerine sertifika projeleri düzenlendi.
Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi	<ul style="list-style-type: none"> • UNDP'nin yürütücülüğünde sürdürülen "Kadının Sosyo-Ekonomik Durumunun Güçlendirilmesi Projesi" (GAP Bölgesi'nde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması - Aşama 2) kapsamında, GAP Bölgesinde dezavantajlı grupların (kadınlar, gençler ve sokakta çalışan çocuklar) sosyal gelişimini sağlamayı ve istihdama katılımlarını artırmayı ve bölgesel kalkınma projelerinin planlama, yönetim ve uygulanması için kapasite geliştirilmesi amaçlandı. Bu kapsamda aşağıdaki faaliyetler gerçekleştiriliyor: • Ürün Geliştirme ve Pazarlama: Tasarım Atölyeleri/Fuarlar/ Alt yapı oluşturmaya yönelik kooperatifler. (Mardin, Gaziantep, Adıyaman/Besni, Siirt, Suvarlı) • İstihdam yaratma: Kadınlara istihdam yaratmak amacıyla, restaurant-pastane ve el sanatları/hediyelik eşya atölyeleri kurulmaktadır.
Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi - Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (GAP-ÇATOM)	<p>Çok amaçlı toplum merkezlerinin beş faaliyet alanından (eğitim, sağlık, gelir yaratma, sosyal destek ve sosyal - kültürel etkinlikler) birinde gelir yaratılmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda yaygın olarak mesleki eğitimler sağlanmakta, ortak kullanılan atölyeler ve pazarlar açılmakta, temel iş eğitimi verilmekte ve kadınların mesleki becerileri güçlendirilmektedir.</p>
Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi - Girişimci Destekleme Merkezleri (GAP-GİDEM)	<p>Kadın girişimciliği fırsat penceresi kapsamında 'Kadın Girişimciliği Projesi' gerçekleştirildi.</p>
Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)	<ul style="list-style-type: none"> • İşe yerleştirme faaliyetleri mesleki eğitimler verilmesi (bazıları istihdam garantili olan eğitimler, kendi işini kuracaklara, özürllülere, hükümlülere ve işsizlik sigortası kapsamındakilere yönelik olmak üzere farklı hedef kitlelerini kapsamaktadır). • AB Aktif İşgücü Programları Projesi Yeni Fırsatlar Hibe Programı kapsamında

KURUM/KURULUŞ	KADIN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI
	(2004-2006) kadın istihdamı ve girişimciliği projelerinin desteklenmesi. <ul style="list-style-type: none"> Avrupa Eğitim Vakfı ile birlikte (2003-2006) işgücü ihtiyaç analizi ve kadınlara yönelik istihdam yaratıcı projelere destek verilmesi Genç Kız ve Kadınların Mesleki Oryantasyon ve İstihdamı Projesi (İBK-UNICEF) Avrupa Eğitim Vakfı, SHÇEK ve İŞKUR işbirliği ile (Haziran 2005-Aralık 2005) "Cinsiyet Sorunları Üzerine Özel Bir Odaklanma ile Sosyal Katılım ve Bütünleşmeye Yönelik Pilot Aktif İstihdam Tedbirleri Projesi" Özelleştirme Sosyal Destek Projesi: İşsiz kadınlara yönelik danışmanlık ve mesleki eğitim projelerinin desteklenmesi.
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)	<ul style="list-style-type: none"> Kredi Garanti Fonu üyesidir Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri'ni (İş Danışmanlığı Hizmetleri, Eğitim Hizmetleri) finanse etmektedir. Kadın ve Genç Girişimciler Kurulları vardır.
Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK)	<ul style="list-style-type: none"> Avrupa Komisyonu finansmanı ile "Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesi" projesini uyguladı. (2002-2004). 2007 yılında AB desteği ile kadın girişimciler için inkübasyon merkezlerinin kurulması projesine başladı. (KOSGEB ile)
Vakıfbank	Küçük boy işletmelere kredi vermektedir.
Ziraat Bankası	Tarım sektöründe kooperatiflere kredi vermektedir.
Halk Bankası	Kadın ve genç girişimcilere kredi vermiştir. Kredi Garanti Fonu üyesidir.

Kaynak: TAN, M., ve Diğerleri, 2008, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD Ya., Ya. No: 468, İstanbul, s. 183-187.

2.4.2 Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar

Kamu kuruluşlarının yanında uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından Türkiye’de yürütülen çeşitli projeler bulunmaktadır. Bu projeler, kamu kuruluşları veya sivil toplum kuruluşları gibi yerel ortaklar aracılığı ile yürütülmektedir. Türkiye’de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Avrupa Birliği (EU), Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Bankası (WB) tarafından yürütülen projeler bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP-UNDP) Projeleri:

- Güneydoğu Anadolu Projesi-Girişimci Destekleme Merkezleri'nin (GAP-GİDEM) kuruluş çalışmalarında yer almıştır.
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma İdaresi ile Kadının Sosyo-Ekonomik Durumunun Güçlendirilmesi Projesinde (GAP Bölgesi'nde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Aşama 2) yer almıştır.

Avrupa Birliği (AB-EU):

- Katılım Öncesi Aktif İş Piyasası Stratejisi Projesi gerçekleştirilmiştir.
- Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'nin (WEDGE) bir bileşeni olan Küçük Girişimciliği Geliştirme Programı (SEED) kapsamındaki çalışmalarını ile girişimcilik bağlamında kadınlara destek sağlamaktadır.
- GAP Bölgesinde 'Kendi İşini Kur' eğitim programını destekledi.
- Türkiye'de kadın istihdamını ile ilgili araştırmaları finansal olarak destekliyor.
- Az Gelişmiş Bölgelerde Kadınların ve Kadın STK'ların Güçlendirilmesi Hibe Programı (Mart 2010) gerçekleştirilmiştir.
- Kadın istihdamının Desteklenmesi Hibe Programı yürütülmüştür.

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ-ILO):

- Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'nin (WEDGE) bir bileşeni olan Küçük Girişimciliği Geliştirme Programı (SEED) kapsamındaki çalışmalarını ile girişimcilik bağlamında kadınlara destek sağlamaktadır.
- GAP Bölgesinde 'Kendi İşini Kur' eğitim programını desteklemiştir.
- Türkiye'de kadın istihdamını ile ilgili araştırmaları finansal olarak desteklemektedir.

2.4.3 Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye'de kurulmuş olan Sivil Toplum Kuruluşları da kadın istihdamı konusunda çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Türkiye genelinde 400'ü aşkın kadın çalışmaları ile ilgili sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşların bazıları, kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesi kapsamında kadın istihdamına yönelik çalışmalar hazırlarken, bazıları da sadece kadın istihdamına yönelik olarak çalışmaktadır. Bu kuruluşlara Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV), Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı (ÇKGV), Türkiye Grameen Mikrokredi Programı örnek olarak gösterilebilir. Türkiye Grameen Mikrokredi Programı, Bangladeş'te mikro kredinin ilk olarak uygulanmasını gerçekleştiren Grameen Vakfı ile

ortak çalışma yürütmektedir. Türkiye’de bazı STK’ların kadın istihdamına yönelik çalışmaları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 18 Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Faaliyette Bulunan Sivil Toplum Kuruluşları

KURUM/KURULUŞ	KADIN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI
Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)	<ul style="list-style-type: none"> • Kadın Girişimci İş Geliştirme Merkezi (İŞKUR ABAİP kapsamında): 2005 yılında 60 girişimci adayına eğitim, seçilen 5 girişimci projeye inkübatör/kuluçka hizmeti ve şirketlerinin kuruluşu için destek verildi. • Kadından Kadına Köprü Projesi (Yeditepe Üniversitesi’yle): Mardinli kadınlara eğitim ve tasarım desteği sağlandı. KAGİDER gönüllüleri, sponsorların desteği ve ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezi) işbirliği ile, kadınların bölgelerine ait kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel ürünleri (masa örtüsü ve bittim sabunu) üretmeleri desteklendi. • Su Damlası Projesi: İŞKUR ABAİP kapsamında yürütülen bu proje sonunda; Ankara, İzmir, Bursa ve Adana, Denizli, Gaziantep ve Kayseri illerinde 24 girişimci aday kadın insan kaynakları ve yönetim danışmanlığı şirketleri kurdu. • Kadın Girişimci Destek Paketi (2006-...): KAGİDER, kadın girişimciliğini desteklemek üzere, Garanti Bankası ile yaptığı işbirliği ile kadın girişimcilerin ihtiyaçlarına uygun olarak yapılandırdığı Kadın Girişimci Destek Paketi’ni oluşturdu. Kadın girişimciler, paket kapsamında 30.000 dolara kadar KOBİ proje kredisinin yanı sıra, ihtiyaç ve yatırım kredileri, nakit kredileri ve işyeri kredisi kullanabilmektedir. Ayrıca, dış ticaret hizmetleri, teminat mektupları, Bireysel emeklilik, işyeri sigortası gibi ürünlerden de yararlanmaktadır. Paketten faydalanan kadın girişimciler, KAGİDER bünyesindeki eğitimleri ücretsiz olarak alabiliyorlar. Bu paket kapsamında KAGİDER yönlendirme desteği vermektedir. Kadın Girişimci Destek Paketi’nden 1700 kadın faydalandı. • Girişimci Destekleme ve Geliştirme Merkezi (2007-...): Citibank desteği ile kurulan girişimci destekleme ve geliştirme merkezi kadını ekonomik olarak güçlendirmeyi ve geliştirmeyi hedeflemektedir. Bir iş fikri olan ve KAGİDER’de temel girişimcilik eğitimini alarak bir ofise ihtiyacı olan girişimci adayları, KAGİDER’de 6 ay boyunca, kendi ofislerini kuracak duruma gelene kadar ücretsiz bir ofise sahip olmaktadır. Merkezin sağladığı hizmetler şunlar: Ofis altyapısı/ mentörlük/ danışmanlık/ networking/ profesyonel destek/ finans/ hukuk/ reklam/ pazarlama. • Kadın Girişimciliği Programı (UNDP ve GAP-GİDEM ile): Çıraklık eğitimi. • Kadın İşbaşında Koalisyonu: Örgütlenme, girişimcilik eğitimi 2007 sonuna kadar 1.300 kadına girişimcilik eğitimi, 9 kadına rehberlik, 5 kadına işkuluçkası, 53 kadına staj imkanı sağlanmıştır.
Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)	<ul style="list-style-type: none"> • Mikrokredi Programı: KEDV’in vakfı olan MAYA, ortalama miktarı 600\$ olan kredilerle kadınları destekledi. • Tasarruf grupları oluşturma. • İş, ürün ve yeni üretim becerileri geliştirme faaliyetleri ve girişimcilik eğitimleri. • Nahıl Kadın Ürünleri dükkanı (WEB tabanlı). • Kadın ve çocuk merkezlerindeki kadınlara destek ve onlara bu merkezlerde istihdam olanağı.
Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı (ÇKGV)	<p>Kadınlar için Kadınlar Projesi (Nehem International desteği ile 2004-2006): Kadınlar için güçlendirme ve girişimcilik eğitimleri verildi; Kadın Eğitim ve İstihdam Merkezi kuruldu; kadınlar kendi küçük şirketlerini kurmaları için desteklendi.</p>

KURUM/KURULUŞ	KADIN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI
Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV)	Kocaeli/Köseköy, İlk Adım Kadın Eğitim ve Kültür Merkezi' (2003). Bu merkezde mesleki eğitim ve girişimcilik kursları. İŞKUR, Kocaeli Belediyesi ve Kocaeli Üniversitesi ile birlikte Kocaeli İstihdamı Geliştirme Projesi.
Türkiye Grameen Mikrokredi Programı	Kredi desteği ile yoksulluğu azaltmak amacıyla 2006 yılı sonuna kadar 4.050 kişiye ve 882 gruba toplam 4.999.936.000YTL. kredi verildi. Kredilerin sektörel dağılımı: Üretim ve işlem %20; İş ve ticaret %17; Hayvancılık %14; hizmet %10; Seyyar satış %9; Tarım %41,58.
Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)	Kendi İşini Kur Eğitimi (ILO, TESK, KAMER, GAP-ÇATOM gruplarına) Girişimciliği Geliştirme Fonu: Kırsal kesimdeki yoksul haneler, dezavantajlı gruplar ve kadın girişimciler için küçük ölçekli kredi desteği sağladı.
Kadın Merkezi (KAMER)	İş fikri geliştirme kursları: İstekli kadınları TKV'nin Kendi İşini Kur eğitimlerine yönlendirme yapıldı.
Kibele Kooperatifi	Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası ile İsveç Kalkınma İşbirliği Kuruluşu'nun desteği ile kuruldu. Mesleki eğitim veriliyor, atölyeler oluşturuldu.
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Denizli Şubesi, Hanımeller Kooperatifi	Kadınlara girişimcilik eğitimi verildi. Ürettikleri ürünleri pazarlayabilmeleri için TESK ile işbirliği içinde kooperatif kuruldu.
Karaburun Agro Turizm Kadın Kooperatifi: Ev Pansiyonculuğu	Evlerini pansiyon olarak işleten kadınlara kooperatif kuruldu.
Diyarbakır Bağlar Kadın Kooperatifi	(İŞKUR-AB AİPP kapsamında) Çocuk ve yaşlı bakım eğitimi alan kadınlar kooperatifini kurdu.
HAK-YAD (Hanımlar Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı)-Diyarbakır	Mesleki eğitim ve dikiş atölyesi
SELİS (Diyarbakır)	Dikiş ve kilim atölyesi

Kaynak: TAN, M., ve Diğerleri, 2008, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD Ya., Ya. No: 468, İstanbul, s. 189-190.

2.4.4 Sendikalar

İşçi sendikaları üyelerinin haklarını korumakla birlikte sosyal konulara da eğilim göstermekte ve çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışma alanlarından birisi de kadın istihdamı ve kadının sosyal ve ekonomik statüsünün yükseltilmesidir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK), Hak-İş Konfederasyonu, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) kadın istihdamı konusunda çalışmaları olan sendikalar olarak sayılabilmektedir.

Tablo 19 Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Faaliyette Bulunan Sendikalar

KURUM/KURULUŞ	KADIN İSTİHDAMI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI
Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)	2006- Kadın İstihdamı Zirvesi'ni düzenledi.
Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)	2005 yılında ILO ve UNIFEM desteği ile Kadın Emeği Platformunu kurdu.
Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)	Araştırmalarında kadın işgücünün durumuna yer vermektedir.
HAK-İŞ Konfederasyonu	Öz-İplik-İş, Çalışma Bakanlığı-AB ortak projesi 'Sosyal Diyalogu Geliştirme Projesi' kapsamındaki hibe programından yararlanarak Kocasinan Belediyesi ile (2006-07) Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde kreş kurulması projesini tamamladı.
Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)	Kadın emeği ile ilgili araştırmalar yapmaktadır. Kamuya açık toplantılar düzenleyerek kadın emeği ve istihdamı konusunda bilinç yükseltiyor.

Kaynak: TAN, M., ve Diğ., 2008, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, Tüsiad Ya., Ya. No: 468, İstanbul, s. 191.

2.4.5 Üniversiteler

Türkiye’de akademik eğitim kurumları olan üniversitelerde de kadın sorunlarının araştırılmasına ve çözüm önerilerinin üretilmesine ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar istihdam özelinden ziyade kadın sorunlarının araştırılması yönelik olsa da, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmaları yönünde istihdam edilmeleri büyük önem vermektedir. Üniversiteler bünyesinde kadınlara yönelik çalışmalar kurulan Araştırma ve Uygulama Merkezleri ve Kadın çalışmaları Anabilim Dalları bünyesinde gerçekleştirilmektedir.

Üniversite bünyesinde ilk Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi 1989 yılında İstanbul Üniversitesi’nde kurulmuştur.¹³⁶ Araştırma merkezi bünyesinde 1991 yılından itibaren hakemli olarak Kadın Araştırmaları Dergisi yayımlanmaktadır.

¹³⁶ İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, < <http://www.istanbul.edu.tr/merkezler/webkaum/1htm.html>>

Türkiye’de üniversiteler bünyesinde 2010 yılı itibarıyla 29 üniversitede Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuş bulunmaktadır.

Tablo 20 Üniversitelerde Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezleri

Üniversite	Merkez Adı
Akdeniz Üniversitesi	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi (KATCAM)
Ankara Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM)
Ankara Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı
Atılım Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Başkent Üniversitesi	Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi (BUKCAM)
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Çankaya Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Çukurova Üniversitesi	Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezi
Ege Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Başkanlığı
Ege Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESKAM)
Gazi Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Gaziantep Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (GÜKAMER)
Hacettepe Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM)
İstanbul Bilgi Üniversitesi	İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Teknik Üniversitesi	Bilim, Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KAUM)
İstanbul Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı Başkanlığı
Kars Kafkas Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KSAUM)
Kocaeli Üniversitesi	Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM)
Marmara Üniversitesi	Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi
Mersin Üniversitesi	Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi (MERKAM)
Muğla Üniversitesi	Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (MÜKAMER)
ODTÜ	Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Başkanlığı
Sakarya Üniversitesi	Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Süleyman Demirel Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi(SAUKAM)
Trakya Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÜKSAM)
Uşak Üniversitesi	Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Kadın Sorunları Araştırma Merkezi (YUKAM)

2.5 Türkiye’de Uygulanan Kadın İşgücü İstihdamı Geliştirme Programları

Küreselleşme sonrasında yaşanan yoğun rekabet şartları göz önüne alındığında kadınların işgücüne katılımını artırmak son derece önemli hale gelmiştir. Bu maksatla ulusal ve uluslar arası düzeyde birçok proje ve program geliştirilmesi söz konusudur.

Çalışmak isteyen kadınların emek piyasasına daha rahat girebilmeleri ve iş hayatında haksız muamelelere maruz kalmamaları için kanuni düzenleme ve tedbirlerin alınması oldukça önemlidir. Ancak, kanuni yöntemlerin başarılı olabilmesi için, iş dünyasının ve toplumun kadınlara bakış açısının ve değer yargısının da temelden değişmesi gerekmektedir.¹³⁷ Türkiye’de son yıllarda kadınların işgücü piyasasına girişlerinin önceki yıllara göre daha kolay olduğu görülmektedir. Türkiye’de buna sebep olabilecek önemli yapısal ve sosyal değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler arasında toplumda çalışan kadınlara bakış açının farklılaşması, güncel ekonomik koşullar altında ailenin tek gelire giderlerini karşılayamaması, kadınların eğitim alma oranlarının yükselmesi, kadınların aile kurma kararlarında daha geç yaşları tercih ediyor olması ve genel olarak ülkede doğurganlık oranları düşmesi sayılabilmektedir. Bu değişim ve gelişmeler incelendiğinde kadınların işgücü piyasasına girişlerinin düşüyor olması ayrıca dikkate değerdir.

2.5.1 İstihdam ve Eğitim Projesi

İstihdam ve Eğitim Projesi, 1 Şubat 1993 tarihinde Dünya Bankası ve T.C. Hükümeti arasında imzalanarak 4 Mayıs 1993 tarihli 21571 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹³⁸ Projenin toplam büyüklüğü 104.4 milyon dolardır. Bu tutarın 67 milyon doları Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından ve 47.4 milyon doları ise Türkiye Cumhuriyeti tarafından sağlanmıştır. Projenin genel sorumlusu Türkiye İş Kurumu’nun yasal statüsü değiştirilerek Türkiye İş Kurumu olarak yeniden yapılandırılmıştır. Türkiye İş kurumunun yanında projenin alt birimleri Türkiye İstatistik Kurumu, KSGM, ve Meslek Standartları Komisyonu tarafından

¹³⁷ SEYYAR, A., 1999, **Sosyal ve Siyaset Açısından Kadın ve Aile Politikaları**, Birey Ya., İstanbul, s.101.

¹³⁸ Resmi Gazete, 1993, **Türkiye Cumhuriyeti ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile İkraz Anlaşması, İstihdam ve Eğitim Projesi**, RG Sayı: 21571, s. 574.

gerçekleştirilmiştir.¹³⁹ 31 Aralık 1998 tarihinde tamamlanan projede dört temel hedef belirlenmiştir. Bunlar:

1. İstihdam hizmetlerinin çeşitlendirilerek etkinliğini artırmak,
2. İşsiz ve vasıfsız işgücünün üretken işlerde istihdam edilmelerini artırmak,
3. İşgücü piyasasına yönelik olarak yapılacak istatistiki çalışmalarda verilerin kapsamını geliştirerek bu verilerin analizini desteklemek ve daha geniş bir şekilde dağıtımını sağlayarak işgücü piyasası kararlarının etkinliğini artırmak,
4. Kadınların üretken işlerde istihdamını geliştirmek, kadınların istihdama katılmasının önündeki engelleri açığa çıkarmaktır.

Tablo 21 Proje Paydaşları ve Görevleri

KURUM ADI	YÜKÜMLÜLÜKLERİ
Türkiye İş Kurumu (Türkiye İş Kurumu)	<ul style="list-style-type: none"> • İstihdam edilmemiş işçilerin üretken istihdam tarafından emilmesini kolaylaştırmak için bir meslek edindirme ve kendi işini kurma eğitim programının tasarlanması ve uygulanması. • İş için başvuruların çıkarlarını koruyacak yeterli önlemleri kapsayan istihdam hizmetlerinin çeşitlendirilmesine yönelik bir plan geliştirilmesi ve uygulanması. • (a) - (i) istihdam bürolarındaki istihdam ve danışmanlık hizmetlerinin ve (ii) seçilmiş eğitim kurumlarındaki danışmanlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve (b) istihdam hizmetlerinin otomasyonuna ve ifa edilmesi. • Projenin ifasının genel koordinasyonu ve denetlenmesinde ve programın bu bölümünün ifa edilmesinde kullanılacak teknik yardım, personel eğitimi, taşıt ekipman ve malzemelerin temini,
Türkiye İstatistik Kurumu	<ul style="list-style-type: none"> • Bir işgücü-piyasa bilgi veri tabanı kurulması da dahil olmak üzere işgücü piyasası verilerinin izlenmesini, kalitesini, zaman açısından uygunluğunu ve elde edilebilmesini iyileştirecek bir programın geliştirilmesi ve uygulanmasını ve piyasa-işgücü gelişmeleri ve trendleri konusunda araştırmaların yapılması ve bilgilerin yayılmasını üstlenmek. • Projenin bu bölümünün uygulanmasında kullanılacak teknik yardım, personel eğitimi, teçhizat ve malzemelerin temini.
Meslek Standartları Komisyonu	<ul style="list-style-type: none"> • Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Tanıtma Vakfı içinde yer alacak tümüyle işlevsel bir araştırma ve teknik hizmet ünitesi kurulması ve mesleki analiz, test ve sertifikasyon standartlarının geliştirilmesi için iş programları yöntemleri, politikaları, usulleri ve kolaylıkları da dahil olmak üzere mesleki standartlar ve sertifikasyon kriterlerinin geliştirilmesinin koordinasyonu ve denetlenmesinden sorumlu olmak. • Projenin bu bölümünün ifa edilmesinde kullanılacak teknik yardım, personel eğitimi, ekipman ve malzemenin temini.

¹³⁹ KSGM, 1993, **Birleştirilmiş 2. Ve 3. Ülke Raporu**, Ankara, s. 58. <<http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/CEDAWrapor.doc>>

KURUM ADI	YÜKÜMLÜLÜKLERİ
KSGM	<ul style="list-style-type: none"> • Kadınların istihdam ve eğitiminde mevcut durumu belgeleyecek bir politika ve eylem araştırma programı geliştirmek ve uygulamak, kadınların üretken istihdama dahil edilmelerini, kadınların üretkenliğini ve kazançlarını artırma yollarını belirlemek ve kadınların istihdamını artırıcı bilgi yaymak. • Projenin bu bölümünün ifa edilmesinde kullanılacak teknik yardım, seminer, yayın, (ekipman) ve malzemenin temini,

Kaynak: Resmi Gazete, 1993, Sayı 21571'den yararlanılarak tablolştırılmıştır.

2.5.2 Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi

Dünya Bankası ile T.C. Hükümeti arasında yürütülen ve 4 Mayıs 1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Türkiye İş Kurumu tarafından uygulanan "İstihdam ve Eğitim Projesi"nin alt bileşenlerinden biri olan Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi 5 Nisan 1994 tarihinde uygulanmaya başlamıştır. Proje Dünya Bankası kredisi ve T.C. katkısı ile finanse edilmiştir. KSGM tarafından yürütülen Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi, 2000 yılı sonu itibarıyla tamamlanmıştır.¹⁴⁰ Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi, geleneksel olarak erkeklerin egemen olduğu iş alanları da dahil olmak üzere, bütün alanlarda; kadınlara daha iyi iş ve meslek olanaklarının sunulmasını sağlayacak politikaların üretilmesi için gerekli bilgi ve verileri sağlamayı ve bunları yaygınlaştırmayı amaçlamıştır.¹⁴¹

Tablo 22 Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi Temel Faaliyet Alanları

Faaliyet Alanları	Kapsam Çalışmaları
Araştırma Fonunun Kullanımı	Kadın istihdamının araştırılmasına yönelik projeleri desteklemek için, araştırma fonu yer almıştır. Söz konusu fon kullanılarak 16 başlıkta araştırma projesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar kadın istihdamının iyi bilinmeyen yönlerinin araştırılması, eğitim - istihdam ilişkileri ve sektör araştırmaları ve işveren tutumları temel alanlarını kapsamıştır. Araştırma projelerinin sonuç raporları kitap olarak basılmış, ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara dağıtımı gerçekleştirilmiştir.
Araştırma Sonuçlarının Yaygınlaştırılması / Kamusal Bilgilendirme Faaliyetleri	Proje kapsamında, araştırma sonuçlarının etkin-üretken hale dönüştürülmesi için, çalışmalara Eylül 1995 tarihinden itibaren başlanılmış, bu çerçevede 1996 yılında proje tanıtım broşürü basılmış ve dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Yaygınlaştırma faaliyetleri çerçevesinde 29-30 Mayıs 1997 tarihlerinde bir kongre düzenlenmiş ve birinci grup araştırma projeleri sonuçlarının kamuoyuna yoğun bir şekilde duyurulması sağlanmıştır. Yine proje kapsamında, tarımda, fabrikada, atölyede ve hizmetlerde çalışan kadınlara tanıklık eden 1000 saydamdan ve web sitesinden oluşan bir görsel arşiv oluşturulmuştur. Kadın

¹⁴⁰ KSGM, http://www.ksgm.gov.tr/Projeler_tamam_kigproje.php

¹⁴¹ KSGM, 2008, s. 30.

Faaliyet Alanları	Kapsam Çalışmaları
	çalışmalarını belgeleyecek olan ve hem kamuoyunun oluşturulmasında hem de eğitim çalışmalarında kullanılacak bir belgesel/tanıtım filmi yapımı planlanmış ve söz konusu film tamamlanmıştır. Yaygınlaştırma faaliyetleri çerçevesinde ayrıca, yukarıda sözü edilen araştırma sonuçlarının kitap olarak basılması ve dağıtım işi gerçekleştirilmiştir.
Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezinin Kurulması	"Kadın" ve "İstihdam"la ilgili mevcut bilgilerin derlenmesi, sınıflandırılması ve kolayca kullanılabilir duruma getirilmesine ilişkin KSGM'de bir dokümantasyon merkezi kurulmuştur. Kadın konusundaki yeni yayınlar ve araştırma sonuçları, dokümantasyon merkezi otomasyon sistemine girilmiştir. Kadın konusunda çalışan araştırmacıların Türkiye'de ve Dünyadaki gelişmelere ulaşması sağlanmaktadır. Bilgisayar ortamında çalışan bu merkez için "Kadın Konusuna Özel Kavram Dizini" hazırlanmıştır. Merkezde, kitap, makale, tez, seminer, konferans dokümanları ve gazete kupürleri toplanmaktadır.
Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Materyalinin Oluşturulması	Proje kapsamında Türkiye'de varolan eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların ortadan kaldırılması ve kadın istihdamının geliştirilmesi politikalarının uygulanabilmesi için, toplumsal cinsiyet eğitimi programının uygulanmasının çok yararlı olacağı düşünülmüştür. İstihdam konusundaki araştırmaların ortaya koyduğu ayrımcılıklar, eşitsizlikler ve istihdama geçişin önündeki pek çoğu sosyal karakterli engellerle ilgili bilgilerden, toplumsal cinsiyet konusundaki bir eğitim paketi hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede, eğitimin hedef kitlesi olabilecek farklı gruplara yönelik özgün bir eğitim paketi geliştirilerek çeşitli kuruluşlarda pilot uygulaması yapılmıştır.

Kaynak: KSGM, KSGM, http://www.ksgm.gov.tr/Projeler_tamam_kigproje.php

2.5.3 ILO Ankara Ofisi Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi

Türkiye ILO'nun kadın-erkek eşitliğini sağlayan ve kadın istihdamını teşvik eden 100, 111, 122 ve 142 sayılı sözleşmelerini¹⁴² imzalamış bir ülke olarak, 10 Şubat 2009 tarihinde ILO'nun 8. Avrupa Bölgesi Toplantısının yapıldığı Lizbon'da Ulusal Saygın İş Programı Mutabakat Zaptını imzalamıştır. Bu anlaşma ile Türkiye Hükümeti ve ILO, Ulusal Saygın İş Programını, Türkiye'deki sosyal ortakların da işbirliğiyle, uygulanacağını kabul etmektedir. Buna anlaşmaya göre, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadın istihdamının artırılması konusu odak maddelerden biri olarak belirlenmiş ve imzalanan Ulusal Saygın İş Programı ile birlikte kadınlar için insana yakışır işlerin yaygınlaştırılmasının ve kadın istihdamının artırılmasının önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'de kadın istihdamının geliştirilmesi amacıyla ILO Ankara Ofisi, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) işbirliği ile 2009 yılında Türkiye'de Kadınlar İçin İnsana Yakışır İş İmkânları Sağlanması Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin

¹⁴² 100 Sayılı Eşit Ücret ILO Sözleşmesi, 111 Sayılı Ayrımcılık (İs ve Meslek) ILO Sözleşmesi, 122 Sayılı İstihdam Politikası Sözleşmesi ve 142 Sayılı İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ILO Sözleşmesi.

Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Pilot Projesi'ni başlatmıştır.¹⁴³

Türkiye’de Kadınlar İçin İnsana Yakışır İş İmkânları Sağlanması Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Pilot Projesi İŞKUR ve ILO Ankara Ofisi tarafından 01 Ocak 2009 ve 31 Mart 2010 tarihleri arasında yürütülmüştür. Ankara, Gaziantep ve Konya hedef illerini kapsayan projenin toplam süresi 15 aydır. Projenin hedef grubu proje illerinde Türkiye İş Kurumu’na (İŞKUR) kayıtlı olan işsiz genç kadınlardır.¹⁴⁴ Projenin amacı, il düzeyinde İŞKUR personelinin ve sosyal tarafların kapasitesini artırmak; kadın istihdamıyla ilgili olan konulara toplumsal cinsiyet duyarlılığı olan yaklaşımların içselleştirilmesine katkı sağlamak; aktif işgücü piyasası politikaları ile il düzeyinde kadın istihdamını desteklemek ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinde diğer iller için bir örnek oluşturulmasını sağlamaktır.¹⁴⁵

Norveç Hükümeti tarafından 398.748 Dolar bütçe ile desteklenen projede İŞKUR yanı sıra, ILO Uluslararası Eğitim Merkezi (ITC), ILO Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bürosu, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ve Kadının İnsan Hakları: Yeni Çözümler Derneği (KİHYÇD) teknik destek sağlamıştır. Proje süreci sonunda kapsam dâhilindeki illerde kadınların istihdama katılım oranlarında artış gözlenmiştir. Projenin gerçekleştirildiği 2006 yılından 2009 yılına Ankara’da %22,7’den %23,6’ya, Gaziantep’te % 8,3’ten %14,5’e ve Konya’da %15,1’den % 30,3’e ulaşılmıştır.¹⁴⁶

---

¹⁴³ Bkz. ILO Türkiye Ofisi <<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/women.htm>>

¹⁴⁴ AGTAŞ, Ö. B., 2010, **Türkiye’de Kadınlar İçin İnsana Yakışır İş İmkânları Sağlanması Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Pilot Projesi Final Raporu**, ILO Ankara Ofisi, s. 4.

¹⁴⁵ BM, 2009, “Türkiye’de Kadın İstihdamına Yönelik Duyarlılık Oluşturmak Amacıyla ILO Ankara Ofisi Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi’ni Yürütmeye Başladı”, **BM Bülten**, Mart, <http://www.un.org.tr/2009_March/haber_orta3.html>

¹⁴⁶ Bkz. AGTAŞ, 2010, s. 34.

2.5.4 Küçük Girişimcilik Projesi

1995-1996 yıllarında Dünya Bankası destekli bir araştırma projesi olan “Küçük Girişimcilik Projesi” yürütülmüş ve girişimciliği destekleyecek çeşitli öneriler geliştirilmiştir.¹⁴⁷ Bu proje, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından Dünya Bankası aracılığı ile Japon Hibe Fonundan elde edilen 332.500 dolar tutarındaki kaynak ile 1995 yılında Ankara, İstanbul, Gaziantep, Urfa, Çorum, Denizli ve Muğla olmak üzere yedi ilde yapılan anketler ile gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında kadın girişimcilerin Türkiye’de finansal hizmetlere ulaşmada karşılaştıkları engelleri belirlemek amacıyla mevcut banka kredi politikaları ve kadınların finansal hizmetlere erişimini engelleyen sınırlamalar, hükümet dışı kuruluşların kalıcı finans sistemlerinin oluşturulmasında oynayabilecekleri rol araştırılmıştır. Ayrıca, kadın girişimcilerin krediye ulaşımını sağlamak ve kolaylaştırmak için etkili bir kredi yönetimi ve tasarruf mobilizasyonu oluşturmak amacıyla kurumsal modellerin neler olabileceği konusunda öneriler geliştirilmiştir. Projenin bazı önemli verileri şunlardır:¹⁴⁸

- Ülkemizde mikro işletmeler (5’ten az işçi çalıştıran işletmeler) kayıtlı işletmelerin yüzde 89,2’sini ve toplam istihdamın yüzde 45,2’sini kapsamaktadır. Mikro işletmelerde çalışan 1,6 milyon kişinin yaklaşık yüzde 61’i işletme sahibi veya ortağı, yüzde 23’ü ücretli işçiler ve yüzde 16’sı da ücretsiz aile işçisidir.
- Mikro işletmeler kadınlara esnek çalışma saatleri, ticaret ile evi birlikte yürütebilme olanakları bakımından çekici gelmektedir.
- Mikro işletme sahibi kadınların yaş ortalaması 37,4 olup, kadınların çocuk sahibi olmadan önce çalıştıkları çocuk olunca işten ayrıldıkları ve çocukları okula başlayınca işe tekrar döndükleri savını doğrular niteliktedir.
- Katılımcıların yüzde 74,3’ü evli olmakla birlikte bekar, eşi ölmüş, ayrı yaşıyor veya boşanmış kadınların oranının yüksek olması dikkat çekicidir. Evli olmamak kadınlar açısından bir çalışma imkanı ve ihtiyacı doğurmaktadır.

---

¹⁴⁷ KGSM, 2008, s. 30.

¹⁴⁸ KSGM, Küçük Girişimcilik Projesi, <http://www.ksgm.gov.tr/Projeler_tamam_kgirisim.php>

Araştırmaya katılan kadınların çoğu ekonomik bağımsızlık ve özgürlük elde etme amacıyla girişimciliğe yöneldiklerini belirtmişlerdir.

- Kadınların mesleki bilgi ve becerileri sadece deneysel yoldan edinebildikleri gerekli mesleki eğitimden yoksun oldukları belirlenmiştir.
- Örneklemdaki işletmelerin yüzde 52'si son beş yıl içinde kurulmuş olup, bu yeni işletmelerin yüzde 63,9'u kadınlara, yüzde 41,3'ü erkeklere aittir.
- Kadınların mesleklerindeki deneyim süreleri, erkeklerden daha azdır (kadınlarda ortalama 8,3 yıl erkeklerde 15 yıl)
- Kadınların sahip oldukları işletmelerin yüzde 13'ü evde, yüzde 15,4'ü pazar yerlerinde başlamıştır.
- Yeni bir iş kurma nedenini erkekler daha iyi gelir elde etme ve kendi kendinin patronu olma olarak dile getirirken, kadınlar kişisel ilgi, esnek çalışma saatleri, boş oturmama isteği, evden ayrılma ve başka bir yerde çalışma yerine kendi işinde çalışma nedenlerini belirtmişlerdir.
- Katılımcılardan erkeklerin yüzde 51,3'ü ve kadınların yüzde 43,9'u sermaye ve kredi yetersizliğini en önemli sorunları olarak belirtmişlerdir. Pazara girebilme zorluğu, yasal sorunlar, talep azlığı ve rekabetin şiddeti önemli sorunlar olarak belirtilmiştir.
- Kadın katılımcıların yüzde 17,8'i kendilerinin ailenin gelir getiricisi olduklarını belirtirken bu oran erkek katılımcılar arasında yüzde 57,4'tür. Özellikle evli kadınlar bu geliri ikincil ya da aileye ek gelir şeklinde değerlendirmektedirler.
- İşletme sahibinin cinsiyetinin yanında çalıştırdığı işgücü cinsiyetini de etkilediği, kadınların daha çok kadınları, erkeklerin de erkekleri çalıştırma eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır.
- İşletmelerini kurarken karşılaştıkları en büyük güçlük sorulduğunda, katılımcıların yüzde 45,5'i sermaye yokluğu yanıtını vermiştir. Örneklem içindeki işletmelerin sadece yüzde 4,5'i başlangıç sermayesi sağlayan resmi kurum ve işletmelerin programlarından yararlanmışlardır. İşletmelerin yüzde 54,6'sı kişisel tasarruf, emeklilik ikramiyesi, miras ya da kişisel varlığın satılması yoluyla kurulmuştur.

- Kadınlar, mali hizmetlere ulaşmada ve bu hizmetleri kullanmada özel sorunlar yaşamaktadır. Geleneksel toplumsal yapıdan kaynaklanan engellerin yanı sıra deneyim ve bilgi eksikliği, teminat, eğitim yetersizliği, ödeme gücü krediye ulaşmada önemli engelleri oluşturmaktadır.
- Küçük ölçekli işletmelerde iş yönelimli bir organizasyona üyelik yaygın değildir. Katılımcılardan kadınların yüzde 30,9'u, erkeklerin yüzde 52,8'i bir kuruluşa üye olduklarını belirtmişlerdir.
- TOBB ya da TESK gibi büyük mesleki birlik ve örgütlerde erkekler egemendir, kadın üyeliği çok azdır. Kredi ve kefalet kooperatiflerine üye olan kadın oranı toplamın sadece yüzde 5'idir.
- Resmi ya da hükümet dışı kuruluşların kadın girişimcilere yönelik eğitim, teknik yardım ve danışma hizmetleri yetersizdir. Araştırmada kadın girişimcilerin finansman sorunu yanı sıra iş idaresi ve yasal işlemler hakkındaki bilgi eksikliğinin önemli sorunlar olduğu ortaya çıkmıştır.

2.5.5 Kadın Girişimciliğini Destekleme Projesi

Akdeniz Ekonomik Kalkınma Bölgesi (Mediterranean Economic Development Area-MEDA) Programı kapsamında finansal ve teknik düzeyde desteklenen “Kadın Girişimciliğini Destekleme Projesi”, AB tarafından 1997 yılında kapsama alınmıştır. Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan Çerçeve Anlaşması sonucunda, projenin AB Komisyonu tarafından ihale süreci gerçekleştirilmiştir. Proje ile ilgili diğer teknik çalışmalar hazırlandığında proje Haziran 2002’de uygulanmaya başlanarak 2004 yılında tamamlanmıştır.

Kadınların birer girişimci olarak ekonomik faaliyetlerde bulunabilmesi için, hem mesleki eğitim hem de iş yönetimi, pazarlama, kredi ve diğer finansman kaynaklarına kolay erişim gibi konularda tek elden sunulan yeterli ve nitelikli danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle Kadın Girişimciliğini Destekleme Projesi’nde, toplumun kendilerine yüklediği sosyal rolleri dolayısıyla birer girişimci olarak ekonomik faaliyette bulunamayan, yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan, eğitim düzeyleri düşük olan ve bununla bağlantılı olarak genellikle kayıt dışı istihdam

kapsamında yer alan kadınların öncelikli olarak desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu konudaki eksikliğin giderilmesi amacıyla hazırlanan ve süresi iki yıl olan bu projenin ana hedefi, kadın girişimciliğinin teşvik edilmesidir. Bu amaçla kadınların kendi işlerini kurup geliştirmeleri için ihtiyaç duyacakları hizmetleri verebilecek, gerekli altyapıya sahip danışmanlık merkezlerinin, proje kapsamında belirlenen Ankara, Bursa, Denizli, Mersin ve Çorum illerinde kurularak girişimcilik konusunda eğitimi planlanmıştır. Proje bütçesinin % 79,6'sı AB, % 20,4'ü ise TESK tarafından sağlanmaktadır.¹⁴⁹

Proje kapsamında 1.500 kişinin eğitimi planlanmış ve 1.816 kişi kendi işini kurma ve yönetici olma konusunda eğitim almıştır. Eğitime katılanlardan 359 kişi kendi işini kurmuştur. Projeden elde edilen sonuçlar doğrultusunda ikinci bir proje AB tarafından 2005 yılında programa alınmıştır. 24 Temmuz 2007 tarihi itibarıyla uygulamaya giren projenin bütçesi 4 milyon 800 bin Euro olarak belirlenmiştir. Uygulama sonrasında 6.000 kadın girişimci adayının eğitilmesi planlanan projede Mart 2009 itibarıyla 11.498 kişiyle eğitim verilmiştir. Bunun yanında 3.717 kişi danışmanlık hizmeti almış 118 kişi ise bilgisayar becerileri eğitimi almış olup toplamda 15.333 proje yararlanıcısına ulaşılmıştır. Proje kapsamında 253 kişi kendi işini kurmuştur. İller itibarıyla gerçekleştirilen eğitim çalışmalarına katılan kadınların sayısı aşağıda gösterilmiştir.¹⁵⁰

Tablo 23 TESK Kadın Girişimciliği Destekleme Projesi Eğitim Durumu (2009)

İl	İş Başlangıcı	İş Geliştirme	Sektör Eğitimi	Toplam
Ankara	399	354	82	835
Yozgat	125	144	80	349
Erzurum	51		43	94
Kastamonu	110		11	121
İstanbul	651	238	134	1.023
Düzce	168	163	20	351
Kırklareli	60			60
Tekirdağ	26	19		45

¹⁴⁹ Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), <<http://www.tesk.org.tr/tr/proje/yurutulen/kadin.html>>

¹⁵⁰ ECORYS, **Women Entrepreneurship Support Project**, s. 11. <http://www.ecorys.com/dmdocuments/kgd_pabEN_web.pdf>

İl	İş Başlangıcı	İş Geliştirme	Sektör Eğitimi	Toplam
Manisa	239	32	70	341
Uşak	193	111	41	345
Balıkesir	82	30	19	131
Samsun	212	195	105	512
Amasya	562	603	218	1.383
Ordu	388	366	198	952
Malatya	462	456	404	719
Sivas	296	192	65	553
Tunceli	300	142	15	457
Konya	141	55	58	253
Eskişehir	95	39	47	181
Antalya	237	51	41	329
Muğla	156	127		283
Adana	503	164	107	774
Antakya	291	91	64	446
Nevşehir	402	235	36	673
Tokat	142	126	20	288
TOPLAM	6.291	3.614	1.593	11.498

Kaynak: ECORYS, **Women Entrepreneurship Support Project**, s. 11. <http://www.ecorys.com/dmdocuments/kgd_pabEN_web.pdf>

Projeye en fazla katılım 1383 kişi ile Amasya'dan olmuştur. Amasya'yı 1023 kişi ile İstanbul, 835 kişi ile Ankara takip etmektedir. Projenin uygulanması ile sürdürülebilir bir Kadın Girişimciliğini Destekleme Modeli geliştirilmiş, kadın Girişimciliğini Destekleme Merkez Modelinin kurumsal yapısı oluşturulmuş ve Model kapsamında Kadın Girişimciliğini Destekleme merkezleri hayata geçirilmiştir. TESK ve Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliklerinin (ESOB) proje illeri dışındaki yörelerde de Kadın Girişimciliğini Destekleme Merkezleri kurabilme kapasitelerinin geliştirilmiş, Türkçe eğitim materyalleri hazırlanmış ve kullanılmış, kadın girişimciliği ile ilgili destek programlarının ve başarı örneklerinin yer aldığı bir web portalı kurulmuş, Kadın Girişimciliğini Destekleme Merkezleri kurmak için rehber el kitabı hazırlanmış, kadın girişimciliği konusunda hem kadınlar arasında hem de genel kamuoyunda farkındalık yaratılmış, yerel eğitimci ve danışman veri tabanı oluşturulması gerçekleştirilmiştir. Projede bu hedeflere ulaşabilmek için yürütülecek ana faaliyetler ise aşağıdaki gibidir:

- Kadın girişimcilerin eğitim ve danışmanlık ihtiyaçlarının analizi çalışmaları,
- Yerel eğitimci ve danışman veritabanının oluşturulması çalışmaları,
- Eğitimcilerin eğitiminin verilmesi,
- Eğitim materyallerinin hazırlanması, basılması ve 25 ilde kadınlara dağıtılması,
- Kadın girişimciliği konusunda farkındalık yaratma, savunuculuk ve tanıtım faaliyetleri yürütülmesi,
- Kadın Girişimciliğini Destekleme Merkez Modeli geliştirilmesi çalışmaları,
- Kadın Girişimciliğini Destekleme Modeli uygulamalarının yerinde izlenmesi amacıyla yurt dışı çalışma ziyaretleri yapılması,
- Kadın girişimcilere eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması.

2.5.6 Genç Kız ve Kadınların Mesleki Oryantasyon ve İstihdamı Projesi

Türkiye İş Kurumu'nun UNICEF desteğiyle yürüttüğü proje ile Türkiye'de kentsel ve kırsal yörelerde kadınların statülerinin yükseltilmesinde mesleki eğitimin önemli bir araç olduğundan hareketle kendisine kayıtlı vasıfsız kadın işgücünü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda herhangi bir meslekte eğiterek vasıflı hale getirmek amaçlanmaktadır. Bu sayede kadının çalışma hayatında yer almasını sağlamak amacıyla 1991-1995 yılları arasında UNICEF destekli toplam 3.678 kadın kursiyere yönelik 179 kurs düzenlenmiştir. Kursiyerler, Türkiye İş Kurumuna kayıtlı vasıfsız elemanlar ve işbirliği yapılan girişimci firmaların, yöre halkına yaptıkları tanıtımlardan sağlanmıştır.¹⁵¹

Bu proje Türkiye İş Kurumu ile UNICEF'in 1991 yılında birlikte başlattıkları bir projedir. Projenin amaçları:

- Genç kız ve kadınların toplum içindeki statülerini güçlendirmek ve geleneksel uğraşlarının dışında, çağdaş ve topluma açık alanlarda meslek kazandırmak;
- Kurslarını tamamlayan her genç kız ve kadına bir meslek kazandırarak sosyal güvence ve yeterli maaş almalarını sağlamak,

¹⁵¹ KSGM, 1993, s. 66.

- Sanayileşen yörelerdeki genç kız ve kadınların günlük yaşamla ilgili ihtiyaçlarına yönelik ana ve çocuk sağlığı, beslenme, aile planlaması, temizlik, hijyen ve yurttaşlık konularında bilgilendirilmelerini sağlamak;
- Kurslarda üretilen ürünlerin pazarlanması için kooperatifler kurmak;
- Konu ile ilgili mesajların geniş halk kitlelerine ulaştırılmasında yardımcı olacak kişi ve kuruluşlarla işbirliğini sağlamaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİKRO KREDİ KAVRAMI VE DÜNYADAKİ UYGULAMALARI

İnsanlar doğuştan ölünceye kadar fiziksel ve düşünsel olarak öncelikle yaşamak ve olabildiğince iyi bir yaşam düzeyine ulaşmak için sayıları oldukça fazla olan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir uğraş içerisinde. Ekonomi bilimi, bu çerçevede insanların ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması için bir denge kurmaya çalışmaktadır. Fakat bu denge gerçekte her zaman sağlanamamaktadır. Toplum ne kadar zengin ve ekonomik refaha sahip olsa bile, toplum içerisinde bir kesimin gereksinimlerini karşılayamadığı ve istedikleri refahı elde edemediği görülebilmektedir.¹⁵² Bu kesimi oluşturan insanlar ekonomik yapı ile bütünleşememekte ve dışlanmaktadır.¹⁵³

Mikro kredi sisteminin kurucusu olan Prof. Muhammed YUNUS tarafından bu durum ülkesi Bangladeş'te yaşanan dramın da etkisiyle *“Öğrencilerime ekonomik kuramlarının nasıl her türden ekonomik soruna çözüm bulduğunu anlatırken heyecanlanırdım. Bu kuramların güzelliğine ve zerafetine kendimi kaptırırdım. Şimdi, birden bire içimde bir boşluk duymaya başlamıştım. İnsanlar kaldırımlarda ve evlerin önünde açlıktan ölürken bütün bu ince kuramlar ne işe yarıyordu ki? Onların gerçek yaşamlarını yansıtan ekonomik kuram neredeydi?”* şeklinde tasvir edilmektedir.¹⁵⁴

Bu bağlamda mikro kredi ve mikro finansman, çoğu ekonomik ve finansman kurumunun dışladığı, refah düzeyine ulaşamamış yoksul kesimlerin ekonomiye kazandırılarak yoksulluğun azaltılması amacıyla geliştirilmiş bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁵ Etkin sonuçları nedeniyle mikro kredi “en etkili kalkınma

---

¹⁵² KARAKAYALI, 2007, s. 1-5.

¹⁵³ KHAN, M. H., 2001 “Rural Poverty in Developing Countries: Implication for Public Policy”, IMF Working Paper, WP/00/78 **International Monetary Fund**, Washington D.C., s. 1-33; GÜRSES, D., 2007, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, **Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 17, S. 1, s. 65.

¹⁵⁴ YUNUS, M., (Çev. Gülden ŞEN), 2003, **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru**, Doğan Kitap, İstanbul, s. 14-15.

¹⁵⁵ ROBINSON, M. S., 2001, **The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for The Poor**, IBRD, Washington D. C., s. 7.

politikası olarak adlandırılmaktadır.¹⁵⁶ Bu bölümde mikro finans ve mikro kredi kavramları, mikro kredi uygulamalarının tarihsel gelişimi ve mikro kredi hizmeti veren kuruluşların yapısı ile sistemleri açıklanacak ayrıca Dünya uygulamalarına değinilecektir.

3.1 Mikro Kredi: Kavramsal Çerçeve

Kavramsal olarak mikro kredi uygulamaları 1970'li yıllarda başlasa da, içeriksel olarak tarihi daha eskiye dayanmaktadır. 15. Yüzyılda Katolik Kilisesi tarafından informal finansörlere alternatif olarak kurulan rehin dükkânları ile yoksullara borç verme uygulaması buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁵⁷ Bu uygulama ile günümüzdeki mikro kredi kuruluşlarının finansal sistemden yararlanamayan yoksul insanlara alternatif olarak kredi vermeleri temelde aynı amaca hizmet etmektedir.

1976 yılında Bangladeş'te mikro kredi uygulamasının başlamasından sonra, bütün Dünya çapında mikro kredi bankaları kurulmaya ve projeleri uygulanmaya başlamıştır.¹⁵⁸ Elde ettikleri sonuçlar nedeniyle kalkınma ve yoksulluğun azaltılması ile ilgili tartışmalarda mikro kredi ve mikro finans popüler olmuş iki kavramdır.¹⁵⁹ Mikro finans sektörünün göstermiş olduğu etkileyici büyüme rakamları, mikro finans sektöründe çalışacak nitelikli işgücü yetiştirmek için akademik eğitim programları açılmasını gündeme getirmiş ve mikro finans konusunda araştırmaların yapılması için enstitüler kurulmuştur.¹⁶⁰ Ayrıca mikro finans ve mikro kredi konusunda odaklanmış akademik dergilerde bulunmaktadır.

---

¹⁵⁶ Bkz. AGHION, A., MORDUCH, J., 2005, **The Economics of Microfinance**, MIT Press, Cambridge MA.; GHATAK, M., GUINNANE, T.W., 1999, "The economics of lending with joint liability: theory and practice", **Journal of Development Economics**, Vol. 60, No. 1, s. 195-228.

¹⁵⁷ HELMS, B., 2006, **Access for All: Building Inclusive Financial Systems**, Consultative Group to Assist the Poor, Washington D.C., s. 2.

¹⁵⁸ GHODSEE, K., 2003, "Rethinking Development Templates: Women and Microcredit in Post-Socialist Southeastern Europe", **Antropology of East Europe Review**, Vol 21, No. 2, s. 59.

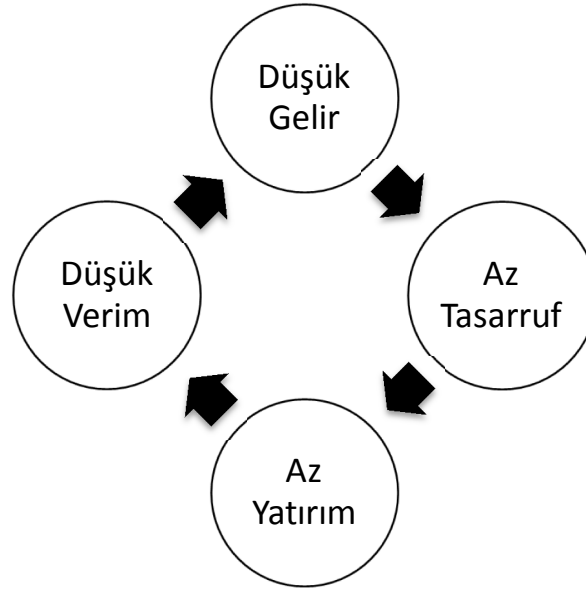
¹⁵⁹ ELAHI, K., Q., DANAPOULOS, C., P., 2004, "Microfinance and Third World Development: A Critical Analysis", **Journal of Political and Military Sociology**, Vol. 32, No. 1, s. 62.

¹⁶⁰ Mikro finans alanında Hollanda'da ve Fransa'da yüksek lisans programları, İtalya ve Almanya'da birer yıl süreli Mikro finans programları bulunmaktadır. Bkz. HUDON, M., VANROOSE, An., 2006, "Training in Microfinance: Is ther a Role for Academic Institions?", **European Dialogue**, Vol. 36., s. 65.

3.1.1 Mikro Kredi ve Mikro Finans Kavramı

Gelişmemenin teorik kaynağı fakirlik esasına dayandırılarak bir döngü olarak düşünülmektedir.¹⁶¹ R. Nurkse¹⁶² tarafından geliştirilen “Fakirliğin Kısır Döngüsü” yaklaşımına göre; düşük gelir fakirliğe sebep olmaktadır. Düşük gelir durumunda az tasarruf yapılır ve buna bağlı olarak az yatırım yapılır ve düşük verim elde edilir. Böylece düşük verim ile düşük gelir elde edilir.¹⁶³ Bu nedenle yoksul olarak değerlendirilen kişilerin dışarıdan finansal kaynak almadan gelirlerini artırmaları mümkün olmamaktadır.¹⁶⁴

Şekil 3 Fakirlik Çemberi

Kaynak: Nurkse, R., 1953, **Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries**, Oxford University Press, New York, s. 57.

Finansal kaynak sağlamanın pek çok farklı yolu olmasına rağmen, yoksul insanların kurumsal finans sisteminden yararlanma durumları bulunmadığı için kayıt dışı yollara başvurmaktan başka alternatifleri kalmamaktadır.¹⁶⁵ Mikro finans ve mikro

¹⁶¹ DÜLGEROĞLU, E., 2000, **Kalkınma Ekonomisi**, Vipaş Ya., Bursa, s. 27.

¹⁶² Bu teörinin temel düşüncesi “Bir ülke fakir olduğu için fakirdir” ifadesidir. Bkz. NURKSE, R., 1952, “Growth in Undeveloped Countries: Some International Aspects of The Problem of Economic Development”, **American Economic Review**, Vol. 42, No. 2, s. 571.

¹⁶³ KARAKAYALI, 2007, s. 522.

¹⁶⁴ Mikro kredi sistemini geliştiren Prof. Muhammed YUNUS, fakirlik döngüsüne Cobra Köyü sakinlerini örnek olarak göstermektedir. Bkz. YUNUS, 2003, s. 13-24.

¹⁶⁵ CGAP, 2009, **Financial Access 2009**, The World Bank, Washington D. C., s. 28.

kredi bu döngünün kırılmasına önemli bir işlev rolü üstlenmektedir. Finans sağlamanın alternatif yolları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 24 Finansal Hizmet Sağlayıcılar

Kayıt Dışı			Üye Temelli		STA	Kurumsal Finansman Kuruluşları	
Arkadaş ve Aile	İnformal	Döner Tasarruf ve Kredi Birlikleri	Köy Kredi Kooperatifleri	Finansman Kooperatifleri	Sivil Toplum Kuruluşları	Banka olmayan Finansal Kuruluş	Kamu Bankaları Ziraat Bankaları İhtisas Bankaları Ticari Bankalar
	Para tahsildarları	Birikimli Tasarruf ve Kredi Birlikleri	Finansal Hizmet Kuruluşları				
	Tüccarlar		Yardım Sandıkları				

Kaynak: HELMS, B., 2006, **Access for All: Building Inclusive Financial Systems**, Consultative Group to Assist the Poor (CGAP), Washington D.C., s. 36.

Mikro kredi ve mikro finans kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.¹⁶⁶ Bu kavramlar çoğu zaman birbirlerinin yerine aynı anlamda kullanılan kavramlar olsa da temelde aralarında farklılıklar bulunmaktadır.¹⁶⁷ Mikro finans, genel olarak mikro-girişimciler ve finansal hizmetlere erişimi olmayan yoksul ya da aşırı yoksul olarak nitelendirilen düşük gelirli insanlara bankacılık hizmetlerinin sürdürülebilir bir şekilde sağlanmasıdır. En basit açıklama ile yoksullar için bankacılıktır.¹⁶⁸ Mikro kredi ise, pek çok mikro finans hizmetlerinin en önemlisidir. Mikro finans ve mikro kredi kavramlarının karıştırılmasının sebebi, mikro finans uygulamalarının mikro kredi hizmetinin sunulmasıyla başlamış olmasıdır.¹⁶⁹ Yoksul insanların kendileri ve ailelerini geçindirmek, üretim faaliyetine başlamak, yaşam kalitelerini artırmak amacıyla yararlanabilecekleri veya küçük ölçekli işletmeleri için kredi alabilmelerini sağlama ile başlayan mikro kredi hizmetleri; tasarruf hesabı, sağlık ve emeklilik sigortası, konut kredileri gibi alanları kapsayan finansal hizmetlerin de

¹⁶⁶ ELAHI, K., Q., RAJMAN, M., L., 2006, "Micro-Credit and Micro Finance: Funtional and Conceptual Differences", **Development in Practice**, Vol. 16, No. 5, s. 476.

¹⁶⁷ CHRISTEN, R. P., LYMAN, T. R., ROSENBERG, R., 2003, **Microfinance Consensus Guidelines: Guiding Principles on Regulation and Supervision of Microfinance**, CGAP, s. 2.

¹⁶⁸ ALIDRI, P., ve Diğ., 2002, **Introduction to Microfinance in Conflict-Affected Communities**, International Labour Office, Cenevre, s. 1.

¹⁶⁹ ÖNER ve Diğ., 2008, "Mikro Finans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikro Finans Sistemindeki Yeri", **Sosyoekonomi**, S. 2008-2, s. 57.

sunulması ile bir finans sektörü olarak genişlemiştir.¹⁷⁰ 1990 yılından itibaren sektör büyüklüğüne ulaşması nedeniyle mikro kredi kavramı yerine mikro finans kavramı kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷¹

Mikro finans, belirli bir düzeyin altında gelire sahip bireylere yapılacak yardım ve bağışlar yerine, bankalar, sivil toplum kuruluşları, kredi kooperatifleri ve diğer resmi mali sistem öğeleri aracılığı ile onların ihtiyaçlarını karşılayacak, onları üretime sevk edecek düşük meblağlardaki kredilerin kullanılmasındır. Böylelikle bir yandan bu bireylerin mevcut refah düzeylerinin artırılması, diğer yandan ise dolaylı olarak çok küçük değerlerin de üretim sürecinde kullanılması ile kişi başına düşen milli gelirin ve büyüme oranının yükseltilmesi amaçlarına hizmet eden çok yönlü ekonomik bir sistemi ifade etmektedir.¹⁷²

3.1.2 Mikro Kredi Uygulamalarının Gelişimi

Özellikle 1990 yılından sonra oldukça hızlı bir gelişme kaydeden ve bir sektör haline gelen mikro finans ve mikro kredi uygulamalarının geçmişi resmi olarak Prof. Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te başlatılmış olsa da, yoksul insanlara finansal destek sağlamak için gerçekleştirilen uygulamaların tarihi daha eski dönemlere uzanmaktadır.¹⁷³ Mikro kredi uygulamalarının gelişimi aşağıdaki Tablo 25 özetlenmiştir.

Tablo 25 Mikro Kredi Uygulamaların Gelişimi

Tarihsel Dönem	Temel Uygulamalar
Ortaçağ Öncesi	Biçimsel (Kurumsal, Resmi) olmayan tasarruf ve kredi grupları gelişmekte olan Dünyada yüzyıllardır çalışmaktadırlar.
Ortaçağ	Avrupa'da bir İtalyan keşiş 1462 yılında informal finansman uygulamalarına karşı ilk resmi rehin dükkânı oluşturdu. 1515 yılında ise Papa Leon 10 tarafından kendi işletim maliyetlerini karşılamak için faiz işleten yetkili rehin dükkânı kuruldu.
1700'Lü Yıllar	Jonathan Swift tarafından başlatılan İrlanda Kredi Fonu Sistemi, hiçbir teminatsız yoksul çiftçilere küçük krediler vermeye başlamıştır. En yoğun

¹⁷⁰ YUNUS, 2003, s. 291-310.

¹⁷¹ HELMS, 2006, s. 4.

¹⁷² ROBINSON, 2001, s.9; CHRISTEN, R. P., LYMAN, T. R., ROSENBERG, R., 2003, s. 2; UNDP, 2005, **Preparatory Assistance for Micro Finance Sector Development**, s. 1, <<http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/Project Document Micro Finance for web.doc>>

¹⁷³ WRENN, E., 2005, **Micro-Finance, Literature Review**, http://www.dochas.ie/documents/MicroFinance_literature_review.pdf

	zamanında yıl boyunca, tüm İrlandalı halkın yüzde yirmisine kredi vermiştir.
1800'lü Yıllar	Mali işbirliği (kooperatif) kavramı Almanya'da Friedrich Wilhelm Raiffeisen ve destekleyicileri tarafından geliştirilmiştir. 1865 yılından itibaren kooperatif hareketi Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde, Kuzey Amerika ve sonunda gelişmekte olan ülkelere doğru hızla genişlemiştir.
1900'lü yılların Başları	Kooperatif modellerin uyarılması kırsal Latin Amerika bölgelerinde görülmeye başlamaktadır.
1950–1970 Arası	Devlet tarafından kurulan kalkınma ve finans kurumları veya çiftçi kooperatifleri, imtiyazlı krediler ve müşterilere piyasa faiz oranları altında ödünç vererek tarımsal kredi kullanımını erişimini genişletmek için faaliyet göstermeye başlamıştır. Kalkınma bankaları sübvansiyonlu borç verme oranlarını ya da borçların geri ödenememesi maliyeti dahil olmak üzere maliyetlerini karşılayamadıkları için sermayelerinin çoğunu veya tamamını kaybetmiştir.
1970'ler	Yoksul kadın gruplarına küçük işletmelere yatırım yapmaları için deneysel küçük kredi programlarının başlaması ile mikro kredi doğmuştur. Mikro kredi hizmeti veren öncü kuruluşlar arasında Bangladeş'te 1976'da kurulan Grameen Bankası, Latin Amerika'da 1973'te başlayan ACCION International ve 1972 yılında faaliyete giren Hindistan'daki SEWA (Kendi Hesabına Çalışan Kadınlar Birliği Bankası) sayılabilmektedir.
1980'ler	Mikro kredi programları özgün yöntemler geliştirilerek Dünya çapında yayıldı. Endonezya Rakyat Bankası gibi mikro kredi uygulayıcıları, yoksulların finansmanı konusunda, geleneksel yöntemlere meydan okuyarak; maliyeti kurtaran faiz oranları ve yüksek geri ödeme oranları ile uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlayarak çok sayıda müşteriye ulaşma olanağına kavuşmuştur.
1990'lar	"Mikro kredi" gelişerek, sadece kredi içeren hizmetler değil aynı zamanda sigorta, para transferi, tasarruf birikimi ve diğer hizmetlerle birlikte sektör haline gelerek "mikro finans" dönemi başlamıştır.
2000 ve Sonrası	Geleneksel mikro finans ve büyük finansal sistem arasındaki sınırların bulanıklığı başlamaktadır. Bazı ülkelerde, bankalar ve diğer ticari aktörler mikro finans hizmetlerine başlamaktadır. Yoksullar için çalışan tüm finansal sistemlerin artan önemi finansal yapı üzerine yerleştirilmektedir.

Kaynak: HELMS, B., 2006, **Access for All: Building Inclusive Financial Systems**, CGAP, Washington D.C., s. 3.

Mikro finans düşüncesinin arkasındaki amaç yeni bir düşünce değildir. Küçük, gayri resmi tasarruf ve kredi grupları yüz yıllardır Dünya çapında çalışmaktadır. Katolik kilisesi tarafından 15. yüzyılın başlarında rehin dükkânları (pawn shop) yüksek faiz oranı ile borç veren informal finansörlere alternatif olarak kurulmuştur. Rehin dükkânları 15 yüzyıl boyunca Avrupa'da kentsel alanlarda yaygınlaşarak sayıları artmıştır. Gayri resmi (informal) girişimlerin yanında, resmi tasarruf ve kredi kurumları ve geleneksel ticari bankalar tarafından da ihmal edilen müşteriler için finansal hizmetler sunmuşlardır. Bu kurumlara 1700'lü yıllarda başlayan ve uzun süre faaliyet gösteren İrlanda Kredi Fonu

örnek olarak gösterilebilir.¹⁷⁴ İrlandalı milliyetçi yazar Dean Jonathan Swift, dürüst ve yoksul esnafın ürünlerini satmak için Dublin'e götüremediğini görmüş ve onların bu durumuna üzülen kendi kaynakları ile 1720 yılında 500 £ tutarında bir fon oluşturarak tüccarlara kredi vermiştir. 1768 yılında fon büyüklüğü 27.108 £ ve katılımcı sayısı 5.959 kişiye ulaşmıştır.¹⁷⁵

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde de temel amacı yoksul insanlara finansal kaynak oluşturmak olan vakıflar kurulmuştur. Bu vakıflar "Para Vakfı" olarak adlandırılmaktadır. Para vakıfları sisteminde paraya (finansmana) ihtiyacı olan kişiler vakfa başvurarak oturdukları evi ipotek göstermek suretiyle borç verilmesidir. Borcunu ödeyene kadar kişi evinde oturmaya devam etmekte ve borç ödemesi bittikten sonra mülkiyeti kendisine geri verilmektedir. İslamiyet düşüncesinde faizin haram olması nedeniyle borçlu aldığı tutar kadar kısmı geri ödemekte, vakfın karını ise borçlunun oturduğu evin mülkiyeti vakfa geçtiği için, ödediği aylık ev kirası olmaktadır.¹⁷⁶ Para vakıflarının sayısı kuruldukları döneme göre azımsanmayacak kadar çoktur. İstanbul'da 1456-1551 yılları arasında 1161 para vakfı kurulduğu belirlenmiştir.¹⁷⁷ Para vakıfları sadece İstanbul'da değil Anadolu da yaygın olarak kurulmuştur. Bursa ili için 1775-1776 yılına ilişkin yapılan bir araştırmada 516 adet para vakfı bulunduğu, bu vakıflardan Bursa nüfusunun % 9'unu oluşturan 5887 kişinin kredi çektiği belirlenmiştir. Bursa'da para vakıfları tarafından 1775 yılında kredi verilen 5887 kişiden 1112'si kadın olması kadınların üretim sistemine katılması açısından önemli bir göstergedir.¹⁷⁸ Para vakıflarına ilişkin arşiv çalışmalarında bu kurumların küçük miktarlardaki krediyi esnafa

---

¹⁷⁴ HELMS, 2006, s. 2.

¹⁷⁵ HOLLIS, A., SWEETMAN, A., 1996, "The Evolution of A Microcredit Institution: The Irish Loan Funds, 1720 – 1920", **University of Toronto, Department of Economics**, Working Papers Ecpap-96-01, s. 5; CAMPBELL, G., LEMIRE, B., PEARSON, R., 2002, **Women and Credit: Researching the Past, Refiguring the Future**, Oxford Univ., Berg Press içinde; HOLLIS, A., 1999, "Women and Microcredit in History: Gender in the Iris Loan Funds", s. 75-76.

¹⁷⁶ ZİNCİR, R., BİKMEN, F. (Ed.), 2006, **Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet**, TÜSEV Ya., İstanbul içinde, ÇİZAKÇA, M., "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları", s. 24-25.

¹⁷⁷ DÖNDÜREN, H., 2008, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", **Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 1, s. 4

¹⁷⁸ ÇİFTÇİ, C., 2004, "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 23, s. 96.

ve üretim yaparak borcunu geri ödeyebilecek girişimcilere vermesi mikro kredi düşüncesinin temellerini oluşturmaktadır.¹⁷⁹

1800'lü yılların başlarında Avrupa'da özellikle kırsal ve kentsel kesimler üzerine odaklı daha büyük resmi tasarruf ve kredi kurumları ortaya çıkmıştır. Finansal kooperatif hizmeti veren ilk kurum Friedrich-Wilhelm Raiffeisen tarafından Almanya'da kurulmuştur.¹⁸⁰ Bu kredi kooperatifinin amacı, çiftçilerin informal finansörlere olan bağımlılıklarını ortadan kaldırmak ve refah düzeylerini artırmak olarak belirlenmiştir. Buna benzer örnekler 1865 yılında Fransa'da¹⁸¹ ve 1900 yılında Quebec'te yaşanmıştır.¹⁸² Dünyada kurulan pek çok finansal kooperatifin kökeni bu çabalardan kaynaklanmaktadır. Mikro kredi konusunda başka bir örnek 1895 yılında Endonezya'da açılan Halkın Kredi Bankasıdır. Bu banka günümüzde 9.000 şubeye ulaşarak mikro kredi sisteminde en büyük bankalardan biri olmuştur.¹⁸³

Teminatsız mikro kredi kavramının temelleri, 1905 yılında Bangladeş'te Naogaon bölgesi Patishar kasabasında aynı zamanda bir şair olan Rabindranath Tagore tarafından kurulan Kaligram Krishi (Ziraat) Bankası çerçevesinde ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴ Mikro kredi ve mikro finansın sistematik olarak gelişmesi 1970'li yıllar ve sonrası dönemde gerçekleşmiştir.¹⁸⁵ Bangladeş'te Prof. Muhammed Yunus tarafından 1976'da kurulan Grameen Bankası¹⁸⁶ ve Brezilya'da 1961 yılında kurulan ve 1973 yılında mikro kredi hizmeti vermeye başlayan ACCION¹⁸⁷ kurumsal düzeyde çalışan mikro kredi

---

¹⁷⁹ ÇİZAKÇA, M., "Tekerleğin Yeniden Keşfi: Mikro Finans Kuruluşları", **Kişisel Gelişim Merkezi**, <www.kigem.com>

¹⁸⁰ Friedrich-Wilhelm Raiffeisen 1864 yılında Almanya'da çiftçiler için uygun kredi olanakları sağlayan ilk kredi kooperatifini kurmuştur. Bkz. <http://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Wilhelm_Raiffeisen>

¹⁸¹ Pierre-Joseph Proudhon Fransa'da 1849 yılında People's Bank'ı kurmuştur. Bir süre sonra iflas etmesine karşın fakir işgörenlere finansman sağlamanın önemini göstermiştir. Bkz. <http://en.wikipedia.org/wiki/Pierre-Joseph_Proudhon>;

¹⁸² Alphone ve Dorimène Desjardin tarafından Kredi Sendikası (The caisse populaire) hareketi başlatılmıştır. Bkz. MacPHERSON, I., DOWNING, R., 2009, "The Social Economy in Canada: Microfinance", The Canadian Social Economy Hub, May, s. 3.

¹⁸³ HELMS, 2006, s. 2.

¹⁸⁴ MONDAL, W., 2003, **Microcredit and Microentrepreneurship: an Extension of Schumpeter's Five-Factor Model**, Redlands Uni., School of Business Working Paper, No. 2, s. 1.

¹⁸⁵ WRENN, 2005, s. 1.

¹⁸⁶ Bkz. Grameen Vakfı, <<http://www.grameenfoundation.org>>

¹⁸⁷ Bkz. ACCION International, <<http://www.accion.org>>

kuruluşlarına örnek olarak gösterilebilir. Bu kurumlar günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir.

Bangladeş'te erken mikro kredi uygulamalarında kredilerin geri dönüşünün temin edilmesine yönelik "dayanışma grupları" uygulaması kullanılmıştır. Bu uygulamada danışma grubunun her bir üyesi tüm üyelerin geri ödemesini garanti etmektedir. 4-6 üyeli küçük gruplar olabildiği gibi, ölçeğe göre 25-30 üyeli büyük gruplar da oluşturulabilmektedir. Dayanışma gruplarında, üyelerin herhangi birisi kredi geri ödemesi yapamadığında diğer grup üyelerine bir daha mikro kredi verilmemektedir. Böylece grup içinde üyelerin birbirlerine destek olması ve krediyi geri ödemeye yönelik baskı oluşturması sağlanmaktadır.¹⁸⁸

1980'li yıllardan itibaren mikro kredi uygulamaların elde ettiği sonuçlar, yoksul insanları finanse eden sistemlerin başarısız olacağı düşüncesini ortadan kaldırmıştır. Etkin bir şekilde yönetilen programlarda başta kadınlar olmak üzere mikro krediden yararlanan insanların, ticari bankalardan kredi kullanan insanlardan daha iyi performans gösterdiği gözlenmiştir. Mikro finans kurumları (MFK) gösterdiği bu performans sayesinde tasarruf, ticari kredi ve yatırım sermayesini çekebilmeyi başarmış ve devletin veya sosyal yardım kuruluşlarının finans desteği olmadan oldukça fazla sayıda yoksul insana ulaşabileceğini göstermişlerdir. Bu duruma Bank Rakyat Indonesia (BRI) örnek olarak gösterilebilir. Kredilerin geri dönüşüne ve işletme masraflarının karşılanmasına odaklanan banka, köy düzeyinde örgütlenmiş şubeleri ile Endonezya'da 30 milyonun üzerinde düşük gelirli insana hizmet vermektedir.¹⁸⁹

Proudhon ve Raiffeisen'in 19. Yüzyılda gösterdiği çabalar ile temelleri atılan mikro kredi uygulamaları, günümüzde sektör olarak Avrupa'da da gelişmiştir. Avrupa'da sektörel anlamda mikro kredi, 1980'lerin sonuna doğru ortaya çıkmıştır. Yaşanan kalıcı işsizlik ve kamu kaynaklarının yetersizliği kendi hesabına çalışmayı sağlayan ve sosyal-finansal araçları içeren mikro kredi sektörüne ilgiyi yoğunlaştırmıştır.

---

¹⁸⁸ MACKIE, C., 2010, **Microcredit: Development of a Microcredit Model for IEHPs Living Atlantic Canada**, PEI Association, Charlottetown, s. 12; ALIDRI, P., ve Diğ., 2002, s. 60; Rankin, K. N., 2002, "Social Capital, Microfinance, and the Politics of Development", **Feminist Economics**, Vol. 8, No. 1, s. 2-3.

¹⁸⁹ HELMS, 2006, s. 4.

Sektörün aktif olarak etkin faaliyet göstermesi ise 2000-2005 yılları arasında gerçekleşmiştir. Avrupa birliği içerisinde mikro kredi uygulamaları ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. İspanya’da mevduat bankaları mikro kredi sektörüne hakim iken, İngiltere, Fransa ve İtalya’da kar amacı gütmeyen kuruluşlar (NGO’s) tarafından mikro kredi uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Belçika, İsveç, Finlandiya ve Almanya’da vakıflar, devlet bankaları, kredi kooperatifleri ve kamu kurumları tarafından ülkeye özel bir şekilde uygulanmaktadır.¹⁹⁰

3.1.3 Mikro Kredi Uygulamalarının Amacı ve Hedef Kitlesi

Yoksulluk, ülkenin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, her ülke ve toplumda görülmektedir. Yoksulluğun hem gelir hem de gelir dışı boyutları bulunmaktadır. Bu boyutlar ekonomik, sosyal ve politik yoksunluk olabilmektedir.¹⁹¹ Dünya Bankası tanımına göre yoksul, yoksulluk sınırı altında gelir elde eden kişilerdir. Bu sınır günde 1 doların altında gelir ile yaşayan kişileri ifade etmektedir. Bu kişiler “mutlak yoksul” olarak adlandırılmaktadır.¹⁹² Temel yiyecek gereksinimleri karşılayan ama giyim, barınma ve enerji gibi ihtiyaçları karşılayamayanlar ise “görelî yoksul” olarak adlandırılmaktadır.¹⁹³ 2000 yılında hazırlanan Dünya Bankası raporunda yoksulluk daha geniş anlamda tanımlanarak, gelir düşüklüğünün yanında, eğitim ve sağlık imkânlarının yoksunluğu tanıma eklenmiştir.¹⁹⁴ Yoksulluğun varlığı beraberinde ekonomik, toplumsal ve siyasal fırsatlar bakımından eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu eşitsizlikler zaman içerisinde kendini sürdürecektir ve yenileyebilecek

---

¹⁹⁰ UNDERWOOD, T., 2006, “Microcredit REsearch in the EU 15 and European Economic Area (EEA)”, **European Dialogue**, Vol. 36., s. 23-24.

¹⁹¹ LATIFEE, H., I., 2003, “Micro-credit and Poverty Reduction”, **International Conference on Poverty Reduction through Micro-credit**, 09-10 June, İstanbul, s. 2.

¹⁹² WORLD BANK, 1992, **Poverty Reduction Handbook**, Washington D. C., s. 13; **Poverty Reduction and the World Bank: Progress in Fiscal 1999**, Washington D. C., s. 10.

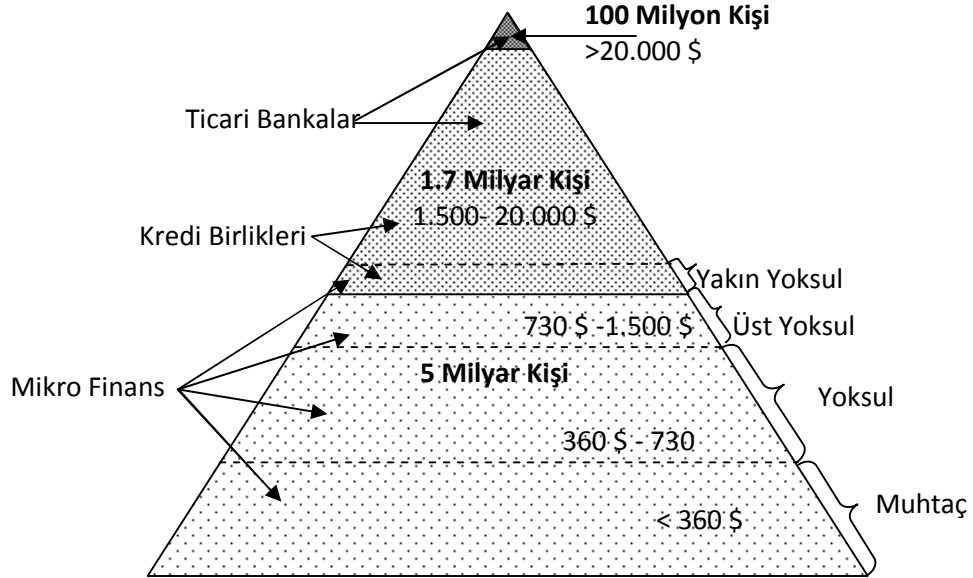
¹⁹³ DPT, 2007, **Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Ya., Ya. No.691, Ankara, s. 1.

¹⁹⁴ WORLD BANK, 2001, **World Development Report 2000/01: Attacking Poverty**, Oxford Univ. Press, New York.

biçimde yaygınlaşmaktadır.¹⁹⁵ Yoksul insanlar, toplum içerisinde yoksunluk ve yalıtılmışlık içerisinde dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadır.¹⁹⁶

Kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun önlenmesi için gerçekleştirilecek maddi, kurumsal ve insan kaynakları geliştirmeye yönelik faaliyetler ile birlikte finansman sorunu da ana unsurlardan birisi olmaktadır. Finansman sorununun çözümü etkin işleyen bir kaynak aktarım mekanizmasına bağlı oluşturulacak finansal kurumlar ile mümkündür. Bu nedenle finans piyasalarında kullanılan araçlar ile piyasadaki aracılardan gerekli yeterliliğe (yoksulluğu önleyici araçlara) sahip olmaması bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁹⁷

Şekil 4 Mikro Finans Sektörünün Hedef Kitlesi

Kaynak: PRALAHAD, C. K., VISA International, World Bank'dan aktaran DUNFORD, C., 2006, "Evidence of Microfinance's Contribution to Achieving the Millenium Development Goals", **Global Microcredit Summit**, November 12-16 Halifax, s. 3.

Yukarıdaki şekilden de görüldüğü gibi yoksul insanların yalıtılmış olduğu alanlardan birisi de finans sektörüdür.¹⁹⁸ Finans sistemini oluşturan ticari bankalar ve kredi birlikleri yıllık geliri 1.500 doların üzerindeki 1.8 milyar kişiye hizmet vermekte ve

¹⁹⁵ DPT, 2007, s. 2.

¹⁹⁶ KANBUR, R., SQUIRE, L., 2000, "The Evolution of Thinking About Poverty: Exploring the Interactions," MEIER, G., STIGLITZ, J. E. (eds.), **Frontiers of Economic Development: The Future in Perspective**, World Bank, Oxford Univ. Press, New York, s. 209.

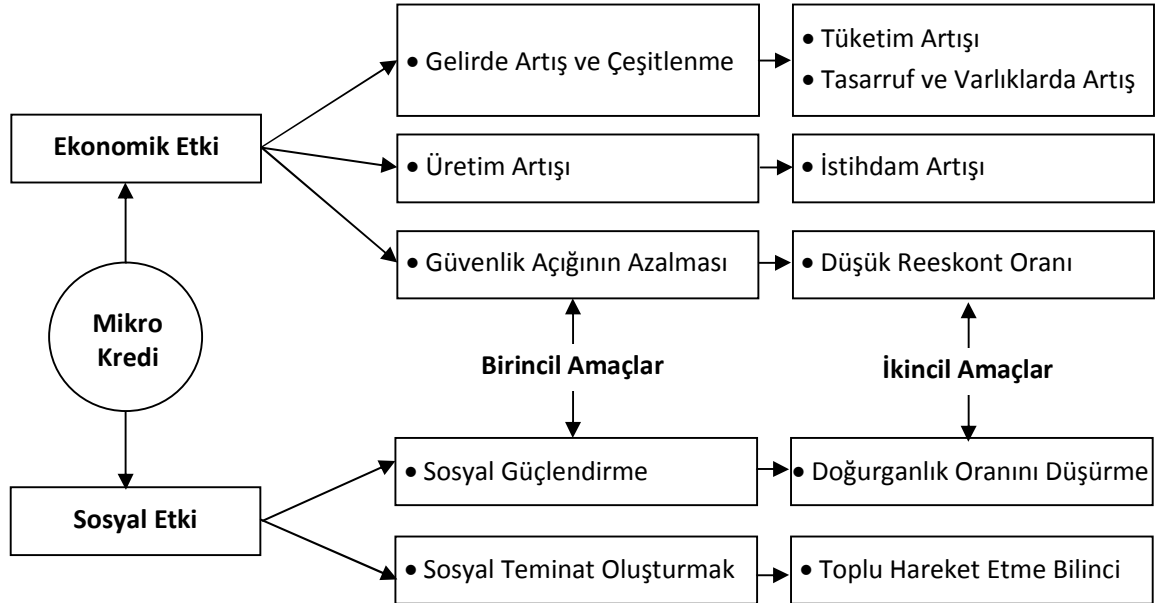
¹⁹⁷ SAKARYA, Ş., 2008, "Yerel Kalkınmanın Finansal Dinamiği: Mikro Finans ve Türkiye'deki Gelişmeler", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S. 37, s. 99.

¹⁹⁸ BRAU, J., C., WOLLER, G., M., 2004, "Microfinance: A Comprehensive Review of the Existing Literature", **Journal of Entrepreneurial Finance and Business Ventures**, Vol. 9, No. 1, s. 3.

Dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan 4 milyar insanın çoğu finansal sistemden yararlanamamaktadır.

Kredi (credit) kelimesi Latince sana güveniyorum anlamına gelen “credo” kelimesinden türemiştir. Geri verilmesine güvenilerek başkasına verilen nesnelere ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁹⁹ Yoksul insanlar bankacılık sektörü tarafından güvenilir görülmemektedir. Dolayısıyla, yüksek risk (geri ödeme açısından) taşıdıkları için finansal kurumlar (formal) tarafından dışlanmaktadır.²⁰⁰ Yoksul insanlar finansal hizmetlere olan ihtiyaçlarını genelde gayri resmi yollardan karşılamaktadırlar. Krediler gayri resmi ticari ve ticari olmayan borç verenlerden alınabilmekte, fakat genelde borç sahiplerine çok yüksek faiz oranlarına mal olmaktadır. Mevduat hizmetleri değişken tasarruflar, kredi birlikleri ve düzensiz ve güvensiz olma eğilimi taşıyan karşılıklı kefalet gibi bir dizi gayri resmi ilişki aracılığıyla sunulmaktadır.²⁰¹ Bu nedenle mikro kredi aşağıdaki amaçları taşımaktadır.

Şekil 5 Mikro Kredinin Amaçları

Kaynak: UN, 2000, *The State of Food and Agriculture 2000*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, s. 56.

¹⁹⁹ RAHMAN, M., 2005, Micro Credit in Poverty Eradication and Achievement of MDGs: Bangladesh Experience, <<http://www.un.org/esa/socdev/social/papers/paper-rahman.pdf>> s.1.

²⁰⁰ JOHNSON, S., ROGALY, B., 1997, *Microfinance and Poverty Reduction*, Oxfam GB, Oxford, s. 16.

²⁰¹ ALTAY, s. 61.

Temel olarak mikro kredi, yoksul insanların resmi yollardan kredi olanaklarına ulaşamadıklarında borçlanma ihtiyaçlarını karşılamak için yüksek maliyetli informal kaynakların yerine geçmeyi amaçlamaktadır.²⁰² Mikro kredinin etkisi temel olarak iki boyutludur. Birinci boyutunda ekonomik, ikinci boyutunda ise sosyal olarak etki yaratılmak istenmektedir. Mikro kredinin ekonomik amaçları öncelikle gelirden artış ve gelir çeşitliliği oluşturmak, üretim artışı sağlamak ve insanların kendini güvende hissetmesini sağlamaktır. Sosyal olarak ise, insanların (özellikle kadınların) ekonomik olarak bağımsız hale gelerek sosyal açıdan daha bağımsız bir birey olmalarını sağlamaktır. Mikro finans sisteminden sadece yoksul kişiler değil, aynı zamanda küçük ölçekli işletmeler de yararlanabilmektedir.

Tablo 26 Mikro Finans Hizmet Modelleri

Bireysel Model	Bu modelde mikro krediler doğrudan borç almak isteyen bireye direkt bir şekilde sunulmaktadır. Bu model çerçevesinde ne grup oluşturulması ne de geri ödemenin garanti altına alınmasına yönelik baskı grubunun oluşturulması öngörülmektedir. Birçok durumda bireysel kredi modeli "kredi artı" diye ifade edilen beceri geliştirilmesi, eğitim ve diğer hizmetlerin sunulduğu daha geniş çaplı bir programın alt başlığı olarak sunulmaktadır.
Grup Modeli	Grup modelinin temel felsefesi bireysel düzeyde yaşanan aksaklık ve güçlüklerin kolektif sorumluluklar tarafından aşılması ve çeşitli bireylerin bir araya gelerek grup oluşturmak suretiyle güvence sağlanması gerçeğine dayanmaktadır. Böylece kredi oluşturulan grup üyelerine verilmektedir.
Küçük İşletmeler Modeli	Geleneksel finans sektöründe kayıt dışı sektöre sadece hayatını devam ettirmek için kurulmuş, düşük verimlilikle çalışan ve çok düşük katma değer yaratan birimlerden oluştuğu düşünülerek kredi verilmemektedir. Mikro finans sektörü, bu görüşü değiştirmiş ve istihdam yaratmak, gelir arttırmak ve ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlamak için küçük ve orta ölçekli işletmelere daha fazla önem vermiştir. KOBİ olarak adlandırılan bu tip işletmeler için uygulanan politikalar, genellikle eğitim, teknik tavsiyeler, yönetim ilkeleri ve benzeri destekleme sistemleri gibi doğrudan müdahaleler ile piyasa koşullarına hazırlanmak veya satış imkânları gibi dolaylı müdahaleler üzerinde odaklanmaktadır. Mikro kredi küçük ve orta ölçekli işletmelere ya doğrudan veya diğer hizmetlerle birlikte daha geniş işletme geliştirme programının bir parçası olarak kredi sağlanmaktadır.

Kaynak: Grameen Bank, **Credit Lending Models**, <http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=93>;

²⁰² WEBB P., COATES, J., HOUSER, R., 2002, "Does Microcredit Meet the Needs of all Poor Women? Constraints to Participation Among Destitute Women in Bangladesh", **Food Policy And Applied Nutrition Program**, Discussion Paper No. 3, s. 27.

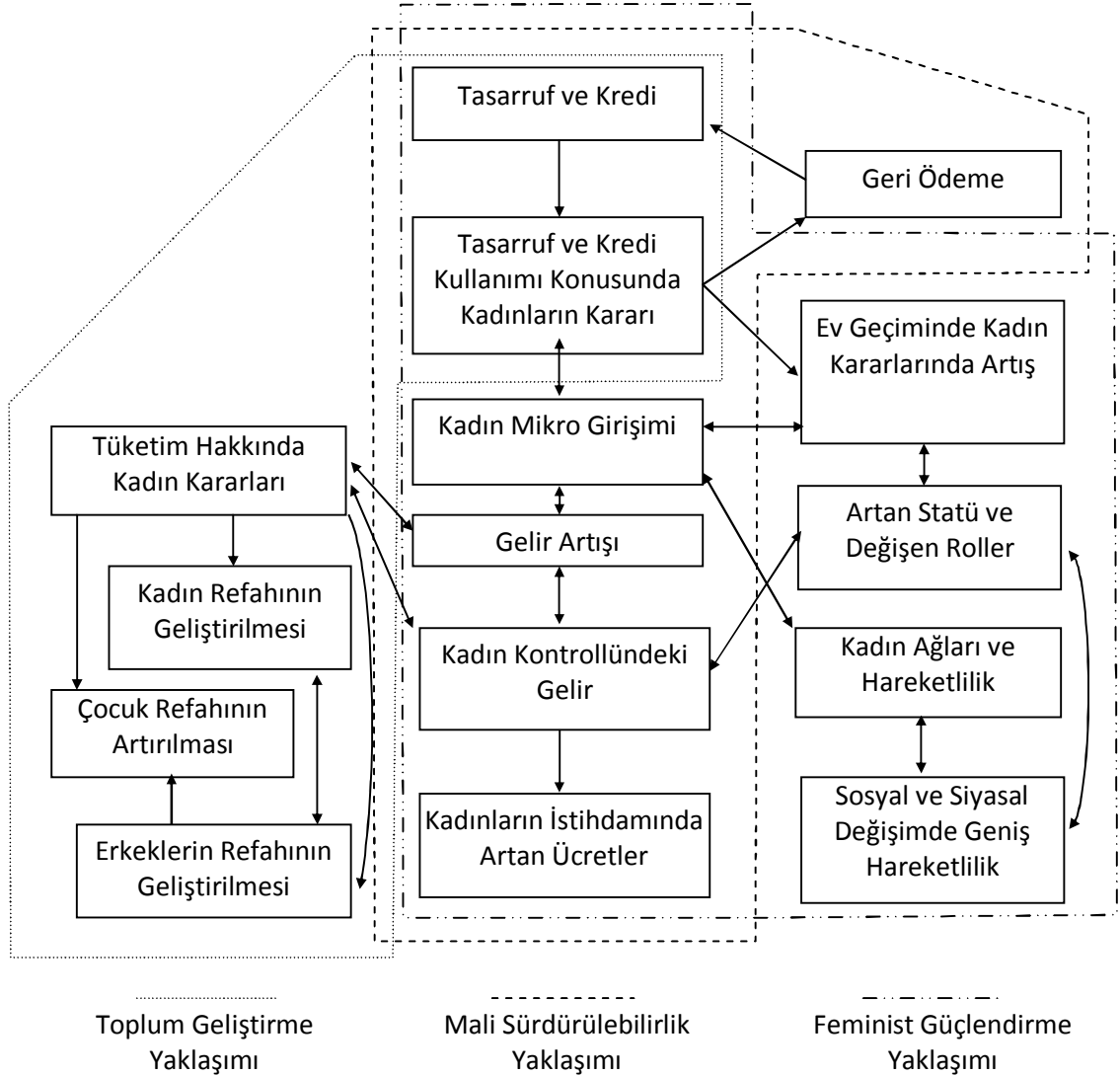
Mikro finans ve yarattığı etki, bankalar tarafından sunulan işletme kredilerinin çok ötesindedir. İhtiyacı olanlar bu finansal hizmetleri sadece mikro işletmeleri için yatırım amaçlı değil, aynı zamanda sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanmak, hane halkının acil geçim sorunlarının çözümü ve çok geniş türde karşılına çıkabilecek nakit para ihtiyaçlarının giderilmesinde kullanabilmektedirler. Birçok ülkede toplumun en yoksul kesimi resmi finansal hizmetlere neredeyse hiç erişememektedir. Bu nedenle bu kişiler informal alternatiflere yönelmektedirler. Bu alternatifler genellikle miktar bakımından sınırlı, katı kurallara bağlı ve mevcut faizlerde daha yüksek faiz oranları ile belirlenmiş aile içi ödünç alma, tasarruf sandıkları veya informal finans gibi kaynaklardan oluşmaktadır. Yoksul kişiler finansal hizmetlerden yararlanabilmek için bu katı koşullara katlanmak zorunda kalabilmektedir.²⁰³

Mikro kredi uygulamalarının yoksulluğu en çok yaşayan kadınlara yönelik olarak mali sürdürülebilirliği oluşturma, toplumsal gelişmeyi sağlama ve kadınları güçlendirme amaçlarından söz edilebilmektedir. Bu amaçlar aşağıdaki şekil yardımıyla daha detaylı olarak incelenebilmektedir.

---

²⁰³ GROSSMANN H., 2006, **Demand Study for Micro-Finance in Turkey**, UNDP Publication, Bankakademie International,. Germany, s. 2

Şekil 6 Mikro Kredi Uygulamalarında Kadınlara Yönelik Amaçlar

Kaynak: MAYOUX, L., 1998, "Women's Empowerment and Micro-Finance Programmes: Strategies for Increasing Impact", *Development in Practice*, Vol. 8, No. 2, s. 267.

Toplumsal gelişmeyi sağlamada önemli olan kadınların ve dolayısıyla ailenin refah açısından geliştirilmesidir. Mali sürdürülebilirlik açısından da kadınların girişimci olmaları veya istihdam edilmeleriyle gelirlerinin artırılmaları sağlanmak istenmektedir. Feminist güçlendirme yaklaşımında ise kadınların hane içi kararlara katılımlarının sağlanması, toplum içerisindeki rollerinin değiştirilerek statülerinin artırılması ve kadınlar arasında oluşturulacak sosyal ağlar yoluyla kadın hareketinin ve dayanışmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

Mikro kredi öncelikle kadınlara yönelik olarak uygulansa da kadınların dışında hanehalkını oluşturan kişiler, mikro ölçekli işletmeler ve diğer kuruluşlar da mikro kredi hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Mikro kredi hizmetinden yararlanmak isteyen kişi ve kurumların talep nedenleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 27 Mikro Kredi Talebinin Yapısal Karakteristikleri

Talep Kaynağı	Mikro Finans Ürün ve Hizmetlerine Talebin Yapısal Karakteristikleri
Hanehalkı (Kırsal ve Kentsel)	<ul style="list-style-type: none"> • Mevduat hizmetlerine güvenli ve kolay erişim • Hesap cüzdanı ile para çekme avantajı • Teminatsız kredi çekme olanağı • Küçük harcamaları ve geçimsel faaliyetleri finanse etmek için küçük ölçekli krediler • Finansal hizmetlere hızlı erişim • Düşük işlem maliyetleri
Yoksullar (Kırsal ve Kentsel)	<ul style="list-style-type: none"> • Kolay ve güvenli kredi erişimi • Mevduat getirisi • Hesap cüzdanı ile kolay para çekme • Düşük ve düzenli faiz ödemeli dönemsel kredi • Para ödeme ve transfer hizmetleri • Hayvancılık için sigorta faaliyetleri • Tüketim ve acil kredi hizmeti • Kişisel (geçinme) harcamaları için küçük krediler • Toplu harcamalar için kredi • Düşük işlem maliyeti
Mikro Ölçekli İşletme/ Küçük Çiftlik	<ul style="list-style-type: none"> • Çalışma sermayesi için küçük krediler • Sabit sermaye için küçük krediler (iş makineleri, arazi düzenleme gibi..) • Bankalardan daha düşük faiz oranı • Mevsimsel kredi ihtiyacı • Mevduat garantisi • Mevduat getirisi
Balıkçılık, Hayvancılık	<ul style="list-style-type: none"> • Yem (çalışma sermayesi) için kredi • Sabit sermaye için kredi (araçlar veya yavru hayvanlar) • Canlı hayvan sektöründen yoğun talep • Mevduat hizmetleri • Sigorta hizmetleri
Tarım Dışı Sektörler	<ul style="list-style-type: none"> • Mevduat hizmetleri • Para transferi ve ödeme kolaylıkları • Sigorta ve finansal kiralama (leasing) hizmetleri • Kredi ihtiyacı (mevsimlik harici) • Büyük miktarda çalışma sermayesi talebi • Mikro kredi sınırları dışında büyük krediler • En düşük işlem maliyeti ve kolay erişim

Kaynak: ADB, 2000, **Finance for the Poor: Microfinance Development Strategy**, Asian Development Bank, s. 46.

Mikro finans uygulamasında hedef kitle, yüksek işlem maliyetleri ve risk faktöründen doğan nedenlerle geleneksel finansal sistemin dışında bırakılan kişi ve gruplardır. Ancak bunun da ötesinde, söz konusu modelde hedef kitle daha da daraltılarak çok istisnai durumlar dışında yalnızca kadınlara yönelik bir uygulama esas alınabilmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda kadınların toplumsal hayatta pek az söz sahibi olmaları, buna karşın ailelerini geçindirmede sergiledikleri güçlü ve güvenilir yapı, cinsiyet alanında ortaya çıkan bu pozitif ayrımcılığın temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar, ailelerinin ekonomik durumunu iyileştirebilmek amacıyla kendilerine sunulan fırsatları daha kolay ve samimi bir biçimde yakalamakta ve kendilerine duyulan bu güveni sarsmamak amacıyla, ellerine geçen bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirmektedirler.²⁰⁴ Mikro kredi uygulamaları, kadınlar arasında oluşturulan ağlar yolu ile teşvik edilmektedir.²⁰⁵ Mikro finans literatüründe kadınların kendileri için iş imkânları oluşturmalarının teşvik edilmesinin sadece o ülkedeki GSMH'ye katkıda bulunmayacağı, aynı zamanda istihdam olanakları artışını da destekleyeceği savunulmaktadır.²⁰⁶

Mikro kredi programlarının kadınların güçlenmelerine (ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak) katkıda bulunduğu yapılan araştırmalarda gözlenmektedir. Mikro krediden yararlanan kadınların ev içerisinde karar alma sürecine daha çok katıldıkları, mali ve ekonomik kaynaklara daha fazla ulaşma imkanına kavuştukları ve eşleri ile eşit düzeye geldikleri belirlenmiştir.²⁰⁷ Mikro kredi kuruluşları tarafından uygulanan “anapara ve faizi vade sonunda ödemek yerine kredinin alınmasından hemen sonra düzenli aralıklarla (haftalık veya aylık) geri ödenmeye başlanması, grup garantili krediler, daha önce alınan kredilerin düzenli olarak geri ödenmesiyle birlikte daha sonra alınan kredi meblağlarının artması” gibi uygulamalar yoksul kimselerin kredi risklerini azaltmış ve onların kredibilitesini yükseltmiştir. Uygulanan bu yöntemler

---

²⁰⁴ STEVENSON, L., 1998, “Women and Economic Development: a Focus an Entrepreneurship”, **Journal of Development Planning**, Vol. 18, s. 121.

²⁰⁵ MOLYNEUX, M., 2002, “Gender and the Silences of Social Capital: Lessons from Latin America”, **Development and Change**, Vol. 33, No. 2, s. 181.

²⁰⁶ STEVENSON, s. 121.

²⁰⁷ PITT, M. M, KHANDKER, S. R., CARTWRIGHT, J., 2006, “Empowering Women with Micro Finance: Evidence from Bangladesh”, **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 54, No. 4, s. 817.

sayesinde, bankalar ile karşılaştırıldığında mikro finans kuruluşlarının kredi dönüş miktarları oldukça yüksektir. Mikro kredi hizmetlerinden yararlanma, düşük gelirli hanehalklarının ve mikro işletmelerin gelir ve tüketimlerini istikrarlı hâle getirmelerine, yönetsel becerilerini geliştirmelerine, mikro işletmelerini genişletmelerine ve çeşitlendirmelerine, verimliliklerini ve gelirlerini artırmalarına, kendilerine bağımlı olanların ve kendilerinin yaşam kalitesini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Mikro kredi yoksul kimselere fayda sağlayabileceği gibi buna bağlı olarak makro ekonomi üzerinde de pozitif bir talep etkisi yaratabilmektedir. Mikro kredi, yoksulluğu azaltması hâlinde, düşük gelirli insanların harcama kapasitelerini artıracaktır.²⁰⁸ Dolayısıyla ekonomide tüketim ve gelir dağılımı üzerinde olumlu bir etki oluşturabilecektir.

3.1.4 Mikro Kredi Hizmeti Veren Kuruluşlar

Mikro finans sistemine zaman içerisinde farklı türdeki aktörlerin katılması, aktörlerin daha geniş coğrafyada faaliyete geçilmesi, yeni mikro finans ürün ve hizmetlerinin geliştirilmesi ve yeni düşünce ve teknolojilerin uygulanmaya başlaması ile büyüyen bir sektör haline gelmektedir.²⁰⁹ Mikro Finans Kuruluşları (MFK-Micro Finance Institutions-MFIs), öncelikli amacı mikro finans hizmeti sağlamak olan resmi kurumlardır.²¹⁰ Mikro finans kuruluşları, geleneksel finansman kuruluşları yapısına sahip olan kuruluşlar olmakla birlikte, çoğu zaman küçük tutardaki finansman olanaklarına ihtiyacı olan yoksul kesime hizmet veren öncelikli olarak kar amacından çok sosyal amaçlı hareket eden kurumlardır.²¹¹

Mikro kredi uygulamalarının elde ettiği sonuçlara bağlı olarak resmi şekilde faaliyet gösteren mikro finans kuruluşlarının sayısı düzenli olarak artmaktadır. Aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi mikro kredi programı yürüten kuruluşların sayısı 1997 yılında 618 iken, 2007 yılı sonunda 3552'ye ulaşmıştır. 10 yılda MKF sayısında %

---

²⁰⁸ DPT, 2007, s. 25.

²⁰⁹ LATIFEE, H. I., 2007, **The Future of Microfinance: Visioning the Who, What, When, Where, Why and How of Microfinance Expansion Over the Next 10 Years**, Grameen Trust, Dhaka, s. 3.

²¹⁰ CHRISTEN, R. P., LYMAN, T. R., ROSENBERG, R., 2003, s. 2

²¹¹ DOLUN, L., 2005, **Mikro Finansman**, Türkiye Kalkınma Bankası Ya., Ankara, s. 2.

500'ün üzerinde artış gerçekleşmiştir. Mikro kredi programları ile ulaşılan kişi sayısında ise 11 kat artış görülmektedir.²¹²

Tablo 28 Dünyada Mikro Kredi Programları Sayısı ve Müşteri Miktarı

Tarih	Yürütülen Program Sayısı	Ulaşılan Müşteri Sayısı	En Yoksul Müşterilerin Sayısı
1997	618	13.478.797	7.600.000
1998	925	20.938.899	12.221.918
1999	1.065	23.555.689	13.779.872
2000	1.567	30.681.107	19.327.451
2001	2.186	54.932.235	26.878.332
2002	2.572	67.606.080	41.594.778
2003	2.931	80.868.343	54.785.433
2004	3.164	92.270.289	66.614.871
2005	3.133	113.261.390	81.949.036
2006	3.316	133.030.913	92.922.574
2007	3.552	154.825.825	106.584.679
2009	3.589	190.135.080	128.220.051

Kaynak: HARRIS, S. D., 2009, **State of the Microcredit Summit Campaign Report 2009**, Microcredit Summit Campaign, Wahshington, s. 25; Reed, L.R., 2011, **State of the Microcredit Summit Campaign Report 2011**, Microcredit Summit Campaign, Wahshington, s. 47.

Mikro kredi kuruluşlarının niceliksel olarak artması bazı düzenlemelerin yapılması gereğini de beraberinde getirmektedir. Özellikle, kar amaçlı çalışan diğer finans kuruluşlarının da bu sektöre dahil olması ile sosyal amaçlar ve bunlara bağlı sonuçlar etkisini yitirebilecektir.

3.1.4.1 Mikro Kredi ve Mikro Finans Hizmeti Veren Kuruluş Modelleri

Çeşitli finans kuruluşları toplumun farklı kesimlerine hitap etmektedir. Bankalar genellikle finansal durumu iyi, düzenli bir şekilde gelire sahip müşterilere hizmet ederek, yüksek tutarlarda kredi kullandırmaktadır. Dolayısı ile bankaların hedef kitlesi finansal durumu iyi olan kişi ve kurumlardır. Bu nedenle bankalar, düzenli bir gelir akımı ve kaynağına sahip olmayan, elinde belli bir teminatı bulunmayan kesimlere bankacılık hizmetlerini sunmamaktadır. Bankaların aksine mikro finansman kuruluşları,

²¹² HARRIS, S. D., 2009, **State of the Microcredit Summit Campaign Report 2009**, Microcredit Summit Campaign, Wahshington, s. 25.

yoksul kişi ve ekonomik güçlük çeken küçük ölçekli işletme ve çiftçilere teminatsız kredi vermektedir.²¹³

Mikro finans kuruluşları, yapısı itibarıyla geleneksel finans kuruluşlarından farklılaşmaktadır. Bu kuruluşlar, finans sektörü içerisinde yer alan ticari bankalardan gerek müşteri profili, gerekse de kredi verme tekniği açısından farklılaşmaktadır. Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 29 Mikro Finans Kuruluşları ile Ticari Bankalar Arasındaki Farklar

	Ticari Bankacılık	Mikro Finans Kuruluşu
Kredi Verme Tekniği	<ul style="list-style-type: none"> • Teminata dayalı • Aşırı dökümantasyon • Daha az emek yoğun	<ul style="list-style-type: none"> • Karaktere ve nakit akışına dayalı • Asgari dökümantasyon • Daha çok emek yoğun
Ürün Tipi	<ul style="list-style-type: none"> • Daha büyük miktar • Daha uzun vadeli • Daha düşük faizli • Daha çok hizmet	<ul style="list-style-type: none"> • Daha düşük miktar • Daha kısa vadeli • Daha yüksek faizli • Daha sınırlı hizmet
Müşteri Profili	<ul style="list-style-type: none"> • Orta ve üst gelir grubu	<ul style="list-style-type: none"> • Yoksulluk sınırında veya altında yaşayanlar/Dezavantajlı gruplar

Kaynak: BDDK, 2005, "Türkiye'de Mikro Finansın Yasal Çerçevesinin Düzenlenmesi", **Uluslararası Mikro Finans Konferansı**, 13-15 Aralık, İstanbul.

Mikro finans sektöründeki gelişmeler 1970'li yıllardan beri faaliyet gösteren çeşitli kurumların (vakıflar, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler, kredi birlikleri vb.) 1990'lı yıllardan itibaren bankalara dönüşmesine, ticari olarak faaliyet gösteren bankalarında mikro finans hizmeti sunmasına neden olmaktadır.²¹⁴ Mikro finans kuruluşlarının yanında finans sektörü içerisinde faaliyet gösteren ticari bankalarda sürdürülebilir bir karlılık ve büyüyen fırsatlar nedeniyle mikro finans hizmeti sağlamaya başlamaktadır.²¹⁵ Bankalar, mikro finans hizmetini iki temel yönde sağlayabilmektedir. Birincisi bankaya bağlı bir mikro finans işletmesi kurarak doğrudan mikro finans hizmetlerinin sağlanmasıdır. Bu yöntemde banka ortaklık ve ya sermayesini kendisi sağlayarak mevcut kurumsal yapısı dışında ayrı bir kurum oluşturmaktadır. İkinci

²¹³ YILDIRIM, BAKIRTAŞ, YILMAZ, s. 294-295.

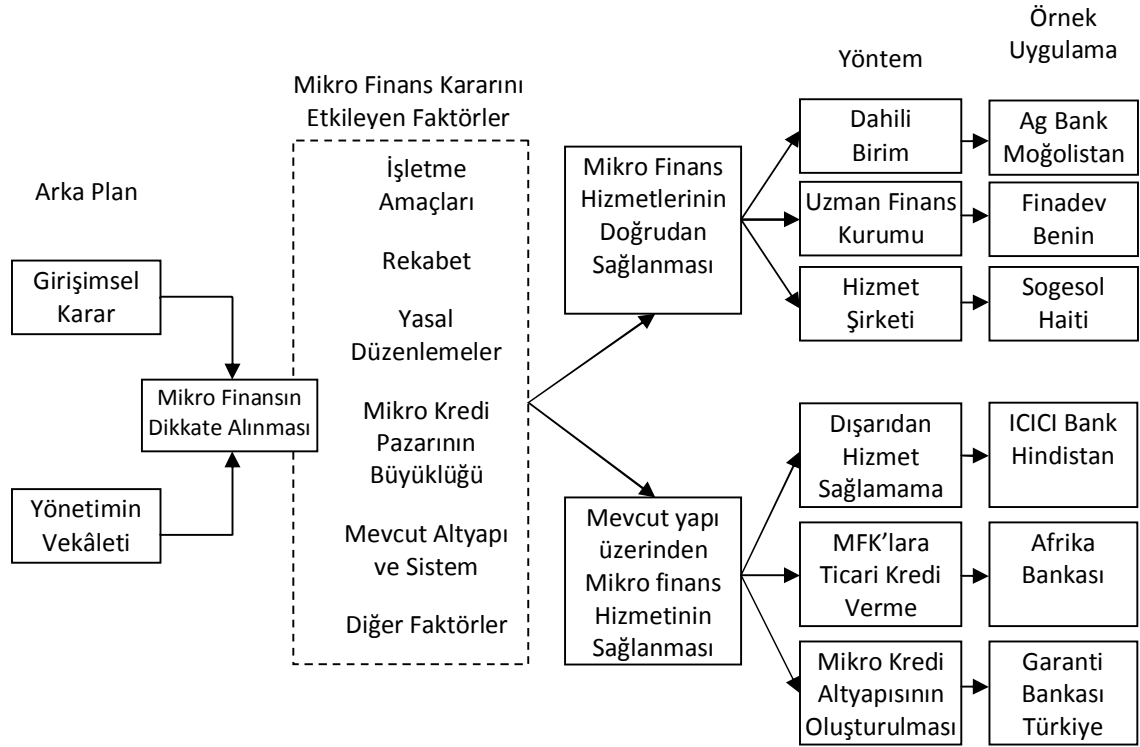
²¹⁴ ÖNER, E. ve Diğ., 2008, s. 72.

²¹⁵ BELL, R., HARPER, A., MANDIVENGA, D., 2002, "Can Commercial Banks Do Microfinance? Lessons from the Commercial Bank of Zimbabwe and the Co-operative Bank of Kenya", **Small Enterprise Development Journal**, Vol. 13, No. 4, s. 35.; ISERN, J, PORTEOUS, D., 2005, Commercial Banks and Microfinance: Evolving Models of Success", **Focus Note**, No. 28, s. 2.

yöntem ise ayrı bir yapı oluşturmadan, mevcut kurumsal yapı üzerinden mikro finans hizmetlerinin ticari bankacılık faaliyetleri yanında sunulmasıdır. Bu yöntemde bankalar kendileri mikro kredi verebildikleri gibi, mikro finans kuruluşlarına kredi verme yolu ile mikro finans hizmeti sağlayabilmektedir.²¹⁶

Şekil 7 Ticari Bankaların Mikro Finans Sektörüne Giriş Yöntemleri

Kaynak: ISERN, J., 2005, "Commercial Banks and Microfinance: Evolving Models of Success", **Microfinance Matters**, Vol. 17, s. 31.

Mikro finans kuruluşları, mikro kredi verme işlemlerinde farklı modelleri kullanmaktadır. Mikro kredi kurumları; birlik, banka garantisi, halk bankası, kooperatifler, kredi birlikleri, Grameen, grup, bireysel, aracılık, sivil toplum kuruluşu, grup baskısı, döner tasarruf ve kredi birlikleri, küçük işletme ve köy bankacılığı gibi çeşitli modellere bağlı olarak mikro finans hizmetlerini sağlamaktadır. Kredi verme modelleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

²¹⁶ WESTLEY, G., 2006, **Strategies and Structures for Commercial Banks in Microfinance**, Inter-American Development Bank, Washington D.C., s. 5-6.

Tablo 30 Mikro Finans Kuruluşları Kredi Verme Modelleri

Model	Açıklama
Birlik Modeli <ul style="list-style-type: none"> • Self Help Groups, Hindistan	Bu uygulama çerçevesinde hedef gruplar çeşitli mikro finans ve diğer aktivitelerin faaliyete geçirildiği birlikler oluşturmaktadırlar. Bu uygulamalar aynı zamanda tasarruf işlemlerini de içerebilmektedir. Birlikler veya gruplar gençlerden veya kadınlardan oluşturulabilir, politik/dini/kültürel konularda birbirine yakın hisseden insanlar arasında kurulabilir, mikro işletmeler için destek mekanizmaları oluşturabilirler. Bazı ülkelerde birlik örgütlenmesi harç toplamak, sigorta faaliyetlerinde bulunabilmek, vergi muafiyetlerinden yararlanabilmek gibi çeşitli avantajlara sahip resmi kimliği bulunan kurumlar haline gelebilirler.
Banka Garantileri Modeli <ul style="list-style-type: none"> • AfriCap Microfinans Fonu-Maritius, • Bellwether Microfinans Fonu-Hindistan, • Latin Amerika Köprü Fonu-Pakistan, • Mikro Finans Kredi Garanti Kuruluşu-Pakistan	Banka garantisi, ticari bankalardan kredi temin edilebilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu garanti, bağış kurumları aracılığıyla veya hükümetler kanalıyla, dışarıdan sağlanan garanti mekanizması ve üyelerin tasarruflarının kullanılmasıyla gerçekleştirilen garanti mekanizmasıdır. Sağlanan krediler doğrudan bireylere verilebileceği gibi kendiliğinden oluşturulan gruplara da temin edilebilir. Banka Garantisi uygulaması ile sermaye garanti altına alınır. Garanti altına alınmış olan fonlar kredilerin geri dönüşü ve sigorta işlemlerinden kaynaklanan zorunlulukları da kapsamak üzere çeşitli amaçlarla kullanılabilir. Birçok uluslar arası kurum ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde kurulmuş olan kuruluşlar bankaların ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin mikro finans hizmetlerine başlayabilmesi için başlangıç sermayesi oluşturmalarına ve böylece kredi hizmeti sunabilmelerine yönelik uluslararası garanti fonları oluşturmaktadırlar.
Halk (Topluluk) Bankası Modeli <ul style="list-style-type: none"> • Grameen Bank-Bangladeş • MuCoBa-Tanzanya	Bu model temel olarak kredi alan bütün kişileri bir birim olarak görmekte ve mikro finans hizmetlerinin sunumuna yönelik yarı-resmi veya resmi kurumların oluşturulmasına ön ayak olmaktadır. Bu modelde üyelerinin topluluk bankacılığıyla ilgili finansal konularda eğitilmesini sağlayan sivil toplum örgütleri veya diğer kuruluşların dışarıdan sağladıkları desteklerle kurulmaktadır. Bu örgütlenmeler bünyelerinde mevduat hesabı olanağı veya diğer gelir getirici projeleri bulundurabilmektedirler. Genellikle topluluk bankaları, geniş bir finansman desteği sağlanan daha geniş çaplı kalkınma programlarının alt bileşeni olarak kurulabilmektedir.
Kooperatif Modeli <ul style="list-style-type: none"> • Co-operative Bank, İngiltere • Bulacan Kırsal Kooperatif Bankası-Filipinler	Kooperatif olarak kurulmuş olan kurumların mikro kredi hizmeti vermesi ile oluşmuştur. Kooperatif ortak ve demokratik bir şekilde yönetilen, insanların gönüllü bir şekilde bir araya gelip ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik oluşturulmuş bağımsız bir örgütlenmedir. Bazı kooperatiflerin gündemlerinde üyelerine finansman hizmeti sunulması ve tasarruf faaliyetlerinde bulunulması da yer almaktadır.
Kredi Birlikleri Modeli <ul style="list-style-type: none"> • VanCity Kredi Birliği-Kanada • Uganda Micro Finans Birliği-	Kredi birliği demokratik, kar amacı gütmeyen bir finansal kooperatif örgütlenmesidir. Kredi birlikleri üyeleri tarafından yönetilen ve kendi kendine finansal yardımda bulunmayı amaçlayan bir örgütlenme modelidir. Bu örgütlenme modelinde grup üyelerinin paralarını bir araya getirerek tasarruf oluşturmak ve uygun düzeylerde grup üyelerine kredi verilmesi amaçlanmaktadır. Kredi birliğinin üyesi olabilmek için tek

Model	Açıklama
Uganda	koşul aynı topluluk içerisinde yukarıda sayılan şekillerde toplulukla bir bağlantının olmasıdır.
Grup Baskısı Modeli • Grameen Bankası- Bangladeş	Prof. Muhammed YUNUS tarafından kurulan mikro kredi sisteminin başlangıcını oluşturan Grameen Bankası tarafından uygulanan bir modeldir. Bu modelde, borç alanlar ve diğer proje katılımcıları arasında mikro kredi programlarına katılımı ve düzenli geri ödemeyi temin etmek üzere ahlaki ve diğer bağlantıları kullanmaktadır. Baskı grubunun üyeleri borç alan grup içerisindeki diğer üyeler olabileceği gibi (ilk kredi alan üyeler geri ödemelerini düzenli bir şekilde yapmadıkları takdirde grubun diğer üyeleri de kredi talebinde bulunamayacaktır), kırsal kesimin saygı duyulan kişilerinden olan topluluk liderleri de olabilmektedir. Bunun yanında bu faaliyetleri sivil toplum örgütlerinin çalışanları veya kredi hizmeti veren bankaların çalışanları da yerine getirebilmektedir. Burada tanımlanan baskı, borç geri ödemelerini düzenli bir şekilde yapmayan bireyin yaşadığı yere daha sık ziyarette bulunulması ya da grup toplantılarında ilgili kişinin ödemelerini düzenli bir şekilde yapmadığının ifşa edilmesi şeklinde de olabilmektedir.
Aracılık Modeli • BlueOrchards- İsviçre	Kredi verme sistemlerinden aracılık modeli borç verenler ile borç alanlar arasında bir çeşit köprü vazifesi görmektedir. Aracı kuruluş, borç alanlar arasında kredi bilincini ve kredi kullanmaya yönelik eğitim sunarak kritik bir rol oynamaktadır. Bu aktiviteler borç alanların borç verenler tarafından kredi verilebilir olarak değerlendirmelerine yönelik yapılan hazırlık çalışmalarıdır. Aracılar ile kurulan bağlantılar fonlama, program bağlantıları, eğitim ve öğrenim ile araştırma yapılmasını kapsayabilmektedir. Bu aktiviteler uluslararasıdan ulusala ve oradan bölgesel ve bireysel olmak üzere çeşitli düzeylerde gerçekleştirilebilir. Aracılık faaliyetinde bulunanlar bireysel borç verenler, sivil toplum kuruluşları, mikro işletme/mikro kredi programları ve ticari bankalar (hükümet tarafından desteklenen programlar çerçevesinde) olabilirler. Borç verenler hükümet ajansları, ticari bankalar veya uluslararası yardım yapan kuruluşlar olabilmektedir.
Sivil Toplum Kuruluşu Modeli • ACCION International-ABD, • KIVA-ABD, • Kashf Vakfı- Pakistan	Sivil Toplum Örgütleri mikro kredi hizmeti sunma alanında temel oyunculardan biri olarak sahneye çıkmışlardır. Çeşitli boyutlarda aracılık faaliyetinde bulunan kurum rolünü yerine getirmişlerdir. Sivil toplum kurumları mikro kredi programlarının başlatılmasında ve bu programlarda yer alınmasında aktif rol almışlardır. Bu faaliyetler arasında hem topluluk bazında hem de ulusal ve uluslar arası kuruluşlar nezdinde mikro kredinin önemi konusunda farkındalığın artırılması da yer almaktadır. Bu kurumlar topluluklar ve mikro kredi kuruluşları için ilerlemenin denetlenmesi ve iyi uygulama faaliyetlerinin tanımlanmasına yönelik kaynaklar ve çeşitli araçlar geliştirmişlerdir. Aynı zamanda bu kurumlar mikro kredinin prensiplerinin ve pratiğinin öğrenilmesine yönelik fırsatlar yaratmışlardır. Bu faaliyetler arasında yayınlar, çalıştaylar ve seminerler ile eğitim programlarının düzenlenmesi yer almaktadır.
Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları Modeli	Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları Modeli temel olarak bir araya gelen bir grup insanın ortak bir fona döngüsel olarak katkıda bulunmasından ve toplanan paraların her döngüde grup üyelerinden

Model	Açıklama
<ul style="list-style-type: none"> • Kibera-Kenya, • Chid Fonu, Hindistan 	<p>birine kredi şeklinde verilmesinden oluşan bir modeldir. Örneğin 12 kişiden oluşan bir grup aylık 10 TL vermiş olsun. Bu şekilde birikmiş olan 120 TL grup üyelerinden birine kredi olarak verilmektedir. O halde, grup üyesi yapmış olduğu aylık ödemelerle diğer grup üyelerine borç temin etmiş olmaktadır. Bir grup üyesine kredi alma sırası geldiğinde, grup üyesi belirlenen çerçevede aylık ya da başka bir dönem aralığında kredi taksitlerini ödemeye başlayacaktır. Toplanan paranın kime verileceği hususu konsensüs sağlanarak, kura çekilerek, pazarlık yöntemiyle veya üzerinde uzlaşılan başka bir yöntemle gerçekleştirilmektedir.</p>
<p>Köy Bankacılığı Modeli</p> <ul style="list-style-type: none"> • FINCA-ABD 	<p>Köy bankaları topluluk temelli kredi ve tasarruf birlikleridir. Bu kurumlar kendi işini kurma faaliyetleriyle yaşamlarını geliştirmek isteyen 25 ile 50 arasında düşük gelirli kişiler tarafından oluşturulmaktadır. Köy bankacılığı modelinde başlangıç sermayesi dışarıdan yardım yapan kuruluşlar tarafından temin edilebilir, fakat bankanın yönetimi üyeleri tarafından yürütülmekte, üyelerini kendileri seçmekte, yöneticilerini kendileri belirlemekte, kendi yasal mevzuatlarını kendileri hazırlamakta, bireylere krediler vermekte, ödemeleri ve tasarrufları toplamaktadırlar. Verilen krediler için herhangi bir maddi teminat istenmemekte, ahlaki teminat diye tanımlanabilecek diğer grup üyelerinin bireyin almış olduğu kredinin arkasında durmasına yönelik bir teminat sistemi uygulanmaktadır.</p>

Kaynak: Grameen Bank, **Credit Lending Models**, <http://www.grameeni-fo.org/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=93>.

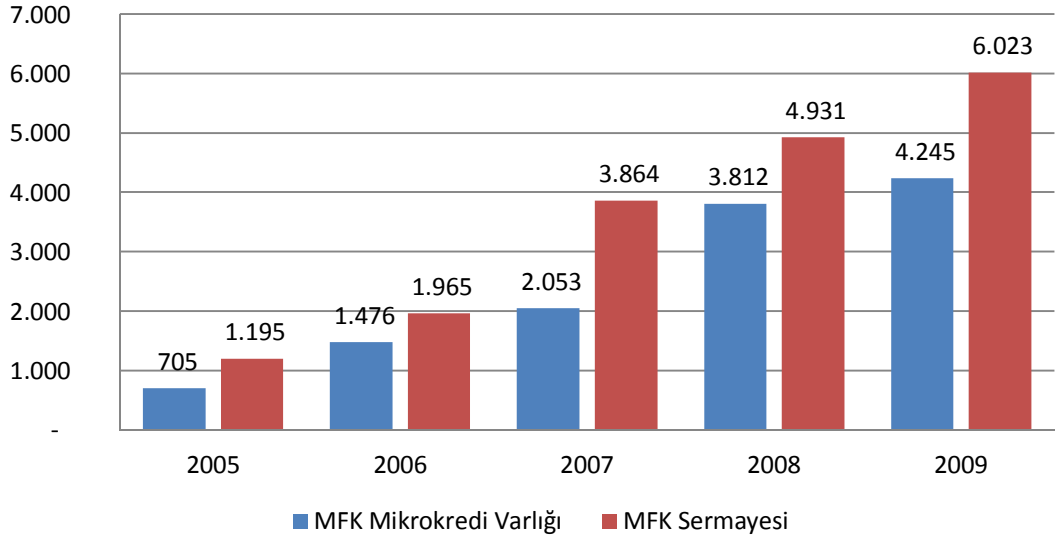
3.1.4.2 Mikro Kredi Hizmeti Veren Kuruluşların Performans Değerlendirmeleri

Mikro finans, yükselen bir pazar olarak, yoksulluğun azaltılması ve sosyal değişimin teşvik edilmesi için bir dizi olanaklar sunmaktadır.²¹⁷ Bu yeni olanaklar mikro finans kuruluşlarına olan ilgiyi artırmaktadır. Mikro finans uygulamalarının beklenenden daha iyi sonuçlar vermesi, yoksullukla mücadele veya ticari kar elde etmek isteyen kurum ve kuruluşların dikkatini çekerek bu uygulamaların tüm Dünyada yaygınlaşmasını ve mikro finans hizmetlerine olan talebin artmasını sağlamıştır.²¹⁸ Bu nedenle mikro finans sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların sayıları sürekli olarak artmaktadır.

²¹⁷ ARMENDARIZ, B., MORDUCH, J., 2007, **The Economics of Microfinance**, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, s. 3.

²¹⁸ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/0,,contentMDK:0153855~menuPK:373757~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:336992,00.html>

Grafik 11 Mikro Finans Sektörü Varlık Büyüklüğü (2005-2009)

Kaynak: MicroRate, 2010, **State of Microfinance Investment: 2010 MIV Survey**, MicroRate Incorporated, Virginia, s. 3. (Milyar \$)

Grafikten görüldüğü gibi mikro finans sektöründe faaliyet gösteren kurumların aktif fon büyüklüğü 6 milyar doların üzerine çıkmaktadır. 2005 yılında bu rakamın 1.195 milyar dolar olduğu göz önüne alındığında Dört yıllık bir dönem içerisinde beş kat artış olduğu gözlenmektedir. Aktif fon büyüklüğünün yanında karlılık oranları da mikro finans kuruluşlarının sayısının artmasının ayrı bir nedenidir.

3.1.5 Mikro Kredi ve Ticari Banka Kredilerinin Karşılaştırılması

Geleneksel bankalar ve kredi kooperatifleri tarafından verilen kredilerin geri ödemesinde yapılması beklenen toplu ödemeler ve kredi sisteminin dayandığı teminat gösterme zorunluluğu yoksul insanların kredi almasını zorlaştırmakta ve kredi almanın önünde bir engel olarak bulunmaktadır. Mikro kredi sisteminde kredi miktarları hem çok küçük düzeyde tutulmakta, hem de kefil istenmemekte ve kredinin geri ödenmesi toplu olarak değil, haftalık hatta günlük geri ödemeler ile gerçekleştirilmektedir.²¹⁹

Mikro finans yaklaşımı yoksul insanların üretici faaliyetlere girişmelerine, çok küçük işletmelerini büyütmelerine, tüketimlerini artırabilmelerine ve hatta küçük miktarlarla da olsa tasarruf yapabilmelerinin yolunu açabilen bir işlev görmektedir. Bu

²¹⁹ YUNUS, 2003, s. 123-124.

yöntem ile sağlanan kredi miktarları çok küçük ölçeklerde düzenlendiği için “mikro” olarak adlandırılmaktadır. Banka ve benzeri finansal bir kurumla herhangi bir bağ geliştiremeyen insanların “mikrokredi” ile tanıştırmaları ile bir krediden yararlanabilmek ve tasarruf hesabı açabilmek gibi küçük ölçekli de olsa finansal hizmetlerden faydalanabildikleri görülmektedir.²²⁰ Mikro finansman sistemi ile geleneksel finansman sistemlerinin farklılıkları aşağıdaki tablodan da görülebilmektedir.

Tablo 31 Finansman Hizmetlerinin Karşılaştırılması

	İnformal	Ticari Bankalar	Devlet Sübvansiyonlu Programlar	Mikro Finansman Kuruluşları
Erişim Kolaylığı	Yüksek	Düşük	Düşük	Yüksek
İşlem Maliyeti	Düşük	Çok Yüksek	Çok Yüksek	Orta
Kredi Erişim Zamanı	Çok Kısa	Uzun	Oldukça Uzun	Kısa
Geri Ödeme Koşulları	Sabit ve Değişmez	Sabit ve Kolay	Sabit ve Kolay	Esnek
Faiz Oranları	Oldukça Yüksek	Düşük ve Kolaylıkla Ödenebilir	Düşük, Ödenebilir ve Sübvansiyon Edilmiş	Ölçülü ve Ödenebilir
Teşvikler	Yok	Yok	Yok	Ödeme Yapıldıkça Daha Fazla ve Büyük Kredi İmkanı
Yeniden Borçlanabilme	Mümkün	Mümkün fakat Muhtemel Değil	Mümkün Fakat Muhtemel Değil	Kredi Akımı Kesindir
Krediye Erişim İşlemleri	Çok hızlı	Zaman Alıcı ve Karmaşık	Zaman Alıcı ve Karmaşık	Basit ve Hızlı
Kredi Başvuru İşlemleri	Biçimsel Olmayan	Yorucu ve Karmaşık	Yorucu ve Karmaşık	Basit ve Biçimsel Olmayan
Teminat Gösterme ve Senet Verme	Zorunlu	Gerekli	Gerekli	Gereksiz; Sosyal Teminat Fiziki Teminatın Yerine Kullanılmaktadır

Kaynak: SATYAMURTI, V., HAOKIP, S., 2002, Micro-Finance: Concepts and Delivery Channels in India, **All India Association for Micro Enterprise Development**, New Delhi, s. 11.

²²⁰ ALTAY, A., 2007, Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, C.44 S. 510, s. 61.

Tablodan da görüldüğü gibi mikro finans sistemi ile sağlanan mikro krediler, diğer finansal sistemlerden öncelikli olarak faiz uygulaması ve teminat gösterme sistemi ile farklılık göstermektedir.

3.1.5.1 Faiz Uygulaması

Faizin tarihi paranın keşfedilmesinden de önce başlamış ve M.Ö. 3000 yılına dayanan eski Sümer kayıtlarına göre faizin kredili mal satışında sistematik bir şekilde kullanıldığı ortaya konmuştur.²²¹ Ekonomik anlamda faiz sermaye sahibinin üretimden aldığı pay veya sermayenin başkasına ödünç verilmesi karşılığında ödenen fiyat olarak tanımlanmaktadır.²²² Başka bir ifade ile likiditeden vazgeçmenin bir ödülü olarak ortaya çıkmaktadır.²²³

Geleneksel bankacılık sistemi faiz geliri üzerine kurulmuştur. Bankaların gelirlerini vermiş oldukları krediler üzerinden kazandıkları faiz oluşturmaktadır. Bankaların varlıklarını sürdürme, sağlamış oldukları kaynaklar için yüklenmiş oldukları sorumlulukları yerine getirme ve hissedarlarına kazanç sağlamak için bir zorunluluğu bulunmaktadır.²²⁴

Faiz ile kredi birbirine bağlı kavramlardır. Girişimcilerin yatırım için ihtiyaç duyduğu parayı temin etme kararını vermesinde faiz oranları belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda faiz, yatırımlar yolu ile milli gelir düzeyini etkilediği için makro ekonomik analizde faiz teorilerine yer verilmektedir.²²⁵ Faiz kavramının varlık nedenini ve faizi nelerin belirlediğini açıklamak için literatürde çok sayıda teori oluşturulmuştur. Bu teorilerden bazıları; Keynes'in Faiz Teorisi, Fisher'in Faiz Teorisi, Knutt Wiscksell'in Faiz

---

²²¹ HOMER, S., SYLLA, R., 1996, **A History of Interest Rates**, Rutgers University Press, New Brunswick, s. 17.

²²² PAYA, M. 1998, **Para Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 113.

²²³ KEYNES, J.M., 1980, (Çev. A. Baltacıgil) , **İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi**, Minnetoğlu Ya., İstanbul, s. 170.

²²⁴ TİMUR, M. N., 2006, **Banka ve Sigorta Pazarlaması**, Anadolu Üniv. Ya., Yayın No. 1701, Eskişehir, s. 48-51.

²²⁵ DÜĞER, DULUPÇU, s. 390-391.

Teorisi, Likidite Primi Teorisi, Ödünç Verilerbilir Fonlar Teorisi, Piyasa Dilimleri Teorisi ve Beklentiler Teorisi olarak sınıflandırılmaktadır.²²⁶

Keynes'in Faiz Teorisi: Keynes, faiz hadlerinin yatırımlara dolaysız bir etkisi bulunmasına rağmen tasarruf hacmini belirlemede ciddi derecede bir rolü olmadığını iddia etmektedir. Keynes'e göre aslında tasarruf ve yatırım belirlenme açısından birbirinden çok farklı olgular arz etmektedir. Yatırım hacmi çeşitli vade ve risk derecelerine sahip borçlar üzerine yüklenen karmaşık faiz hadleri ile sermayenin etkinliği çizelgesi arasındaki göreceli ilişkiye dayanan getiri oranı tarafından belirlenirken, diğer tarafta tasarruf hacmi bireyin psikolojik zaman tercihi tarafından belirlenmektedir.

Fisher'in Faiz Teorisi: Bu teoride iktisadi bireylerin şimdiki ve gelecekteki mallar ile ilgili belli bir zaman tercihine sahip oldukları kabul edilir. Bir bireyin zaman tercihi o kişinin gelirinin büyüklük, bileşim, zaman eksenini boyunca dağılımı, bireyin tahmin yapabilme ile ilgili kişisel karakteri, harcama tutumu, yaşamın uzunluğu ile ilgili oluşturulan fikirler, yapı malzemelerinin ve teçizatın dayanıklılık ve kullanım ömrü, bencillik düzeyi veya ilerleme yapma arzu ve ihtirasının düzeyine nispetle o bireyin gelirinin karakteristik özelliklerine bağlı olmaktadır.

Knutt Wicksell'in Faiz Teorisi: Wicksell'e göre borçlanma faizi ve doğal (reel) faiz olarak iki çeşit faiz bulunmaktadır. Borçlanma faizi, kredi arzı ile kredi talebinin karşı karşıya gelerek oluşturdukları faiz oranı iken, doğal faiz yatırım amaçlı kredi talepleri ile tasarruf arzının birbirlerini dengeledikleri ve yeni yatırımların getirisini yansıtan faiz oranıdır.

Likidite Primi Teorisi: Bu teori Keynes'in likidite tercihi teorisine dayandırılarak J.R. Hicks tarafından geliştirilmiştir. Bu teoriye göre yatırımcı gelecek dönemde paraya olan ihtiyacını dikkate alarak yatırım kararını vermektedir. Faiz oranları satılan menkul

---

²²⁶ EROL, İ., 2006, **Para-Banka Teori ve Uygulama**, Emek Matbaacılık, Manisa, s. 255-261; FISHER, I., 1982, **The Rate of Interest**, Garland Publishing, New York, s. 94-109; ÖÇAL, T., 1990, **İktisat**, Gazi Üniv. Ya., Ya. No: 156, Ankara, s. 447.

değerlerin likidite durumuna göre oluşur. Uzun vadeli finansal aktifler, kısa olanlara oranla likidite primi içerecek şekilde daha yüksek olur.

Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi: Robertson tarafından geliştirilen bu teori piyasanın arz ve talebini etkileyen faktörlerini analiz etmektedir. Teoriye göre faiz piyasada arz ve talebin karşılıklı olarak ödünç verilebilir fonu oluşturdukları denge faiz oranıdır. Tasarruflar tüketim yolu ile harcanmayan ve kredi piyasasına arz edilen gelir miktarı olarak tanımlanmakta, tasarruf kredi piyasasında arz edilmiyorsa dolaşımdaki para miktarı azalmış olarak kabul edilmektedir.

Piyasa Dilimleri Teorisi: Bu teoriye göre değerli kağıtların arz edildiği kredi piyasası kendi içerisinde ufak parça piyasalara ayrılmakta ve faiz oranı her bir parça piyasa için birbirinden bağımsız oluşmaktadır. Her dilim faiz oranları faiz yapısını oluşturmaktadır.

Beklentiler Teorisi: Bu teori uzun dönemde faizin beklenen kısa dönemli faize eşitlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu düşünce parasal yatırımcıların belirli bir zaman dilimi içerisinde beklenen geliri getirmesine dayalıdır.

Formal bankacılık sisteminde her ne kadar faizsiz kredi uygulamaları olduğu ifade edilse de hesaplanan faiz kredi maliyetlerini artırmak suretiyle tahsil edilmektedir. Bu tutarlara yaşam sigortası, Banka Sigorta Muamele Vergisi (BSMV) ve dosya masrafı gibi ek tutarlar da eklenmektedir. Bankalar tarafından sağlanan nakdi kredilerden kaynaklanan kredi faiz alacakları için % 05 oranında BSMV ödemesi yapılmakta ancak bu tutar kredi borçlusundan tahsil edilmektedir. Benzer bir durum kredi faizi üzerinden hesaplanan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) içinde geçerlidir. BSMV'de olduğu gibi bankalar bu tutarı kredi borçlusundan tahsil etmektedir.²²⁷ Mikro kredi uygulamalarında ise faiz bulunmamaktadır. Ancak işlem maliyeti olarak bir bedel alınmakta, fakat bu bedel içerisinde eğitim ve danışmanlık hizmetleri de dahil edilmektedir.

---

²²⁷ ÇİÇEK, M., 2006, **Bankacılık İşlemlerinin Vergisel Boyutu ve Kredi Fiyatlandırmasına Etkisi**, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 91.

Geleneksel finansal kurumlarda ödemeler genellikle sabit ve önceden belirlenmiş bir şekilde düzenlenirken, mikro finans kurumlarında borçluların durumlarına göre düşük miktarlarda ve esnek olarak düzenlenebilmektedir. Ayrıca alınan kredi için belirlenen faiz oranı informal araçlarda oldukça yüksek olabilmektedir.²²⁸ Robinson tarafından derlenen verilerde bu farkın 6 ile 230 kat arasında olduğu belirlenmiştir.²²⁹ Çoğu durumda fahiş düzeyde olan bu faiz oranını ödeyemeyen kişiler tekrar borç almakta ve borç sarmalı devam etmektedir.²³⁰

3.1.5.2 Teminat ve Kefil Uygulaması

Bankalar, teminatsız kredi vermemekte ve açık olarak verilen kredilerde ise kredi alanın ödeme istek ve yeteneğini belirlemektedirler. Ticari banka kredileri teminat, kefil veya ipotek gibi bir karşılık kullanılmakta ve böylece geri ödememe riskini azaltılmaya çalışılmaktadır. Teminatlı krediler, kefalet karşılığı açılan krediler ve rehin ve ipotek karşılığı açılan krediler olmak üzere farklı şekillerde uygulanmaktadır. Kefalet karşılığı açılan krediler, kredi alanın vadesi gelen ödemeyi yapmaması halinde başvurulabilecek ödeme gücü bulunan başka bir kişinin taraf olmasına bağlıdır. Genellikle uzun vadeli kredilerde uygulanan bir diğer yöntem ipotek (Gayrimenkul Rehni) olarak bilinen alınacak kredi için kredi alanın taşınmazlarını rehin gösterdiği uygulamadır. Bunların dışında; avans veya borçlu cari hesap kredisi, iskonto uygulamaları, banka kabul kredisi, akreditif uygulamaların da teminat gösterilmesi ya da komisyon kesintisi yapılmaktadır.²³¹

Klasik bankacılık, teminata dayalı bir sistem olmasına rağmen, mikro kredide teminatsız kredi verilmektedir. Mikrofinans metodolojisi, şahsın sahip oldukları varlıkların değerlendirilmesine dayanmayıp, şahsın geleceğe dönük çalışma azmi ve potansiyelinin değerlendirmesine dayanır.²³² Bu nedenle mikro kredi sisteminde teminat kişinin kendisidir.

---

²²⁸ HOSSAIN, F., KHIGHT, T., 2008, "Can Micro-Credit Improve The Livelihoods of The Poor and Disadvantaged?", **International Development Planning Review**, Vol. 30, No. 2, s. 156.

²²⁹ ROBINSON, 2001 s. 199-202.

²³⁰ YUNUS, 2003, s. 123.

²³¹ ÖÇAL, 1990, s. 418-430.

²³² Türkiye Grameen Mikrokredi Programı, <<http://www.tgmp.net/sektor.html>>

3.2 Dünyada Mikro Finans Kuruluşları ve Uygulamaları

1970'li yıllarda Bangladeş'te temelleri atılan mikro kredi, başlangıç düşüncesinde, yoksul ve kırsal kesimde yaşayan insanlara kar (finansal) amacı gütmeyen finansman sağlama amaçlanırken, bu gün yoksul ve kırsal kesimde yaşayan insanlara finansal hizmet sağlayarak kar elde etmeyi amaçlayan finansal bir sektör haline gelmiştir. Bu düşüncenin arkasında mikro finans kurumlarının kamu ve özel kurumlardan finansal destek almadan kar elde eden ve kendi finansmanını sağlayan kurumlar haline gelmektedirler.²³³

Mikro Finans sektöründe kullanıcıları artırmak, mikro kredi veren kuruluşlar ile ilgili yasal düzenlemeler yapmak, kayıt sistemi geliştirmek, yenilikçi ve daha etkili mekanizmalar geliştirmek için çalışmalar yapılmaktadır. Mikro finans sektöründe, Asya örneklerinin yanı sıra, Latin Amerika ve Afrika'da da başarılı, geniş kitlelere yayılan mikro finans kuruluşlarının uygulamaları bulunmaktadır.²³⁴

Tablo 32 Dünya Mikro Finans Sektörü Temel Göstergeleri (2009)

Kıta	Toplam		Aktif Müşteri Sayısı	Ortalama Kredi Miktarı (\$)	Mevduat (Milyar \$)	Mevduat Hesabı Sayısı	Aktif Varlık Miktarı (\$)
	MFK Sayısı	Krediler (Milyar \$)					
Afrika	420	4.6	7.100.000	356,4	5.4	19.300.000	8.1
Batı Asya ve Pasifik	241	24.2	13.700.000	326.4	1.8	4.800.000	6.6
Güney Asya	320	6.4	49.200.000	138,2	2.5	32.500.000	9.6
Orta Doğu ve Kuzey Afrika*	69	1.3	2.600.000	406,3	0.133	81.513	1.8
Latin Amerika	429	19.6	14.300.000	943,3	12.8	1700.000	24.7
Doğu Avrupa ve Merkez Asya**	392	7.3	2.700.000	1971,2	4.6	2.800.000	10.4
Dünya	1871	63.4	89.600.000	517,9	26.9	61.181.513	61.2

Kaynak: Microfinance Information Exchange, www.mixmarket.org.

2009 yılı sonu itibarıyla veri elde edilebilen 1.871 mikro finans kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşların aktif büyüklüğü 61,2 milyar \$'a ulaşmış bulunmaktadır.

²³³ ELAHI., DANAPOULOS, s. 65.

²³⁴ DPT, 2007, s. 27.

* Kuzey Afrika ülkeleri; Mısır, Sudan, Tunus ve Fas.

** Merkez Asya Ülkeleri: Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Moğolistan.

MFK'ların sağlamış olduğu kredi büyüklüğü 63,4 milyar \$, ulaştığı müşteri sayısı 89,6 milyon kişidir. Mevduat hizmeti veren MFK'larında 61,2 milyon mevduat hesabı açılmış ve bu mevduatın büyüklüğü 26,9 milyar \$'a ulaşmış bulunmaktadır.

En büyük mikro finans kuruluşu incelendiğinde, 2007 yılında kurulmuş olmasına karşın PSBC'nin (Portal Saving Banks of China) birinci sırasında yer aldığı görülmektedir. PSBC, 36.000 şube ile mikro kredi hizmeti yanında ticari bankacılık hizmeti de sağlamaktadır. Tabloda yer alan en eski mikro finans kuruluşu Grameen Bankasıdır. Grameen Bankası, aktif mikro kredi kullanıcısına göre 6.430.000 kişi ile ikinci sırada yer almaktadır. Birinci sırada ise 7.536.960 aktif borçlu ile 2002 yılında Vietnam'da kurulmuş olan VBSP (Vietnam Bank for Social Policies) bankasıdır.²³⁵ Finansal büyüklük olarak ilk 50 sırada yer alan kuruluşların 2009 yılı için ortalama karlılıkları ise % 22 olarak belirlenmiştir.

Tablo 33 En Büyük 50 Mikro Finans Kuruluşu Kredi Portföyü ve Aktif Üye Sayısı (2009)

	İsim	Ülke	Toplam Kredi Portföyü (\$)	Aktif Borçlu Sayısı	Karlılık %
1.	PSBC	Çin	18.523.131.941	1.569.900	—
2.	VBSP	Vietnam	3.929.035.635	7.536.960	5,91
3.	BCSC	Kolombiya	2.507.706.737	976.229	18,43
4.	Caja Popular Mexicana	Meksika	1.358.419.014	786.467	15,42
5.	BancoEstado	Şili	1.270.387.230	165.319	32,23
6.	MiBanco	Peru	1.040.560.900	349.204	26,16
7.	Equity Bank	Kenya	818.101.516	715.969	18,06
8.	Grameen Bank	Bangladeş	817.389.833	6.430.000	16,29
9.	Capitec Bank	Güney Afrika	726.356.477	801.809	48,22
10.	ProCredit Bank - KOS	Kosova	669.408.571	99.336	11,46
11.	SKS	Hindistan	653.039.905	5.795.028	27,20
12.	BRAC	Bangladeş	636.398.086	6.241.328	27,22
13.	ProCredit Bank Serbia	Sırbistan	632.451.051	103.363	13,83
14.	Crediscotia	Peru	621.494.118	679.415	39,72
15.	ProCredit Bank - BGR	Bulgaristan	614.316.176	52.810	13,22
16.	CompartamosBanco	Meksika	577.488.515	1.503.006	57,22
17.	ACLEDA	Kamboçya	538.237.407	247.987	13,83

²³⁵ Vietnam Bank for Social Policies, <<http://www.vbsp.org.vn>>

	İsim	Ülke	Toplam Kredi Portföyü (\$)	Aktif Borçlu Sayısı	Karlılık %
18.	NMB	Tanzanya	514.503.919	—	12,06
19.	Spandana	Hindistan	473.667.506	3.662.846	30,40
20.	ASA	Bangladeş	456.298.852	4.000.401	21,61
21.	CMAC Arequipa	Peru	420.473.593	170.178	23,09
22.	Khan Bank	Moğolistan	416.552.376	311.196	14,46
23.	CMAC Trujillo	Peru	384.401.171	127.644	20,79
24.	SHARE	Hindistan	376.593.362	2.357.456	24,20
25.	CMAC Piura	Peru	374.622.599	129.951	21,17
26.	ProCredit - BOL	Bolivya	372.803.746	101.917	14,57
27.	Financiera Independencia	Meksika	368.475.646	1.236.092	68,13
28.	BancoSol	Bolivya	351.824.305	129.705	16,71
29.	Al Amana	Fas	347.610.216	401.374	15,93
30.	ProCredit Bank - GEO	Gürcistan	315.946.154	63.993	17,89
31.	Banco FIE	Bolivya	313.539.640	124.657	17,77
32.	CrediAmigo	Brezilya	302.853.100	528.792	39,28
33.	AccessBank	Azerbaycan	300.343.750	97.882	28,18
34.	PRODEM FFP	Bolivya	299.049.398	104.569	16,44
35.	Central Cresol Baser	Brezilya	289.385.591	46.051	18,44
36.	ProCredit Bank - UKR	Ukrayna	267.172.000	25.510	16,93
37.	Bandhan	Hindistan	265.755.447	2.301.433	17,34
38.	DemirBank	Azerbaycan	259.200.000	37.953	17,07
39.	ProCredit Bank - ROM	Romanya	258.424.110	35.533	16,62
40.	CMAC Sullana	Peru	256.319.341	83.707	23,12
41.	Financiera Edyficar	Peru	249.768.166	213.203	28,24
42.	Credi Fé	Ekvator	241.799.081	81.912	14,10
43.	AML	Hindistan	240.803.172	1.340.288	21,41
44.	Bancamía	Kolombiya	240.713.936	285.765	29,77
45.	ProCredit - ECU	Ekvator	234.800.279	54.833	15,56
46.	WWB Cali	Kolombiya	229.075.349	179.701	26,54
47.	Visión Banco	Paraguay	228.597.042	64.396	20,88
48.	ACBA	Ermenistan	223.663.460	96.106	14,31
49.	ProCredit Bank - ALB	Arnavutluk	220.937.376	39.443	11,20
50.	Banco Solidario	Ekvator	216.678.352	126.387	18,64

Kaynak: Microfinance Information Exchange, www.mixmarket.org

3.2.1 Mikro Finans Uygulamalarında Temel Sistemler

Genel bir çerçevede mikro finans kuruluşları bağışçıların fonlarını kullanan (Kategori A), ortaklarının/üyelerinin fonlarını kullanan (Kategori B) ve halkın (mevduat toplama yoluyla) fonlarını kullanan (Kategori C) olarak sınıflandırılabilir. Fon kaynağına göre ve yapısına göre mikro kredi kuruluşlarının değerlendirilmesi aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 34 Mikro Finans Kuruluşlarının (MFK) Türleri ve Ayırt Edici Özellikleri

MFK tipi	Örgütün Yasal Formu	Kurulması için Dayanak	Mülkiyet	Yönetim	Operasyonları ve Krediler için Fon Ana Kaynağı	Hedef Pazarı
Kategori A: Bağış Paralarını Kullanan						
Tip 1: Kar Amacı Gütmeyen STK	STK	Sosyal Hizmetler Hukuk Heyeti Yönetmelik	Güven Esasına Dayalı Yabancı ve Yerel Bağışçı	Mütevelli Heyeti	Bağış ve Bağışçılar	Seçilmiş Kent veya Köy Düşük Gelir Alanı
Tip 2: Sınırlı Mevduat Alma ile Kar Amacı Gütmeyen STK	STK	Sosyal Hizmetler Hukuk Heyeti + Merkez STK Kayıtları	Güven Esasına Dayalı Yabancı ve Yerel Bağışçı	Mütevelli Heyeti	Hibe ve bağışlar, Limitli Mevduat Alma	Seçilmiş Kent veya Köy Düşük Gelir Alanı
Tip 3: Kar Amacı Gütmeyen STK ile Birleşmiş MFK	Kar amacı Gütmeyen Limited veya Anonim Şirket	Şirketler Kayıt Yasası	Özel Kişi ve / veya Üyeleri veya Kurumların Ortaklığı	Yönetim Kurulu	Hibe ve Bağışlar, Limitli Mevduat, İmtiyazlı ve Ticari Borçlar Alma	Seçilmiş Kent veya Köy Düşük Gelir Alanı
Kategori B: Üyelerin Paralarını Kullanan						
Tipi 4-A: Kredi Birliği, Tasarruf ve Kredi Kooperatifi	Kapalı Ortak Menkul Değer Ortaklığı	Hukuki Kooperatif Dernekleri veya Tasarruf ve Kredi Dernekleri	Gerçek Kişilerin Üyeliği ile Tek Kişi Tek Oy Prensibine Dayalı Yapı	Yönetim Kurulu	Üyelerin Sermaye Katkı Payı ve Tasarruf Mevduatı	Seçilmiş Kent veya Köy Topluluk veya İş Yeri
Tipi 4-B: Kredi Birliği, Tasarruf ve Kredi Kooperatifi	Açık Ortak Menkul Değer Ortaklığı	Hukuki Kooperatif Dernekleri veya Tasarruf ve Kredi tarihinde Dernekler	Gerçek Kişilerin Üyeliği ile Tek Kişi Tek Oy Prensibine Dayalı Yapı	Yönetim Kurulu	Üyelerin Sermaye Katkı Payı ve Tasarruf Mevduatı	Geniş Tanımlı Kentsel veya Kırsal Topluluklar veya İstihdam Sektörleri
Kategori C: Halkın Parasını Kullanan						
5 Tip: İhtisas Bankası, Mevduat Bankası veya Finansal Yatırım Şirketi	Sınırlı Sorumlu Anonim Şirketi	Şirketler Yasası; Düzenleme Kurumu Limitli Lisanslı Banka	Kurumların Özel Kişi ve / veya Üyeleri veya Hissedarları	Yönetim Kurulu	Tasarruf Mevduatı, Toptan Satış Fonları ve Ticari Krediler	Bölgesel veya Ulusal Pazar Alanı
6 Tip: Ortaklık Bankası Tipi 7: Lisanslı Özel Banka	Sınırlı Sorumlu ve/veya Sınırsız Sorumlu Anonim Şirketi	Şirketler Yasası; Düzenleme Kurumu Tam Lisanslı Banka	Kurumların Özel Kişi ve / veya Üyeleri veya Hissedarları	Yönetim Kurulu	Genel Kamu Perakende Satış Fonları, Toptan Satış Fonları ve Ticari Krediler	Bölgesel veya Ulusal Pazar Alanı

Kaynak: VAN GREUNING, H., GALLARDO, J., RANDHAWA, B., 1998, **A Framework for Regulating Microfinance Institutions**, World Bank, Policy Research Working Paper No. 2061, Washington, s. 42.

Mikro kredi kuruluşları fon kaynakları dışında yapılarına göre de farklı kategorilere ayrılmaktadır. Bu farklılıkları kurumun yasal statüsü, mülkiyeti, yönetim tarzı, fon kaynağı ve hedef müşteri kitlesindeki ayrımlar oluşturmaktadır.²³⁶

Kategori A sınıfında yer alan mikro finans kuruluşları, özellikle kar amacı gütmeyen toplumsal fayda oluşturmak amacı ile kurulmuş, faaliyeti belirli bir coğrafi bölge ile sınırlandırılmış ve faaliyetlerinin devamı için dışarıdan kaynak bağışlarına ihtiyaç duyan bir yapı içerisinde faaliyet göstermektedir.

Kategori B sınıfında yer alan mikro finans kuruluşları ise, kooperatiflerin üyelerinin finansman ihtiyacına cevap vermesi için mikro kredi verecek bir yapıya dönüşmüş kurumlardır. Bu tip kurumlarda fon kaynağını kooperatif üyelerinin sağlamış olduğu sermaye oluşturmaktadır.

Üçüncü kategoride ise ticari olarak faaliyet gösteren bankalar ve finans kuruluşları yer almaktadır. Bankalar ve finans şirketleri mikro finans sektöründeki karlılığı değerlendirmek için ticari faaliyetlerine mikro finans hizmetlerini eklemişlerdir. Böylece mevcut şube altyapısını kullanarak daha fazla kişiye ulaşmayı ve daha fazla gelir elde etmeyi hedeflemektedir.

3.2.2 Mikro Kredi Alanındaki Örnek Uygulamalar

Mikro kredi ile ilgili pek çok başarılı örnek uygulama bulunmaktadır.²³⁷ Bu örnekler pek çok ülkede gözlenmektedir. Bu başlık altında yapılan ayırım Dünya Bankası tarafından yapılan sınıflamaya bağlı kalınarak yapılmıştır.²³⁸

---

²³⁶ VAN GREUNING, H., GALLARDO, J., RANDHAWA, B., 1998, **A Framework for Regulating Microfinance Institutions**, World Bank, Policy Research Working Paper No. 2061, Washington, s. 4-6.

²³⁷ CRABB, P., 2008, "Economic Freedom and the Success of Microfinance Institutions", **Journal of Developmental Entrepreneurship**, Vol. 13, No. 2, s. 215-216.

²³⁸ WB, 2010, **Financial Access 2010: The State of Financial Inclusion Through the Crisis**, Consultative Group to Assist the Poor/The World Bank Group, Washington D.C., s. 49-54.

3.2.2.1 Afrika (Sahra Altı)²³⁹

Afrika'da mikro kredi uygulamaları 1980'li yıllardan itibaren kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve hükümet kuruluşlarının yönlendirmesinde başlamış ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Afrika'da mikro kredi uygulamaları için 1980-1994 yılları arası başlangıç, 1994-1999 gelişme-kabuğunu kırma ve 2000 yılı ve sonrası dönem ise güçlenme dönemi olarak adlandırılmaktadır.²⁴⁰ Afrika'da mikro finans kuruluşlarının arasında iletişim ve bir ağ kurmak için 1996 yılında Afrika Mikro Finans Ağı (The Africa Microfinance Network-AFMIN) kurulması çalışmalarına başlanmış ve 1997 yılı haziran ayında faaliyete geçmiştir. 13 Afrika ülkesi ile kurulmuş olan mikro finans kuruluşu AFMIN'in üyeleri 22 ülkeye genişlemiştir.²⁴¹

Afrika'da gerçekleştirilen mikro kredi uygulamalarına başarılı bir örnek olarak Equity Bankası gösterilebilir. 1984 yılında yapı kooperatifi olarak kurulmuş ve mikro finans hizmeti veren bir kuruluş olarak hisseleri Nairobi Menkul Kıymetler borsasına kote edilmiştir. Kurum 2008 yılında Afrika En İyi Mikro Finans Bankası ve 2009 yılında Afrika Yılın İşletmesi ödülünü kazanmıştır. 2009 yılı sonu itibarıyla 715.969 aktif mikro kredi müşterisine ve 818.101.516 Milyon \$ kredi büyüklüğüne ulaşmıştır.²⁴² Afrika kıtasından başarılı başka bir örnek olarak Centenary Bankası gösterilebilir. Centenary Bankası 1983 yılında kırsal kalkınma vakfı olarak kurulmuş ve finansman hizmeti vermeye 1985 yılında başlamıştır. 1993 yılında ise ticari bankacılık hizmeti veren bir yapıya bürünmüştür. 1993 yılında dönüşüm geçiren kurum ülkedeki tek mikro finans bankası haline gelmiş ve 2009 yılı itibarıyla 109.277 kredi borçlusu ile 186.648.786 Milyon \$ kredi hacmine ulaşmıştır.²⁴³ Afrika kıtasında faaliyet gösteren en büyük 10 mikro finans kuruluşunun genel bilgileri aşağıdaki gibidir.

---

²³⁹ Kuzey Afrika ülkeleri hariç olarak, Sahra çölü ve Güney Afrika bölgelerini kapsamaktadır.

²⁴⁰ SKOWRONSKI, G., 2010, The Microcredit Sector in South Africa: An Overview of the History, Financial Access, Challenges and Key Players", **The Global Development Research Center**, Working Paper, s. 2.

²⁴¹ AFMIN, <http://www.afminetwork.org/about_history_2.html>.

²⁴² EQUITY BANK, <<http://www.equitybank.co.ke/about.php?subcat=7>>.

²⁴³ CENTENARY BANK, <<http://www.centenarybank.co.ug/about-centenary-bank.php>>.

Tablo 35 Afrika Kıtası İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009)

MKF	Ülke	Ortalama Kredi Miktarı (\$)	Toplam Kredi Büyüklüğü (\$)	Aktif Müşteri Sayısı	Mevduat Hesabı Sayısı	Kadın Müşteri Sayısı
Equity Bank	Kenya	1.143	818.101.516	715.969	4.037.504	372.148
Capitec Bank	Güney Afrika	906	726.356.477	801.809	1.296.775	—
Centenary Bank	Uganda	1.708	186.648.786	109.277	875.408	—
CMS	Senegal	1.859	150.824.471	81.130	420.451	24.130
KWFT	Kenya	402	134.240.567	334.188	334.188	334.188
RCPB	Burkina Faso	1.194	133.901.439	112.166	673.099	19.478
ACSI	Etiyopya	193	131.184.763	679.518	1.432.623	431.636
CamCCUL	Kamerun	1.892	125.182.192	66.153	245.501	18.978
DECSI	Etiyopya	220	107.610.231	488.922	—	—
CRG	Gine	1.304	82.695.230	63.414	27.308	24.097

Kaynak: Microfinance Information Exchange, <www.mixmarket.org>.

3.2.2.2 Asya

Asya kıtası ve özellikle Bangladeş mikro kredi uygulamasının başlangıcının gerçekleşmesi nedeniyle önemli bir konumda bulunmaktadır. 1976 yılında Bangladeş'te başlayan mikro kredi uygulaması, kısa sürede çevre ülkelerde de uygulama alanı bulmuş ve yayılmıştır. Bu büyüme devam etmekte ve bu yönde eğilim göstermektedir. Asya kıtasında mikro finans hizmetlerinden yararlanan kişilerin gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 36 Asya Kıtası Mikro Finans Kurumları Aktif Müşteri Sayısı Değişimi (2004-2009)

Yıl	Aktif Müşteri Sayısı	Önceki Yıla Göre Büyüme (%)
2004	26.607.977	
2005	33.852.987	27
2006	40.685.130	20
2007	48.679.282	20
2008	57.655.149	18
2009	65.500.000	13

Kaynak: Microfinance Information Exchange, <www.mixmarket.org>.

Asya ülkelerinde mikro finans uygulamalarının genel karakteristik özellikleri için aşağıdaki noktalar vurgulanmaktadır:²⁴⁴

- Mikro finans sektörü Asya kıtasında güçlü bir sosyal yönlendirmeye sahiptir.
- Kırsal nüfusun yoğun olduğu bölgelerde mikro finans hizmetlerine daha fazla önem verilmektedir.
- Birkaç mikro finans kurumu dışında, çoklu finansal hizmetlerin aksine işletmelere yönelik kredilere odaklanılmıştır.
- Nüfus olarak Dünyanın iki dev ülkesi olan Çin ve Hindistan'da hükümetlerin finansman kuruluşlarına müdahaleleri nedeniyle, nüfuslarına oranlara çok düşük düzeyde sürdürülebilir mikro finans kuruluşu bulunmaktadır.
- Bangladeş ve Endonezya farklı yaklaşımları yürütmelerine rağmen mikro finans alanında çok büyük ölçeğe ulaşmıştır.
- Hindistan'da ticari bankaların mikro kredi alanına giriş yapmaları sayesinde genel bir yükseliş gözlenmektedir.

Asya kıtası büyüklüğü nedeniyle mikro finans sektörü sınıflandırmalarında birden fazla parçaya bölünmüştür. Bu bölümleri Batı Asya ve Pasifik ülkeleri, Güney Asya ülkeleri ve Orta Doğu ve Merkez Asya ülkeleri oluşturmaktadır.

3.2.2.2.1 Güney Asya

Coğrafi açıdan Asya kıtasının güneyi mikro kredi uygulamalarının merkezini oluşturmaktadır. Bu bölgede örnek olarak gösterilebilecek pek çok mikro finans kuruluşu bulunmaktadır. Bunun nedeni 1976 yılının mikro kredi uygulamalarının başlangıç noktasını oluşturmasıdır. Prof. Yunus Muhammed tarafından yürütülen ve deneysel bir program olarak başlayan mikro kredi uygulaması, 1983 yılında Grameen Bankası'na dönüşmüş ve mikro kredi hizmetlerinin yanında bankacılık hizmetleri de vermeye başlamıştır.²⁴⁵

---

²⁴⁴ HELMS, 2003, s. 8

²⁴⁵ YUNUS, 2003, s. 206-214.

Güney Asya'da 2009 yılı sonu itibarıyla 320 mikro finans kuruluşu faaliyet göstermektedir ve bu kuruluşlardan kredi alan 49,2 milyon kişinin toplam kredi miktarı 6,6 milyar \$'dır. Güney Asya'da faaliyet gösteren en büyük 10 mikro finans kuruluşunun genel bilgileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 37 Güney Asya Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009)

MKF	Ülke	Ortalama Kredi Miktarı (\$)	Toplam Kredi Büyüklüğü (\$)	Aktif Müşteri Sayısı	Mevduat Hesabı Sayısı	Kadın Müşteri Sayısı
Grameen Bank	Bangladeş	127	817.389.833	6.430.000	7.970.000	6.223.597
SKS	Hindistan	113	653.039.905	5.795.028	-	5.795.028
BRAC	Bangladeş	102	636.398.086	6.241.328	8.359.993	5.921.753
Spandana	Hindistan	129	473.667.506	3.662.846	-	3.368.115
ASA	Bangladeş	114	456.298.852	4.000.401	6.613.455	3.535.145
SHARE	Hindistan	160	376.593.362	2.357.456	-	2.357.456
Bandhan	Hindistan	144	332.474.983	2.301.433	-	-
AML	Hindistan	235	315.439.786	1.340.288	-	1.340.288
BASIX	Hindistan	155	172.484.946	1.114.468	-	739.581
SKDRDP	Hindistan	112	136.728.666	1.225.570	-	783.364

Kaynak: Microfinance Information Exchange, <www.mixmarket.org>

Tablodan da görüldüğü gibi bölgenin en büyük mikro finans kuruluşu Grameen Bankasıdır. 2009 yılı sonu itibarıyla Grameen Bankası mikro kredi borçlularının sayısı 6,5 milyon kişiye yaklaşmış ve 817 milyon \$ kredi hacmine ulaşmış bulunmaktadır. Bangladeş çoğunluğu kadınlardan oluşan mikro-girişimci bir sınıf yarattı. Ülke genelinde birçok başarılı dükkan ve firma, sahibi kadınlar tarafından yönetilmektedir.²⁴⁶ Bölgede faaliyet gösteren başka bir başarılı mikro finans kuruluşu ise SKS'dir. SKS kar amacı gütmeyen STK olarak mikro kredi programına başlamış ve 2000 yılında finansal kuruluş (banka olmayan) haline dönüşerek mikro finans hizmetleri vermeye başlamıştır. SKS'nin sunduğu hizmetler arasında mevduat hesabı hizmeti bulunmamaktadır. 10 yıllık dönemde hızlı bir büyüme kaydederek 2010 yılı içerisinde 6,78 milyon müşteriye ulaşmıştır.²⁴⁷

²⁴⁶ MONDAL, s. 7.

²⁴⁷ Bkz. SKS Microfinance, 2010, **Annual Report 2009-2010**, <http://www.sksindia.com/downloads/SKS Annual Report 202009-2010.pdf>

Bu bölgede kurulmuş olan başka bir köklü kuruluş ise SEWA'dır (Self Employed Women's Association - Serbest Çalışan Kadınlar Birliği). SEWA üyeleri tarafından yönetilmekte ve kararlar üyeler tarafından alınmaktadır. Kendi hesabına çalışan en zayıf ve en çok sömürüye tabi olan kadınları örgütlemek amacıyla 1972 yılında sendika olarak kurulan SEWA, kırsal alandaki kadınların istihdam ve pazarlık gücünü artırmak için fırsatlar yaratmak, mal edinmelerini sağlamak, kadının liderlik rolünü ve kapasitesini geliştirmek ve üyelerine gıda ile sosyal güvence sağlamayı hedeflemektedir. SEWA, sendika stratejileri kullanarak işçilerin her türlü haklarını korumayı amaç edinmiş, aynı zamanda kooperatiflerin gelişmesi ve istihdama yönelik çalışmalarda da yoğunlaşmıştır. SEWA örneği kadının ekonomik, politik ve sosyal gücünü artırmak için tek tip bir örgütlenme veya çözüm arama şekli olmadığını, çeşitli örgütlenme biçimlerinin aynı çatı altında etkin olarak kullanılabileceğini göstermektedir.²⁴⁸ SEWA'nın faaliyetleri ve kazanımları uluslararası alanda kadın hareketi, kayıtdışı işçi ve üreticiler ile mikro finans uygulamalarında etki yaratmıştır.²⁴⁹ 2009 yılı sonu itibarıyla SEWA Bankası, 328.363 mevduat hesabı ve 20.993 mikro kredi borçlusu ile 31.7 milyon \$ aktif büyüklüğe ulaşmıştır.²⁵⁰

3.2.2.2 Batı Asya ve Pasifik

Batı Asya ve Pasifik bölgesi ülkelerini Kamboçya, Çin, Doğu Timor, Endonezya, Malezya, Papua Yeni Gine, Filipinler, Samoa, Tayland, Burma, Laos ve Vietnam oluşturmaktadır. Bu bölge coğrafi açıdan Güney Asya bölgesine komşu olması nedeniyle mikro kredi uygulamaları ve mikro finans kuruluşları hızlı bir şekilde gelişmiştir. Örneğin sadece Filipinler'de faaliyet gösteren 110 mikro finans kuruluşu bulunmaktadır.²⁵¹ Batı Asya ve Pasifik bölgesinde faaliyet gösteren en büyük 10 mikro finans kuruluşunun genel bilgileri aşağıdaki gibidir.

²⁴⁸ ÖZAR, Ş., 2005, **GAP Bölgesinde Kadın Girişimciliği**, GAP-GİDEM Ya., Ankara, s. 36.

²⁴⁹ CARR, M., CHEN, M., 2008, "Globalization, Social Exclusion and Gender", **International Labour Review**, Vol. 143, No. 1-2, s. 156.

²⁵⁰ SEWA Bank, <<http://www.sewabank.com/financialdata.htm>>

²⁵¹ Microfinance Information Exchange, <<http://www.mixmarket.org/mfi/country/Philippines>>

Tablo 38 Batı Asya ve Pasifik Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009)

MKF	Ülke	Ortalama Kredi Miktarı (\$)	Toplam Kredi Büyüklüğü (\$)	Aktif Müşteri Sayısı	Mevduat Hesabı Sayısı	Kadın Müşteri Sayısı
PSBC	Çin	11.799	18.523.131.941	1.569.900	—	—
VBSP	Vietnam	521	3.929.035.635	7.536.960	—	—
ACLEDA	Kamboçya	2.170	538.237.407	247.987	603.224	138.799
AIM	Malezya	897	185.030.340	206.379	—	206.379
PRASAC	Kamboçya	733	64.428.018	87.945	1.444	46.311
1st Valley Bank	Filipinler	1.055	55.827.098	52.939	96.514	5.877
AMRET	Kamboçya	246	53.428.951	217.376	3.097	182.596
BPR Surya Yudha Kencana	Endonezya	1.542	49.146.014	31.878	67.451	8.562
CARD NGO	Filipinler	93	46.207.824	497.441	497.431	496.958
Sathapana Limited	Kamboçya	1.095	39.686.438	36.228	22.875	25.314

Kaynak: Microfinance Information Exchange, <www.mixmarket.org>

Tablodan da görüldüğü gibi PSBC (Postal Saving Bank of China-Çin Posta Mevduat Bankası) sadece bölgenin değil aynı zamanda kredi büyüklüğü açısından Dünyanın en büyük mikro finans kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. 2009 yılı sonu itibarıyla 18,5 milyar \$ kredi hacmi bulunmaktadır. Çin Posta, Mevduat ve Havale Bürosu olarak faaliyet gösterirken, 2006 yılında bankacılık hizmetine başlamış, kentsel ve kırsal alana yayılmış 36.000 şubesi ile çok büyük bir finansal hizmetler ağı kurulmuştur.²⁵² Vietnam'da ise 7,5 milyon aktif borçlu sayısı ile Vietnam Sosyal Politika Bankası mikro kredi müşterisi büyüklüğü açısından Dünyanın en büyük mikro finans kuruluşu bulunmaktadır. Vietnam Sosyal Politika Bankası, 2002 yılında hükümet kararıyla Vietnam Yoksular Bankası ve Vietnam Kırsal Kalkınma ve Ziraat Bankası'nın yeniden organize edilmesi ile kurulmuştur. Hükümet tarafından yurt içindeki kaynakları harekete geçirmek ve sosyo-politika kredi politikaları gerçekleştirmek için önemli bir araç olarak görülmektedir.²⁵³

²⁵² MA, Y., GUO, Q., 2009, "The Exploration of Bank Construction between Towns and Villages in HLJ Province", **International Conference on Information and Financial Engineering ICIFE 2009**, Singapur, s. 101-103.

²⁵³ The Vietnam Bank for Social Policies, <http://www.vbsp.org.vn>

3.2.2.2.3 Orta Doğu ve Kuzey Afrika

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi, Fas'tan başlayarak Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkeleri ve İran dahil olmak üzere Orta Doğu ülkelerini kapsamaktadır. Bölgenin geleneksel yapısı (savaşlar ve kriz) nedeniyle ekonomik ve finansal altyapının yeterince geliştiği söylenememektedir. Bölgede faaliyet gösteren 69 mikro finansman kuruluşu 2,6 milyon kredi borçlusu ile 1,3 milyar \$ kredi büyüklüğüne ulaşmıştır. Bölgede ortalama kişi başına düşen kredi miktarı ise 402,1 \$'dır.²⁵⁴ Mikro finans uygulamalarının genel karakteristik özellikleri için aşağıdaki noktalar vurgulanmaktadır:²⁵⁵

- Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki mikro finans kuruluşlarının % 70'i STK'lara ve bağışçılara bağlıdır.
- Bölgede mikro finans büyük ölçüde finansal bir sistemin parçası değil, hayırseverlik (sadaka) olarak algılanmaktadır.
- Bölgede ticari bankalar (özellikle Mısır) faaliyet alanlarını geliştirerek fakirler için hizmetler geliştirmektedir.

Tablo 39 Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009)

MKF	Ülke	Ortalama Kredi Miktarı (\$)	Toplam Kredi Büyüklüğü (\$)	Aktif Müşteri Sayısı	Mevduat Hesabı Sayısı	Kadın Müşteri Sayısı
Al Amana	Fas	866	347.610.216	401.374	0	164.173
FBPMC	Fas	858	125.748.797	146.566	0	75.256
ASBA	Mısır	198	73.044.374	368.333	0	—
DEF	Ürdün	2.968	59.751.679	20.133	0	11.761
FONDEP	Fas	520	57.347.909	110.277	0	62.409
Zakoura	Fas	352	42.986.456	122.250	0	86.480
Enda	Tunus	336	41.355.997	123.041	0	89.820
ABA	Mısır	286	38.501.957	134.795	0	—
Al Rafah Bank	Filistin	8.703	36.481.202	4.192	20.263	1.222
CHF Iraq	Irak	1.708	32.207.421	18.855	0	2.765

Kaynak: Microfinance Information Exchange, <www.mixmarket.org>

Tablodan da görüldüğü gibi bölgede faaliyet gösteren mikro finans kuruluşlarının çoğu mevduat hizmeti vermemektedir. MixMarket kayıtlarına göre 2009 yılı itibarıyla

²⁵⁴ Microfinance Information Exchange <http://www.mixmarket.org/mfi/region/Middle East and North Africa>

²⁵⁵ HELMS, 2003, s. 12.

mevduat hizmeti veren kurum sayısı 9'dur. 1990'lı yılların ortalarından itibaren bölgede istihdamın nüfusa oranı bakımından önemli bir artış gerçekleşmiştir. Genel olarak bu durum kadınların istihdam piyasasındaki katılımının artmasından kaynaklandığı gözlenmektedir. Buna rağmen bölge Dünyadaki en düşük kadın işgücü katılım oranına sahiptir.²⁵⁶ Bölgede mikro ölçekli işletmelere yönelik programlar da geliştirilmektedir. Bölgede 1983 yılında STK olarak kurulan ve mikro finans hizmeti veren en eski kurumlardan birisi olan ABA (The Alexandria Business Association – İskenderiye İşadamları Derneği), özellikle mikro ölçekli işletme geliştirmeye yönelik olarak faaliyet göstermektedir. 1989 yılında USAİD ortaklığında Mikro ve Küçük Ölçekli İşletme Projesi ile İskenderiye'de kurulmuş olan mikro ve küçük ölçekli işletmelere finansal destek sağlanmıştır. Yürütülen Kendi Hesabına Çalışma Programı ile 50 \$ mikro kredi verilen katılımcıların kendi işletmelerini kurmaları sağlanmaktadır.²⁵⁷

3.2.2.3 Doğu Avrupa ve Merkez Asya

Doğu Avrupa ve Merkez Asya bölgesi 22 ülke ve 370 milyona yakın insan nüfusunu kapsamaktadır. Batıda Hırvatistan'dan başlayarak, doğuda Moğolistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafi bölgede faaliyet gösteren 392 mikro finans kuruluşu 2009 yılı sonu itibarıyla, 10,5 milyon \$ aktif büyüklüğe, 7,4 milyon \$ kredi hacmine ve 2,7 milyon aktif borçlu sayısına ulaşmıştır. Bu bölgedeki mikro finans uygulamalarının karakteristik özellikleri aşağıdaki gibidir:²⁵⁸

- Doğu Avrupa ve Merkez Asya'da (Pro Credit gibi istisnai bankalar dışında) mikro finans uygulamaları yeni kurulmuş olan STK'lar ve öncelikli olarak krediye odaklanmış diğer kuruluşlar tarafından kontrol edilmektedir.
- Bu bölgede mikro finans Dünyanın geri kalanından daha farklı gelişmiştir. Bunun sebebi, mikro kredinin yaygın olduğu diğer bölgelere nazaran daha yüksek gelir ve eğitim düzeyidir. Bu nedenle bu bölgede kredi oranları ve tutarları daha yüksektir.

²⁵⁶ ILO, 2005, **World Employment Report 2004-05: Global Trends in Employment, Productivity and Poverty**, International Labour Office, Cenevre, s. 24-25.

²⁵⁷ Alexandria Business Association, <<http://www.aba-sme.com>>

²⁵⁸ HELMS, 2003, s. 11.

- Bölgedeki mikro finans kuruluşları hızlı bir şekilde kendi kendine yeterlilik düzeyine ulaşmaktadır.

Mikro kredi uygulamaları, Doğu Avrupa'da sosyalist dönem sonrasında oluşan kötü koşullar nedeniyle kadınların kalkınması için etkin bir strateji olarak düşünülmektedir.²⁵⁹ 1989 yılında komünizmin çöküşünden sonra Doğu Avrupa, özellikle bölgede yaşayan kadınlara yardım etmek için, pek çok mikro kredi bankası ve projesi bölgeye akın etmiştir. Fakat komünizm sonrası genel durum çerçevesinde bölgede uygulanan mikro kredi programları gelişmekte olan ülkelerde uygulanan benzer projelere göre daha az başarı elde etmiştir. Bunun sebebi olarak Dünyada yürütülen pek çok mikro kredi programı temel ihtiyaçların karşılanmasını yani, yoksulluktan kurtulmayı hedef almıştır. Benzer amaç bu bölgede de güdülmüşken, temel sorun, bölgede yaşayan insanların komünist dönemde bu ihtiyaçlarını zaten sağlamış olmasıdır. Bölgenin temel ihtiyaçları yoksulluktan kurtulmaktan ziyade temel hakların sağlanması olarak gözlenmektedir.²⁶⁰ Bu nedenle bölgedeki mikro finans kuruluşları diğer ülkelere göre farklı gelişmişlik düzeyindedir. Özellikle Merkez Asya Bölgesi ve Rusya henüz yeni bir pazar görünümündedir.²⁶¹ Doğu Avrupa ve Merkez Asya bölgesi ilk 10 mikro finans kuruluşunun genel bilgileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 40 Doğu Avrupa ve Merkez Asya Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009)

MKF	Ülke	Ortalama Kredi Miktarı (\$)	Toplam Kredi Büyüklüğü (\$)	Aktif Müşteri Sayısı	Mevduat Hesabı Sayısı	Kadın Müşteri Sayısı
ProCredit Bank - KOS	Kosova	6.739	669.408.571	99.336	—	—
ProCredit Bank Serbia	Sırbistan	6.119	632.451.051	103.363	—	—
ProCredit Bank - BGR	Bulgaristan	11.633	614.316.176	52.810	—	—
Khan Bank	Moğolistan	1.339	416.552.376	311.196	2.194.252	—
ProCredit Bank - GEO	Gürcistan	4.937	315.946.154	63.993	—	—
AccessBank	Azerbaycan	3.068	300.343.750	97.882	64.974	26.038

²⁵⁹ GHODSEE, 2003, s. 57-61.

²⁶⁰ GHODSEE, 2003, s. 65-69.

²⁶¹ CGAP-MIX, 2010, **Eastern Europe and Central Asia 2009: Microfinance Analysis and Benchmarking Report.**

ProCredit Bank - UKR	Ukrayna	10.473	267.172.000	25.510	—	—
DemirBank	Azerbaycan	6.830	259.200.000	37.953	29.807	7.255
ProCredit Bank - ROM	Romanya	7.273	258.424.110	35.533	—	—
ACBA	Ermenistan	2.327	223.663.460	96.106	163.897	26.594

Kaynak: Microfinance Information Exchange, <www.mixmarket.org>

Tablo incelendiğinde genel olarak bölgedeki mikro finans kuruluşlarının mevduat hizmeti vermediği gözlenmektedir. Bu nedenle kuruluşların henüz başlangıç aşamasında olduğu söylenebilir. Bu durum aktif müşteri sayısından da anlaşılabilir. Bölgenin önemli bir özelliği ise kişi başına ortalama kredi miktarının Dünya ortalamasının oldukça üzerinde olmasıdır. Bölgede verilen kredi Dünya ortalamasının üç katından fazladır. Dünya ortalaması kişi başına ortalama 519,5 \$ iken 1.791,2 \$ olarak gerçekleşmiştir.

3.2.2.4 Latin Amerika

Latin Amerika bölgesi, Meksika'dan başlayarak Amerika kıtasının güneyini ve Karayip Adalarını kapsamaktadır. Latin Amerika'da faaliyette olan 429 mikro finans kuruluşu 2009 yılı itibarıyla 19,6 milyar \$ kredi büyüklüğü ile 14,3 milyon aktif müşteriye ulaşmıştır. Kişi başı ortalama kredi büyüklüğü 943,3 \$ olarak gerçekleşmiştir. Bölgedeki mikro finansman piyasası büyüyen bir seyir izlemektedir. Küresel krizin etkilerine rağmen 2008 yılında bölgedeki mikro kredi pazarı % 31 oranında büyümüştür.²⁶² Bu bölgedeki mikro finans uygulamalarının karakteristik özellikleri aşağıdaki gibidir:²⁶³

- Latin Amerika'da faaliyet gösteren mikro finans kuruluşları, Dünyadaki mikro finans kuruluşlarından daha köklü bir mikro finans geleneğine sahiptir.
- Bölgede faaliyet gösteren mikro finans kuruluşlarının çoğu kurumsal yapıya ulaşmış mikro finans kuruluşları oluşturmaktadır.

²⁶² CGAP, 2009, **2009 Micro Finans Funder Survey, Latin America and the Caribbean**, CCAP, Washington D.C., s. 2.

²⁶³ HELMS, 2003, s. 9.

- Mikro kredi uygulamalarında kentsel alanlarda yoğun bir rekabet yaşanmaktadır.
- Rekabetin sonucu olarak faiz oranları etkileyici bir şekilde (% 50'lerden % 21 düzeyine) düşmüştür.

Latin Amerika bölgesinde faaliyet gösteren ilk 10 mikro finans kuruluşunun genel bilgileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 41 Latin Amerika Bölgesi İlk 10 Mikro Kredi Kurumu (2009)

MKF	Ülke	Ortalama Kredi Miktarı (\$)	Toplam Kredi Büyüklüğü (\$)	Aktif Müşteri Sayısı	Mevduat Hesabı Sayısı	Kadın Müşteri Sayısı
BCSC	Kolombiya	2.569	2.507.706.737	976.229	4.757.202	—
Caja Popular Mexicana	Meksika	1.727	1.358.419.014	786.467	3.514.028	452.769
BancoEstado	Şili	7.684	1.270.387.230	165.319	304.298	61.680
MiBanco	Peru	2.980	1.040.560.900	349.204	203.516	180.013
Crediscotia	Peru	915	621.494.118	679.415	397.274	—
Com. Banco	Meksika	384	577.488.515	1.503.006	0	1.470.672
CMAC Arequipa	Peru	2.471	420.473.593	170.178	317.904	80.839
CMAC Trujillo	Peru	3.012	384.401.171	127.644	127.011	61.489
CMAC Piura	Peru	2.883	374.622.599	129.951	197.999	—
ProCredit - BOL	Bolivya	3.658	372.803.746	101.917	381.416	39.650

Kaynak: Microfinance Information Exchange, <www.mixmarket.org>

Latin Amerika'da mikro finans uygulamaları açısından dikkat çeken uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin, Opportunity International ve ACCION International mikro finans uygulamalarına Grameen Bank'tan daha önce başlamıştır.²⁶⁴ ACCION International, 1961 yılında hukuk eğitimi alan Joseph Blatchford tarafından 90.000 \$ fon ile kurulmuş ve 1973 yılında ilk olarak Brezilya'da mikro kredi hizmeti vermeye başlamış ve finansal açıdan destek olduğu 62 mikro finans kuruluşu ile faaliyetleri Kuzey Amerika, Güney Amerika, Afrika ve Asya kıtasında 31 ülkeye yayılmıştır. 2009 yılı sonu itibarıyla toplam mikro kredi müşterisi sayısı 8,6 milyona ve mikro kredi tutarı

²⁶⁴ DPT, 2007, s. 26.

36,1 milyon \$'a ulaşmıştır. Kuruluşundan bu güne kadar tahsis ettiği mikro kredi tutarı ise 31,8 milyar \$'dır.²⁶⁵

3.3 Mikro Krediye Yönelik Eleştiriler

Mikro kredi sisteminin yoksullukla mücadele yöntemi beraberinde eleştirileri de getirmektedir.²⁶⁶ Bu eleştirilerde temel düşünce, finansal sistem açısından mikro kredinin ticari bir finansman aracı olduğudur. Yoksullar ise, yardıma muhtaç kişilerden ziyade, finansal kuruluşlardan kendi ihtiyaçları olan hizmeti alamayan bir kesim olarak değerlendirilmektedir. Finansal kuruluşlar için niş pazar olarak değerlendirilen bu kesim için uygun finansal araçlar ve ürünlerin geliştirilmesi ile (mikro kredi, mikro sigorta ve mevduat hesabı gibi), finansal ihtiyaçları karşılanan yoksullar piyasa mekanizması içerisine çekilmektedir. Bu sayede para piyasaları kendisine yeni bir pazar geliştirmiş olmaktadır.

Eleştirilerin en önemli noktasını ise, yoksulların finansal piyasalardan borçlanmaya başlayarak iş Dünyasına kendi hesaplarına çalışan kişiler olarak girdiklerinde, kendilerinden önce kurulmuş olan işletmeler ile rekabet etmek zorunda kalacakları ve böylece piyasada mücadele edebilmek için (aynı zamanda borçlarını geri ödemek) tekrar kredi almak zorunda kalacaklardır. Bu durumun tekrarlanması ile yoksul insanların yeni bir borç döngüsüne gireceği düşünülmektedir.

Mikro kredi uygulamalarını eleştirenlere göre mikro kredi sistemi, yoksullukla mücadele projesi yerine piyasa ekonomisinin yoksul kesimlere ürünlerini ulaştırarak büyümesi ve yayılması için kullanılan finansal bir araç konumundadır. Bu görüşe göre, Dünya Bankası, IMF, BM gibi kuruluşların mikro krediyi desteklemesi yoksullukla mücadeleden ziyade finansal piyasaların genişlemesidir. Aşağıdaki grafikte TGMP

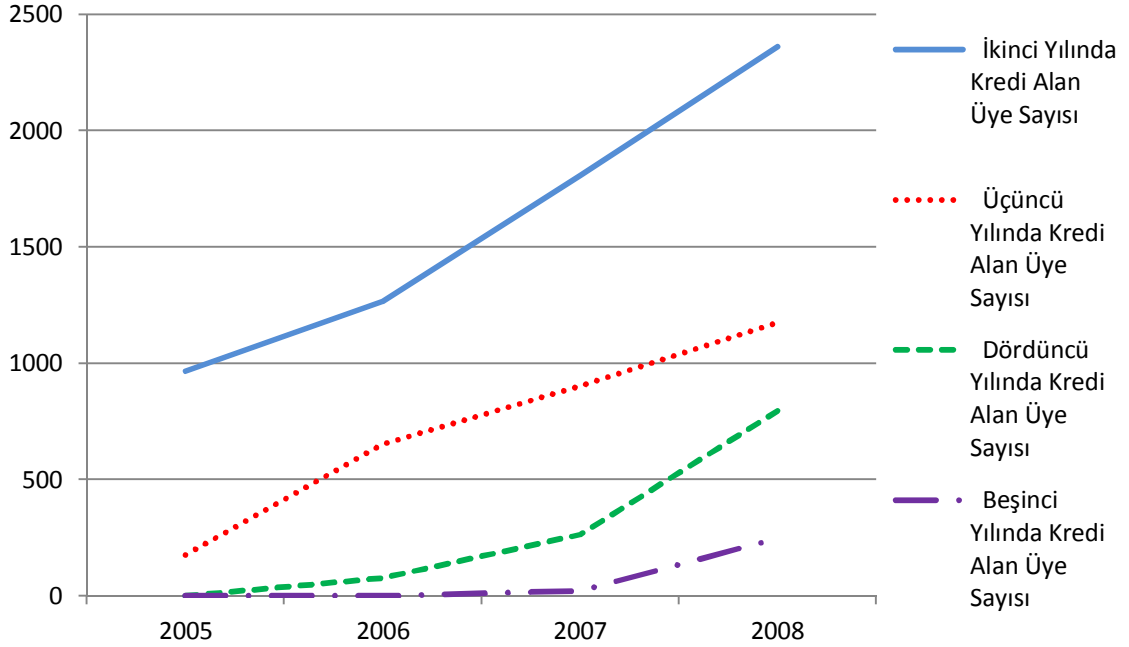
---

²⁶⁵ ACCION International, < <http://www.accion.org/> >

²⁶⁶ Bkz. WEBER, H., 2001, "The Imposition of a Global Development Architecture: The Example of Microcredit", **Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation**, Working Paper No: 77/01, University of Warwick, Coventry; ROSENBERG, R., 2010, "Does Microcredit Really Help Poor People?", **CGAP Focus Note**, No 59, s. 1-2; GALPERIN, B. L., 2007, "Micro-Entrepreneurs: From Rags to Riches?", **Proceedings Academy of Entrepreneurship**, Vol 13, No. 1.

projesinden tekrar kredi kullananların durumunu göstermektedir. Tekrar kredi kullananların sayısında bir artış söz konusudur.

Grafik 12 TGMP Projesinde Tekrar Kredi Alanların Gelişimi

Kaynak: TGMP, 2005 – 2006 – 2007 – 2008 Faaliyet Raporları

Yukarıdaki grafik, başka bir açıdan, yoksul insanların sürdürülebilir bir finansman sağlamalarının göstergesi olarak da kabul edilebilir. Bu nedenle tekrar kredi kullanmak bir sorundan ziyade, güvenilir ve düzenli finansmana ulaşma olanağı olarak değerlendirilebilir. Dolayısı ile mikro krediye yönelik eleştirilerde doğruluk payının olduğu düşünülmeyle birlikte, mikro kredi ile sağlanan sonuçların da göz ardı edilmesi mümkün değildir. Yoksullar için düzenlenen pek çok proje olmasına karşın, uygulanan projelerin çoğunun bir defaya mahsus olmak üzere düzenlenmesi sebebiyle, ilk defa yoksul kesimler kendilerini düzenli olarak finanse edebilecekleri bir sistem bulmuş ve başkalarına bağımlı olmadan kendi hesaplarına çalışabilecekleri bir iş yaratma fırsatına kavuşmuşlardır. Bu fırsat, kıramadıkları yoksulluk zincirinden kurtulmaları için bir olanak sağlamaktadır. Ayrıca mikro kredi ile yoksullar, kayıt dışı alternatif finansman sağlayıcılar olan ve yüksek faiz oranı uygulayan informal finansörlere muhtaç olmak durumunda kalmamaktadırlar.

Mikro kredi eleştirilerde olduğu gibi, küresel finansman sektörünün faaliyet alanını genişletmek için tasarlanmamış, Prof. Muhammed YUNUS tarafından ders verdiği üniversitesinin yakınında yaşayan yoksul insanların başkalarına bağımlı olarak yaşamaktan kurtulup, kendi hesaplarına çalışabilecekleri bir alan yaratarak, çıkış yolu olması için tasarlanmıştır. Mikro kredinin büyüyerek aktif büyüklüğü 65 milyar doları aşan bir sektör²⁶⁷ haline gelmesinin arkasında yoksullara sağladığı bu fırsat yatmaktadır. Her ne kadar ticari bankaların mikro finans alanında yatırım yaparak mikro kredi hizmeti vermesinde kar elde etme amacı olsa da mikro kredinin temel boyutu yoksulluktan kurtulmaktır.

---

²⁶⁷ Mikrofinance Information Exchange, Mix Market, <<http://www.mixmarket.org/>>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MİKRO KREDİ UYGULAMALARININ KADIN İSTİHDAMININ GELİŞİMİNE ETKİSİ

1976 yılından beri “Mikro Kredi” kapsamında yürütülen çalışmaların yoksullukla mücadelede çok sayıda olumlu sonuçlar yarattığı ve özellikle yoksul kadınlar üzerinde pozitif bir etki yaptığı belirlenmiştir.²⁶⁸ Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yapılan araştırmalara göre, mikro kredi gerek ücretli gerekse de kendi hesabına çalışma olanaklarını artırarak istihdamın artmasına katkıda bulunmakta, böylece hane halkı gelirlerinin istikrar kazanmasına yardımcı olmaktadır.²⁶⁹ Elde edilen sonuçların etkinliği, Bangladeş’te başlayan mikro kredi uygulamalarının Türkiye’nin de aralarında bulunduğu pek çok ülkeye yayılmasına neden olmuştur. Mikro kredi uygulamalarında çeşitli olumsuz sonuçlar da olabilmektedir.²⁷⁰ Fakat elde edilen olumlu sonuçların etkileri nedeniyle Birleşmiş Milletler 2005 yılını Uluslararası Mikro Kredi Yılı olarak ilan etmiştir.²⁷¹ Dünya çapında kongre ve sempozyumlar düzenlenmiş ve bu çerçevede Küresel Mikro Girişimcilik Ödülü verilmeye başlanmıştır.²⁷² Bangladeş’te mikro kredi uygulamasını başlatarak sağladığı katkı nedeniyle Prof. Muhammed YUNUS’a, “Yoksulların Bankacısı” ünvanı ile 2006 yılında Nobel Barış Ödülü verilmiştir.

Mikro kredi ile ulaşılmak istenen nihai amaç insanları (özellikle de kadınları) yoksulluktan kurtarmaktır. Bunun için seçilen yöntem ise, yoksullara çok düşük tutarlarda kredi verilmesi ve kendi işlerini kurabilecekleri bir sermaye oluşturmalarını

---

²⁶⁸ MACLSAAC, N, 1997, “The Role of Microcredit in Poverty Reduction and Promoting Gender Equity”, **South Asia Partnership Canada**, Strategic Policy and Planning Division, Asia Branch Canada International Development Agency, s. 4.

²⁶⁹ ILO, 2002, “Microfinance for Employment Creation and Enterprise Development”, **ILO Committee on Employment and Social Policy**,. Genova, s. 4.

²⁷⁰ Güney Kore’de mikro kredi uygulanmasında, finansman sağlanmasına (3 milyon \$) rağmen, kurumsal yapılanma sorunları nedeniyle başarısız sonuçlar alınmıştır. Bkz. <<http://www.microcapital.org/the-korea-times-of-south-korea-says-microcredit-is-a-failure-due-to-lack-of-private-donations-and-government-support/>>

²⁷¹ Bu çerçevede 2005 yılı sonuna kadar 100 milyon yoksul insana ulaşılması ve kendi hesabına çalışma olanaklarının yaratılması amaç olarak belirlenmiştir. Bkz. HARRIS, s. 1.

²⁷² 2005 Uluslararası Mikro Kredi Yılı hakkında Bkz. < <http://www.yearofmicrocredit.org> >

sağlamaktır. Bu noktada yapılan yoksulları işgücüne kendi hesaplarına çalışmaları yoluyla dâhil edip gelir getirici faaliyetlerde bulunmalarının sağlanmasıdır.²⁷³ Çünkü bu insanlar geleneksel finans sistemi tarafından düşük gelirleri ve teminat gösterememeleri (dolayısı ile yoksul olmaları) nedeniyle dışlanmaktadır.

Bu bölümde, mikro kredinin kadın istihdamının gelişimine etkisi açıklanmaya çalışılacak ve Türkiye’de 2002 yılında uygulanmaya başlayan mikro kredi projelerinin kadın istihdamının gelişimine etkisi incelenecektir.

4.1 Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları

Türkiye’de mikro finansman, bir görüşe göre, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki para vakıflarında uygulanmaktaydı. Bu dönemde nakde sıkışan küçük esnaf, vakfa başvurarak evini teminat gösterip nakit alır ve kendi evinde kira ödeyerek oturur, borcu bitince tekrar evine sahip olurdu. Vakıf bu hizmetinin yanında fakirlere yiyecek yardımı, yolları tamir gibi sosyal hizmetlerde de bulunurdu. Cumhuriyet döneminde ise kredi birlikleri, kooperatifler, emanet sandıkları küçük esnafın nakit ihtiyaçlarını karşılamak için başvurabildikleri kurumlar olmuşlardır. Bunun ötesinde Halk Bankası, Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası küçük ölçekli işletmelere, çiftçilere devlet destekli uygun kredi veren kuruluşlar olmuşlardır.²⁷⁴ Mikro-finans ticari bankaların portföyünde önemli bir paya sahiptir. Uluslararası standartlara göre Türkiye’de 6.000 €’ya kadar olan krediler mikro kredi sayılmaktadır.²⁷⁵

2000’li yıllara kadar Türkiye’deki mikro finansa yönelik resmi ve gayri resmi kurumların informal finans kaynakları, Halk Bankası, Ziraat Bankası ve Vakıf Bank olduğu belirtilmektedir.²⁷⁶ 1933 yılında kurulan Türkiye Halk Bankası, halktan topladığı mevduatı özellikle ülkedeki esnaf-sanatkar ve küçük meslek sahiplerine iş kurmak için ihtiyaç duydukları kredi imkanını sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1951 yılından

²⁷³ ARMENDÁRİZ, B., 2009, “Microfinance for Self-Employment Activities in the European Urban Areas: Contrasting Crédal in Belgium and Adie in France”, **Centre Emile Bernheim**, Working Paper No: 09-041, s. 8.

²⁷⁴ DOLUN, s. 21.

²⁷⁵ MAURER, K. ve Diğ., 2005, **Türkiye’de Küçük İşletmelerin Finansmanı**, Avrupa Komisyonu Küçük İşletmeler Kredi Programı (SELP), s. 7.

²⁷⁶ WILSON, K., GÜZEL, A., TAYMAZ, E., 1997, **UNDP Microfinance Assessment Report for Turkey**, UNDP, Ankara, s. 4.

itibaren Halk bankası, Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri kefaleti ile kredi dağıtacağı bir sisteme geçmiştir.²⁷⁷ Bu amaç çerçevesinde Haziran 2002 sonunda Halk Bankası, TESK'e kayıtlı 120.000 ile 130.000 arasındaki mikro ve küçük işletmeye kredi sağlamıştır. Kredi alan bu işletmelerin resmi sektöre kayıtlı olmaları ve teminat talebini karşılamaları, bu bankaların yoksul insanlara oranla maddi yönden daha iyi durumda olanların bulunduğu bir pazarı hedeflediğini göstermektedir.²⁷⁸

Yoksulluğu Azaltma Projesi kapsamında, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) 2002 yılının Haziran ayında MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesini İstanbul ve Kocaeli'ndeki kadınlara mikro kredi vermek amacıyla kurmuştur. Diğer uygulamalardan biri ise, Bangladeş merkezli Grameen Bank'ın desteği ile Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ve Diyarbakır Valiliği'nce 11 Haziran 2003 tarihinde pilot bölge olarak seçilen Diyarbakır'da başlatılan projedir. Bu proje kapsamında 28 Eylül 2007 tarihine kadar 6.126 kişiye toplam 8.248.656,50 TL kredi sağlanmıştır.²⁷⁹ Kadınların ekonomik açıdan güçlendirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması, kadınların kendilerine olan özgüven ve saygılarının artması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. İl Özel İdaresi Kanununun 6'ncı maddesinin (a) bendinde İl Özel İdaresinin görev ve yetkileri arasında yoksullara mikro kredi verilmesinin de yer alması nedeniyle, bu kanunun söz konusu maddesinin özellikle pozitif ayrımcılık içerecek şekilde kadın yoksulluğunu azaltmaya yönelik olarak 81 İl Valiliği tarafından uygulanması Genel Müdürlük tarafından talep edilmiştir. Bu kapsamda, mikro kredi uygulamasının ilki Van ilinde başlatılmış ve 709 kadın bu imkândan yararlandırılmıştır. Mersin ilinde ise hedef kitlesi yoksul kadınlar ve genç işsizler olan "Yoksullar İçin Mikro Kredi Projesi" kapsamında 144 kadına mikro kredi verilmiştir.²⁸⁰

4.1.1 Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV-MAYA)

Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV), 1986 yılında dar gelirli kadınların yaşam kalitelerini ve ekonomik durumlarını iyileştirmelerine destek olmak ve yerel

---

²⁷⁷ ADAMAN, F., BULUT, T., 2007, **500 Milyonluk Umut Hikayeleri**, İletişim Ya., İstanbul, s. 119-120.

²⁷⁸ BURRITT, s. 28-29.

²⁷⁹ KSGM, 2008, s. 32.

²⁸⁰ KSGM, 2008, s.16.

kalkınmada liderliklerini güçlendirmek amacıyla kurulmuş, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütüdür. 29.01.2001 tarihli, 2001-2009 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına kuruluş statüsü bulunmaktadır. Ayrıca, MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesi Haziran 2002'de Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı'nın (KEDV) bir iktisadi işletmesi olarak kurulmuştur. Amacı, küçük çaplı bir iş yapmakta olan dar gelirli kadınlara bu işlerini geliştirebilmeleri ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmeleri için küçük miktarlarda borç para vermektir. Maya Türkiye'nin ilk mikro kredi kurumudur. Merkezi İstanbul'da olan MAYA, operasyonlarına 1999 depreminden en çok etkilenen illerimizden biri olan Kocaeli'nde başlamış, Kocaeli'nde ilk kredileri Ağustos 2002'de, İstanbul'da Haziran 2003'te, Düzce'de Ağustos 2004'te, Sakarya'da da Kasım 2005'te vermiştir. 31 Aralık 2009 itibariyle toplam 1.854 aktif üyesi vardır ve toplam 9.253 adet kredi verilmiştir. Verilen kredilerin toplam tutarı 7 milyon 54 bin TL'yi geçmiştir.²⁸¹

Mikro finans, dar gelirli insanların kendilerinin ve ailelerinin geçimlerini sağlayabilmeleri amacıyla gelir elde edebilmeleri için kendi işletmelerini kurmaları veya geliştirmeleri için verilen kredilerin ve diğer finansal hizmetlerin (tasarruf hizmetleri, iş geliştirme programları, konut, ihtiyaç ve eğitim kredileri gibi) tümüdür. Dar gelirli kesimlere verilen bu tür kredilerin mikro ve makro ölçekte faydaları şu şekilde sıralanabilir: Dar gelirli kesimin yaptıkları küçük çaplı işleri geliştirerek daha fazla gelir elde etmeleri ve hane gelirlerinin artması; finansal sektörün sınırlarının genişletilmesi; bu sektörün dışında kalan grupların ekonomik faaliyetlere aktif olarak dahil edilmesi ve kayıtsızların zamanla kayıtlı hale gelmesi; daha geniş kitlelere ulaşabilen bir ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır.²⁸²

MAYA kendi işini yapan kadınlara borç para sağlamaktadır. Kadın mikro girişimciler genellikle dar gelirli grup içinde yer almaktadırlar. Yaptıkları işler ticaret (%66), üretim (%26) ve hizmet (%8) sektörlerinde odaklanmakta ve küçük yiyecek işleri, evden satış, giysi dikişi/tamiri, el işleri ve kuaförlük gibi işleri içermektedir. Çoğunluğu (%74) ev temellidir; geri kalanlar da semt pazarlarında, sokak tezgâhlarında ya da

---

²⁸¹ The Microfinance Information Exchange, <<http://www.mixmarket.org>>

²⁸² Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, <<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=mikro-finans-nedir>>

kendilerine ait olan veya kiraladıkları küçük dükkanlarda çalışmaktadırlar. Bu kadınlar, iş alanlarını geliştirmek, sabit varlıklar satın almak ya da işletme maliyetleri için finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. Ulaşılabilir kredi kaynakları, ürün için kredi veren toptancılar ya da bankalar tarafından kayıtlı işlere verilen ya da 2 kefile verilen 1 milyar TL ve üzerindeki ihtiyaç/tüketici kredilerinden oluşmaktadır. Oysa mikro girişimcilerin büyük çoğunluğu (%80) kayıtlı değildir ya da kefil bulamamaktadırlar.

MAYA borç verme metodolojisi, ekonomik olarak aktif olan ancak bankaların talep ettiği koşulları ve teminatları sağlayamadığı için finansal hizmetlere ulaşamayan dar gelirli kadınları hedeflemektedir. Bu sebeple geleneksel teminat sisteminin yerine kadınlar arasındaki dayanışmanın temel alındığı "Dayanışma Grupları"na kredi vermektedir. Her üyenin kendi borcuyla beraber diğer üyelerin borcundan da sorumlu olduğu bu Dayanışma Grupları, hem MAYA'ya bir tür sosyal teminat sağlayarak riskini azaltır, hem de kadınların sorunlarını paylaşmaları ve birbirlerine destek olmaları için bir zemin sağlayarak toplum içindeki dayanışmayı güçlendirir. MAYA'nın kredilerinin koşulları şu şekildedir:

- Krediler 3-10 kadından oluşan Dayanışma Grupları'na verilmektedir.
- İlk kredi meblağı en az 100, en fazla 900 TL'dir.
- Krediler 3-12 ay vadeli ve ödemeler aylık olarak yapılmaktadır.
- MAYA'nın sürdürülebilirliğini sağlayacak gerçekçi bir faiz oranı uygulanmaktadır. Dayanışma Grubu'nun her üyesi kredi almadan önce talep ettiği kredinin %10'unu grubun ortak tasarruf hesabına yatırmaktadır.
- Krediden yararlananlar istedikleri takdirde tekrar kredi alabileceklerdir. Kredi miktarı tekrar kredilerde %25'i bulan düzeyde artar.

MAYA, üyelerinden gelen talepler sonucunda, teminat gösterebilen kişiler için bireysel iş geliştirme kredileri, iş kurmak isteyen kişiler için iş kurma kredileri, düzenli ödeme yapan üyeleri için de eğitim, sağlık, fatura ödemeleri gibi acil giderler için ihtiyaç kredileri vermektedir.

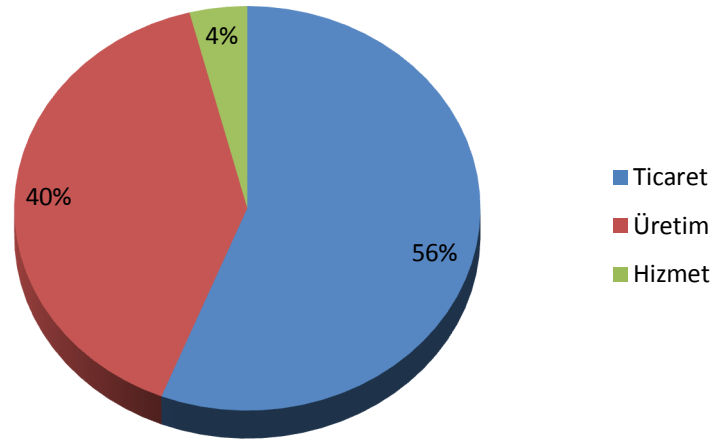
Tablo 42 MAYA Performans Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Aktif Büyüklüğü	259.159	243.949	859.236	1.112.132	1.064.984	969.292	1.165.173	1.380.591	
Kredi Portföyü	13.176	193.117	563.734	590.020	766.361	852.194	1.058.939	1.266.492	1.269.776
Aktif Borçlu Sayısı	37	364	1.058	1.301	1.689	1.905	1.045	1.854	1.777
Ortalama Kredi Büyüklüğü	356,12	530,54	532,83	454	454	447	1013	683	715
Karlılık %	-680,89	-661,18	-89,23	-7,46	-26,06	-19,93	16,42	17,84	

Kaynak: The Microfinance Information Exchange, 2011<<http://www.mixmarket.org>>

2002 yılında 13.176 TL kredi dağıtarak mikro kredi vermeye başlayan MAYA, 2009 yılında gelindiğinde 1 milyon 266 bin TL kredi büyüklüğüne ulaşmıştır. Aynı dönemde 37 kişi ile başlanan mikro kredi yolculuğu 2010 yılında kredi verilen 1.177 kişi ile birlikte toplamda 11.030 kişiye ulaşmıştır. MAYA ticari olarak faaliyet gösteren bir mikro kredi işletmesi olarak son iki yıl içerisinde kara geçmiştir. 2002-2009 yılları arasında 5 milyon TL üzerinde kredi veren MAYA'nın kredilerin sektörlere dağılımı aşağıdaki gibidir.

Grafik 13 MAYA Mikro Kredilerinin Sektörlere Göre Dağılımı

MAYA kredilerinin % 56'sı ticari sektörde, % 40'ı üretim sektöründe ve % 4'ü hizmet sektörüne aktarılmıştır. Krediler alan müşterilerinin % 72'si işyeri olarak evini, % 25'i bir dükkanı ve % 3'ü tezgahları kullanmıştır. Kredilerin işkolu bazında dağılımına

bakıldığında; % 25 el işi/dantel, % 23 tuhafiyeye malzemesi üretim ve satışı, % 20 kozmetik ve temizlik malzemeleri, % 10 terzilik ve % 5 takı ve hediyelik eşya üretim ve satışı şeklinde bir dağılım görülmektedir.²⁸³

4.1.2 Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı (TGMP)

Bu proje, Grameen Trust ve Türkiye İsrarı Önleme Vakfı arasında ve Diyarbakır Valiliği tarafından onaylanan bir protokolle 11 Haziran 2003 tarihinde başlamıştır. Bir proje direktörü ve ikisi alan yöneticisi olmak üzere, 3 yabancı uzman ve 9 yerel çalışanla projeyi yürütmekte olan Grameen Trust'ın, toplamda 900 bin dolar dağıtarak geri dönüşümünü sağlayacağı 3. yılsonunda, projeyi tamamen yerel aktörlere devretmesi öngörülmüştür.²⁸⁴

Diyarbakır'da başlatılan projenin ilk kredileri 18 Temmuz 2003 tarihinde 6 kişiye verilmiştir. 19 Şubat 2005 tarihi itibarıyla; Diyarbakır'da 69 merkezde 212 gruba ve Bismil'de 29 merkezde 96 gruba olmak üzere toplam 1.513 yoksulun yoksulu kadına 970 bin TL kredi verilmiştir. Diyarbakır'da verilen mikro krediler 100 TL ile 700 TL arasında değişmektedir.

Diyarbakır'dan sonra Batman Valiliği'nce mikro kredi uygulamasına başlanmıştır. Verilen krediler 1 yıllık olup haftalık geri ödemelerle alınmaktadır. Verilen kredilerde kredi alanlardan %20 hizmet maliyeti alınmaktadır. Hizmet maliyetinin alınmasının iki sebebi; işletme maliyetinin karşılanması ve mikro kredi projesinin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.²⁸⁵ 2006 yılında bu rakam 3.288 kişiye ve verilen kredi toplamı ise 3.269.265 TL olarak gerçekleşmiştir. Kredileri kullananların dağılımı ise aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

---

²⁸³ KORKMAZ ve Diğ., s. 97-100.

²⁸⁴ ÖZAR, s. 20.

²⁸⁵ AKGÜL, A., 2005, **Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi Bilgi Notu**, TİSVA, Ankara, s.2.

Tablo 43 Grameen Diyarbakır Mikro Kredi Projesi Kredi Kullanım Alanları

Kullanım Alanı	Oran(%)	Kapsam
Yeni İşletme	27	Bakkal, kahvehane, terzi, kuaför, sobacı dükkanı, camcı, kasap, kasetçi, elektrik malzemesi, mermer dükkanı
Ticari Faaliyetler	18	Hayvan alım-satımı, açıcılık, sebze ve meyve alım-satımı, hayvan yemi alım-satımı, halı alım-satımı, biber alım-satımı, boyacılık için malzeme alımı
Hayvancılık	17	Süt ineği, inek yetiştiriciliği, keçi ve koyun yetiştiriciliği gibi faaliyetler
Üretim	16	El sanatları, yoğurt yapımı, peynir yapımı, çocuklar için kıyafet yapımı, tatlı yapımı, çeyizlik eşya yapımı
Seyyar Satıcılık	8	Sebze, kıyafet, ekmek, çikolata, çerez, balık satışı
Ziraat	4	Sebze, pamuk, buğday yetiştiriciliği
Diğer	10	Güzellik malzemesi satımı, bisiklet kiralama, dikiş-nakiş makinesi, çamaşır makinesi, motosikletle eşya taşıma, buzdolabı alıp buz satımı gibi hizmetler

Kaynak: AKGÜL, A., 2006, **Mikro Kredi Uygulamasında 3000'den Fazla Üyeye Kredi Verildi**, TİSVA, Ankara, s.3'dan yararlanılarak tablolaştırılmıştır.

Türkiye Grameen Mikrokredi Programı kar amacı gütmeyen bir mikro finans uygulamasıdır. Misyonu, girişimci bireylere (özellikle kadınlara) kredi temin etmek suretiyle, yoksulluğu hayatlarından silmelerine yardımcı olmaktır. TGMP'nin amacı, toplumundaki yoksul nüfusu azaltmak amacıyla, Türkiye'nin kırsal ve kentsel bölgelerinde yaşayan özellikle yoksul kadınların gelir getirici faaliyetlerini ve küçük çaptaki işlerini desteklemek adına onlara kredi sağlamaktır.²⁸⁶ Bu amaç doğrultusunda oluşturulan kredi hizmetleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 44 Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı Kredi Türleri

Kredi Türü	Kapsamı
Temel Kredi	Temel kredi TGMP'nin ana kredisidir. Tüm üyeler bu krediden faydalanabilirler. Temel kredi süresi 3 ay ile 3 yıl arasındadır. Üyelerin çoğunluğu bu krediyi bir yıllığına almayı tercih etmektedir. Bir üye hiçbir zorluk yaşamadan kredi çekebilir. Bu kredi sisteminde, üyeler 6 ay sonra yeni bir kredi çekebilirler.
Sözleşmeli Kredi	TGMP'nin direkt olarak verdiği bir kredi çeşidi değildir. Üyeler kredi geri ödemelerinde karşılaşılabilecek olası güçlüklerle alternatif bir çözüm yoludur. Bir üye kredi geri ödemesinde zorluk çekmeye başladığında, sistem onun kredi geri ödeme süresini uzatarak ona işlerini kolaylaştıracak bir imkân sağlar. Bu sayede üye hem kredisini ödemekte yaşadığı zorluktan kurtulur hem de gelecekte ödemelerini zamanında yapabilmek amacıyla daha çok çalışır.

²⁸⁶ TGMP, 2009, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 7.

Kredi Türü	Kapsamı
Girişimci Kredisi	Yetenekli, başarılı, çalışkan aynı zamanda TGMP'nin desteğiyle işlerini büyütmek isteyen üyeler için kredi programıdır. 2008'in Aralık ayı itibariyle 48 üyeye toplam 94.657 TL girişimci kredisi verilmiştir.
Mücadeleci Vatandaş Kredisi	Dilenerek yaşayan insanlar toplumun en savunmasız ve en dışlanmış grubundandırlar. TGMP toplumumuzda her gün karşılaştığımız dilenciler, hiçbir geliri olmadığı için sokakta yaşayan evsiz insanlar gibi mücadeleci bireyler için de bir kredi programı geliştirmiştir.
Mikosera	TGMP, 2008'in Mayıs ayında Mikrosera programını başlatmıştır. Bu program, üyelere meyve ve sebze yetiştirmede kullanılacak küçük bir sera sistemini tanıtmaktadır.
Hayvancılık Kredisi	TGMP hayvancılık kredisi, mevcut üyelere yönelik ek bir kredidir. Daha önce sığır yetiştiriciliği konusunda deneyimi olan üyelere verilir. TGMP 129 üyeye toplam 129.000 TL hayvancılık kredisi dağıtmıştır.

Kaynak: TGMP, 2009, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 15-17'den yararlanılarak tablolandırılmıştır.

TGMP, kuruluşundan sonra 2007 yılından itibaren büyümeye başlamış ve ülke çapında şubeler açmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak üye sayısı ve dağıtılan kredi miktarı artmaktadır. 2003 yılında 2 şube, 8 çalışan ve 292 üyeye dağıtılan 142.100 TL tutarındaki kredi 2009 yılında 56 şube, 194 çalışan ve 28.314 üyeye dağıtılan 41.175.378 TL tutarına ulaşmıştır.

Tablo 45 TGMP Gelişim Süreci (2003-2009)

Bilgiler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Şube sayısı	2	2	3	3	9	16	56
Personel Sayısı	8	15	25	39	60	124	194
Üye Sayısı	304	1.328	2.882	4.050	7.397	16.556	29.077
Mikrokredi Kullanan Üye Sayısı	292	1.275	2.851	3.385	6.925	15.369	28.314
Dağıtılan Kredi Miktarı	142.100	819.437	2.460.334	4.998.936	9.580.336	20.008.555	41.175.378

Kaynak: TGMP, 2009, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 21.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi TGMP önemli bir büyüme kaydetmiştir. 2010 yılında ise TGMP Türkiye genelinde yayılmış 65 şubesi ile 40.467 kişiye mikro kredi hizmeti vermiş bulunmaktadır. Kurulduğu günden beri TGMP üye sayısında 127 kat, dağıttığı kredi miktarında ise 447 kat artış sağlanmıştır. 2010 yılı sonu itibariyle TGMP genel verileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 46 TGMP Genel Görünüm (2010)

Şube Sayısı	65
Merkez Sayısı	2.906
Grup Sayısı	10.649
Üye Sayısı	42.306
Kredi Alan Üye Sayısı	40.467
Dağıtılan Toplam Para (TL)	74.122.621
Geri Alınan Mikrokredi Tutarı (TL)	55.719.518
Vadesinde Geri Alınan Mikrokredi Oranı (%)	100

Kaynak: TGMP,2011 Ocak 1. Haftalık Rapor, < <http://www.tgmp.net/finansal.html>>

4.1.3 Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)

Ülkemizde uygulanmakta olan yapısal reform programını desteklemek amacıyla, Dünya Bankası'ndan sağlanan ek finansman kapsamında 500 Milyon ABD Doları, sosyal yardım sisteminin güçlendirilmesi ve reform programının sosyal etkilerinin azaltılması için T.C. Hükümeti ve Dünya Bankası arasında 14 Eylül 2001 tarihinde imzalanan ve 28 Kasım 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Sosyal Riski Azaltma Projesi İkraz Anlaşması'yla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün kullanımına ayrılmıştır. Bu anlaşmayla Türkiye'de kısa ve uzun dönemde yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

2002 yılında uygulamaya konulan ve 31 Mart 2007 tarihinde son bulan SRAP, birbiriyle bağlantılı dört bileşenden oluşmaktadır. Bunlar:

- Yaşanan ekonomik krizin muhtaç nüfus üzerindeki etkisini azaltma (Hızlı Yardım Bileşeni)
- Yoksullara hizmet ve sosyal yardım sağlayan devlet kurumlarının kapasitesini artırma (Kurumsal Gelişim Bileşeni)
- Temel Sağlık ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi için nüfusun en yoksul % 6'lık bölümüne yönelik bir sosyal yardım sistemi kurma (Şartlı Nakit Transferi Bileşeni)
- Yoksulların gelir elde etme ve istihdam fırsatlarını artırma (Yerel Girişimler Bileşeni)

SRAP Yerel Girişimler Bileşeni kapsamındaki proje destekleri (Gelir Getirici, İstihdama Eğitimi, İşbirliğine yönelik sosyal yardım/hizmet amaçlı, geçici istihdam ve toplum kalkınması projeleri) ve Şartlı Nakit Transferi Bileşeni (ŞNT Sağlık ve Eğitim Yardımları) 31 Mart 2007 tarihinden itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün sosyal yardım ve proje destek programları bünyesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla sürdürülmektedir.²⁸⁷ SARP çerçevesinde yürütülen projelerde 3.676 kadına 9.569.968 TL tutarında proje desteği yapılmıştır. Kadınların yer aldıkları alt proje grupları aşağıdaki gibidir.

Tablo 47 SRAP Kapsamında Kadınların Yer Aldıkları Proje Gruplarının Dağılımı

Alt Proje Grubu	Toplam Yararlanıcı Sayısı	Toplam Kadın Sayısı	Talep Edilen Toplam Bütçe (TL)	Onaylanan Toplam Bütçe (TL)	Kadınlara Yönelik Onaylanan Toplam Bütçe
Açık alanda sebzeçilik	260	45	605.762	422.155	73.065
Havyar barınağı	5	1	68.679	7.300	1.460
Ağaç işleri atölyesi	112	10	227.358	139.918	12.493
Arıcılık	2.506	144	9.142.447	7.126.975	409.531
Atölye	202	30	1.117.021	929.716	138.077
Bağcılık	225	45	1.102.871	594.749	118.950
Balıkçılık	115	3	341.334	265.692	6.931
Sebzeçilik	633	87	2.287.433	1.231.891	169.312
Siğircilik	876	175	3.208.055	2.461.193	491.677
Ceviz yetiştirme	61	26	54.546	24.846	10.590
Çiçekçilik	373	49	1.146.222	662.937	87.088
Çilek yetiştirme	393	40	867.180	508.842	51.791
Diğer	218	13	887.208	715.699	42.679
Dikiş/nakış	81	71	349.781	275.891	241.830
Galoş yapımı	10	5	11.696	12.983	6.492
Halı/kilim dokumacılığı	6	3	29.399	23.370	11.685
Hediyelik eşya	22	9	56.373	54.707	22.380
Hizmet işyerlerine destek	337	46	1.767.333	1.466.291	200.147
Tahıl üretimi	58	15	20.833	7.150	1.849
İmalat işyeri açılışı	263	55	1.524.782	1.376.007	287.758
Makine temini	229	47	487.291	309.214	63.463
Seracılık	1.024	164	3.894.366	2.456.488	393.422
Giyim eşyaları	93	89	455.460	332.832	318.517
Koyunculuk	13.687	681	50.208.001	37.594.566	1.870.527
Küçükbaş hayvancılık	215	17	841.500	780.207	61.691

²⁸⁷ TC Başbakanlık, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, <<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/203/Uygulaması+Biten+Projeler/>>

Alt Proje Grubu	Toplam Yararlanıcı Sayısı	Toplam Kadın Sayısı	Talep Edilen Toplam Bütçe (TL)	Onaylanan Toplam Bütçe (TL)	Kadınlara Yönelik Onaylanan Toplam Bütçe
Kümes hayvancılığı	162	38	335.940	280.940	65.900
Mantar yetiştirme	92	20	380.614	239.530	52.072
Meyve seraları	80	19	144.910	110.032	26.133
Meyvecilik	1.149	165	1.910.199	1.276.790	183.351
Trikotaj	7	5	22.483	22.328	1 5.949
Keçi besleme	399	16	1.408.022	935.776	37.525
Sınai bitkiler üretimi	77	5	63.585	34.740	2.256
Satış ve pazarlama desteği	385	53	1.851.066	1.554.258	213.963
Soğan/sarımsak yetiştirme	59	5	21.435	19.562	1.658
Süt ürünleri	14.233	1.374	55.539.309	37.920.950	3.660.745
Süt soğutma	32	42	1 29.530	90.611	118.927
Tarım makineleri	436	14	1.021.356	746.162	23.959
Gıda maddeleri işleme	173	17	385.884	356.776	35.059
Taş/toprak işçiliği	4	1	19.520	18.150	4.538
Tıbbi bitki yetiştiriciliği	23	5	22.183	12.739	2.769
Hayvan yemi üretimi	251	16	160.012	98.897	6.304
Yem bitkileri ekimi (yıllık)	42	8	80.975	59.591	11.351
Yerel dokumacılık	59	3	276.029	277.459	14.108
TOPLAM	39.667	3.676	144.475.983	103.836.910	9.569.968

Kaynak: ECEVİT, Y., 2007, *Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, ILO, Ankara, s. 18.

2001-2006 dönemini kapsayan söz konusu SRAP projesinin amaçları; 2001 Krizinin yoksullar üzerindeki etkisini azaltmaya yönelik olarak 100 milyar dolarlık hızlı yardımın dağıtılması, yoksullara yönelik hizmet veren sosyal yardımlaşma kurumlarının geliştirilmesi, yoksullara girişimcilik ruhu aşılıyarak gelir elde etmeleri ve böylece yeni iş olanaklarına kavuşmalarının teşvik edilmesi ve Şartlı Nakit Transferi Uygulaması şeklinde sıralanmaktadır. Şartlı Nakit Transferi Uygulaması uyarınca temel eğitim, sağlık ve beslenme hizmetlerinin kalitesinin artırıldığı ve bu amaçla sosyal yardımların nüfusun % 6’sını oluşturan en yoksullara doğru yönlendirildiği nakde dayalı koşullu bir sosyal yardım sistemi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, Şartlı Nakit Transferi Uygulaması yoluyla en yoksul ailelerin eğitim, sağlık ve beslenme giderleri ile çocuklarını çalıştırmaları halinde elde ettikleri gelir devlet tarafından karşılanmış ve böylece yoksullara doğrudan gelir desteği sağlanmıştır. Hedeflenen 1,3 milyon çocuk yerine Mart 2006 itibariyle 2,3 milyon çocuğa ulaşılarak hedef aşılmıştır. Söz konusu şartlı destek sisteminin amacı, yoksulluktan dolayı çocuklarını okula gönderemeyen,

çocuklarının sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptıramayan ve çocuklarını iyi besleyemeyen ailelerin şartlı olarak verilen doğrudan gelir desteği yoluyla teşvik edilmesidir. Şartlı nakit transferleri, şartları yerine getiren annelere yapılmaktadır. Diğer yandan, yerel girişimlerin teşvik edilmesi bağlamında yoksullara gelir getirmesi beklenen küçük ölçekli projelere geri ödemeli olarak kredi verilmiş ve iş kurmak isteyen yoksullara iş kurma konusunda teknik ve eğitim desteği sağlanmıştır.²⁸⁸

4.1.4 Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV)

Toplum Gönüllüleri Vakfı, Aralık 2002'de gençlerin öncülüğünde toplumsal barış, dayanışma ve değişimi gerçekleştirme vizyonu ile yola çıkan bir sivil toplum kuruluşudur.²⁸⁹ Hedef kitlesi olarak 17-25 yaş arası gençler seçilmişlerdir. Topluma Destek Projesi kapsamında başta kadınlar olmak üzere tüm ülkede 2,5 milyon kişiye ulaşılması hedefiyle yola çıkan TGV, proje kapsamında HSBC Bankası ile bir protokol imzalamıştır. Bu protokol ile HSBC, "Mikro Kredi ile Topluma Destek Projesi" için 5 yılda 5 milyon dolarlık mikro finansman kredisi ayırdığını açıklamıştır. Mikro kredi ile Topluma Destek Projesi, sürdürülebilir toplumsal kalkınma açısından son derece önemli bir sosyal sorumluluk olarak görülmektedir. Topluma Destek Projesi ile ulaşılması hedeflenen 2,5 milyon kişilik kitleyi, öncelikli olarak kırsal ve kentsel yerleşimlerdeki gelir üretemeyen alanlarda yaşayan kadınlar ve üniversitelerden yeni mezun olmuş gençler oluşturmaktadır.²⁹⁰

TGV, çalışmamıza konu teşkil eden mikro finans programlarına dönük ilk çalışmalarına Aralık 2006'da başlamıştır. Proje ilk olarak Samsun ilinde hayata geçirilmeye çalışılmış, yöre insanlarının ekonomik zorluklarına çözüm getireceği inancıyla mikro kredi uygulamaları başlatılmış olup, kredileri dağıtacak olan ve takibini yapacak olan Toplum Gönüllüsü gençlere temel kredi bilgisini içeren eğitimler verilmiştir. Projede 19 Mayıs Üniversitesi Toplum Gönüllüleri'nin yoksullukla mücadele

²⁸⁸ DEVİREN VATANSEVER, N., 2009, "Küresel Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredilerin Rolü", **Mevzuat Dergisi**, Yıl. 11, Sayı137, <<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/05a/02.htm> ET:24.01.2010>

²⁸⁹ Toplum Gönüllüleri Vakfı, <http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=11&zoid=60>

²⁹⁰ COMCEC , 2007, **Yoksulluğun Önlenmesinde Mikro Kredi Uygulamaları ve Türkiye**, Standing Committee on Economic and Commercial Cooperation, Ankara, s. 28. <[www.comcec.org/EN/belge/arsiv/doc/TURKEY 23-07 CR\(1\)TR.doc](http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/doc/TURKEY%2007%20CR(1)TR.doc)>

amacıyla sürdürdüğü Mikro Kredi Projesi-Küçük Destek Büyük Çözüm Projesi kapsamında Mayıs 2007 itibariyle kredi sağlanan kişi sayısı 37 kişiye ulaşmıştır. Mikro Kredi Programı-Küçük Destek Büyük Çözüm Projesi, bir iş fikri olan ancak bunu hayata geçirmekte sermaye sıkıntısı olan dar gelirli aile bireylerinin, üretken birer birey olmasını, iş döngüsünün içine dahil olarak ekonomik ve sosyal bir iyileşme göstermesini sağlamak amaçlı iş fikrinin desteklenmesidir. Toplum Gönüllüleri Türkiye'deki iş alanlarının genişletilmesine ve yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak için çevrelerinde gördükleri yoksullukla Mikro kredi çalışmaları yaparak mücadele etmektedir. Toplum Gönüllüleri'nin Mikro Kredi Projesi, kredinin dağıtılması, takibi ve geri toplanması çalışmalarını gönüllü gençler tarafından yürütülen modeli ile Dünyadaki diğer uygulamalarından ayırmaktadır.²⁹¹ 2006 yılında uygulanmaya başlayan ve bir iş fikri olan ancak bunu hayata geçirebilmek için başlangıç sermayesinden yoksun olan dar gelirli bireylere destek olmayı amaçlayan Küçük Destek Büyük Çözüm Mikrokredi Projesi 2008 yılında tamamlanmıştır.²⁹² Bu proje sonuçlarına ilişkin değerlendirme raporu bulunmamaktadır.

4.1.5 İl Özel İdareleri

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6/a, 43/h maddelerinde açıklandığı üzere mikro kredi hizmeti verilmesi İl Özel İdaresinin görev, yetki ve sorumlulukları içerisinde sayılmıştır.²⁹³ Bu kanuna dayanarak Türkiye'de birçok ilde mikro kredi verilmesi ve geri alınmasına ait usul ve esaslar içeren yönetmelik ve yönergeler çıkarılarak, yönetmelikte belirlenen usul ve esaslara göre mikro kredi verilmeye başlanmıştır. İl Genel Meclisleri İl Özel İdaresinin bütçesini yaparken bütçenin belirli bir oranında olmak üzere her yıl bütçesine mikro kredi hizmetleri için ödenek ayırmaktadır. Mikro kredinin alt ve üst limiti her yıl Ocak ayı toplantısında İl Genel Meclisleri tarafından belirlenmektedir. İl Özel İdare bütçesinden verilecek mikro krediler 5302 Sayılı Kanunun 6. maddesinde belirtilen görev alanları içinde olmak şartıyla;

²⁹¹ Toplum Gönüllüleri Vakfı, <http://benimkutuphanem.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=510&zoneid=53>

²⁹² Toplum Gönüllüleri Vakfı, <http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=541&zoneid=60#mikro%20kredi>

²⁹³ Resmi Gazete, 2005, **5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu**, S. 25772.

- Üretimde bulunmak,
- Var olan işletme ve tesisleri geliştirmek,
- Yeni tesis ve işletme kurmak,
- Üretimde kullanılmak üzere alet, edevat, makine, teçhizat, bina, arazi, araç, gereç alımı, kiralanması
- Hizmet alımı projeleri ile dolu, sel, yangın vb. afetlerin zararlarının telafisinde kullanılmak üzere verilmektedir.

Bu kapsamda Kırıkkale, Van ve Kahramanmaraş, değişen İl Özel İdareleri kanunu kapsamında, İl Özel İdareleri tarafından uygulanan mikro kredi hizmetlerine örnek olarak gösterilebilir. Kırıkkale İl Genel Meclisi tarafından Şubat 2009 tarihinde karar alınan yardıma muhtaç, her hangi bir geliri olmayan ve talep eden ev hanımlarına yönelik projede kullanılmak üzere 30.000.00 TL ödenek aktarılmıştır.²⁹⁴ Benzer şekilde Van Mikro Kredi Projesinde, Ağustos 2010'da 1.637 kadına toplam 2 milyon 100 bin TL mikro kredi desteği sağlanmış olup, kredilerin geri dönüşümün ise yüzde yüz olduğunu vurgulanmaktadır.²⁹⁵

Kahramanmaraş Mikro Kredi Projesi, Kahramanmaraş Valiliği, Kahramanmaraş İl Özel İdaresi, Kahramanmaraş Belediye Başkanlığı Kahramanmaraş'lı kadınlara kendi işlerini kurmalarında yardımcı olmak amacıyla faaliyet gösteren bir projedir. Kahramanmaraş Mikro Kredi Projesi'nin temel amacı bölge kadınlarının sosyo-ekonomik özelliklerini kendi işlerini kurma imkânıyla iyileştirmek ve gitgide geliştirmektir.²⁹⁶ Bu proje ile Kahramanmaraş 2008 yılında Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından "Avrupa Konseyi Bölgeler Ödülü" Yarışması'nda yedi Avrupa Bölgesinde hazırlanan 500 proje içinde ödüle layık görülen projelerden biri olmuştur.

Bununla birlikte Türkiye'de mikro kredi ile ilgili başka bir gelişme ise derneklerin üyelerine yönelik mikro kredi hizmeti sağlamasının yolunu açmaktadır. 31 Mart 2005

---

²⁹⁴ Kırıkkale Valiliği, <http://www.kirikkaleilozelidare.gov.tr/default_B1.aspx?id=214> E.T.: 28.08.2010

²⁹⁵ Star Gazetesi, 2010, <<http://www.stargazete.com/guncel/van-da-1637-kadina-mikro-kredi-destegi-verildi-haber-289937.htm>>

²⁹⁶ Kahramanmaraş Valiliği, <<http://www.kahramanmaras.gov.tr/mikrokredi/default.asp?istek=1>>

tarix ve 25772 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Dernekler Yönetmeliği'nin 4. maddesinde tanımlanan mikro kredi, "gelir getirici bir faaliyette bulunmalarını sağlamak amacıyla sandık üyelerine ödünç olarak verilen küçük sermayeye" işaret etmektedir. Dernekler yönetmeliğinin 74. maddesindeki sandık yönergesi uyarınca mikro kredi ve diğer borç verme esas ve usullerinin belirtilmesi ile mikro kredi ve diğer borç para alacaklardan istenecek hizmet bedeli ve faiz oranlarının yönetim kurulu kararı ile belirlenmesinin zorunlu olduğu belirtilmektedir.²⁹⁷

4.2 Türkiye'deki Mikro Kredi Uygulamalarının FÜTZ (SWOT) Analizi

FÜTZ (SWOT)²⁹⁸ analizi fırsatlar, üstünlükler, tehditler ve zayıflıklar kelimelerinin birleşimidir. FÜTZ analizi, bir ülkenin, bir bölgenin veya bir kurumun iç ve dış çevresine göre durumunun analizidir. Bu çerçevede içinde bulunulan durumdan kaynaklanan fırsatlar, tehditler, üstünlükler ve zayıflıklar analiz edilmektedir. Bu analiz yoluyla kurumlar üstünlüklerinin farkına varıp zayıflıklarından kurtulma ve tehditlerden kaçınarak fırsatları değerlendirme şansına sahip olmaktadır.²⁹⁹

FÜTZ analizinde fırsatlar ve üstünlükler dış çevre kaynaklı, üstünlükler ve zayıflıklar ise iç yapı kaynaklıdır. Türkiye'de faaliyet gösteren mikro kredi kurumlarının FÜTZ analizi bu dört bileşene bağlı olarak yapılmıştır.

4.2.1 Türkiye'deki MFK'ların Fırsatları

Türkiye'de faaliyet gösteren MFK'ların dış çevreden kaynaklanan fırsatları aşağıdaki gibidir.

- Türkiye'de mikro kredi kullanma potansiyeli olan kişi sayısının Birleşmiş Milletler tarafından yapılan talep tahminine göre 1 milyon 500 bin kişinin kişi üzerinde olması,

---

²⁹⁷ DEVİREN VATANSEVER, N., 2009, <<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/05a/02.htm>>

²⁹⁸ SWOT kavramı İngilizce Strengths (Üstünlükler), Weaknesses (Zayıflıklar), Opportunities (Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) kelimelerinden oluşmaktadır.

²⁹⁹ SHINNO, H. ve Diğerleri, 2006, "Quantative SWOT Analysis on Global Competitiveness of Machine Tool Industry", *Journal of Engineering Design*, Vol. 17, No. 3, s. 257.

- Türk kadınının en kötü koşullarda ayakta kalmalarını sağlayan dirençli yapısı,
- En yoksul kesime düzenli finansman sağlayacak yapıların olmaması,
- Kadınlara yönelik istihdam olanaklarının yetersizliği,
- Kırdan kente göçün sürekliliğine bağlı olarak göç edenlerin iş arama ve işe girme motivasyonunun yüksek olması,
- Kadın işsizliğinin yüksek olması,
- İnfomal finans sağlayıcıların yüksek faiz oranı uygulanması,
- Türkiye’de infomal finans kaynaklarının kullanımının yaygın olması,
- Ülkemizde ekonomik krizlerin gerçekleşme sıklığının borçlu kesim üzerindeki etkisi,
- Türk toplumunda dayanışma ve yardımlaşma kültürünün (imece) olması,
- Türk kadınının elinden her işin gelmesi,
- Kadınların çalışma konusunda azimli olması,
- Devletin mikro krediyi teşvik etmesi,
- Türkiye’de vakıfların yaygın olmasıyla bu vakıfların mikro kredi hizmeti verme potansiyellerinin bulunması.

Ülkemizdeki MFK’lar bu fırsatları değerlendirip kullanabilirse mikro finans sektöründe daha üstün bir konuma ulaşabileceklerdir. Bu fırsatların büyük kısmı kadın istihdamının artırılması noktasında önem taşımaktadır.

4.2.2 Türkiye’deki MFK’ların Tehditleri

Türkiye’de faaliyet gösteren MFK’lara yönelik dış çevre kaynaklı tehditler aşağıdaki gibidir.

- Türkiye’de MFK’larda çalışacak nitelikli işgücünü eğitecek akademik kurumların olmaması,
- Türkiye’de mikro kredi kuruluşlarına yönelik düzenleyici üst kuruluşun olmaması,
- Türkiye’de mikro finans sistemi için hukuki düzenlemenin yapılmaması,

- Türkiye’de geçmiş deneyimler (Titan vb.) nedeniyle MFK’lara bakışın ön yargılı olması,
- Özellikle kırsal bölgelerde olmak üzere Töre kurallarının varlığı,
- Türk toplumda kadın erkek eşitsizliğinin varlığı,
- Kadınların ev, aile, çocuk ve yaşlı yükümlülükleri nedeniyle çalışmak istememesi,
- Kadınların işleri ile birlikte ev, aile ve anne sorumluluklarını birlikte yürütmek zorunda kalmaları,
- Kadınlarda özgüven eksikliği,
- Kadına yönelik şiddetin varlığı,
- Ekonomik krizlerin belirsizlik etkisi yaratarak borç almayı geciktirmesi,
- Kırsal bölgelerde “kadının yeri evidir anlayışı” nedeniyle kadınların kendi başlarına çalışmasının önündeki engeller,
- Türkiye’de Kadınların gururlu olmaları nedeniyle yardıma muhtaç durumda olduklarını ifade edememeleri,
- Yoksullara yönelik hizmet sağlayan devlet hizmetlerinin genişlemesi,
- Kadınların eğitim düzeyinin düşük olması,

MFK’ların bahsetmiş olduğumuz bu tehditleri öngörerek kendilerini önceden hazırlamaları ve uygulamalarını düzenlemeleri daha başarılı bir sonuca ulaşmalarını sağlayacaktır. Bu sonuçlardan bir tanesi de kadın istihdamının artırılmasıdır.

4.2.3 Türkiye’deki MFK’ların Üstün Yönleri

Türkiye’deki MFK’ların iç çevrelerinden (yapılarından) kaynaklanan üstün yönleri aşağıdaki gibidir.

- Mikro kredi kullanan kişi sayısı ve kullanılan kredi miktarının hızla artmakta olması,
- Mikro kredi verilen şube sayısının hızla artması,
- Türkiye’de mikro kredide % 100 olan geri ödeme oranının hiçbir kredide olmaması,

- Mikro kredi kullanımının tüketim için değil üretim amacıyla kullanılması,
- Mikro kredi pilot uygulamasının Diyarbakır'da yapılmış ve başarılı sonuç alınmış olması,
- Mikro kredinin geri ödemesinin çok düşük miktarlarda olması,
- Mikro kredide kefil uygulamasının olmaması,
- Mikro kredinin adının kredi olmasına rağmen faiz uygulanmaması,
- Mikro kredi kullanan kadınların mikro krediyi yayması,
- Mikro kredi ile kurulan işletmelerin düşük sermayeye ihtiyaç duyması,
- Türkiye'deki mikro kredi kuruluşlarının STK olması sebebiyle kar amacı gütmemesi,
- Mikro kredi ile birlikte kadınlara finansal destek yanında çeşitli eğitimlerin verilmesi,
- Mikro kredi sisteminde grup sisteminin uygulanması,
- Deneyim paylaşımı ve kıyaslama açısından Dünyada mikro kredi örnek uygulamalarının çok olması,
- Mikro kredi kullananların çalışmaya istekli kişilerden oluşması,
- MFK kuruluşları tarafından rehberlik hizmetinin etkin olarak verilmesi,

Türkiye'deki MFK'ların üstün oldukları noktaların üzerine gitmesi ve bu noktalara vurgu yaparak durumlarını daha iyi bir düzeye getirmeye çalışması gerekmektedir.

4.2.4 Türkiye'deki MFK'ların Zayıf Yönleri

Türkiye'de faaliyet gösteren mikro finans kuruluşlarının iç çevrelerinden kaynaklanan zayıf yönleri aşağıdaki gibidir.

- Türkiye'de mikro kredi uygulamalarının geç başlamış olması,
- TGMP ve MAYA dışındaki mikro finans uygulamaları sürdürülebilirlikten uzak olması,
- Türkiye'de mikro finans hizmeti olarak sadece mikro kredinin uygulanarak, mevduat, para transferi ve mikro sigorta hizmetlerinin sunulmaması,

- Mikro kredi uygulamalarında girişimci kredisi oransal olarak düşük olması,
- Mikro kredi kullananların çeşitli sıkıntıları nedeniyle sürekli olarak borç almaları nedeniyle borç döngüsüne düşmeleri,
- Türkiye'deki MFK'ların uyguladığı hizmet maliyetinin oransal olarak kredi faizlerinden yüksek olması,
- Mikro kredi kullananların sigortalı olmadığı için sağlık sorunları yaşamaları halinde borçlarını ödeyemeyecek duruma düşmeleri,
- Mikro kredi kullananların sosyal güvenlik sistemi ile bütünleşememesi,
- Mikro kredi kuruluşlarının faaliyet maliyetlerinin yüksek olması,
- Mikro kredi kuruluşlarının finansal kaynaklarının yetersiz olması,
- Ürünlerin paraya dönüştürülme süresinin uzun olması,
- Mikro kredi ile kurulan işlerin kayıt dışı ekonomi içerisinde yer alması,
- Mikro kredi ile kurulan işletmelerde makineleşmenin yetersiz olması,
- Mikro kredi hizmeti veren kuruluşların sayısının az olması,
- Mikro kredi ile üretilen ürünlerin yaygın satış olanaklarının bulunmaması,
- Mikro kredi kullanan kadınların işletme yönetim becerilerinin henüz gelişmemiş olması,
- Mikro kredi ile kurulan işlerde, üretilen ürünlerin genellikle el emeğine dayanması.

Türkiye'de faaliyet gösteren MFK'lar iç yapılarından kaynaklanan zayıflıkları belirleyerek, ortadan kaldırmaları halinde daha güçlü bir konuma ulaşacaklardır. Böylece daha etkin hizmet sağlanmış ve amaçlara daha kolay ulaşılmış olacaktır.

4.3 Mikro Kredinin Kadın İstihdamına ve Gelirine Etkisi Üzerine Araştırmalar

Mikro kredi üzerinde yapılan çalışmaların büyük bir kısmı temel çıkış noktası olan yoksulluk ile ilişkilidir. Bu çalışmalarda yoğunlukla mikro kredi kullanımları ile gelir artışı ve yaşam koşullarındaki iyileşme arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda mikro kredi ile istihdam konusunda yapılan çalışmaların sayısı oldukça

yetersizdir.³⁰⁰ Mikro kredi kullananların büyük kısmının yoksul kesimden olması nedeniyle, yaptıkları işler de büyük oranda kayıt dışı (informal) ekonomi içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle, mikro kredi kullanıcıları gerek işgücü gerekse de istihdam konusunda resmi istatistiklerde tam olarak yer almamaktadır. Ülkemizde kadınlarda kayıt dışı istihdam oranının % 58,49³⁰¹ ve kayıt dışı ekonominin (1968-2001 yılları arası ortalama) büyüklüğünün GSMH'ın % 45³⁰² olması kayıt dışılığın göstergesi olarak söylenebilmektedir.

Bu yetersizliklere rağmen, mikro kredi üzerine yapılan araştırmalarda mikro kredinin yoksulluk çemberini kırarak, yoksul insanların bu döngünün dışına çıkmalarının sağlandığına ilişkin veriler bulunmaktadır. Örneğin Grameen Bankasının Bangladeş'te uyguladığı Bisiklet Bankacılığı ile ulaşılan kırsal bölgelerde mikro kredi kullanan üyelerin, kullanmayanlardan % 50 oranında daha yüksek gelire sahip olduğu ve mikro kredi kullananların fakirliğin kısır döngüsünü kırarak yoksulluk sınırı üzerine gelire ulaştığı belirlenmiştir.³⁰³ Fakirliğin kısır döngüsünde, düşük gelire sahip olanlar az (ve ya hiç) tasarruf yapmakta, az tasarruf yaptıkları için az yatırım yapabilmekte ve az yatırım düşük verimliliğe neden olmaktadır. Düşük verimlilik ile gelirleri de düşük olmaktadır. Mikro Kredi, başka kaynaklardan borç alarak gelirlerini artıramayan yoksulların düşük gelirlerini yükseltmelerini ve bu sayede istihdamın artırılmasını sağlayarak bu fakirliğin kısır döngünün kırılmasına yardım etmektedir.³⁰⁴

---

³⁰⁰ METCALF, H., BENSON R., 2000, "From Unemployment to Self-Employment: Developing an Effective Structure of Micro-Finance Support", **National Institute of Economic and Social Research**, Discussion Paper No. 170, s. 1.

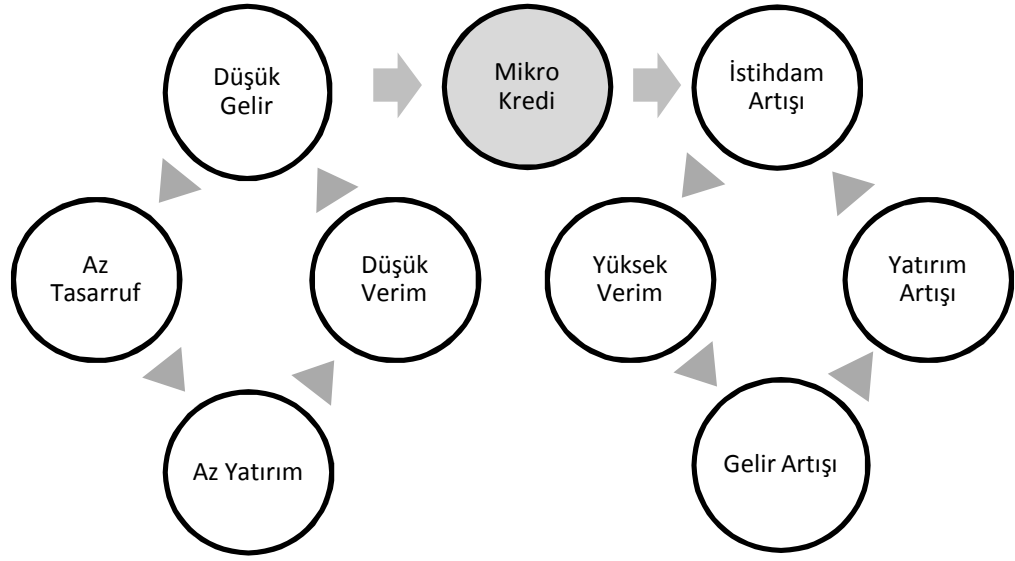
³⁰¹ TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 2010 verileridir.

³⁰² ILGIN, Y., 2002, "Kayıtdışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye'de Durum," **DPT Planlama Dergisi**, 42. Yıl Özel Sayısı, s. 150.

³⁰³ Grameen Bank, "Breaking the Vicious Cycle of Poverty Through Microcredit", <http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=128>

³⁰⁴ Bkz. BODMER, M., 2008, "Breaking the Circle of Poverty with Microfinance", Credit-Suisse, <<https://emagazine.credit-suisse.com/app/article/index.cfm?fuseaction=OpenArticle&aoid=243811&coid=92 &lang=EN>>

Şekil 8 Mikro Kredi Yoluyla Fakirliğin Kısır Döngüsünün Kırılması

Mikro finans programlarında, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere, hedef kitle yoksullar olarak belirlendiği için büyük oranda işsiz olan insanlar hedeflenmektedir. Metcalf ve Benson tarafından yapılan araştırmada, Kuzey İrlanda’da mikro kredi hedef kitlesinin % 94, İskoçya’da % 79’u ve Galler’de % 71’i işsizlerdir.³⁰⁵ Öncelikli olarak işsizlerin hedeflenmesi ile işsizlerin kendi hesabına çalışan kişiler haline gelmeleri ve kendi hesabına çalışma yoluyla gelirlerinin artması amaçlanmaktadır. Bangladeş’te Grameen Bankası Girişimci Kredisi müşterilerini kapsayan bir analizde üyelik öncesindeki ortalama gelir 5.100 Taka³⁰⁶ iken, üyelik sonrasında ortalama 15.812 Taka’ya ulaştığı belirlenmiştir.³⁰⁷ Benzer bir şekilde 1997-1999 yılları arasında Accion Comunitaria of Peru’dan (ACP) mikro kredi kullanan 305 üyeyi kapsayan bir araştırmada, müşteriler (20.429 Soles³⁰⁸) ile müşteri olmayanlar (Kontrol gurubu – 15.779 Soes) arasındaki yıllık hane geliri farkı 4.650 soles olarak belirlenmiştir. İki yıl

³⁰⁵ METCALF, H., BENSON R., s. 15.

³⁰⁶ Bangladeş para birimi.

³⁰⁷ CHOWDHURY, M. J. A., 2009, “Microcredit, Micro-enterprises, and Self-employment of Women: Experience from the Grameen Bank in Bangladesh”, **Center for Microfinance and Development, University of Dhaka**, Working Paper No. 0209, s. 18.

³⁰⁸ Peru para birimi.

içerisinde mikro kredi kullananlar ile kullanmayanlar arasında % 22 oranında bir gelir farkı yaratmıştır.³⁰⁹

Filipinler’de faaliyet gösteren Ahon Sa Hirap Inc (ASHI) üyelerine yönelik olarak yapılan araştırmada, % 66’sının kendi hesabına çalışan kişiler olduğu belirlenmiştir. Mikro kredi kullanımı öncesi % 76 olan yoksulluk durumu % 13’e gerilemiştir. Araştırma kapsamında oluşturulan kontrol grubunda bulunanlarda yoksulluk oranı % 50’de kalmıştır.³¹⁰ Karlan ve Zinman tarafından Güney Afrika’da yapılan bir araştırmada mikro kredi kullanıcılarının 6-12 ay içerisinde istihdam durumlarında ve gelirlerinde iyileşme olduğu belirlenmiştir.³¹¹

Bangladeş’te 500 mikro kredi kırsal kalkınma programı müşterisine yönelik yapılan bir araştırmada, kredilerin % 80 oranında üretime dönük yatırımda kullanıldığı, % 20’sinin ise tüketime veya mevcut yatırımı büyötmeye yönelik olarak kullanıldığı belirlenmiştir.³¹² Uganda’da faaliyet gösteren 3 mikro kredi kuruluşu üyeleri üzerinde 1997 ve 1999 yılları arasındaki dönemde iki aşamalı olarak yapılan bir araştırmada, müşterilerin ortalama olarak kullandıkları 544 dolar tutarındaki krediler esas alınmıştır. Araştırmada dört dönem kredi kullanımı sonrasında, müşteri olanlar ile olmayanlar arasında; yeni ürünler ve hizmetlerin arz edilmeye başlandığı, işletmenin hizmet verdiği koşulların daha iyi duruma geldiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda işletmenin maliyetlerinin düştüğü, stokların ve satış hacminin artığı ve işletme net gelirinin artığı da belirlenmiştir.³¹³ Benzer bir şekilde, Zohir ve Martin (2004), mikro kredi kullanan işletmelerin çıktılarının artığı ve böylece istihdam fırsatlarının oluştuğunu ifade etmektedir.³¹⁴ Dünya Bankası tarafından desteklenen, Meksika’da faaliyet gösteren

---

³⁰⁹ DUNN, E., ARBUCKLE, J.G, 2001, **The Impacts of Microcredit: A Case Study from Peru**, USAID, Assessing the Impact of Microenterprise Services (AIMS), Washington D.C., s. 137.

³¹⁰ TODD, H., 2000, Poverty Reduced Through Microfinance: The Impact of ASHI in the Philippines, **CASHPOR Financial Services**, Washington, D.C., s. 16-22.

³¹¹ KARLAN, D., ZINMAN, J., 2007, "Expanding Credit Access: Using Randomized Supply Decisions to Estimate the Impacts." **Yale University Economic Growth Center**, Discussion Paper No. 956, s. 21-22.

³¹² HUSAIN, A. M., 1998, **Poverty Alleviation and Empowerment: The Second Impact Assessment Study of BRAC's Rural Development Programme**, BRAC, Dhaka, s. 20-21.

³¹³ BARNES, C., GAILE, G., KIBOMBO, R., 2001, **The Impact of Three Microfinance Programs in Uganda**, Assessing the Impact of Microenterprise Services (AIMS) Washington, D.C., s. 86.

³¹⁴ ZOHIR, S., MARTIN, I., 2004, "Wider Impacts of Microfinance Institutions: Issues and Concepts", **Journal of International Development**, Vol. 16, s. 318.

Banco Azteca müşterilerine Bruhn ve Love (2009) tarafından yapılan araştırmada, kayıt dışı olarak faaliyet gösteren işletmelere oranla mikro kredi kullanan işletmelerin % 7,6 daha fazla gelir elde ettikleri ve istihdamı % 1,4 oranında daha fazla artırdıklarını belirlemişlerdir.³¹⁵

Mikro kredi, uygulamalarının sonuçları nedeniyle, politikacılar tarafından da desteklenen ve teşvik edilen bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.³¹⁶ Mikro kredi uygulamalarının olumlu sonuçları ile birlikte az sayıda da olsa çeşitli uygulamalarda mikro kredinin pozitif bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Coleman (1999) tarafından Tayland'da Devlet Bankası olan Tarım ve Tarım Kooperatifleri Bankası'ndan (Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives) mikro kredi alanlar üzerinde yapılan araştırmada ise mikro kredi kullanımının olumlu bir etkisinin olmadığı bazı üyelerde negatif etkisinin olduğu belirlenmiştir.³¹⁷

Türkiye'de mikro kredi üzerine yapılan araştırmaya yönelik ilk alışmalar Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanmıştır. Burritt (2003), tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için hazırlanan "Türkiye'de Mikrofinans" raporunda, Türkiye'de mikro kredi arz ve talebine değinerek, yasal çerçeveyi belirlemeye çalışmıştır.³¹⁸ Araştırmasında, Türkiye'de mikro kredi kullanma potansiyeli olan hedef kitleyi 1 milyon 84 bin kişi ile 1 milyon 627 bin kişi arasında tahmin etmiştir. Grossmann (2006), Burritt ile benzer bir perspektiften değerlendirme yaparak Türkiye'de mikro kredi talep araştırması yapmıştır. Araştırmasında mikro kredi potansiyel müşterisinin 1 milyon 368 bin kişi olarak hesaplamıştır.³¹⁹ Türkiye'de yapılan mikro kredi araştırmalarının büyük çoğunluğu ise tanımlayıcı çalışmalardır. Bu alışmalar ve bulguları aşağıdaki gibidir;

---

³¹⁵ BRUHN, M., LOVE, I., 2009, "The Economic Impact of Banking the Unbanked: Evidence from Mexico", **World Bank Policy Research Working Paper Series**, No. 4981, Washington D.C., s. 16.

³¹⁶ BALKENHOL, s. 21.

³¹⁷ COLEMAN, 1999, "The Impact of Group Lending in Northeast Thailand." **Journal of Development Economics**, Vol. 60, No. 1, s. 119.

³¹⁸ BURRITT, K., 2003, **Microfinance in Turkey: A Sector Assessment Report**, United Nations Development Programme, Washington D.C.

³¹⁹ GROSSMANN, s. 27.

- Korkmaz ve diğlerleri (2004), İstanbul Ticaret Odası için yaptıkları projede, İstanbul özelinde 495'i kadın olmak üzere 1000 kişiyi kapsayan araştırma ile Türkiye'de mikro kredi sisteminin uygulanabilirliğini araştırmışlardır.
- Korkmaz ve Bayramoğlu (2007), mikro finans kuruluşları ile geleneksel bankacılık sistemini karşılaştırarak, mikro finans kuruluşlarının finansal işlevleri üzerinde durulmuştur.³²⁰
- Gökyay (2007), mikro kredi uygulamalarına değinerek yasal mevzuatın yetersizliği ve uygulamaların sadece finansal boyutta kalmasını eleştirmiş, sosyal politikaları da içermesi gerektiğini vurgulamıştır.³²¹
- Oktayer ve Çak (2007) mikro finans sektörü ürünü olan mikro sigorta oluşumunun sosyal güvenlik açısından önemli bir işlevi yerine getireceğini önermektedir.³²²
- Karataş ve Helvacioğlu (2008), mikro finans açısından yaklaşarak mikro işletmelere yönelik uygulanan mikro kredileri Avrupa Birliği uygulamaları çerçevesinde değerlendirmiştir.³²³
- Öztürk ve Çetin (2009)³²⁴, Deviren (2009)³²⁵, Altay (2007)³²⁶, Gürses (2009)³²⁷, Artukoğlu (2009)³²⁸ mikro kredinin yoksullukla mücadele aracı olduğuna değinmişlerdir.

³²⁰ KORKMAZ, T., BAYRAMOĞLU, M. F., 2007 , "Yoksullukla Mücadelede Mikro finans Kuruluşlarının Finansal İşlevleri", **MUFAD Dergisi**, S. 34, s. 108-110.

³²¹ GÖKYAY, Ç., 2007, **Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları**, Türkiye İş Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara, s. 104-109.

³²² OKTAYER, N., ÇAK M., 2007, "Sosyal Güvenlik Perspektifinde Mikro finans Sisteminin Değerlendirilmesi", 22. Maliye Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, s. 6-7. <http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/PDF/oktayer_cak.pdf>

³²³ KARATAŞ, A., HEVCACIOĞLU, A. D., 2008, "The Microcredit Strategies for SMEs in Turkey in the EU Harmonization Process", **8th Global Conference on Business & Economics**, Italy, s. 8.

³²⁴ ÖZTÜRK, M., ÇETİN, B. I., 2009, "Dünyada ve Türkiyede Yoksulluk ve Kadınlar", **Journal of Yaşar University**, Vol. 4, No. 16, s. 2688-2690.

³²⁵ DEVİREN VATANSEVER, N., 2009, <<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/05a/02.htm>>

³²⁶ ALTAY, s. 64-66.

³²⁷ GÜRSES, D., 2009, "Microfinance and Poverty Reduction in Turkey", **Perspectives on Global Development and Technology**, Vol. 8, No. 1, s. 103-107.

³²⁸ ARTUKOĞLU, M. M., 2009, "Micro Credit Applications for Decreasing of Poverty in the World and Turkey", **Ege Ün. Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt 46, Sayı 3, s. 227-229.

- Sakarya (2008), mikro finansman fon kaynaklarını açıklayarak, kullanılan araçları ve bu araçların etkilerini açıklamıştır.³²⁹
- Öner ve Diğerleri (2008)³³⁰, ticari bankaların mikro kredi hizmeti için alternatif stratejileri açıklamıştır.

4.4 Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamalarının Kadın İstihdamının Gelişimi Yönünden İncelenmesi

Mikro kredi uygulamasının Dünyada 1980’li yıllardan itibaren yaygınlaşmasına karşın Türkiye’de 2002 yılından itibaren uygulanmaya başlanması nedeniyle veriler üzerinde ekonometrik analiz yapılmasını güçleştirmektedir. Ülkemizde uluslararası standartlarda mikro kredi hizmeti veren iki kuruluş bulunmaktadır. Bu iki kuruluşun verileri 8 yıllık bir dönemi kapsasa da zaman serisi analizi yapmak için yeterli olmamaktadır. Bunun dışında SRAP, TGV ve İl Özel İdareleri tarafından uygulanan mikro kredi projelerinde düzenli bir veri sağlanamamaktadır. Ayrıca uygulanan mikro kredi sisteminde kurumsallık bulunmadığı için bu kuruluşlar Mikro Finans Kuruluşu olarak değerlendirilmemekte ve Microfinance Information Exchange tarafından takip edilmemektedir.

4.4.1 Mikro Kredi Uygulamalarının Kadın İstihdamına Etkisi

Dünyada mikro kredi uygulamalarında hem kadınlar hem de erkekler mikro kredi olanaklarından yararlanabilmektedir. MAYA ve TGMP bu konuda pozitif ayrımcılık yapmakta ve müşteri olarak sadece kadınlara kredi vermektedir. Her iki kuruluşta kredi verilmesinde kıstas olarak kadınların krediyi kendi hesaplarına çalışabilecekleri bir iş yapmaları veya kurmaları olarak belirlemektedir. Bu bağlamda her iki kuruluştan kredi alanların TÜİK tanımlarına göre Kendi Hesabına Çalışan statüsünde istihdam edilmiş oldukları kabul edilmektedir.³³¹

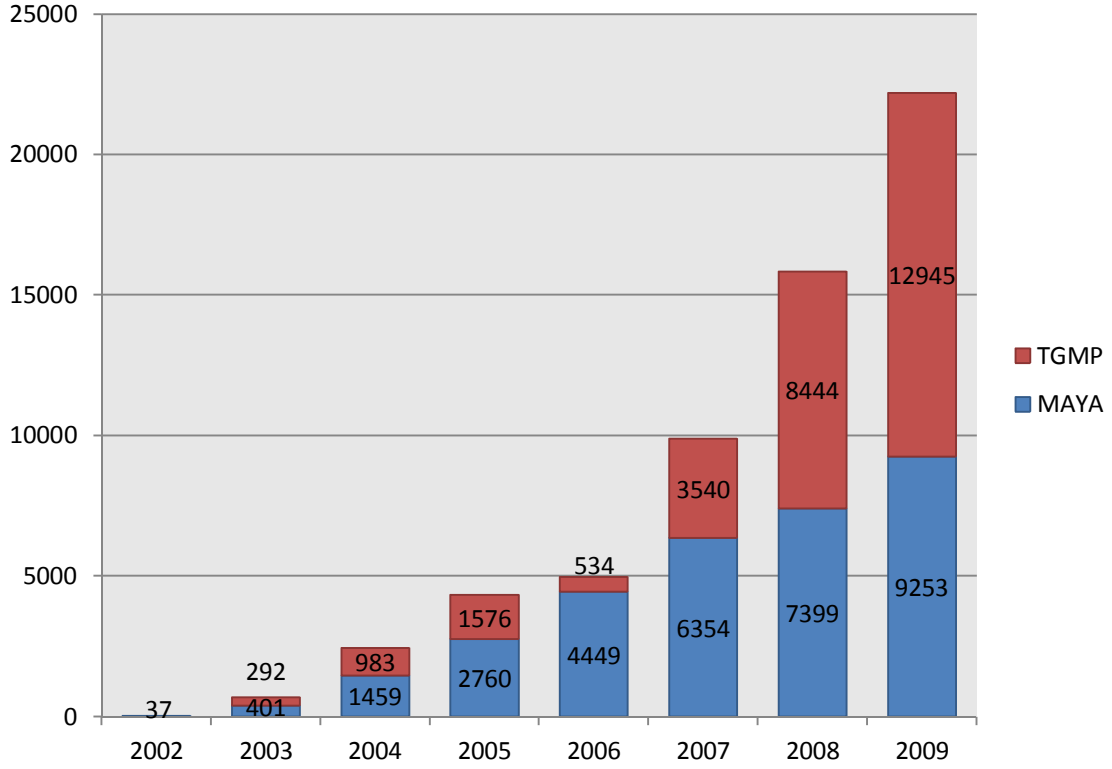
³²⁹ SAKARYA, Ş., s. 100-102.

³³⁰ ÖNER, E. ve Diğ., s. 67-72.

³³¹ Kendi işinde yalnız veya ücretsiz aile işçisi ile birlikte para veya mal karşılığı bir gelir elde etmek amacıyla çalışan kişilerdir. Bu tanıma uyan ortaklar da kendi hesabına çalışıyor kabul edilirler. Tarımsal işletmesinde geçici olarak para veya mal karşılığı bir veya daha fazla işçi çalıştıran işletmeci dahildir. Bkz. TÜİK, **Araştırma Bilgi Sistemi Raporu**, < http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwserverlet?mhtmlcss&report=Metarp4.rdf&p_degisken=1021>

Aşağıdaki grafik incelendiğinde mikro kredi kullanan kadınların sayısının düzenli olarak ve hızlı bir şekilde artış kaydettiği gözlenmektedir.

Grafik 14 Yıllara Göre Mikro Kredi Kullananların Değişimi

Grafik incelendiğinde MAYA projesinin düzenli bir şekilde standart artışlarla istihdam yarattığı gözlenmektedir. İlk yıllık artış göz önüne alınmaz ise MAYA projesinin ortalama istihdam artış oranı % 48,9'dur. TGMP'de ise 2006 yılı hariç olmak üzere, MAYA projesine göre bir yıl daha geç başlamasına karşın hızlı bir büyüme söz konusudur. Türkiye'de kadın istihdamının 2002-2009 yılları içerisinde % 0,3 azaldığı göz önüne alındığında mikro kredinin istihdam yaratma potansiyeli daha net olarak gözlenmektedir.

Tablo 48 Mikro Kredi Kullananların İstatistiki Bölge Birimlerine Göre (Düzey 1) Dağılımı

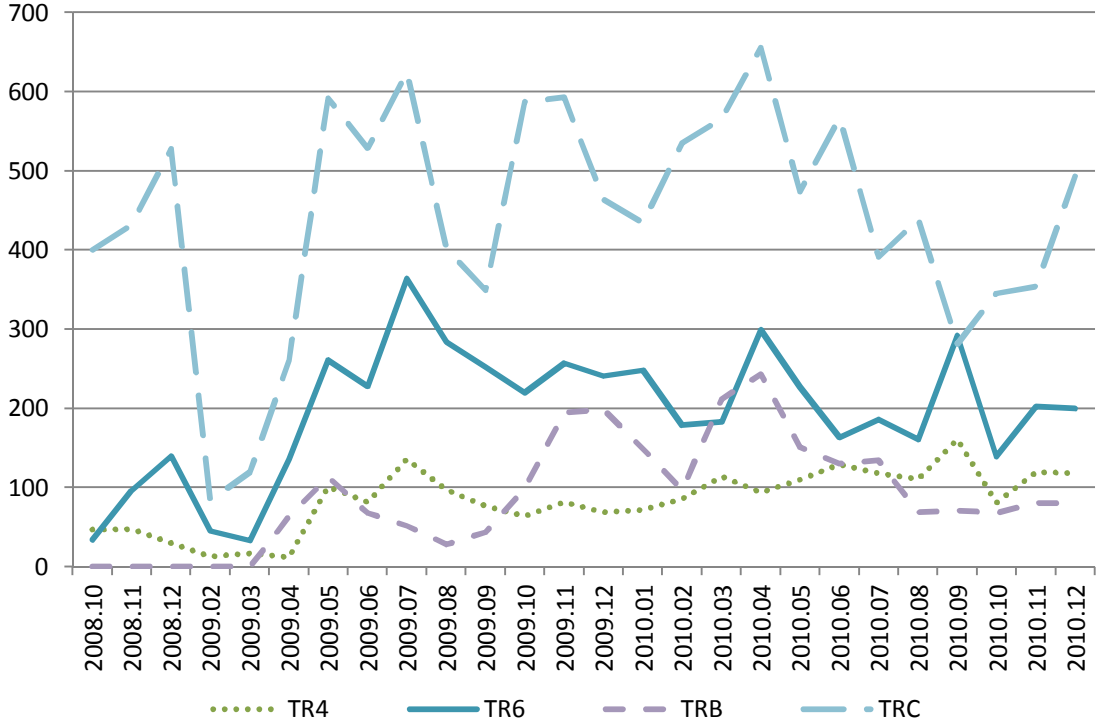
Dönem	Batı Marmara (TR2)	Ege (TR3)	Doğu Marmara (TR4)	Batı Anadolu (TR5)	Akdeniz (TR6)	Orta Anadolu (TR7)	Batı Karadeniz (TR8)	Doğu Karadeniz (TR9)	Kuzeydoğu Anadolu (TRA)	Ortadoğu Anadolu (TRB)	Güneydoğu Anadolu (TRC)
2008.10	-	60	47	71	34	109	333	27	27	-	400
2008.11	-	45	48	99	96	146	338	29	11	-	432
2008.12	-	20	30	89	140	112	147	11	20	-	528
2009.02	-	5	13	-	45	25	33	13	2	-	84
2009.03	-	10	17	-	33	20	44	8	2	-	120
2009.04	-	10	12	6	136	32	74	6	21	64	260
2009.05	-	65	101	44	261	117	201	29	26	113	592
2009.06	-	50	82	24	228	85	147	9	27	68	529
2009.07	19	60	136	32	364	107	98	22	23	52	625
2009.08	32	53	97	8	284	80	75	20	19	28	402
2009.09	35	84	77	7	252	63	57	28	27	44	349
2009.10	69	85	64	-	220	95	96	15	14	99	587
2009.11	35	47	82	3	257	98	186	28	11	195	593
2009.12	28	105	69	-	241	7	47	7	46	199	464
2010.01	35	161	72	-	248	27	53	44	32	149	434
2010.02	28	196	86	-	179	40	57	45	45	97	535
2010.03	40	242	114	5	183	52	263	82	11	212	566
2010.04	36	325	94	4	299	49	188	105	27	243	656
2010.05	35	234	110	27	227	17	137	82	53	151	474
2010.06	19	211	129	33	163	21	64	49	49	130	567
2010.07	14	279	118	41	186	26	89	82	68	134	391
2010.08	12	167	111	26	161	7	35	15	64	69	439
2010.09	25	204	161	45	792	8	24	35	29	71	281
2010.10	20	200	81	32	139	12	31	58	19	68	345
2010.11	37	233	120	28	202	34	29	89	71	81	354
2010.12	43	225	118	37	200	39	37	70	68	80	493

Kaynak: TGMP, 2011, Şube bazında Haftalık Faaliyet Raporlarından derlenmiştir.

Mikro kredi kullanan kişi sayılarına baktığımızda kredi kullanımının en yoğun olarak Güneydoğu Anadolu (TRC) bölgesinde, ikinci olarak ise Akdeniz (TR6) bölgesinde gerçekleştiği görülmektedir. TGMP mikro kredi uygulamasının ilk olarak Diyarbakır'da başlaması kullanıcı sayısının fazla olmasına neden olmaktadır. Tablo incelendiğinde mikro kredi kullanımının düzenli bir şekilde gerçekleşmediği gözlenmektedir. Bazı dönemlerde mikro kredi kullanımı artarken bazı dönemlerde azalmaktadır. Örneğin

Batı Anadolu (TR5) bölgesinde bazı dönemlerde kredi kullanan kişi olmamıştır. Bu düzensizlik aşağıdaki grafikte daha net olarak görülmektedir.

Grafik 15 Mikro Kredi Kullananların İstatistikî Bölge Birimlerine Göre (Düzyer 1) Dağılımı

Kullanılan mikro kredilerin tutarı, miktarı kullanıcı sayısı ile paralellik göstermekte ve dönemler itibariyle düzensiz bir dağılım göstermektedir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi bazı bölgelerde çeşitli dönemlerde kullanılan mikro kredi tutarı düşmektedir. Ayrıca mikro kredi uygulaması Türkiye genelinde doğudan batıya doğru azalış göstermektedir. Bu durum gelir dağılımı dengesizliği ile paralellik göstermektedir. Kullanılan mikro kredi tutarlarının istatistikî bölge birimlerine göre dağılımı Tablo 49’da gösterilmiştir.

Tablo 49 Kullanılan Mikro Kredi Tutarlarının İstatistiki Bölge Birimlerine Göre (Düzey 1) Dağılımı

Dönem	Batı Marmara (TR2)	Ege (TR3)	Doğu Marmara (TR4)	Batı Anadolu (TR5)	Akdeniz (TR6)	Orta Anadolu (TR7)	Batı Karadeniz (TR8)	Doğu Karadeniz (TR9)	Kuzeydoğu Anadolu (TRA)	Ortadoğu Anadolu (TRB)	Güneydoğu Anadolu (TRC)
2008.10	-	40.000	72.100	50.596	19.406	57.003	199.555	12.589	8.900	-	387.112
2008.11	-	20.000	130.300	71.300	94.555	104.512	265.215	19.409	8.900	-	695.371
2008.12	-	16.000	46.200	62.737	98.583	75.009	106.914	6.900	14.000	-	696.728
2009.02	-	4.000	31.600	5.803	30.970	15.700	30.663	8.900	1.400	-	137.693
2009.03	-	8.000	44.100	4.683	29.496	22.029	44.800	7.900	1.400	-	205.930
2009.04	-	7.500	49.500	14.733	78.952	29.875	81.764	8.550	14.700	37.200	427.421
2009.05	-	45.500	145.700	50.827	204.269	104.269	246.442	25.280	17.700	79.300	1.255.069
2009.06	-	35.000	189.200	52.087	200.191	62.264	152.814	18.589	23.400	43.000	947.485
2009.07	18.900	44.000	231.900	56.318	289.833	72.175	132.910	20.738	32.770	35.500	1.028.645
2009.08	22.400	67.400	164.000	27.526	216.405	71.709	86.310	19.139	21.828	18.500	829.489
2009.09	24.500	78.700	116.100	8.372	195.422	53.649	122.566	30.010	26.800	28.400	695.917
2009.10	48.300	67.013	104.200	1.200	212.600	72.228	184.372	39.345	22.500	74.600	794.349
2009.11	24.100	41.800	132.000	26.200	275.568	84.805	174.683	32.300	14.700	127.800	1.356.339
2009.12	19.600	73.200	112.800	800	247.053	96.500	127.100	11.600	36.400	135.380	705.427
2010.01	24.300	139.100	155.200	10.036	293.138	122.367	181.785	46.091	40.700	136.800	1.305.998
2010.02	19.600	170.700	144.400	7.367	221.684	77.170	132.147	45.050	50.834	77.007	1.074.685
2010.03	28.000	213.800	209.200	11.892	256.499	82.439	207.440	86.000	25.377	144.395	1.054.587
2010.04	25.900	255.900	217.300	3.992	338.208	102.393	287.745	98.200	36.404	163.069	1.498.109
2010.05	25.900	174.900	217.200	22.026	304.658	76.224	201.779	88.400	41.154	123.945	1.046.817
2010.06	18.200	174.800	231.994	62.196	303.333	87.300	191.220	72.800	54.953	140.703	1.056.005
2010.07	15.600	239.191	288.863	31.035	459.738	98.708	210.817	96.228	74.900	165.429	1.369.226
2010.08	32.325	194.511	286.858	21.500	470.044	95.565	168.459	34.211	65.140	119.110	1.177.536
2010.09	46.783	230.614	278.991	29.900	755.595	59.312	185.879	53.071	42.046	122.283	1.020.069
2010.10	26.549	235.247	276.142	24.528	355.919	75.546	200.977	71.582	37.577	116.871	1.285.290
2010.11	52.200	253.210	238.332	30.946	425.588	88.395	145.526	91.489	59.011	134.238	1.406.779
2010.12	50.476	252.713	335.242	36.487	514.330	128.972	215.759	100.681	74.555	165.938	1.645.950

Kaynak: TGMP, 2011, Şube bazında Haftalık Faaliyet Raporlarından derlenmiştir.

İstatistiksel bölge birimlerine göre Türkiye İş Kurumuna kadınların başvuruları Tablo 50’de görüldüğü gibidir. Kadınların İŞKUR başvuruları incelendiğinde Ege bölgesinde yoğun bir başvuru olduğu ve doğuya gidildikçe başvuruların azaldığı gözlemlenmektedir.

Tablo 50 İŞKUR İş Başvurularının (Kadın) İstatistiki Bölge Birimlerine Göre (Düzyey 1) Dağılımı

Dönem	Batı Marmara (TR2)	Ege (TR3)	Doğu Marmara (TR4)	Batı Anadolu (TR5)	Akdeniz (TR6)	Orta Anadolu (TR7)	Batı Karadeniz (TR8)	Doğu Karadeniz (TR9)	Kuzeydoğu Anadolu (TRA)	Ortadoğu Anadolu (TRB)	Güneydoğu Anadolu (TRC)
2008.10	1.522	14.314	8.275	9.678	3.488	2.646	2.339	1.746	417	2.119	4.678
2008.11	2.444	21.851	9.886	14.573	5.077	4.799	3.436	2.170	544	3.587	7.219
2008.12	2.382	26.278	10.250	16.233	5.607	6.131	4.208	2.755	885	3.633	10.344
2009.02	1.514	19.757	8.640	10.828	5.682	4.285	3.296	1.834	1.038	4.067	10.445
2009.03	1.258	20.549	8.492	9.407	6.082	5.736	2.774	1.922	1.037	3.722	11.293
2009.04	1.339	15.064	7.544	7.829	5.324	3.980	3.168	1.761	898	4.289	9.713
2009.05	1.284	12.385	6.336	6.826	4.131	2.763	2.592	1.311	812	3.113	8.024
2009.06	1.449	11.352	5.791	6.526	4.879	3.417	2.983	1.541	880	3.540	10.368
2009.07	1.137	12.365	5.825	7.311	5.043	3.010	2.748	1.330	681	2.723	9.237
2009.08	1.137	12.365	5.802	7.311	5.043	3.010	2.748	1.330	681	2.723	9.165
2009.09	1.199	11.929	6.624	8.431	6.241	3.514	3.922	1.401	931	3.723	8.474
2009.10	2.242	15.966	6.758	8.647	6.330	3.432	4.487	2.401	992	3.714	10.600
2009.11	1.120	10.257	4.175	5.615	3.403	2.316	2.608	1.693	982	4.546	6.510
2009.12	1.828	14.930	6.070	9.319	4.823	3.578	3.709	2.424	1.373	5.069	11.007
2010.01	1.974	13.492	5.805	8.439	4.552	3.034	3.318	2.229	1.422	7.055	24.016
2010.02	1.790	13.504	5.117	7.469	5.082	2.904	4.723	2.130	1.650	3.331	16.048
2010.03	1.595	14.436	4.967	8.962	5.033	2.916	4.048	2.334	1.549	3.906	10.672
2010.04	1.038	9.214	3.963	5.723	3.278	2.221	2.124	1.505	892	2.121	7.010
2010.05	779	8.729	3.729	5.465	3.540	2.125	2.181	1.070	695	1.773	6.864
2010.06	2.796	13.429	5.942	7.739	5.815	2.798	3.474	1.591	665	2.773	8.221
2010.07	963	9.396	4.589	5.294	3.180	2.116	2.528	1.183	495	2.636	7.053
2010.08	1.067	8.935	4.108	5.378	2.511	1.975	1.994	1.056	561	1.744	5.440
2010.09	1.073	9.524	5.202	7.562	3.143	2.809	2.886	1.656	654	3.419	6.100
2010.10	1.604	14.397	7.626	12.568	5.007	4.078	3.922	3.237	1.149	3.989	7.298
2010.11	997	10.251	4.640	8.344	3.536	2.559	2.287	1.732	672	2.527	5.699
2010.12	1.530	12.320	6.916	10.890	5.110	4.574	3.708	2.449	1.170	4.424	11.350

Kaynak: İŞKUR, Aylık İstatistik Bülteni verilerinden oluşturulmuştur, 2010.

TGMP tarafından dağıtılan mikro kredi tutarları ile İŞKUR'a başvuran kadınların sayısı arasında korelasyon olup olmadığına bakıldığında zayıf bir negatif korelasyon olduğu gözlenmektedir. EGE (TR3), Doğu Marmara (TR4), Akdeniz (TR6) bölgelerinde korelasyon düzeyi ortadır. Doğu bölgelerde korelasyon olmamasını mikro krediyi çok düşük gelir ve eğitim seviyesine sahip olan kadınların kullanmasına ve kültürel yapı gereği çalışmak için resmi kurumlara başvurmamaları olduğu düşünülebilir.

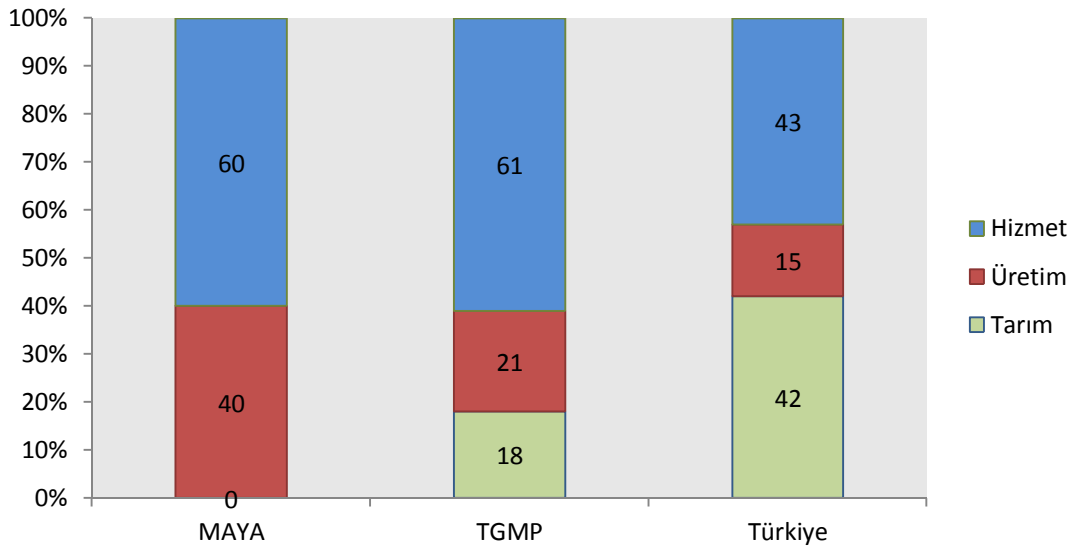
Tablo 51 İŞKUR Başvuruları ile TGMP Kredi Miktarı Korelasyon Matrisi

		İŞKUR İş Başvuruları										
		TR2	TR3	TR4	TR5	TR6	TR7	TR8	TR9	TRA	TRB	TRC
TGMP Kullandırılan Kredi Miktarı	TR2	-0,194										
	TR3		-0,589									
	TR4			-0,594								
	TR5				0,304							
	TR6					-0,547						
	TR7						-0,311					
	TR8							-0,165				
	TR9								-0,020			
	TRA									-0,018		
	TRB										0,057	
	TRC											-0,047

p<0,05

Mikro kredi ile yaratılan istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde hizmet sektörü dağılımının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu gözlenmektedir. Üretim sektörü de hizmet sektörü gibi Türkiye ortalamasının üzerinde bir değere sahiptir. MAYA mikro kredi projesinin İstanbul, Kocaeli, Düzce illerinde uygulanması sebebiyle tarım sektöründe istihdam yaratmadığı gözlenmektedir. TGMP'nin kırsal kesim nüfusunun yaygın olduğu illerde uygulanmasına rağmen tarımın oranının düşük olması dikkat çekici bir durumdur. Kredi kullananların kırsal kesimde olmasına rağmen mikro kredi kullanarak hizmet ve üretim sektöründe istihdama katıldıkları gözlenmektedir.

Grafik 16 Mikro Kredi ile Yaratılan İstihdamın Sektörel Dağılımı

4.4.2 Mikro Kredi Kadın İstihdamı İlişkisi

Bu bölümde mikro kredi kullanımı ile TÜİK tarafından yayımlanan Hanehalkı İşgücü İstatistiklerine göre hesaplanmış olan kendi hesabına çalışan kadın sayısı ile ilişkisi irdelenmeye çalışılmıştır.

4.4.2.1 Modelde Kullanılan Değişkenler

Analizde kullanılan veriler, TÜİK ve TGMP'den sağlanmıştır. TÜİK tarafından yayımlanan Hanehalkı İşgücü İstatistikleri içerisinde Uluslararası İşteki Durum Sınıflamasına (ICSE,1993) uygun olarak sınıflandırılan Kendi Hesabına çalışan kadınlar serisi 2008 yılı Kasım ayından başlayarak 2010 yılı Aralık ayı verilerinden oluşturulmuştur. Mikro kredi tutarları ise, TGMP şubeleri tarafından hazırlanan haftalık faaliyet raporları içerisinde 2008 yılı Kasım ayından başlayarak 2010 yılı aralık ayı dahil olmak üzere yeniden düzenlenerek hazırlanmıştır. Analizde kullanılan veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 52 TGMP Mikro Kredi Kullanımı ve Kendi Hesabına Çalışan Kadın Sayısı

Aylar	TGMP		TÜİK
	Mikro Kredi Kullanan Kişi Sayısı (MKKS)	Kullanılan Kredi Tutarı (KMTK)	Kendi Hesabına Çalışan Kadın Sayısı (KHCKS)
2008.10	1213	863160,5	618000
2008.11	1427	1437161,1	614000
2008.12	1206	1165370,4	656000
2009.02	269	276228	709000
2009.03	297	377013,5	719000
2009.04	686	764494	755000
2009.05	1699	2224125,5	797000
2009.06	1477	1805194	793000
2009.07	1756	2042604,5	781000
2009.08	1270	1628093,1	732000
2009.09	1095	1428369	747000
2009.10	1435	1685009	740000
2009.11	1635	2379667,5	755000
2009.12	1290	1611259,5	763000
2010.01	1324	2513114	805000
2010.02	1420	2066689	811000
2010.03	1899	2394050,5	831000

2010.04	2217	3130958,5	850000
2010.05	1660	2406798,5	852000
2010.06	1483	2481298,5	845000
2010.07	1547	3157730	791000
2010.08	1219	2767735	797000
2010.09	1781	2938746	798000
2010.10	1082	2810108,5	842000
2010.11	1385	3043795,5	834000
2010.12	1583	3685328,5	823000

Modelde kullanılan değişkenler aşağıdaki gibidir.

KHCKS : Kendi Hesabına alışan Kadın Sayısı

KMKT : Kullanılan Mikro Kredi Tutarı

MKKS : Mikro Kredi Kullanıcı Sayısı

GD : Gölge Değişken

C : Sabit Terim

4.4.2.2 Yöntem

Mikro kredinin, kendi hesabına çalışma üzerindeki etkileri En Küçük Kareler Yöntemi tekniği ile tahmin edilmiş ve tahmin edilen modelin sonuçları yorumlanmıştır. Modelde verilerin değerleri ve Logaritmik değerleri alınarak tahminler yapılmıştır.

Regresyon modelinde yer alan değişkenleriniinde istikrarlı bir seyir izledikleri genel olarak varsayılmaktadır. Ancak bu varsayım her zaman gerçekleşmemekte ve incelenen dönem içerisinde siyasi dönemler, mevsimler, savaş ve barış yılları, kriz gibi çeşitli değişimler sözkonusu olabilmektedir.³³² Bu nedenle ekonometrik modellerde söz konusu olan faktörlerin etkisini göstermek için yalnızca 1 ve 0 değerlerini alan gölge (dummy) değişken kullanılmaktadır. 1 durumun veya özelliğin varlığını, 0 ise özellik veya durumun yokluğunu simgelemektedir.³³³

³³² GUJARATI, D., N., 2006, (ev. şENESEN, Ü., şENESEN, G. G.), **Temel Ekonometri**, Literatür Ya., İstanbul, s. 499.

³³³ AYDIN, N., 2005, **Gölge Değişken Kullanımı ve çeşitli Uygulamalar**, İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 3.

Araştırmada mikro kredi ve kendi hesabına çalışma arasındaki ilişki inceleneceği için kriz dönemlerinde kredi daralması yaşanmasına bağlı olarak, 2008 yılı ekonomik krizi nedeniyle modele gölge değişken konulmuştur. Gölge değişken Kasım 2008- Ocak 2009 dönemleri arasında modele eklenmiştir. Modelde verilerin logaritmik değerleri alınarak sonuçlar yorumlanmıştır. Bu nedenle model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + \beta_2 GD + u_{t1} \quad (1)$$

Burada Y, kendi hesabına çalışan kadın sayısını, X kadınların kullandığı mikro kredi tutarlarını ve GD ise gölge değişkeni temsil etmektedir. U ise hata terimini ifade etmektedir.

Yöntem olarak önce değişkenlerin durağanlığına bakılmıştır. Durağanlık, olasılıklı bir zaman serisi için ortalaması ve varyansı zaman içerisinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.³³⁴ Durağan dışı değişkenler durumunda ise sahte regresyonlar ortaya çıkabilir. Bu sahte regresyonda anlamlı t istatistikleri söz konusu olsa bile, parametre tahmin sonuçları ekonomik olarak anlamsızdır. Ayrıca geleneksel istatistiksel çıkarımsal testler de geçerli değildir.³³⁵

4.4.2.3 Bulgular

Öncelikli olarak verilerin dönem itibarıyla durağan olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada değişkenlerin durağan olup olmadıklarının belirlenebilmesi için Augmented Dickey-Fuller testi yapılmıştır.

---

³³⁴ GUJARATI, s.713.

³³⁵ SEVÜKTEKİN, M' NARGELEÇEKENLER, M., 2005, **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi**, Nobel Y., Ankara, s. 305.

Tablo 53 Birim Kök Testi Sonuçları

Düzy (ADF - t İstatistiği)			
Değişken	Sabitsiz	Sabitli	Sabit ve Trend
LogKHCKS	1.6078 (0)	-2.6243 (0)	-3.4862 (2)
LogKMKT	0.5601 (0)	-4.3500 (5)	-3.0020 (3)
LogMKKS	-0.0325 (0)	-2.3969 (0)	-2.7799 (0)
Mac.Kinnon Kritik Değerleri			
	Sabitsiz	Sabitli	Sabit ve Trend
1%	-2.6607	-3.7240	-4.4163
5%	-1.9550	-2.9862	-3.6220
10%	-1.6090	-2.6326	-3.2485

p<0,05

Değişkenlerin seviyelerine uygulanan birim kök test sonuçlarında t istatistikleri ve olasılık sonuçlarına göre ADF t değeri mutlak değer olarak MacKinnon kritik değerinin üzerinde olmadığı için ekonometrik analizde kullanılacak olan seriler % 5 anlam düzeyinde durağan değildir ve birim kök problemi içermektedirler. Bu nedenle serilerin birincil farklarına bakılmıştır. Aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi seriler % 5 anlam düzeyinde birincil fark düzeyinde durağandır. Serilerin birinci dereceden entegre olması nedeniyle, artık daha yüksek dereceden farkların alınarak durağanlık sınamasına gerek olmadığı belirtilebilir.

Tablo 54 Birim Kök Testi Sonuçları (Birincil Farklar)

Birinci Fark (ADF - t İstatistiği)			
Değişken	Sabitsiz	Sabitli	Sabit ve Trend
LogKHCKS	-3.1901 (2)	-3.0985 (2)	-4.7883 (5)
LogKMKT	-4.8824 (0)	-3.9515 (5)	-4.1810 (4)
LogMKKS	-4.4324 (0)	-4.3353 (0)	-4.2470 (0)
Mac.Kinnon Kritik Değerleri			
	Sabitsiz	Sabitli	Sabit ve Trend
1%	-2.6742	-3.7695	-4.5325
5%	-1.9572	-3.0048	-3.6736
10%	-1.6081	-2.6422	-3.2773

p<0,05

Serinin durağanlık testlerinin ardından regresyon analizine geçilmiştir. Bunun için ilk olarak (1) denklemini tahmin edilmiştir.

$$\begin{array}{l} \text{LogKHCKS} = 707143.8 + 0,038 \text{ LogKMKT} - 122179.4 \text{GD} + u \\ \text{Std Hata:} \quad (15261,35) \quad (0,006) \quad (17954.92) \\ R^2: \quad 0.85 \\ \text{T İstatistiği} \quad (46,335) \quad (5,848) \quad (-6,804) \end{array}$$

Bu sonuçlara göre mikro kredide bir birimlik artış, Kendi Hesabına çalışan sayısında 0,038 birimlik bir değişme yaratmaktadır. Modelin R^2 'si (belirlilik katsayısı) 0,85 olup, mikro kredi tarafından açıklanmaktadır. Bu oran istatistiksel açıdan yüksek bir düzeydedir. Kurulan regresyon modelinin anlamlı olup olmadığını incelemek amacı ile ANOVA testi uygulanmıştır. ANOVA testi sonucunda $p < 0,05$ düzeyinde F_{hes} değeri (63,351), F_{tablo} değerinden (4,23) büyük olduğu için model anlamlı olarak kabul edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda elde edilen katsayıların değerleri yukarıda görüldüğü gibi t-testi sonucunda t_{hes} (5,848), t_{tablo} (2,060)'dan büyük olduğu için istatistiksel açıdan anlamlı oldukları görülmektedir. Dolayısı ile model istatistiksel olarak anlamlıdır. Model sonuçları aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 55 Regresyon Analizi Dökümü

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Prob.
KMKT	0.038407	0.006567	5.848471	0.0000
GD	-122179.4	17954.92	-6.804787	0.0000
C	707143.8	15261.35	46.33559	0.0000
R-squared	0.846362	Mean dependent var	771461.5	
Adjusted R-squared	0.833003	S.D. dependent var	66595.03	
S.E. of regression	27214.27	Akaike info criterion	23.36904	
Sum squared resid	1.70E+10	Schwarz criterion	23.51420	
Log likelihood	-300.7975	Hannan-Quinn criter.	23.41084	
F-statistic	63.35149	Durbin-Watson stat	1.285866	
Prob (F-statistic)	0.000000			

SONUÇ

Kadınlar nüfusa oranla erkeklerden daha fazla olmasına rağmen, bu sayısal üstünlük sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda maalesef geçerli değildir. Toplumsal rol ayrımı ile kadınların ve erkeklerin rolleri ayrılmış ve cinsel işbölümü oluşmuştur. Bu ayrım ile kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarına katılımı, üretim kaynaklarına ulaşımı ile eğitim, öğretim düzeyi gibi birçok alanda erkeklere göre daha düşük bir konuma gelmiştir. Bu nedenle toplumda kadınlardan beklentiler ve kadınların yapması gereken işler ayrılmıştır. Kadınların geleneksel olarak yüklendiği ev ile ilgili faaliyetler (çocuk yetiştirme de dahil olmak üzere), iktisadi faaliyetler olarak değerlendirilmemekte ve göz ardı edilmektedir. Bu nedenle kadınların yaptığı pek çok faaliyet (iktisadi açıdan) değersiz olarak nitelendirilmektedir. Kadınların yaptığı işlerin çoğunun değersiz olarak algılanması, kadınlara verilen değeri ve toplum içerisindeki yerlerini de etkilemektedir.

Kadınların işçi olarak işgücü piyasalarında yer almaya başlamaları ile birlikte kadınların konumu ve kadına bakış açısı da farklılaşmaya başlamıştır. Kadınların işgününe girmeleri aynı zamanda ekonomik olarak bağımsız olmalarını ve eğitim düzeyinin artmasını da sağlamıştır. Bu gelişmeler Dünyanın tamamında aynı şekilde gerçekleşmemiş gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmıştır. Dünya Bankası kalkınma göstergelerine göre az gelişmiş ülkelerde yaşayan ve Dünya kadın nüfusunun % 75'ini oluşturan 2,5 milyar kadın için bu gelişmelerden söz etmek mümkün görünmemektedir.

Kadınların işgücüne katılımı, kadınların kazanımlarını arttırmış olsa da, erkekler ile eşit düzeyde işgücüne katılım sağlanamamıştır. Dünya genelinde erkeklerde işgücüne katılım oranı 2008 yılı itibarıyla % 77,7 iken kadınlarda bu oran % 51'dir. Türkiye'de ise bu oran Dünya ortalamasının yarısı kadardır. 2010 yılı temmuz ayı istatistiklerine göre erkeklerde işgücüne katılım oranı Dünya ortalamasına yakın (% 71,9) iken, kadınların işgücüne katılım oranları ise % 28,8 düzeyindedir. İşgücüne

yetersiz katılımın yanında katılım sağlayanların çalışma koşulları da erkekler ile karşılaştırıldığında daha kötüdür. Bu olumsuz koşullar aynı zamanda işgücüne katılmak isteyenler için de bir engel teşkil edebilmektedir. Uluslararası ve ulusal mevzuata göre kadın erkek eşitliğinin her alanda temin edilmesi kurallara bağlanmış iken uygulamada hala iş koşulları, ücretler ve işte yükselme ile ilgili sorunlu alanlar mevcuttur.

Ulusal kalkınmanın sağlanmasında kadınların istihdamının önemi tartışılmaz iken mevcut durum bir sorun olarak görünmektedir. Bu sorunun çözümlenmesi için gerek devlet gerekse de sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli politikalar üretilmekte ve uygulanmaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranınının 1988 yılında % 34,3 olduğu göz önüne alındığında bu politikalardan etkin bir sonuç alınmadığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda yoksullukla mücadele aracı olarak tasarlanan mikro kredi, kadınların istihdamında (kendi hesabına çalışma yoluyla) önemli bir potansiyel olarak görünmektedir.

Mikro kredi 1980’li yıllardan beri uygulanmış olan “en etkili kalkınma politikası yeniliği” olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi, mikro kredinin bu güne kadar uygulanmış yoksullukla mücadele araçlarından oldukça farklı bir yaklaşım sergilemiş olmasıdır. Yoksullukla mücadele etmek için yürütülen çalışmalarda temel felsefe “yoksulların kendilerine yardım edecek durumu olmadığı için onlara yardım etmek” olmuştur. Bu yardım ise devlet, sivil toplum kuruluşları ve hayırsever olarak adlandırılan kişilerden beklenmiştir. Dolayısı ile yoksullar için yardımın “dışarıdan” geleceği ve yoksul insanların kendi başlarına yoksulluktan kurtulamayacağı düşünülmektedir. Mikro kredi sistemi ise, bu anlayıştan tamamen farklı olarak, yoksul insanların kendi kendine yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Finansal piyasalardan kendilerine kaynak sağlayamayan yoksul insanlar için mikro kredi yoluyla finansal desteğin sağlanması, serbest piyasa koşulları içerisinde kendilerinin mücadele etmesi ve yoksulluktan kurtulmaları amaçlanmaktadır. Türkiye’de mikro kredi alanında kurumsal olarak faaliyet gösteren kuruluşlar öncelikli olarak sosyal fayda yaratmayı amaçlayan ve ticari boyutta kazanç sağlamayı düşünmeyen kurumlardır. Bu noktada MAYA, KEDV’in ticari bir işletmesi olarak kadınlar için sosyal ve ekonomik

olanaklar yaratmayı amaçlamaktadır. TGMP ise TİSVA ile mikro kredi sisteminin geliştiricisi Grameen Bankası ile ortak girişimidir. Grameen bankası Diyarbakır'da uygulanan 3 yıllık proje sonrasında faaliyetleri bütünüyle TGMP'ye devretmiştir.

Mikro kredi üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu çıkış noktası olan yoksulluk üzerinedir. Bu çalışmada ise mikro kredinin yoksulluk boyutu yerine istihdam boyutundan bakılmış ve Türkiye'de mikro kredi ile yaratılan istihdam incelenmeye çalışılmıştır. Mikro kredinin Türkiye'de uygulamasının Dünya geneline göre oldukça yeni olması sebebi ile ekonometrik bir ilişki kurmak için kullanılabilecek veri aralığı oldukça sınırlıdır. Bu durum analiz için bir kısıt olmaktadır. Mikro kredi ile kendi hesabına çalışan kadın sayısı arasındaki regresyon analizinde öncelikle yapılan birim kök testinde birincil farkların durağan olduğu ve birim kök içermedikleri gözlemlenmiştir. F istatistiğine göre model anlamlı olarak kabul edilmiş ve t testi sonucunda ise katsayılar istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Model sonucuna göre mikro kredi kullanımında bir birimlik artış, kendi hesabına çalışan kadın sayısında 0,038 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Türkiye'de uygulanan mikro kredi projeleri 2010 yılı itibariyle 49.017 kişilik doğrudan istihdam yaratmıştır. MAYA ve TGMP çalışanlarını da dahil ettiğimizde istihdam etkisi 50.000 kişiye ulaşmıştır. Hazine teşvikli yatırım sonuçları ile karşılaştırıldığında mikro kredi ile istihdam yaratmak çok daha ekonomiktir. İşteki durumuna göre yaratılan istihdam kendi hesabına çalışma olarak sınıflandırılmaktadır. Kendi hesabına çalışma meslek gurupları içerisinde oransal olarak en düşük olan işveren statüsünden sonra gelmektedir. Mikro kredi talep araştırmalarında 1 milyon ile 1 milyon 600 bin kişi arasında potansiyel müşterinin olduğu düşünülürse, mikro kredi sektörünün henüz etkin olarak değerlendirilmediği söylenebilir. Dolayısı ile mikro kredi ile yaratılan istihdam oldukça azdır. Mevcut durum itibariyle mikro kredinin ulusal gelire etkisi yok denecek kadar azdır. Bu noktada düşünülmesi gereken mikro kredi potansiyelinin değerlendirilerek sistemin Türkiye geneline yayılması ve yoksul olarak yaşayan insanların bu durumdan kurtarılmasına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda

kadın istihdamını artırmaya ve mikro kredinin yaygınlaşması ile uygulamada etkinliğin sağlanması için değerlendirmeler aşağıda sıralanmıştır.

Kadın İstihdamına Yönelik Değerlendirmeler

- **Türkiye’de mikro kredi aktif işgücü piyasası politikası olarak kabul edilerek devlet tarafından yapılan destek artırılmalıdır.** Devlet tarafından İl Özel İdaresi kanalıyla yürütülen mikro kredi uygulamaları yoksulluğu önleme kapsamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle mikro kredi devlet tarafından geliştirilen aktif işgücü politikaları yeniden ele alınarak, mikro kredinin istihdam aktif işgücü politikaları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.
- **Türkiye’de Kadın istihdamını artırmaya yönelik yapılan çalışmaların koordinasyon sorunu bulunmaktadır.** Başbakanlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu, Aile ve Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve ulusal/uluslararası STK’lar tarafından ayrı ayrı yürütülen çalışmaların koordinasyonunun sağlanması gerekmektedir. Koordinasyon sorununun en güzel örneğini Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarihçesinde görmekteyiz. BM tarafından kabul edilen ve Türkiye’nin de imzalayarak kabul ettiği Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi sonrasında kadınlar ile kadınlara ilgili koordinatör veya icracı bir birim kurulmasını gerekli kılmıştır. Bu çerçevede kadınlara eşitlik içinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettikleri statüyü kazandırmak üzere şimdiki adıyla Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü 1990 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Daha güçlü bir yapıya kavuşması için 1991 tarihinde Başbakanlığa bağlanarak sorumluluğu, kadın konuları ile ilgili Devlet Bakanlığına verilmiştir. 2002 yılında tekrar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlanmıştır. Müdürlük 2003 yılında tekrar Başbakanlığa bağlanmıştır.
- **Türkiye’de Kadın istihdamında kayıt dışılık oranının düşürülmesi gerekmektedir.** Kadın istihdamında kayıt dışı oranı 2010 yıl temmuz ayı itibariyle % 59,27’dir. Kadın istihdamında kayıt dışılığı azaltmak için sağlanan

sigorta teşviklerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle kadın istihdamı üzerindeki mali yüklerin azaltılması önem taşımaktadır.

- **İş Kanunu'nun kapsamı kadın istihdamı açısından yetersizdir.** Kadın istihdamını artırmak amaçlanmakla birlikte kadınların çalışma koşulları düzeltmek için kanunda düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bazı düzenlemelerin işletmeler tarafından uygulanması güç olduğu için, kadınlara sağlanan bu haklar kadın istihdamını artırmak yerine azaltmaktadır. Bu nedenle kadın istihdamı artırılmak istenirken yaratılacak etki geniş bir perspektifte düşünülmelidir.
- **Kadınların kamu ve özel sektörde ayrımcılığa uğramalarına karşı yasal düzenleme yapılmalıdır.** Kadınlar işe alınma aşamasından başlayarak, eğitim ve geliştirme, ücretlendirme, terfi gibi çeşitli alanlarda cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaktadır. Bu nedenle iş yerlerinde cinsiyet ayrımcılığına karşı düzenleyici önlemlerin alınması gerekmektedir.
- **Kadınlara yönelik olarak mesleki ve teknik eğitimler yaygınlaştırılarak kadınların eğitimleri desteklenmelidir.** Kadınların katılabileceği mesleki ve teknik eğitimlerin İŞKUR kanalı ile artırılması gerekmektedir. İŞKUR'un kadınlara yönelik eğitimleri mevcut yapı içerisinde "kadın işleri" dışındaki işleri kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
- **Kadın çalışmasına karşı önyargı değiştirilmelidir.** Ülkemizde geri kalmışlığın bir göstergesi olarak kadınların çalışmasına karşı bir ön yargı bulunmaktadır. Bu ön yargı kız çocuklarının okula gitmesinden başlayarak, kadınların çalışmasına, toplumda "erkek işi" olarak adlandırılan işleri yapmalarına kadar geniş bir perspektifte vardır. Kadınların eğitim oranının yükselmesi ile durum bir nebze değişmekte olsa da, olması gereken düzeyin oldukça gerisindedir. Bu önyargının yıkılması için gerek devlet gerekse de STK'lar tarafından yürütülen kampanyaların artırılması gerekmektedir. Bu noktada en büyük görev Kadın Statüsü Genel Müdürlüğüne düşmektedir.

Mikro Kredi Ve Mikro Finans Kuruluşlarına İlişkin Değerlendirmeler

- **Mikro Finans Kurumlarının, kuruluş ve işleyiş kurallarını düzenleyen kanunun çıkartılması gerekmektedir.** TİSVA başkanı ve TGMP yürütücüsü Diyarbakır Milletvekili Prof. Dr. Aziz Akgül'ün imzası ile 2005 yılında teklif edilen kanun tasarısı Adalet Komisyonu ve Plan ve Bütçe Komisyonunda beklemektedir. Kanunun çıkmaması uygulamalar açısından yasal bir boşluk oluşturmaktadır. Aynı zamanda kanun çıkması mikro krediye (kefilsiz bir kredi olması sebebiyle) şüphe ile yaklaşanların bu düşüncelerini değiştirmeyi sağlayacaktır. Bunun için mikro kredi sisteminin kapsamlı bir analizi yapılarak ve ülkenin şartları da göz önüne alınarak kanun çıkarılması gerekmektedir.
- **Mikro finans kuruluşlarının düzenlenmesi için kurumsal yapının oluşturulması.** Mikro finans kuruluşları bankalar gibi kredi veren kuruluşlardır. Fakat çoğu banka olarak faaliyet göstermemektedir. Bu nedenle Ülkemizde BDDK gibi mikro finans kuruluşlarını düzenleyecek bir kuruma ihtiyaç vardır. Bu kurul mikro finans kuruluşlarına yönelik verilerin düzenli bir şekilde tutulmasını sağlayabilir. BDDK, finans sektöründe faaliyet gösterecek olması nedeniyle mikro finans kuruluşlarının işleyişleri üzerinde ön hazırlık çalışmaları yürütmektedir. BDDK mikro finans kurumlarının, faaliyetlerine yeterli ölçüde ancak, bankalara kıyasla daha düşük asgari kuruluş sermayesi ile kurulabilmelerine, sermaye ve çeşitli şekillerde fon yaratma ve kullandırma usullerinin belirlenebilmesine, faaliyetlerinde daha esnek yasal yükümlülöklere tabi olmalarına yönelik düzenleme çalışmaları yapmaktadır. Bu çalışmaların hızlandırılması sistemin işleyişi açısından önemlidir.
- **Mikro Finans kuruluşları kar amacından ziyade toplumsal fayda üretmeyi amaçladığı için vergi avantajının sağlanması.** Mikro finans kuruluşları borç olarak kredi verdikleri için, ticari olarak faaliyet gösterdiği düşünölse de kredilerde faiz oranı olmadığı ve kar amacı güdümediği için vergi avantajı sağlanması kurumların işleyişi ve sürdürülebilirliği açısından önemli olacaktır.

- **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü İşleyişinin yeniden yapılandırılması.** Yardım almaya alışmış olan yoksul kesimler için geri ödeme yükümlülüğü olan ve kişiyi çalışmak durumunda bırakan bir sistem çekici değildir. Bilinen bir ifade ile balık almaya alışmış bir kimse balık tutmayı öğrenmek istemeyecektir. Bu nedenle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü çerçevesinde yapılan yardımlar muhtaç kişiler ile sınırlandırılmalı ve yaratılan kaynak özel idare kanalı ile mikro kredi olarak kullanılmalıdır.
- **Toplumsal bilincin oluşturulması.** Mikro kredi ile ilişkili olarak TGMP'nin ve MAYA'nın deneyimlerinde kadınların ve ailelerin mikro krediye karşı ön yargılı olarak yaklaştıkları tespit edilmiştir. Kadınlar için teminatsız olarak bir kurumun borç para vermesi alışılmış bir durum olmadığı için şüphe ile yaklaşmaktadır. Ayrıca Ülkemizde kolay para kazanmaya yönelik olarak (Titan vb. gibi) yapılan geçmiş uygulamalar mikro kredi için bir tehdit oluşturmaktadır.
- **Mikro kredi hizmetlerinde sadece finansal olarak destek olmaya odaklanılmamalı, aynı zamanda kadınların eğitime yönelik uygulamalar gerçekleştirilmelidir.** Kadınlarda eğitim düzeyinin düşüklüğü, istihdam edilmelerinin de önünde engel teşkil etmektedir. Bu nedenle mikro kredi ile finansman sağlamanın yanında, kadınlar için eğitim programları düzenlenmelidir. Bu eğitimler, kadınların kendi hesabına çalışmaya başlayacakları için, işletmeye yönelik yönetim, pazarlama ve muhasebe eğitimlerini de kapsamalıdır.
- **Üniversiteler bünyesinde mikro finans kuruluşlarında çalışacak uzman işgücünün yetiştirilmesi için sertifika programları ve lisansüstü eğitim programlarının açılması.** Ülkemizde her sektörde olduğu gibi mikro finans sektöründe çalışacak uzman işgücü yeterli düzeyde değildir. Çeşitli üniversitelerde Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezleri bünyesinde veya sürekli eğitim merkezleri bünyesine mikro finans

kuruluşlarına yönelik olarak sertifika programları ve lisansüstü eğitim veren bölümler açılabilir. Böylece sektörde çalışabilecek işgücü sağlanabilir.

- **Mikro kredi kullanıcıların iş alanlarının genişletilmesi.** Toplumsal olarak ekonomik hayatın içinde aktif bir şekilde yer alamayan kadınlar, mikro kredi ile bu imkanı yakalamaktadır. Fakat üretim yapabilecekleri alan yaşantıları ile sınırlı olduğu için, ürettikleri ürünler için talep yetersiz olabilmektedir. Talebin yetersizliği kişiyi zor duruma sokarak mikro kredinin de geri ödenmesini güçleştirecektir. Bu nedenle rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile daha geniş bir perspektifte düşünmeleri sağlanarak, iş alanları genişletilmelidir.
- **Mikro kredi kullanıcılarının sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi.** Mikro kredi kullananların bir kısmı kayıt dışı ekonomi içerisinde faaliyetlerine devam etmektedir. Evde, küçük bir atölyede ürettiği ürünleri satarak geçimini sağlamaktadır. Mikro kredi kullananlar, ekonomik sistemde kayıtlı olarak ek maliyetler ile karşılaşmak istememektedir. Bu nedenle isteğe bağlı sigortalanma olanaklarının mikro kredi kullanıcıları için teşvik edilmesi kayıt dışılığın önlenmesi açısından yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ACAR-SAVRAN, G., DEMİRYONTAN, N. T., 2008, **Kadının Görünmeyen Emeği**, Yordam Kitap, İstanbul.
- ADAMAN, F., BULUT, T., 2007, **500 Milyonluk Umut Hikayeleri**, İletişim Ya., İstanbul.
- ADB, 2000, **Finance for the Poor: Microfinance Development Strategy**, Asian Development Bank, Metro Manila.
- AGHION, A., MORDUCH, J., 2005, **The Economics of Microfinance**, MIT Press, Cambridge.
- AGTAŞ, Ö. B., 2010, **Türkiye’de Kadınlar İçin İnsana Yakışır İş İmkanları Sağlanması Yoluyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Pilot Projesi Final Raporu**, ILO Ankara Ofisi, Ankara.
- AKGÜL, A., 2005, **Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi Bilgi Notu**, TİSVA, Ankara.
- AKGÜL, A., 2006, **Mikro Kredi Uygulamasında 3000’den Fazla Üyeye Kredi Verildi**, TİSVA, Ankara.
- ALIDRI, P., ve Diğerleri, 2002, **Introduction to Microfinance in Conflict-Affected Communities**, International Labour Office, Genova.
- ARAT, N., 1995, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, Say Ya., İstanbul..
- AREN, S., 1992, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, Savaş Ya., 10 Bas., Ankara.
- ARMENDARIZ, B., MORDUCH, J., 2007, **The Economics of Microfinance**, MIT Press, Cambridge.
- BARNES, C., GAILE, G., KIBOMBO, R., 2001, **The Impact of Three Microfinance Programs in Uganda**, Assessing the Impact of Microenterprise Services (AIMS), Washington D.C.
- BAYRAM, M., 1987, **Bacıyan-ı Rum**, Gümüş Matbası, Konya.
- BDDK, Mikro Girişimcilere Yönelik Finansman Stratejisi: Mikro Finansman, İstanbul.
- BEBEL, A. ve Diğerleri, (Çev. Öncü UFUK), 2000, **Kadın ve Marksizm**, Sorun Ya., 8. Ba., Ankara.
- BERRİN, A. C., 1999, **İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikalarının Temel Prensipleri**, Siyasal Ya., Ankara.
- BİÇERLİ, K., 2007, **Çalışma Ekonomisi**, Beta Ya., İstanbul.
- BRI, 1990, **Kupedes Development Impact Survey**, Bank Rakyat Indonesia, Jakarta.

- BURRITT, K., 2003, **Microfinance in Turkey: A Sector Assesment Report**, UNDP, Washington D.C.
- CAMPBELL, G., LEMIRE, B., PEARSON, R., 2002, **Women and Credit: Researching the Past, Refiguring the Future**, Oxford Univ., Berg Press.
- CGAP, 2009, **2009 Micro Finans Funder Survey,: Latin America and the Caribbean**, CCAP, Washington D.C.
- CGAP, 2009, **Financial Access 2009**, The World Bank, Washington D. C.
- CGAP-MIX, 2010, **Eastern Europe and Central Asia 2009: Microfinance Analysis and Benchmarking Report**, CGAP, Washington D. C.
- CHRISTEN, R. P., LYMAN, T. R., ROSENBERG, R., 2003, **Microfinance Consensus Guidelines: Guiding Principles on Regulation and Supervision of Microfinance**, CGAP, Washington D. C.
- COMCEC, 2007, **Yoksulluğun Önlenmesinde Mikro Kredi Uygulamaları ve Türkiye**, Standing Committee on Economic and Commercial Cooperation, Ankara. <[www.comcec.org/ EN/belge /arsiv/doc/TURKEY 23-07 CR\(1\)TR.doc](http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/doc/TURKEY%2023-07%20CR(1)TR.doc)>
- ÇSGB, 2004, **Türkiye’de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Arttırılması**, ÇSGB, Yayın No: 117, Ankara.
- DOLUN, L., 2005, **Mikro Finansman**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmaları, Ankara.
- DPT, 2005, **Çalışma Grubu Raporları – IV**, 2004 Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, 5-9 Mayıs 2004, Ankara.
- DPT, 2007, **Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Ya., Ya. No.691, Ankara.
- DUNN, E., ARBUCKLE, J.G, 2001, **The Impacts of Microcredit: A Case Study from Peru**, USAID, Assessing the Impact of Microenterprise Services (AIMS), Washington DC.
- DÜLGEROĞLU, E., 2000, **Kalkınma Ekonomisi**, Vipaş Ya., Bursa.
- ECEVİT, Y., 2007, **Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım**, ILO, Ankara.
- ECORYS, **Women Entrepreneurship Support Project**, Rotterdam. <[http://www.ecorys.com/ dmdocuments/kgd_pabEN_web.pdf](http://www.ecorys.com/dmdocuments/kgd_pabEN_web.pdf)>
- ELLIOT, F. R., 1997, **Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi**, Ankara Üniv. Ya., Ankara.
- EROL, İ., 2006, **Para-Banka Teori ve Uygulama**, Emek Matbaacılık, Manisa.
- EUROPEAN COMISSION, 2010, **Lizbon Strategy Evaluation Document**, Burusels.
- EYÜBOĞLU, D. ve Diğerleri, 2000, **Bankacılık Sektöründe Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık**, KSSGM Ya., Ankara.
- EYÜBOĞLU, S., 1999, **Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler**, Milli Prodüktivite Merkezi Ya., Ya. No. 637, Ankara.

- FISHER, I., 1982, **The Rate of Interest**, Garland Publishing, New York.
- GÖĞÜŞ TAN, M., ECEVİT, Y. F., SANCAR ÜŞÜR; S., 2000, **Kadın – Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Ya., Ya. No: 290, İstanbul.
- GROSSMANN H., 2006, **Demand study for micro-finance in Turkey**, UNDP Publication, Bankakademie International,. Germany.
- GUJARATI, D., N., 2006, (Çev. ŞENESEN, Ü., ŞENESEN, G. G.), **Temel Ekonometri**, Literatür Ya., İstanbul.
- GÜL, E., EKİNCİ, A., KONYA, S., 2009, **Türkiye’de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz**, Ekin Ya.,Bursa.
- HARRIS, S. D., 2009, **State of the Microcredit Summit Campaign Report 2009**, Microcredit Summit Campaign, Wahshington D.C.
- HELMS, B., 2006, **Access for All: Building Inclusive Financial Systems**, Consultative Group to Assist the Poor, Washington D.C.
- HINZ, B., ÇADIRCI, M., 2007, **Türkiye’de İş Yaratımında Küçük Kredilerin Önemi: Küçük İşletmeler Kredi Programından (SELP) Sonuçlar**, , Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Ankara.
- HOMER, S., SYLLA, R., 1996, **A History of Interest Rates**, Rutgers University Press, New Brunswick.
- HORTON, S., KANBUR, R., MAZUMDAR, D., 1994, **Labor Markets in an Era of Adjustment**, The World Bank, Washington D.C.
- HUSAIN, A. M., 1998, **Poverty Alleviation and Empowerment: The Second Impact Assessment Study of BRAC's Rural Development Programme**, BRAC, Dhaka.
- HUSSMANNNS, R., MERHAN, F., VERMA, V., 1990, **Survey of Economically Active Population, Employment, Unemployment and Underemployment: An ILO Manual on Concepts and Methods**, ILO Geneva.
- ILO, 2002, **Microfinance for Employment Creation and Enterprise Development**, ILO Committee on Employment and Social Policy,. Geneva.
- ILO, 2005, **World Employment Report 2004-05: Global Trends in Employment, Productivity and Poverty**, International Labour Office, Cenova.
- İŞKUR, 2002, **İŞKUR’da Yeniden Yapılanma**, Ankara.
- JOHNSON, S., ROGALY, B., 1997, **Microfinance and Poverty Reduction**, Oxfam GB, Oxford
- KAR, M., TABAN, S. (Ed.), 2005, **İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü**, Ekin Ya., Bursa.
- KARAKAYALI, H., 2005, **Makro Ekonomi**, Emek Ya., Manisa.
- KARAKAYALI, H., 2007, **Ekonomi Kuramı: Mikro ve Makro Çözümleme**, Emek Ya., Manisa.

- KARAKAYALI, H., 2009, **Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi**, Emek Ya., 3. Bas., Manisa.
- KARLUK, S., R., 1999, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Ya., İstanbul.
- KELLEÇİ, M. A., 2003, **Bilgi Ekonomisi, İşgücü Piyasasının Temel Aktörleri ve Eşitsizlik: Eğilimler, Roler, Fırsatlar ve Riskler**, DPT, Ya. No: 2674, Ankara.
- KEYNES, J.M., 1980, (Çev. A. Baltacıgil) , **İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi**, Minnetoğlu Ya., İstanbul.
- KIRTON G., 2006, **The Making of Women Trade Unionists**, Ashgate Publishing, Aldershot.
- KOCA, K. Y., 1998, **Osmanlıda Kadın ve İktisat**, Beyan Y., İstanbul.
- KORKMAZ, A., MAHİROĞULLARI, A., 2007, **İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları**, Ekin Ya., 2. Bas, Bursa.
- KSGM, 1993, **Birleştirilmiş 2. Ve 3. Ülke Raporu**, Ankara.
- KSGM, 2000, **Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep**, KSSGM Ya., Ankara.
- KSGM, 2008, **Kadın ve Yoksulluk: Politika Dokümanı**, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Ya., Ankara.
- KSGM, 2008, **Politika Dokümanı: Kadın ve Ekonomi**, Ankara.
- LATIFEE, H. I., 2007, **The Future of Microfinance: Visioning the Who, What, When, Whrer, Why and How of Microfinance Expansion Over the Next 10 Years**, Grameen Trust, Dhaka.
- LORDOĞLU, K., TÖRÜNER, M., BİÇERLİ, K., 2000, **Çalışma Ekonomisi**, Anadolu Üniv. Ya., Eskişehir.
- MACKIE, C., 2010, **Microcredit: Development of a Microcredit Model for IEHPs Living Atlantic Canada**, PEI Association, Charlottetown.
- MARDİN, N. B., TULUN, A.M. ve diğerleri, 2000, **Sağlık Sektöründe Kadın**, KSGM Ya., Ankara.
- MAURER, K. ve Diğ., 2005, **Türkiye'de Küçük İşletmelerin Finansmanı**, Avrupa Komisyonu Küçük İşletmeler Kredi Programı (SELP) Ankara.
- MEIER, G., STIGLITZ, J. E. (eds.), 2000, **Frontiers of Economic Development: The Future in Perspective**, World Bank, Oxford Univ. Press, New York.
- MicroRate, 2010, **State of Microfinance Investment: 2010 MIV Survey**, MicroRate Incorporated, Virginia.
- MYRDAL, A., KLEIN, V., 1956, **Women's Two Roles**, Routledge and Kegan Paul, London.
- OECD, 2009, **Factbook 2009: Economic, Environmental and Social Statistics**, Washington D. C.

- OECD, 2010, **Factbook 2010: Economic, Environmental and Social Statistics**, Washington D.C.
- ÖÇAL, T., 1990, **İktisat**, Gazi Üniv. Ya., Ya. No: 156, Ankara.
- ÖZAR, Ş., 2005, **GAP Bölgesinde Kadın Girişimciliği**, GAP-GİDEM Ya., Ankara.
- PAYA, M. 1998, **Para Teorisi ve Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- REED, L.R., 2011, **State of the Microcredit Summit Campaign Report 2011**, Microcredit Summit Campaign, Wahshington, s. 47.
- ROBINSON, M. S., 2001, **The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for The Poor**, IBRD, Washington D. C.
- SATYAMURTI, V., HAOKIP, S., 2002, **Micro-Finance: Concepts and Delivery Channels in India**, All India Association for Micro Enterprise Development, New Delhi.
- SEVÜKTEKİN, M., NARGELEÇEKENLER, M., 2005, **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi**, Nobel Y., Ankara
- SEYYAR, A., 1999, **Sosyal ve Siyaset Açısından Kadın ve Aile Politikaları**, Birey Ya., İstanbul.
- SKS Microfinance, 2010, **Annual Report 2009-2010**, Secunderabad.
- SOYAK, A., (Der), 2002, **Küreselleşme, İktisadi Yöntemler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, Om Ya., İstanbul.
- ŞİMŞEK, M., 2008, **Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu**, Ekin Ya., Bursa.
- TAN, M., ve Diğerleri, 2008, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD Ya., Ya. No: 468, İstanbul.
- TDK,2005, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Ya., 10. Bas., Ankara.
- TGMP, 2006, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TGMP, 2007, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TGMP, 2008, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TGMP, 2009, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TGMP, 2009, **Faaliyet Raporu**, TİSVA Mikro Kredi Merkezi TGMP Genel Müdürlüğü, Ankara.
- TILLY, L. A., SCOTT, J. W.. 1987, **Women, Work and Family Holt**, Rinehart and Winston, New York.
- TINAR, M. Y., 1996, **Çalışma Psikolojisi**, Necdet Bükey Matbaacılık, İzmir.

- TİMUR, M. N., 2006, **Banka ve Sigorta Pazarlaması**, Anadolu Üniv. Ya., Ya. No. 1701, Eskişehir.
- TODD, H., 2000, **Poverty Reduced Through Microfinance: The Impact of ASHI in the Philippines**, CASHPOR Financial Services, Washington, D.C.
- TOFFLER, A., (Çev. A. SEDEN), 1996, **Üçüncü Dalga**, Altın Kitaplar, İstanbul.
- TOKSÖZ, G., 2007, **Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu**, ILO, Ankara.
- TÜİK, **İşgücü, İstihdam ve İş İstatistikleri: Sorularla Resimli İstatistikler Dizisi 1**, Türkiye İstatistik Kurumu, Ya. No: 3095, Ankara.
- TÜSİAD, 2004, **Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik**, TÜSİAD Ya., Ya. No. 381, Ankara.
- UN, 2000, **The State of Food and Agriculture 2000**, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
- VAN GREUNING, H., GALLARDO, J., RANDHAWA, B., 1998, **A Framework for Regulating Microfinance Institutions**, World Bank, Policy Research Working Paper No. 2061, Washington.
- VARÇIN, R., 2004, **İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları**, Siyasal Ya., Ankara.
- WESTLEY, G., 2006, **Strategies and Structures for Commercial Banks in Microfinance**, Inter-American Development Bank, Washington D.C.
- WILSON, K., GÜZEL, A., TAYMAZ, E., 1997, **UNDP Microfinance Assessment Report for Turkey**, UNDP, Ankara.
- WORLD BANK, 1992, **Poverty Reduction Handbook**, Washington D. C.
- WORLD BANK, 1999, **Poverty Reduction and the World Bank: Progress in Fiscal 1999**, Washington D. C.
- WORLD BANK, 2001, **World Development Report 2000/01: Attacking Poverty**, Oxford Univ. Press, New York.
- WORLD BANK, 2009, **Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi**, WB Ya., Ya. No: 48508-TR, Washington, DC.
- WORLD BANK, 2010, **Financial Access 2010: The State of Financial Inclusion Though the Crisis**, Consultative Group to Assist the Poor/The World Bank Group, Washington D.C.
- WORLD BANK, 2010, **World Development Indicators**, Washington D.C.
- WRENN, E., 2005, **Micro-Finance, Literature Review**, Trócaire, Kildare.
- YILDIRIM, K., BAKIRTAŞ, İ., YILMAZ, R., 2008, **Makro İktisada Giriş**, Ekin Ya., Bursa.
- YILDIZ, Z. U., 2008, **Kadınların Çalışma Koşulları ve Sektörel Dağılımı**, ÇSGB, Ankara.
- YUNUS, M., (Çev. Gülden ŞEN), 2003, **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru**, Doğan Kitap, İstanbul.

ZİNCİR, R., BİKMEN, F. (Ed.), 2006, **Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet**, TÜSEV Ya., İstanbul.

MAKALELER

- AHLIN, C., JIANG, N., 2007, “Can Micro-Credit Bring Development?”, **Journal of Development Economics**, Vol 86., No. 1, ss. 1-21.
- AJAS, İ., , 1999, “Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümlü ve İstihdama Dayalı Sosyal Güvenlik”, **İŞ’te Sosyal Güvenlik Dergisi**, S. 1, ss. 70-71.
- ALTAY, A., 2007, “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, C. 44, Sayı 510, ss. 57-65.
- ANADOLU, F.K., 2003, “Kıdem Tazminatı Koşulları ve İşçinin Kıdemini Hesaplanması”, **Selçuk Üni. SBE Dergisi**, S. 10, ss. 239-264.
- ARMENDÁRİZ, B., 2009, “Microfinance for Self-Employment Activities in the European Urban Areas: Contrasting Crédal in Belgium and Adie in France”, **Centre Emile Bernheim**, Working Paper No: 09-041, ss. 1-46.
- ARSLAN, B., ULAŞ, D., 2004, İstihdamın Korunması ve İşten Çıkarılanlara Uygulanan Yardımlar, Ege Üni., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi **Ege Akademik Bakış Dergisi**, C. 4, S. 1, ss. 102-114.
- ARTUKOĞLU, M. M., 2009, “Micro Credit Applications for Decreasing of Poverty in the World and Turkey”, **Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt 46, Sayı 3, ss. 225-230.
- AYTAÇ, S., 2008, “Çalışma Yaşamında Kadının Kariyer Sorunu”, **Prof. Dr. N. Ekin’e Armağan**, TUHİS, Ankara, ss. 905-914.
- BALKENHOL, B., 2005, “The Impact of Microfinance on Employment: What Do We Know?”, **Global Microcredit Summit 2006**, 12-16 November, Halifax, Nova Scotia, ss. 1-23.
- BDDK, 2005, “Türkiye’de Mikro Finansın Yasal Çerçevesinin Düzenlenmesi”, **Uluslararası Mikro Finans Konferansı**, 13-15 Aralık, İstanbul.
- BECKER, G., 1965, “A Theory of Allocation of Time”, **The Economic Journal**, Vol. 75, No. 299, ss. 493-517.
- BEDÜK, A., 2005, “Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S.12, ss. 106-117.
- BELL, R., HARPER, A., MANDIVENGA, D., 2002, “Can Commercial Banks Do Microfinance? Lessons from the Commercial Bank of Zimbabwe and the Co-operative Bank of Kenya”, **Small Enterprise Development Journal**, Vol. 13, No. 4, ss. 35-46.

- BERBER, M., ESER, B. Y., 2008, "Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz", **İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C. 10, S. 2, ss.2.
- BM, 2009, "Türkiye'de Kadın İstihdamına Yönelik Duyarlılık Oluşturmak Amacıyla ILO Ankara Ofisi Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi'ni Yürütmeye Başladı", **BM Bülten**, Mart, <http://www.un.org.tr/2009_March/haber_orta3.html>
- BODMER, M., 2008, "Breaking the Circle of Poverty with Microfinance", Credit-Suisse, <<https://emagazine.credit-suisse.com/app/article/index.cfm?fuseaction=OpenArticle&aoid=243811&coid=92 &lang=EN>>
- BONOLI, G., 2010, "The Political Economy of Active Labour Market Policy", **Dissemination and Dialogue Centre**, Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe RECWOWE Publication, Edinburgh, ss. 1-29.
- BRAU, J., C., WOLLER, G., M., 2004, "Microfinance: A Comprehensive Review of the Existing Literature", **Journal of Entrepreneurial Finance and Business Ventures**, Vol. 9, No. 1, ss. 1-26.
- BRUHN, M., LOVE, I., 2009, "The Economic Impact of Banking the Unbanked: Evidence from Mexico", **World Bank Policy Research Working Paper Series**, No. 4981, , ss. 1-30.
- CALMFORS L., FORSLUND, A., HEMSTROM, M., 2002, "Does Active Labour Market Policy Work? Lessons From the Swedish Experiences", **Institute for International Economic Studies Seminar Paper**, No.700, ss. 1-72.
- CARR, M., CHEN, M., 2008, "Globalization, Social Exclusion and Gender", **International Labour Review**, Vol. 143, No. 1-2, ss. 129-160.
- CHOWDHURY, M. J. A., 2009, "Microcredit, Micro-enterprises, and Self-employment of Women: Experience from the Grameen Bank in Bangladesh", **Center for Microfinance and Development, University of Dhaka**, Working Paper No. 0209, ss. 1-20.
- COLEMAN, 1999, "The Impact of Group Lending in Northeast Thailand." **Journal of Development Economics**, Vol. 60, No. 1, ss. 105-141.
- CRABB, P., 2008, "Economic Freedom and the Success of Microfinance Institutions", **Journal of Developmental Entrepreneurship**, Vol. 13, No. 2, ss. 205-219.
- ÇİFTÇİ, C., 2004, "18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 23, ss. 79-102.
- DEVİREN VATANSEVER, N., 2009, "Küresel Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredilerin Rolü", **Mevzuat Dergisi**, Yıl. 11, S. 137 <<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/05a/02.htm>>

- DÖNDÜREN, H., 2008, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", **Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 1, ss. 1-24.
- DUNFORD, C., 2006, Evidence of Microfinance's Contribution to Achieving the Millenium Development Goals, **Global Microcredit Summit**, November 12-16 Halifax.
- DURUOĞLU, T., 2007, "Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma", **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, S. 24, ss. 61-76.
- ECEVİT, Y., 1993, "Kadın Girişimciliğın Yaygınlaşmasına Yönelik Bir Model Önerisi", **Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli**, Ankara, ss. 19-20.
- ELAHI, K., Q., DANAPOULOS, C., P., 2004, "Microfinance and Third World Development: A Critical Analysis", **Journal of Political and Military Sociology**, Vol. 32, No. 1, ss. 61-77.
- ELAHI, K., Q., RAJMAN, M., L., 2006, "Micro-Credit and Micro Finance: Funtional and Conceptual Differences", **Development in Practice**, Vol. 16, No. 5, ss. 476. 476-483.
- ERDEM, Z., ŞAHİN, L., 2008, "Ev Hizmetlerinde Yabancı İşgücü İstihdamı", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 2, ss. 43-78.
- FOLBRE, N., 1986, "Hearts and Spades: Paradigms of Household Economics", **World Development**, Vol. 14, No. 2, ss. 245-255.
- GALPERIN, B. L., 2007, "Micro-Entrepreneurs: From Rags to Riches?", **Proceedings Academy of Entrepreneurship**, Vol 13, No. 23-26.
- GEDİZ, B., YALÇINKAYA, M. H., 2000, Türkiye'de İstihdam, İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı, **Celal Bayar Üniv. İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, S. 6, ss. 161-184
- GHATAK, M., GUINNANE, T.W., 1999, "The economics of lending with joint liability: theory and practice", **Journal of Development Economics**, Vol. 60, No. 1, ss. 195-228.
- GHODSEE, K., 2003, "Rethinking Development Templates: Women and Microcredit in Post-Socialist Southeastern Europe", **Antropology of East Europe Review**, Vol 21, No. 2, ss. 57-61.
- GÖRMÜŞ, A., 2009, "Küreselleşme Sürecinde Başlıca İşgücü Piyasası Reformları", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 3, ss. 177-200.
- GÖRÜCÜ, İ., 2009, "Türk Çalışma Mevzuatında Ücret Garanti Fonu ve Uygulamaları", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 4, ss. 85-103.
- GÜRSES, D., 2007, "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", **Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 17, S. 1, ss. 59-77.

- GÜRSSES, D., 2009, "Microfinance and Poverty Reduction in Turkey", **Perspectives on Global Development and Technology**, Vol. 8, No. 1, ss. 90-110.
- HOLLIS, A., 1999, "Women and Microcredit in History: Gender in the Iris Loan Funds", ss. 73-89.
- HOLLIS, A., SWEETMAN, A., 1996, "The Evolution of A Microcredit Institution: The Irish Loan Funds, 1720 – 1920", **University of Toronto, Department of Economics**, Working Papers Ecpap-96-01, ss. 1-42.
- HOSSAIN, F., KHIGHT, T., 2008, "Can Micro-Credit Improve The Livelihoods of The Poor and Disadvantaged?", **International Development Planning Review**, Vol. 30, No. 2, ss. 155-175.
- HOTAR, N., 1998, "Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımının Özellikleri", **Standart Dergisi**, S. 434, ss. 9.
- HUDON, M., VANROOSE, An., 2006, "Training in Microfinance: Is ther a Role for Academic Institions?", **European Dialogue**, Vol. 36., ss. 60-66.
- ILGIN, Y., 2002, "Kayıtdışı Ekonomiye Tahmin Yöntemleri ve Türkiye'de Durum," **DPT Planlama Dergisi**, 42. Yıl Özel Sayısı, ss. 145-156.
- ISERN, J, PORTEOUS, D., 2005, "Commercial Banks and Microfinance: Envolving Models of Success", **Focus Note**, No. 28, ss. 1-8.
- ISERN, J., 2005, "Commercial Banks and Microfinance: Evolving Models of Success", **Microfinance Matters**, Vol. 17, ss. 29-32.
- KAPAR, R., 2006, "İşsizliğin Düzenlenmesi: Aktif İşgücü Piyasası Politikaları", **Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan**, İstanbul Üniv. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 55, S. 1, ss. 341-371.
- KARATAŞ, A., HECVACIOĞLU, A. D., 2008, "The Microcredit Strategies for SMEs in Turkey in the EU Harmonization Process", **8th Global Conference on Business & Economics**, Italy.
- KARLAN, D., ZINMAN, J., 2007, "Expanding Credit Access: Using Randomized Supply Decisions to Estimate the Impactss" **Yale University Economic Growth Center**, Discussion Paper No. 956, ss. 1-45.
- KHAN, M. H., 2001 "Rural Poverty in Developing Countries: Implication for Public Policy", IMF Working Paper, WP/00/78 **International Monetary Fund**, Washington D.C., ss. 1-33.
- KLUVE, J., 2006, "The Effectiveness of European Active Labor Market Policy", **IZA Discussion Paper**, No. 2018, ss. 1-45.
- KOCACIK,F., GÖKKAYA, V. B., 2005, "Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 1, ss. 195-211.
- KORAY, M., 1992, "Günümüzde İşgücü Piyasasının Özellikleri, Sorunları ve İstihdam Politikaları", **Amme İdaresi Dergisi**, C. 25, S. 4, ss. 77-96.

- KORKMAZ, T., BAYRAMOĞLU, M. F., 2007 , “Yoksullukla Mücadelede Mikro finans Kuruluşlarının Finansal İşlevleri”, **MUFAD Dergisi**, S. 34, ss. 98-113.
- KÖKSAL, S., 2010, “Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, S.33, ss. 181-188.
- KÜÇÜKKALAY, A. M., 1998, “Türkiye’de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler”, **Süleyman Demirel Üniv. İİBF Dergisi**, S. 3, ss. 35-44.
- LATIFEE, H., I., 2003, “Micro-credit and Poverty Reduction”, **International Conference on Poverty Reduction through Micro-credit**, 09-10 June, İstanbul, ss. 1-13.
- MA, Y., GUO, Q., 2009, “The Exploration of Bank Construction between Towns and Villages in HLJ Province”, **International Conference on Information and Financial Engineering ICIFE 2009**, Singapur, ss. 99-103.
- MACLSAAC, N, 1997, “The Role of Microcredit in Poverty Reduction and Promoting Gender Equity”, South Asia Partnership Canada, Strategic Policy and Planning Division, **Canada International Development Agency**, ss. 1-37.
- MacPHERSON, I., DOWNING, R., 2009, “The Social Economy in Canada: Microfinance”, The Canadian Social Economy Hub, May, ss. 1-3.
- MAKAL, A., 2001, “Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler”, Ankara Üniv., **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 56, S. 2, ss. 117-155.
- MAYOUX, L., 1998, “Women’s Empowerment and Micro-finance programmes: Strategies for Increasing Impact”, **Development in Practice**, Vol. 8, No. 2, ss. 235-241.
- METCALF, H., BENSON R., 2000, “From Unemployment to Self-Employment: Developing an Effective Structure of Micro-Finance Support”, **National Institute of Economic and Social Research**, Discussion Paper No. 170, ss. 1-24.
- MONDAL, W., 2003, “Microcredit and Microentrepreneurship: an Extension of Schumpeter’s Five-Factor Model”, **Redlands Uni., School of Business Working Paper**, No. 2, ss. 1-11.
- NARGIS, N., ESTEVAO, M., 2005, “Structural Labor Market Changes in France”, **Institute for the Study of Labor**, DP No: 1621, ss. 1-42.
- NURKSE, R., 1952, “Growth in Undeveloped Countries: Some International Aspects of The Problem of Economic Development”, **American Economic Reivew**, Vol. 42, No. 2, ss. 571-583
- OKTAYER, N., ÇAK M., 2007, “Sosyal Güvenlik Perspektifinde Mikro finans Sisteminin Değerlendirilmesi”, 22. Maliye Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, ss. 6-7. <http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/PDF/oktayer_cak.pdf>

- OKUR, A., "Küreselleşmenin Emek Piyasası Üzerindeki Etkileri", **Yönetim ve Ekonomi**, C. 11, S. 2, ss. 2.
- ÖNER ve Diğerleri, 2008, "Mikro Finans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikro Finans Sistemindeki Yeri", **Sosyoekonomi**, S. 2008-2, ss. 55-74.
- ÖZBEY, F. R., "Kadın Hakları ve Ekonomiye Yansımaları", **I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi**, 18 Mart Üniversitesi Biga İİBF, 4-6 Haziran, ss. 369-383.
- ÖZDEVECİOĞLU, M, ÇELİK, C, 2000, "Kadın Girişimcilerin Demografik Özelliklileri", **8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi**, Nevşehir, ss. 487-498.
- ÖZER, M., BİÇERLİ, K., 2003, "Türkiye’de Kadın İşgücünü Panel Veri Analizi", **Anadolu Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 1, ss. 55-85
- ÖZKÖSE, K., 2003, "Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, ss. 249-279.
- ÖZTÜRK, M., ÇETİN, B. I., 2009, "Dünyada ve Türkiyede Yoksulluk ve Kadınlar", **Journal of Yaşar University**, Vol. 4, No. 16, ss. 2661-2698.
- PALAZ, S., 2003, "Türkiye’de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşım Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri", **Sosyal Bilimler Dergisi**, ss. 87-109.
- PITT, M. M, KHANDKER, S. R., CARTWRIGHT, J., 2006, "Empowering Women with Micro Finance: Evidence from Bangladesh", **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 54, No. 4, ss. 797-831
- RAHMAN, M., 2005, "Micro Credit in Poverty Eradication and Achievement of MDGs: Bangladesh Experience", **The First United Nations Decade for the Eradication of Poverty (1997-2006): Progress and the Road Ahead**, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 6-7 July 2005, Thailand, Bangkok, s. 1-8.
- RANKIN, K. N., 2002, "Social Capital, Microfinance, and the Politics of Development", **Feminist Economics**, Vol. 8, No. 1, ss. 1-24.
- REICH, M., GORDON, D. M., EDWARDS, R., 1973, "Dual Labor Markets: A Theory of Labor Market Segmentation", **American Economic Review**, Vol. 63, No. 2, ss. 359-365
- ROSENBERG, R., 2010, "Does Microcredit Really Help Poor People?", **CGAP Focus Note**, No 59, ss. 1-8
- SAKARYA, Ş., 2008, "Yerel Kalkınmanın Finansal Dinamiği: Mikro Finans ve Türkiye'deki Gelişmeler", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S. 37, ss. 98-107.
- SAMORODOV, A., 1999, "Ageing and Labour Markets for Older Workers", **ILO Employment and Training Papers**, 33, ss. 1-38.
- SARAÇEL, N., 2009, "İhbar Tazminatı ve Diğer Tazminatlarla İlişkisi", **Gazi Üni. Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 1-2, s. 1-7.

- SARAY, G., 1993, "Türkiye'de Kadın Girişimciliği", **Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli**, Ankara.
- SEÇER, B., 2009, "İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C. 10, S. 3, ss. 103-130.
- SEGAL, L. M., SULLIVAN, D. G., 1995, "The Temporary Labor Force", **Economic Perspectives**, Vol. 19, No. 1, ss. 1-19
- SERDAROĞLU, U., "Kişisel Olan Sadece Politik Değil, Aynı Zamanda İktisadidir: Feminist İktisat", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C. 21, S. 197, ss. 3-10.
- SERDAROĞLU, U., ÖZKAPLAN, N., 1998, "İktisat ve Toplumsal Cinsiyet: İktisatta Kadın Kimliği", **İktisat Dergisi**, Mart, ss. 8-15.
- SHINNO, H. ve Diğerleri, 2006, "Quantative SWOT Analysis on Global Competitiveness of Machine Tool Industry", **Journal of Engineering Design**, Vol. 17, No. 3, ss. 251-258.
- SKOWRONSKI, G., 2010, "The Microcredit Sector in South Africa: An Overview of the History, Financial Access, Challenges and Key Players", **The Global Development Research Center**, Working Paper, ss. 1-9.
- STEVENSON, L., 1998, "Women and Economic Development: a Focus an Entrepreneurship", **Journal of Development Planning**, Vol. 18, ss. 113-126.
- TANSEL, A., 2002, "İktisadi Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye'de Zaman-Serisi Kanıtları ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri", **ERC Working Papers in Economics**, 01/05T, ss. 1-35.
- UNDERWOOD, T., 2006, "Microcredit REsearch in the EU 15 and European Economic Area EEA", **European Dialogue**, Vol. 36., ss. 22-32.
- UYANIK, Y., 2008, Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları, **Gazi Üniv. İİBF Dergisi**, S. 10/2, ss. 209-224.
- WEBB P., COATES, J., HOUSER, R., 2002, "Does Microcredit Meet the Needs of all Poor Women? Constraints to Participation Among Destitute Women in Bangladesh", **Food Policy And Applied Nutrition Program**, Discussion Paper No. 3, ss. 1-60.
- WEBER, H., 2001, "The Imposition of a Global Development Architecture: The Example of Microcredit", **Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation**, Working Paper No: 77/01, ss. 1-29.
- ZOHİR, S., MATİN, I., 2004, "Wider Impacts of Microfinance Institutions: Issues and Concepts", **Journal of International Development**, Vol. 16, ss. 301-330.

İNTERNET KAYNAKLARI

ACCION International, < <http://www.accion.org/> >

AFMIN, <http://www.afminetwork.org/about_history_2.html>

ALEXANDRIA BUSINESS ASSOCIATION, <<http://www.aba-sme.com>>

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ
SÖZLEŞMESİ (CEDAW) <<http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/cedaw.doc>>

CENTENARY BANK, <<http://www.centenarybank.co.ug/about-centenary-bank.php>>.

ÇİZAKÇA, M., “Tekerleğin Yeniden Keşfi: Mikro Finans Kuruluşları”, **Kişisel Gelişim Merkezi**, <www.kigem.com>

EQUITY BANK, <<http://www.equitybank.co.ke/about.php?subcat=7>>.

GRAMEEN BANK, “Breaking the Vicious Cycle of Proverty Through Microcredit”,
<[http://www.grameen-
info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=128](http://www.grameen-info.org/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=128)>

GRAMEEN BANK, “Credit Lending Models”, <[http://www.grameeninfo.org/index.
php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=93](http://www.grameeninfo.org/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=93)>;

GRAMEEN FOUNDATION, <<http://www.grameenfoundation.org>>

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, Yatırım Teşvik İstatistikleri, <<http://www.hazine.gov.tr>>

ILO, Türkiye Ofisi <[http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/
women.htm](http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/women.htm)>

INTERNATIONAL YEAR OF MICROCREDIT 2005,
<<http://www.yearofmicrocredit.org>>

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ KADIN SORUNLARI ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ, <
<http://www.istanbul.edu.tr/merkezler/webkaum/1htm.html>>

KADIN EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME VAKFI, <[http://www.kedv.org.tr/index.php?
page=mikro-finans-nedir](http://www.kedv.org.tr/index.php?page=mikro-finans-nedir)>

KADIN EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME VAKFI, MAYA Mikro Kredi İşletmesi,
<<http://www.kedv.org.tr/index.php?page=maya>>

KAHRAMANMARAŞ VALİLİĞİ,
<<http://www.kahramanmaras.gov.tr/mikrokredi/default.asp?istek=1>>

KIRIKKALE VALİLİĞİ,
<http://www.kirikkaleilozelidare.gov.tr/default_B1.aspx?id=214>

KSGM, <http://www.ksgm.gov.tr/Projeler_tamam_kigproje.php>

KSGM, Küçük Girişimcilik Projesi,
<http://www.ksgm.gov.tr/Projeler_tamam_kgirisim.php>

MICROFINANCE GATEWAY, CGAP, <<http://www.microfinancegateway.org>>

OECD, Kadın İstihdamı İstatistikleri,
<<http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=23110>>

SEWA BANK, <<http://www.sewabank.com/financialdata.htm>>

ŞENKAL, A., 2008, İşgücüne Katılma Oranı Nedir?, <http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=view&id=2259&Itemid=43>

TC Başbakanlık, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü,
<<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/203/Uygulaması+Biten+Projeler/>>

TGMP, <<http://www.tgmp.net> >

TGMP, <<http://www.tgmp.net/sektor.html>>

THE MICROCAPITAL MONITOR, <<http://www.microcapital.org/the-korea-times-of-south-korea-says-microcredit-is-a-failure-due-to-lack-of-private-donations-and-government-support/>>

THE MICROFINANCE INFORMATION EXCHANGE, <<http://www.mixmarket.org>>

THE VIETNAM BANK FOR SOCIAL POLICIES, <<http://www.vbsp.org.vn>>

TOPLUM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI, <http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=541&zoneid=60#mikro%20kredi>

TÜİK, İşgücü İstatistikleri,
<http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=25&ust_id=8>

TÜİK, Nüfus ve Kalkınma Verileri, <<http://nkg.tuik.gov.tr/goster.asp?aile=3>>

TÜRKİYE ESNAF VE SANATKÂRLARI KONFEDERASYONU (TESK),
<<http://www.tesk.org.tr/tr/proje/yurutulen/kadin.html>>

TÜRKİYE İŞ KURUMU, <<http://www.iskur.gov.tr/LoadExternalPage.aspx?uicode=statisizliksigortasiisle>>

UNDP, 2005, **Prepatory Assistance for Micro Finance Sector Development**,
<<http://www.undp.org.tr/povRedDocuments/Project Document Micro Finance for web.doc>>

VIETNAM BANK FOR SOCIAL POLICIES, <<http://www.vbsp.org.vn>>

WIKIPEDIA, Friedrich Wilhelm Raiffeisen, <http://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Wilhelm_Raiffeisen>

WIKIPEDIA, Pierre-Joseph Proudhon <http://en.wikipedia.org/wiki/Pierre-Joseph_Proudhon>

WORLD BANK, <<http://www.worldbank.org/>>

TEZLER

- ACAR, A. C., 1992, **Kadınların İşletmelerde İstihdamı ve Kadınların Çalışmasına Karşı Tutumlarla İlgili Bir Araştırma**, İÜ. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ALABAŞ, A., 2007, **Uzun Süreli İşsizler ve Uzun Süreli İşsizliği Azaltmada İŞKUR'un Önemi**, Türkiye İş Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- AYDIN, N., 2005, **Gölge Değişken Kullanımı ve Çeşitli Uygulamalar**, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- CİNER, Ö., 2003, **Halkla İlişkiler Sektöründe Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık**, Ankara Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÇİÇEK, M., 2006, **Bankacılık İşlemlerinin Vergisel Boyutu ve Kedi Fiyatlandırmasına Etkisi**, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YL Tezi, İstanbul.
- GÖKYAY, Ç., 2007, **Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları**, Türkiye İş Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- NURİEV, H. B., 2008, **Tarımsal İşgücü Yapısındaki Dönüşümün Türkiye İşgücü Piyasalarına Etkisi**, Celal Bayar Üniv. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- ÖKSÜZ, N., 2007, **Mesleki Eğitim Kurslarının Kadınların İstihdam Edilebilirliğine Katkısı ve İŞKUR'un Üstlenebileceği Roller**, Türkiye İş Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- ŞEN, H., 2006, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'deki Emek Arz ve Talebindeki Değişimin İşgücü ve İstihdam Üzerindeki Etkisi**, Gazi Ün., SBE ÇEKO ABD, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara..
- TİRYAKİ, M., 2007, **Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Tarımdan Kopan İşgücünün İstihdam Edilmesinde Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği**, İŞKUR Uzmanlık Tezi, Ankara.

DİĞER KAYNAKLAR

- RESMİ GAZETE, 1985, **3146 Sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun**, Resmi Gazete, Sayı 18639.
- RESMİ GAZETE, 1993, Türkiye Cumhuriyeti ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile İkraz Anlaşması, İstihdam ve Eğitim Projesi, Sayı 21571, s. 574.
- RESMİ GAZETE, 1994, **4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**, Resmi Gazete, Sayı: 22124.
- RESMİ GAZETE, 2004, **Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Yönetmelik**, Resmi Gazete, Sayı, 25419

RESMİ GAZETE, 2005, **5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu**, Sayı: 25772.

STAR GAZETESİ, 2010, <<http://www.stargazete.com/guncel/van-da-1637-kadina-mikro-kredi-destegi-verildi-haber-289937>>.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Fatma ÖZMEN
Doğum Yeri : Manisa
Doğum Yılı : 10.09.1978
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lise : 1992-1995 Akhisar Lisesi
Lisans : 1996-2000 SDÜ İİBF İktisat Bölümü
Yüksek Lisans : 2000-2004 SDÜ SBE İktisat Anabilim Dalı
Doktora : 2007-2011 CBÜ SBE İktisat Anabilim Dalı

Yabancı Dil ve Düzeyi:

İngilizce (ÜDS 67,500)

İş Denevimi:

2006- Devam ediyor : Balıkesir Üniversitesi Sındırgı MYO Dış Ticaret Bölümü, Öğr. Gör.
2003-2005 : Süleyman Demirel Üniversitesi Keçiborlu MYO İşletme Bölümü, Sözleşmeli Öğr. Gör.
2004-2005 : Süleyman Demirel Üniversitesi Ağlasun MYO İşletme Bölümü, Sözleşmeli Öğr. Gör.
1999-2001 : Süleyman Demirel Üniversitesi SKS Spor Merkezi, ABİM Sorumlusu
1997-1999 : Süleyman Demirel Üniversitesi SKS Spor Merkezi, Fitness Salonu Sorumlusu

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

• Ulusal Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler

ÖZMEN, F., 2008, "AB Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.13, S.3 ss.327-340.

SAKARYA, Ş., ÖZMEN, F., ÖZMEN, H. İ., 2007, "Yerel Kalkınmada Tarım Finansman Desteği Olarak Doğrudan Gelir Desteği Üzerine Bir Alan Araştırması (Sındırgı İlçesi Örneği)", **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, ss. 12-24.

- **Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler**

ÖZMEN, H. İ., ÖZMEN, F., UCAK, S. 2007, Entrepreneurship Education At Universities With The Frame Of New Economy: The Role Of Universities To Educate Entrepreneur Person, **6th Knowledge, Economy And Management International Congress**, 26-28 December, Kocaeli, Turkey.

SAKARYA, Ş., ÖZMEN, H. İ., ÖZMEN, F., 2006, "Strategic Planning Studies In Universities: Comparative Analysis on Basis of Mission, Vision And Fundamental Values", **V. International Knowledge, Economy and Management Congress**, 3-5 November, Kocaeli / Türkiye.

- **Ulusal Toplantıda Tam Metin Olarak Yayımlanan Bildiri**

DULUPÇU, M. A., ÖZMEN (ÇANKAYA), F., 2004, "Küreselleşme Sürecinde Yerelin Dönüşümü: Bölgesel Kalkınma Ajansları Yönetişim Temelli Bir Model Önerisi", **Yerel Yönetimler Kongresi: Dünden Bugüne Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Biga-Çanakkale, ss. 147-158.

UÇAK, S., ÖZMEN, F., ÖZMEN, H. İ., 2007, İthalat-İhracat Programı Staj Değerlendirmesi: Sındırgı Meslek Yüksekokulu İthalat-İhracat Programı Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, **4. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu**, 14-16 Mayıs, Ege Üniversitesi Bergama Meslek Yüksekokulu, Bergama, İZMİR.

- **Alanı İle İlgili Konferans**

ÖZMEN, H. İ. ve ÖZMEN, F., 2008, **Sındırgı İlçesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Kalkınmasına Yönelik SWOT (FÜTZ) Analizi**, İbrahim Ethem Akıncı İÖO Konferans Salonu, 26 Aralık, Sındırgı, BALIKESİR

DİZİN

A

Aktif İşgücü Piyasası Politikaları, V, IX, XIII, 20, 21, 76, 177, 186
Ataerkil, 29, 57, 58, 60
Avrupa Birliği, XIII, 17, 21, 25, 40, 66, 67, 79, 157, 179, 192
Avrupa-Merkez Asya, 11

B

Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, 39
Beşeri Sermaye, 30
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, XIII, XV, 66, 156
Borç Sarmalı, 113

C

CEDAW, XIII, 63, 190

Ç

Çalışma Çağındaki Nüfus, I, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 12, 15, 17, 18, 19, 22, 27, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 41, 44, 45, 48, 57, 58, 59, 60, 65, 68, 69, 77, 78, 82, 99, 113, 149, 170, 173
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, XIII, 17, 63, 65, 172

D

Dış Ticaret Müsteşarlığı, XIII
Doğu Asya - Pasifik, 11, 12
Dönen Tasarruflar, 106
Dünya Bankası, XV, 58, 64, 66, 72, 74, 77, 93, 118, 130, 142, 155, 169
Dünya İşgücü Büyüklüğü, IX, 11

E

Ekonomik Gelişme, 4
Erken Emeklilik, 48
Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri, 135
Ev İçi Üretim, 34

F

Faiz, 88, 89, 95, 97, 99, 110, 111, 112, 113, 129, 131, 137, 148, 149, 151, 174
Faiz Oranları, 112
Fakirliğin Kısır Döngüsü, 86
Feminist Yaklaşım, 4, 29
Fon Kaynakları, 118
FÜTZ Analizi, 148

G

Grameen Bankası, 89, 91, 106, 115, 121, 122, 154, 171
Grup Baskısı, 104

Grup Modeli, 96

Güney Asya, VII, X, 10, 11, 13, 114, 121, 122, 123

H

Hanehalkı, 9
Hanehalkı İşgücü Anketi, 43, 46, 49, 50, 59, 61, 153
Hizmet Sektöründe, 11, 12, 51

İ

İhbar Tazminatı, 18
İkili Rol, I, 29
İstihdam, I, V, VI, IX, XI, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 41, 42, 45, 46, 49, 51, 54, 60, 65, 68, 72, 73, 74, 75, 110, 117, 177, 179, 180, 182, 185, 186, 192
İstihdam Politikası, 17, 21
İstihdama Katılım Oranı, 25
İş Kaybı Tazminatı, 18, 19
İşgücü
Kadın İşgücü, 3, 5, 25, 27, 33, 34, 40, 44, 48, 53, 56, 60, 126
İşgücü Arzı, 7, 8, 10, 34
İşgücü Piyasası, 7, 8, 9, 16, 20, 22, 31, 32, 36, 40, 59, 73, 76, 172
İşgücüne Katılım Oranı, 25, 43, 47, 53, 169
İşsiz, 5, 6, 7, 16, 17, 22, 49, 57, 65, 76, 154
yüksek işsizlik, 48
İşsizlik, I, 5, 6, 9, 14, 16, 17, 18, 22, 23, 41, 48, 50, 57, 60, 62, 65, 92
İşsizlik Sigortası, 18
İşsizlik Yardımı, 18

K

Kadın Emeliğini Değerlendirme Vakfı, VII, XIV, 67, 68, 135, 136
Kadın Girişimciliği, 36, 81, 65, 82
Kadın İstihdamı, I, 25, 40, 47, 65, 67, 69, 173
Kadın İşgücü, 27, 29, 30, 31, 33, 44
Kadın İşgücü İstihdamı, V, VI, 23, 71, 72
Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 70, 71
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, XIV, 63, 64, 180
Kadınların İşgücüne Katılımı, 1, 40, 57
Kalkınma, 17, 24, 65, 84, 85, 89, 105, 119, 145, 155, 169, 170
Kayıt Dışı İstihdam, 14, 60, 61, 79, 86, 96, 131, 152, 153, 156, 172, 176
Kefil, 108, 113, 137, 151
Kendi Hesabına Çalışma, 2, 3, 34, 36, 55, 133, 154, 165, 166, 170, 171
Kıdem Tazminatı, 18

Kooperatif, 7, 69, 89, 91, 105, 118
Köy Bankacılığı, 104
Kredi Birlikleri, 94, 95, 103, 104, 134
Kurumsal Olmayan Nüfus, 41
Kuzey Amerika, 10, 11, 12, 13, 89, 129
Küçük Girişimciliği Geliştirme Programı, 67
Küçük Girişimcilik Projesi, VI, 64, 77, 190
Küreselleşme, 9, 40

L

Latin Amerika, VII, X, 10, 11, 12, 13, 89, 105, 114, 128, 129

M

Mikro Finans, 3, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 96, 97, 100, 101, 103, 104, 107, 108, 114, 121, 125, 136, 154, 157, 174, 187
Mikro Finans Kuruluşu, VII, IX, XIV, 2, 92, 101, 114, 115, 117, 148, 149, 150, 151, 152
Mikro Finansman, 84, 102, 125, 128, 134, 145, 158
Mikro İşletme, 77
Mikro Kredi, I, 2, 3, 22, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 99, 101, 104, 105, 106, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 168, 170, 171, 172, 174, 175, 176
Mikro Kredi Kuruluşları, 100, 118
Mikro Kredi Programları, 89, 102
Milli Gelir, 31, 33, 110
Mutlak Yoksul, 93

OECD, XI, XIV, 14, 18, 20, 21, 24, 25, 26, 42, 44, 47, 54, 180, 181, 191

Orta Doğu-Kuzey Afrika, 11

P

Para Vakfı, 90
Pasif İşgücü Piyasası Politikaları, V, 17
Pembe Yakalı İşçilik, 36

Pozitif Ayrımcılık, 38, 135, 158
Prof. Muhammed YUNUS, 84, 86, 106, 132, 133

R

Rehin Dükkân, 85, 89

S

Sahra Altı Afrika, 10, 11, 13
Sanayi Devrimi, 27, 35
Sendika, 123
Sivil Toplum Kuruluşları, VI, IX, 34, 67, 68, 87, 188
Sosyal Güvenlik, 60, 62, 152, 157, 176

T

Tarım Sektörü, 11
Teminat, 68, 79, 107, 108, 110, 113, 134, 135, 137
Ticari Bankalar, 89, 94, 106, 125
Topluma Destek Projesi, 145
Türkiye İstatistik Kurumu, XV, 6, 14, 72, 73, 182
Türkiye İş Kurumu, 9, 17, 21, 49, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 76, 157, 172, 192
Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, XIV, 67, 68

U

Uluslararası Çalışma Örgütü, XIII, XIV, 7, 22, 67, 133
ILO, VI, XIII, XIV, 7, 9, 40, 66, 67, 69, 70, 75, 76, 126, 133, 144, 177, 178, 179, 182, 184, 188, 190

Ü

Ücret, I, 5, 7, 18, 20, 22, 24, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 44, 65
Ücret Garanti Fonu, 18, 185
Ücretli Çalışma, 34, 35, 36, 38
Ücretsiz Aile İşçiliği, 50, 55, 56
Ücretsiz Aile İşçisi, 25, 44, 48, 58, 158

Y

Yoksulluğu Azaltma Projesi, 135
Yoksulluk, I, 5, 62, 84, 93, 103, 109, 131, 146, 152, 153, 155, 157, 171, 180, 183, 185, 188

Z

Zaman Tahsisi Teorisi, 34